

IVAN S. TURGENEV

ŠL'ACHTICKÉ
HNIEZDO

Liesk pilis

1934

MELANTRICH A. S. PRAHA

01491149
261

I.

Svetlý jarný deň chýlil sa k večeru. Neveľké ružové obláčky stály vysoko na jasnom nebi; zdalo sa, že neplávajú pomimo, ale unikajú do hĺbky azúru.

Pred otvoreným oblokom pekného domu v jednej z krajiných ulíc gubernského mesta O... (udalosť sa stala roku 1842) sedely dve ženy: jedna pädesiatročná, druhá, už starenka, sedemdesiatročná.

Prvá z nich menovala sa Maria Dmitrijevna Kalitinová. Jej muž, bývalý gubernský prokurátor, svojho času známy odborník — človek smelý a rozhodný, nevrlý a upriamený — zomrel pred desiatimi rokmi. Dostalo sa mu znamenitého vzdelania, študoval na univerzite, ale súc rodom z chudobného stavu, skoro pochopil nutnosť prekliesniť si cestu a nadobudnúť peňazí. Maria Dmitrijevna vydala sa zaň z lásky: bol čočký pekný, rozumný a ked' chcel, veľmi prívetivý. Maria Dmitrijevna (rodená Pestovová) stratila rodičov ešte za detstva, pobudla niekoľko rokov v moskevskom ústave a vrátiac sa odtiaľ, žila s tetkou a starším bratom vo svojej rodnej dedine Pokrovsku, vzdialenej na 50 verst od O... Brat sa čoskoro prešťahoval do Petrohradu za úradom a bol skúpy k sestre i tetke, kým náhla smrť neprervala jeho životnú drá-

hu. Maria Dmitrijevna zdedila Pokrovsko, ale dlho v ňom nežila; na druhý rok po svadbe s Kalitinom, ktorému sa za niekoľko dní podarilo pokoriť si jej srdce, vymenili Pokrovsko za iný majetok, oveľa výnosnejší, ale nepekný a bez panského kaštieľa. A súčasné kúpil Kalitin dom v meste O..., kam sa potom nastálo prešťahoval i so ženou. Pri dome bola veľká záhrada; jednou stranou ústila priamo do polí za mestom. Takto — usúdil Kalitin, ktorý nemal rád vidiecke tišiny — niet príčiny tackať sa na dedinu. Maria Dmitrijevna v duchu neraz zacnela po svojom peknom Pokrovsku s veselým potôčkom, širokými lúkami a zelenými hájmi. Ale v ničom neodporovala mužovi a korila sa pred jeho rozumom a skúsenosťou vo svete. Ked' po pätnásťročnom manželstve Kalitin zomrel, zanechajúc syna a dve dcéry, Maria Dmitrijevna už natoľko privykla svojmu domu a mestskému životu, že sa jej samej nechcelo odísť z O...

Maria Dmitrijevna mala za mladi povest' milučkej blondýnky, a ani v pädesiatich rokoch nestratily jej črty pôvabu, hoci trochu napuchly a splynuly. Bola skôr citlivá ako dobrá a do zrelých liet si zachovala zvyky a spôsoby z ústavu; rozmaznávala seba samú, ľahko sa podráždila, ba i plakávala, ak jej zvyky boli porušené. Zato však bola láskavá a prívetivá, ak sa plnily všetky jej želania a nikto jej neprotirečil. Jej dom bol z najpríjemnejších v meste. Jej majetok, ani nie tak zdedený, ako mužom nadobudnutý, bol veľmi pekný. Obe dcéry žily s ňou; syn sa vzdelával v jednom z najlepších štátnych ústavov v Petrohrade.

Starenka, sediaca s Mariou Dmitrijovnou pri oblo-

ku, bola tá istá tetka, sestra jej otca, s ktorou kedysi prežila niekoľko osamelých rokov v Pokrovsku. Volali ju Marfou Timofejevnou Pestovovou. Mala povest' podivinky, povahou nezávislú, povedala každému pravdu do očí a i pri veľmi skromných prostriedkoch chovala sa tak, ako by mala tisíce. Nebohého Kalitina nemohla strpeť a náhle sa jej neter zaň vydala, utiahla sa do svojej dedinky, kde pobudla celých desať rokov u mužíka v začadenej chalupe. Mária Dmitrijevna sa jej trochu bála. Černovlasá, i v starobe bystrozraká, maličká, s ostrým nosom, držala sa priamo, hovorila rýchle a zreteľne tenkým a zvučným hláskom. Nosila vždy biely čepiec a bielu blúzu.

»Čože tak,« spýtala sa náhle Marie Dmitrijevny, »čože tak vzdycháš, dcéra moja?«

»Len tak,« odvetila táto. »Aké podivné oblaky.«

»Azda ti ich je nie lúto?«

Maria Dmitrijevna neodvetila.

»Čože neide ten Gedeonovskij?« riekla Marfa Timofejevna, obratne pohybujúc ihlicami. (Plietla veľký vlnený šál.) »Zavzdychal by si s tebou — alebo by ti aspoň niečo nalhal.«

»Ako prísne vždy o ňom hovorite! Sergiej Petrovič je počestný človek.«

»Počestný!« opakovala kárave starenka.

»A aký bol oddaný nebohému mužovi!« riekla Maria Dmitrijevna, »dodnes si naň nemôže spomenúť bez pohnutia.«

»Bodaj by nie! ved' ho za uši z blata vytiahol,« zavrčala Marfa Timofejevna a ihlice sa ešte bystrejšie zamihotaly v jej rukách.

»Zdá sa byť pokorným,« začala znova, »hlavu má už šedivú, ale sotva ústa otvori, povie lož alebo klebetu. A ešte štátny radca! No, vidno: z popskej rodiny.«

»Ktože je bez hriechu, tetuška? Tú slabosť, pravda, má. Ani výchovy sa Sergiejovi Petrovičovi nedostalo, po francúzsky nehovorí, ale tak či onak je to príjemný človek.«

»Tak, večne ti líže ruky. Po francúzsky nehovorí, — aký hriech! Sama som nie silná vo francúzskom »dialekte«. Lepšie by bolo, keby po našom správne hovoril: nelhal toľko. Hľa, tu je, maľuj čerta na stenu...« dodala Marfa Timofejevna, pohliadnúc na ulicu. »Tu si kráča tvoj príjemný človek. Dlhý je ako bocian!«

Maria Dmitrijevna si napravila vlasy. Marfa Timofejevna sa na ňu podívala s úsmeškom.

»Čože — azda nie šedivý vlások, dcéra moja? Poharhaj svoju Palašku, čože neprizre?«

»Ach, tetuška, vy vždy musíte...« zašomrala namrzene Maria Dmitrijevna a zabubnovala prstami na operadle kresla.

»Sergiej Petrovič Gedeonovskij!« zapišťal červenolíci kozáčik, vyskočiac zpoza dverí.

II.

Vošiel človek vysokej postavy, v čistom kabáte, krátkych nohaviciach, v šedivých zamišových rukavičiach a s dvoma nákrčníkmi — s jedným čiernym na-

vrchu, s druhým bielym naspodku. Všetko na ňom dýchalo, slušnosťou a zdvorilosťou, počnúc od ušľachtilej tvári a hladko pričesaných vlasov na sluchách až po topánky bez podpätkov, ktoré sa neopovážily ani len zavŕzgať. Poklonil sa najprv panej domu, potom Marfe Timofejevnej, a stiahnúc pomaly rukavice, po- dišiel k ruke Marie Dmitrijevny. Pobozkajúc ju úctive vo dva vrhy, usadol zvoľna do kresla a s úsmevom si mädliač brusce prstov, riekol:

»A Jelizaveta Michajlovna je zdravá?«

»Áno,« odvetila Maria Dmitrijevna, »je v záhrade.«

»A Jelena Michajlovna?«

»Aj Lenočka je v záhrade. — Niet nič nového?«

»Ako by nie, ako by nie,« namietol host' pomaly, žmurkajúc a špúliac rty. »Hm!... tuto, ráchte len po- čuť, mám novinu, a to podivuhodnú: Fedor Ivanyč Lavreckij prišiel.«

»Fed'a?« zvolala Marfa Timofejevna. »Aleže chod', či si si to nevymyslel, baťuška?«

»Nie ver, sám som ho videl.«

»No, to je ešte nie dôkaz.«

»Veľmi sa popravil,« pokračoval Gedeonovskij, tváriac sa, že nepočul poznámky Marfy Timofejevny, »v pleciach ešte viac zmohutnel a tvár má celú ru- mennú.«

»Popravil sa,« zopakovala zdíhavo Marfa Timofejevna. »Ba ozaj z čoho by sa bol popravil.«

»Áno, prosím,« namietol Gedeonovskij, »iný na je- ho mieste by sa hanbil ukázať sa na svetlo božie.«

»A to prečo,« prerušila ho Marfa Timofejevna, »čo

za hlúposti? Človek sa vrátil do vlasti — kamže chcete, aby sa podel? A previnil sa azda niečím?«

»Muž je vždy na vne, milostivá, dovoľujem si podotknúť, keď sa žena nechová ako sa patrí.«

»To len ty hovoríš, baťuška, pretože si sám neboli ženatý.« Gedeonovskij sa nútene usmial.

»Prepáčte mi, že som taký zvedavý,« otázal sa po krátkej pomlčke, »pre koho je ten krásny šál?«

Marfa Timofejevna bistro naň pozrela.

»Pre toho,« riekla, »kto nikdy neklebetí, nešpekuluje a nelže, len či jest takého človeka na svete. Fed'u poznám dobre; je vinný tým, že si rozmaznal ženu. Pravda, oženil sa z lásky, a z takých svadieb nebýva nikdy nič dobrého,« dodala starenka, zazrúc bokom na Mariu Dmitrijevnu a vstala. »A ty teraz, baťuška, brús si jazyk na kom chceš, hoci na mne; odídem, prekážať ti nebudem.« Marfa Timofejevna odišla.

»Vidíte, vždy je taká,« povedala Maria Dmitrijevna, doprevadiac tetku očima, »vždy!«

»To už tak na starosť! Čo si počať!« poznamenal Gedeonovskij. »Ráčila riečť: kto vraj nešpekuluje. Ale ktože dnes nešpekuluje? to sú už také časy. Jeden môj priateľ, úctyhodný, a ubezpečujem vás, človek vysokej hodnosti, hovorieval, že dnes i kura, i tá špekuluje, keď sa blíži k zrnu — stále sa snaží, ako by sa dostala k nemu s boku. A keď sa tak dívam na vás, milostivá pani, máte naozaj anjelsku povahu; ráchte mi podať svoju snehobielu ručičku.«

Maria Dmitrijevna se slabo usmiala a podala Gedeonovskému svoju kyprú ruku s odstávajúcim malic-

kom. Dotkol sa jej rtami, a ona pritiahla k nemu svoje kreslo, zľahka sa nahla a otázala polohlasne:

»Teda vy ste ho videli? Naozaj — je zdravý, veselý?«

»Veselý, ako keby nič,« odpovedal Gedeonovskij potichu.

»A nepočuli ste, kde je teraz jeho žena?«

»Napokon bola v Paríži; teraz sa vraj prešťahovala do Talianska.«

»Je to hrozné, naozaj — totiž Fed'ovo postavenie; neviem ako to znáša. Pravda, nešťastie nechodí po horách: ale to jeho temer po celej Europe rozhlásili.«

Gedeonovskij vzdychol.

»Tak, tak. Ved' ona vraj i s hercami, i s pianistami, a ako tam u nich hovoria, s ľvami a kadejakými zvieratmi známosti mala. Načisto stratila stud . . .«

»Veľmi, veľmi ho ľutujem,« povedala Maria Dmitrijevna. »Ved' sme v rodine, Sergiej Petrovič: On je mi synovcom z tretieho kolena.«

»Pravdaže, pravdaže, ved' viem o všetkom, čo sa týka vašej rodiny? Prepáčte.«

»Príde k nám — čo myslíte?«

»Svedčilo by sa mu; ostatne sa povráva, že sa chystá domov, do svojej dediny.«

Maria Dmitrijevna pozdvihla oči k nebu.

»Ach, Sergiej Petrovič, Sergiej Petrovič, ked' si pomyslím, aké musíme byť my ženy opatrné!«

»Medzi ženou a ženou je rozdiel, Maria Dmitrijevna. Sú na nešťastie také nestále povahy . . . no a potom i roky; a tiež i to, že ich od malička neučili spôsobom.« Sergiej Petrovič vytiahol z vrecka modrú

kostkovanú šatku a začal ju rozkladať. »Také ženy, pravda, bývajú. (Sergiej Petrovič pritisol rožok šatky najprv k jednomu, potom k druhému oku.) Ale všeobecne povedané, ak uvážime, to jest . . . Mesto je vždy plné prachu,« skončil.

»Mamam, mamam,« zvolalo pôvabné jedenásťročné dievčatko, vbehnúc do izby, »Vladimír Nikolajič ide k nám na koni!«

Maria Dmitrijevna vstala. I Sergiej Petrovič vstal a poklonil sa. »Jelene Michajlovne moja najhlbšia poklona,« riekol a odstúpiac do kúta, začal si čistiť svoj dlhý pravidelný nos.

»Akého má krásneho koňa!« pokračovalo dievčatko. »Bol práve pri dverciach a povedal mne i Líze, že príde k bráne.«

Ozval sa dupot kopýt, štihlý jazdec na krásnom hnedom koni objavil sa na ulici a zastal pred otvoreným oblokom.

III.

»Dobrý večer, Maria Dmitrijevna!« zvolal jazdec zvučným a príjemným hlasom. »Ako se vám páči môj nový kôň?«

Maria Dmitrijevna pristúpila k oknu.

»Dobrý večer, Woldemar! Ach, aký skvelý kôň! Od koho ste ho kúpili?«

»Od vojenského nakupovača koní . . . Poriadne si ho ocenil, zbojník.«

»Ako sa volá?«

»Orland... hlúpe meno; musím ho premeniť...«

Eh bien, eh bien, mon garçon... Aký je bujný.«

Kôň fríkal, prestupoval nohami a pohadzoval speneným pyskom.

»Pohľaďte ho, Lenočka, nebojte sa...«

Dievčatko natiahlo ruku z okna, ale Orland sa nečakane vzopnul na zadné nohy a odskočil na bok. Jazdec nestratil duchaprítomnosti, stisnul koňa, švihol ho bičíkom po šiji a nevšímajúc si jeho odporu, postavil sa s ním oznove pred okno.

»Prenez garde, prenez garde,« opakovala Maria Dmitrijevna.

»Lenočka, pohľaďte ho,« vyzýval opäť jazdec. »Nedovolím mu, aby sa vzpínal.«

Dievčatko oznove vztiahlo ruku a nesmelo sa dotklo chriapy Orlandovej, ktorý sa neustále triasol a škubal uzdou.

»Bravo!« zvolala Maria Dmitrijevna, »teraz však sosadnite a podťte dnu.«

Jazdec smeľe obrátil koňa, bodol ho ostrohami a prebehnúc krátkym galopom cez ulicu, vjachal do dvora. O minútu vbehol, mávajúc bičíkom, dvermi z predsiene do salónu. Súčasne sa objavila na prahu druhých dverí štíhlá, vysoká, čiernovlasá dievčina, asi devätnásťročná, — staršia dcéra Marie Dmitrijevny — Líza.

IV.

Mladý človek, s ktorým sme práve soznámili čitateľa, volal sa Vladimír Nikolajič Panšin. Slúžil v Petrohrade ako úradník pre zvláštne rozkazy v ministerstve vnútra. Do mesta O... prišiel iba na čas, aby tu vybavil akúsi úradnú záležitosť, a pridelili ho gubernátorovi, generálovi Sonnenbergovi, jeho vzdialenejšiemu príbuznému. Panšinov otec, štábny rytmajster vo výslužbe, známy hráč, človek s nasladlými očami, vyžilej tváre a s nervovým skubaním rtov, obtieral sa cez celý život medzi urodzenými ľuďmi, navštievoval anglické kluby v oboch hlavných mestách a bol známy ako obratný, nie priam spoľahlivý, ale milý a úprimný chlapík. Ale hoci bol obratný, pohyboval sa neustále po samom kraji biedy a zanechal svojmu jedinému synovi majetok neveľký a zanedbaný. Zato sa postaral o jeho vychovanie: Vladimír Nikolajič hovoril znamenite po francúzsky, dobre anglicky, zle po nemecky. Tak sa to aj svedčí: pre poriadnych ľudí je hanba hovoriť dobre po nemecky. Nemeckého slova možno použiť len pri niektorých, zväčša zábavných príležitostach; c'est mène très chic, ako hovoria petrohradskí Parížania. Vladimír Nikolajič vedel už v pätnástom roku vstúpiť do ktoréhokoľvek salónu, nenútene sa tam pozvítať a včas odísť. Panšinov otec postaral sa pre syna o množstvo stykov: miešajúc karty medzi dvoma robbery alebo po vydarenom »veľkom šleme« nepremeškal príležitosť stratiť slovo o svojom »Volod'ovi« u nejakého vzneseného pána, milovníka hry o peniaze. Sám Vladimír

Nikolajič, kým byl na univerzite, ktorú skončil s hodnosťou absolventa, poznal sa s niekoľkými urodzenými mladými ľuďmi a mal prístup do najlepších domov. Všade ho radi prijímal; bol driečny, nenútený, zábavný, vždy zdravý a na všetko súci; kde bolo treba — bol úctivý, kde bolo možno — bezočivý, výborný spoločník, un charmant garçon. Zatvorené dvere sa pred ním otváraly. Panšin skoro pochopil tajomstvo spoločenskej vedy. Vedel preniknúť so skutočnou úctou k jej zákonom; vedel sa s poloposmešnou vážnosťou zaoberať nesmyslami a tváriť sa, že všetko vážne pokladá za nesmysel; tancoval výborne, obliekal sa po anglicky. V krátkom čase získal si povesté jedného z najobratnejších a najpríjemnejších mladých ľudí v Petrohrade. Panšin bol skutočne veľmi obratný — práve tak, ako otec; ale okrem toho bol i veľmi nadaný. Všetko sa mu darilo: Pekne spieval, zručne kreslil, písal verše, s úspechom vystupoval na javisku. Šlo mu len na osmadvaciaty rok a bol už kamer-junkerom a mal mimoriadnu hodnosť. Panšin pevne veril v seba, v svoj um, vo svoju prenikavosť; dral sa smelo a veselo vopred, v plnom rozmachu; život mu plynul ako po masle. Navykol si všetkým sa páčiť, starým i mladým, a namyslel si, že pozná ľudí, najmä ženské: dobre poznal ich všedné slabosti. Ako človek nie celkom cudzí v umení, cítil v sebe oheň a nadšenie, i aké-si vzrušenie, a preto si dovoľoval všeliaké úchylinky od pravidiel: hýril, soznamoval sa s osobami, ktoré nepatrili práve do vznešenej spoločnosti, vôbec žil voľno a doprosta. Ale v duši bol chladný a vypočítavý, takže i pri najbujnejšom hýrení jeho mûdre, hnédé oko stá-

le zostávalo na stráži a stále bolo bdelé; tento smelý, slobodný mládenec nikdy sa nedal uniesť úplne. K jeho cti nutno podotknúť, že sa nikdy nechvastal svojimi úspechmi. Do domu Marie Dmitrijevny ho uviedli priam po jeho príchode do O..., a čoskoro sa v ňom cítil ako doma. Maria Dmitrijevna bola by zaň dala dušu.

Panšin sa prívetive uklonil všetkým prítomným v izbe, stisnul ruku Marii Dmitrijevne a Lizavete Michajlovne, Gedeonovského zľahka potľapkal po pleci a zvrtnúc sa na podpätku, chytil Lenočku za hlavu a pobozkal ju na čelo.

»A nebojíte sa jazdiť na takom zlom koni?« spýtala sa ho Maria Dmitrijevna.

»Ach, bože, veď je taký krotký! Ale, ak dovolíte, poviem vám čoho sa bojím: bojím sa hrať preferans so Sergiejom Petrovičom; včera ma u Bielenicynov obohral do zniku.«

Gedeonovskij sa zasmial tenučkým, vtieravým smiehom, hľadel dosiahnuť priazne skvelého mladého úradníka z Petrohradu, miláčka gubernátorovho. V svojich rozhovoroch s Mariou Dmitrijevnou často spomíнал podivuhodné schopnosti Panšinove. »Ako ho aj nechváliť?« hútal. »I vo vyšších sférach života sa chlapíkovi dobre vodí, i úradníkom je vzorným a hrdošti jednak v ňom nenajdeš.« Ostatne Panšina i v Petrohrade považovali za príkladného úradníka, práca mu horela pod rukou; hovoril o nej žartom, ako sa i svedčí na človeka z lepšej spoločnosti, ktorý nevidí vo svojej práci nič dôležitého a významného, ale plní ňou iba svoju povinnosť. Predstavení majú radi ta-

kých podriadených; sám ani trochu nepochyboval, že sa časom stane hoc' ministrom, ak sa mu len zachce.

»Ráčili ste povedať, že som vás obohral,« riekoł Gedeonovskij, »ale minulého týždňa, ktože to vyhral odo mňa dvanásť rubľov? a ešte . . .«

»Huncút, huncút,« prerusil ho Panšin s láskavou, ale trochu opovržlivou nedbalosťou a nevšímajúc si ho viac, pristúpil k Líze.

»Nemohol som tu najst' ouvertury k Oberonovi,« začal Panšin. »Bielenicynová sa iba chvastala, že má všetky klasické skladby — v skutočnosti nemá ničoho okrem poliek a valčíkov, ale napísal som už do Moskvy a o týždeň ju budete mať. Ozaj« — pokračoval — »složil som včera novú romancu, i slová k nej som napísal. Chcete, zaspievam vám ju? Neviem ako sa podarila; Bielenicynovej sa zdá veľmi milou, ale jej slová ničoho neznačia — rád by som zvedel vašu mienku. Ostatne, azda bude lepšie neskôr . . .«

»Prečo neskôr?« vmiešala sa Maria Dmitrijevna, »prečo nie hned?«

»Prosím,« riekoł Panšin s akýmsi jasným i sladkým úsmevom, ktorý sa u neho objavoval práve tak nečakane, ako nečakane mizol. Pristrčil kolenom stolec, sadol si k pianu a prehrajúc niekoľko akordov, zaspieval, zreteľne oddelujúc slová, túto romancu:

*Luna pláva vysoko nad zemou
pomedzi bledé chmáry;
No hýbe s výšavy vlnou morskou
— žiarivé čary.
More mojcj duše svolilo si teba*

*za lunu bledú,
a hýbe sa v radosti i smútku
tebou jedinou.
Clivej lásky, clivých nemých túžob
plná je duša;
Tažoba zasadla... Ty si však cudzia zmätku
ako tá luna.*

Druhú sloku zaspieval Panšin so zvláštnym dôrazom a silou; v búrlivom sprievode piana bolo počuť prelievanie víň. Po slovách: Tažoba zasadla... Ľahko vzdychol, sklopil oči a snížil hlas — morendo. Keď dospieval, Líza pochválila nápev, Maria Dmitrijevna zvolala: »rozkošné«, — a Gedeonovskij dokonca vykríkol: »úchvatné! i poezia i harmonia rovnako úchvatná!...« Lenočka s detskou úctou pohliadla na speváka. Slovom, všetkým prítomným sa veľmi ľúbil výtvar mladého diletanta; ale za dvermi salónu v predizbe stál práve prišedší, už starý človek, ktorému, súdiac podľa výrazu jeho sklonenej tváre a pohybu pliec, Panšinova romanca, hoci milá, nespôsobila radosť. Tento človek, chvíľu zaváhajúc a oprášiac si topánky hrubou vreckovkou, neočakávane svráštil obočie, chmúrne stisol rty, sohnul svoj i bez toho shrbený chrbát a zvoľna vošiel do salónu.

»A! Christofor Fedoryč, vítajte!« skríkol prvý Panšin a byстро vyskočil so stolca. Ani som netušil, že ste tu, — vo vašej prítomnosti by som sa za nič na svete neopovážil zaspievať svoju romancu. Viem, že nie ste priateľom ľahkej hudby.«

»Nepočul som,« povedal chybnou ruštinou vstú-

pivší človek, a ukloniac sa všetkým, postavil sa neobratne doprostred izby.

»Prišli ste, monsieur Lemm,« riekla Maria Dmitrijevna, »dať hodinu hudby Lize?«

»Nie, nie Jelizavete Michajlovne, ale Jelene Michajlovne.«

»A! No, ved' — prosím. Lenočka, chod' hore s pánom Lemmom.«

Starec sa poberal za dievčatkom; ale Panšin ho zastavil.

»Neodchádzajte po hodine, Christofor Fedoryč,« riekoľ mu. »Zahráme s Lízou štvorručne Beethovenovu sonatu.«

Starec si čosi zavrčal pod nos, a Panšin pokračoval po nemecky, zle vyslovujúc slová:

»Lizaveta Michajlovna mi ukázala duchovnú kantátu, ktorú ste jej venovali — prekrásna vec. Nemyslite si, prosím, že neviem oceniť vážnu hudbu — napok: niekedy je nudná, ale zato veľmi užitočná.«

Starec za začervenal až po uši, vrhol úkosom pohľad na Lízu a chvatne vyšiel z izby.

Maria Dmitrijevna prosila Panšina, aby zopakoval romancu; ale Panšin namietol, že nechce urážať uši učeného Nemca, a navrhol Líze, aby skúsili Beethovenovu sonatu. Tu si Maria Dmitrijovna vzdychla a sama navrhla Gedeonovskému, aby sa šli prejsť do záhrady. »Chce sa mi ešte hovoriť s vami,« riekla, »poradiť sa o našom úbohom Feďovi.« Gedeonovskij sa usmial, poklonil sa, vzal dvoma prsty svoj klobúk i rukavice, akurátne rozložené na jeho okraji a vzdialil sa s Mariou Dmitrijevnou. V izbe zostal Panšin

z Lízou. Táto vyhľadala a roztvorila sonátu; obaja aa mičky posadili k pianu. — Shora sa ozývaly slabé zvuky gamm, hraných neistými prstami Lenočky.

V.

Christofor Teodor Gottlieb Lemm narodil sa roku 1786 v Sasku, v meste Kamenici z chudobnej hudobníckej rodiny. Jeho otec hral na lesnom rohu, matka na harfe; on sám sa cvičil na rôznych nástrojoch od piateho roku. Osemročný osirel, a od desiateho roku začal si zarábať na chlieb svojím umením. Dlho žil ako tulák, hral všade — po krčmách i na jarmarkoch, na sedliackych svadbách i na plesoch; konečne sa dostal do orchestra a stúpal vyššie a vyššie, dosiahol dirigentského miesta. Sám hral dosť chabo, ale hudbu poznal dokonale. Ked' mu bolo osemadvacat' rokov, prestúhal sa do Ruska. Pozval si ho bohatý šľachtic ktorý sám nemohol hudby ani cítiť, ale z pýchy si vydržoval orchester. Lemm prežil u neho sedem rokov ako kapelník a odišiel od neho s prázdnymi rukami. Šľachtic vyšiel na mizinu, chcel mu dať zmenku, ale napokon mu i tú odmietol — slovom, nezaplatil ani kopejky. Radili mu aby odišiel. Ale Lemm sa nechcel vrátiť domov z Ruska ako žobrák, z veľkého Ruska, tohoto zlatého dna pre umelcov. Rozhodol sa, že zostane a skúsi šťastie. Za dvacať rokov skúšal úbohý Nemec toto šťastie; žil u rôznych pánov v Moskve i v guvernských mestách, trpel a skúsil veľa, poznal biedu, hádzal sa ako ryba na piesku; ale myšlienka

na návrat do vlasti ho neopúšťala vo všetkých trápe-
niach, ktorým podliehal; ona jediná ho posilňovala.
Osudu sa však nezachcelo potešiť ho týmto posledným
i prvým šťastím: pädesiatročný, chorý, predčasne zo-
starnutý, zaviazol v meste O... a zostal v ňom na-
vždy, stratiac všetku nádej, že sa mu podarí opustiť
nenávidené Rusko. Vyučovaním hudbe pretíkal sa
biedne životom. Lemmov zovňajšok neboli mu na osoh.
Bol nevysokej postavy, shrbený, mal krivé vystrčené
lopatky, vpadnuté prsia a veľké ploché chodidlá, ble-
domodré nehty na tvrdých, neohebných prstoch žilna-
tých červených rúk; tvár mal vrásčitú, líca vpadnuté,
ústa stiahnuté. Perami neustále pohyboval a prežúval,
čo pri jeho obvyklej mlčanlivosti pôsobilo dojomom
zlovestným. Šedivé vlasy viseli mu v chumáčoch nad
nevysokým čelom. Jeho drobné nehybné očká hluchotlely, ako práve vyhaslé uhlíky. Kráčal ľažko, pri kaž-
dom kroku nadhazujúc svoje neobratné telo. Niektoré
jeho pohyby pripomínaly neohrábané fintenie sovy
v klietke, keď pozoruje, že sa na ňu niekto díva, ale
sama ledva vidí svojimi ohromnými, žltými, bojazlivou
a ospalo žmúriacimi očima. Zastaralá, neúprosná bie-
da položila na úbohého muzikanta nevyhľaditeľnú pe-
čať, skrívila a znetvorila jeho i tak nevzhľadnú po-
stavu. Ale pre toho, kto vedel nezastaviť sa pri prvých
dojmoch, zračilo sa čosi dobrého, statočného, čosi ne-
obyčajného v tejto polozničenej bytosti. Ctitel Ba-
chov a Händelov, znalec svojej veci, obdarený živou
fantáziou a tou smelosťou myšlienky, ktorá je dostup-
ná len nemeckému plemenu, Lemm svojho času — kto
vie — mohol sa vyšvihnuť do radu veľkých skladate-

ľov svojej vlasti, keby mu bol život inak žižil. Ale on sa nenašiel pod šťastnou hviezdou! Veľa napísal za svojho života, ale nepodarilo sa mu vidieť ani jednu svoju skladbu vydanú. Nevedel vec zaonačiť, ako by sa patrilo, pokloniť sa kde treba, postarať sa včas. Kedysi — veľmi dávno — jeden jeho priateľ a ctiteľ, tiež Nemec a tiež chudák, vydal vo vlastnom náklade dve jeho sonáty, — ale i tie zostaly nedotknuté v skladoch obchodov; hluchy a bez stopy zapadly, ako by ich bol hodil do vody. Lemm napokon mávol rukou nad všetkým. Popri tom sa i roky hlásily: zdrsnel, zmeravel, ako zmeravely jeho prsty. Sám, so starou kuchárkou, ktorú si vzal z chudobínca (ženatý nebol nikdy), žil v O... v nevel'kom domci nedaleko bývania Kalitinovcov; veľa sa prechádzal, čítal bibliu a sbierku protestantských žalmov, a Shakespearea v Schlegelovom preklade. Dávno ničoho nesložil; ale Líza, jeho najlepšia žiačka vedela ho zrejme vybúrcovať: napísal pre ňu kantátu, o ktorej sa zmienil Panšin. Slová tejto kantáty si požičal zo sbierky žalmov; niektoré verše pripísal sám. Spievaly ju dva chóry — chór šťastných a chór nešťastných; oba sa napokon pomerili a spievaly spoločne: »Bože milostivý, smiluj sa nad nami hriešnymi a zapud' od nás všetky ľstivé myšlienky a pozemské nádeje.« — Na titulnej strane, veľmi pečlive napísanej, áno i kaligraficky vyzdobenej, stálo: »Len spravedliví sú v práve. Duchovná kantáta. Složená a venovaná slečne Jelizavete Kalitinovej, mojej milej žiačke, jej učiteľom Ch. T. G. Lemmom.« Slová: »Len spravedliví sú v práve« a »Jelizavete Kalitinovej« boli obklopené

paprskami. Dole bolo pripísané: »Len pre vás, für Sie allein.« — Preto sa Lemm začervenal a podíval úkosom na Lízu; veľmi ho zbolelo, ked' sa Panšin zmienil pred ním o jeho kantáte.

VI.

Panšin zvučne a rozhodne zahral prvé akordy sonáty (hral druhú ruku), ale Líza nezačínala svojej partie. Prestal a podíval sa na ňu. Lízine oči, priamo naň uprené, prejavovaly nespokojnosť; jej ústa sa neusmievaly, celá tvár bola prísna, skoro smutná.

»Čo je vám?« spýtal sa Panšin.

»Prečo ste nedodržali slova?« riekla Líza. »Ukázala som vám kantátu Christofora Fedoryča s podmienkou, že sa mu o nej nezmienite.«

»Odpust'te, Lizaveta Michajlovna, vykízlo mi to nevdojak.«

»Zarmútili ste jeho — i mňa. Teraz mi nebude dôverovať.«

»Čo robiť, Lizaveta Michajlovna! Od detstva sa nemôžem ľahostajne podívať na Nemca: vždy ma to pokúša, aby som ho podráždil.«

»Čo to hovoríte, Vladimír Nikolajič! Tento Nemec je úbohý, opuštený, ubitý človek — a vám je ho nie ľúto? Vy by ste ho podráždili?«

Panšin sa zarazil.

»Máte pravdu, Lizaveta Michajlovna,« povedal. »Tým je vinná moja večná nerozvážnosť. Nie, ničoho nenamietajte; poznám sa dobre. Veľa zla mi spôsobila

táto nerozvážnosť. Jej d'akujem za to, že mám povešť sebca.«

Panšin umíkol. Nech čímkoľvek začína rozhovor, končil obyčajne tým, že hovoril o sebe samom, a zdalo sa to akýmsi milým a mäkkým, úprimným a bezdečným.«

»Tak i vo vašom dome,« pokračoval Panšin. »Vaša mamička je ku mne, pravda, láskavá — je taká dobrá! Vy ... konečne neviem, aké máte o mne mienenie; zato vaša tetuška ma nemôže ani vidieť. Akiste som aj ju urazil nejakým nerozvážnym, hlúpym slovom. Ved' ona ma nenávidí, všakže?«

»Áno,« odvetila Líza váhavo, »nepáčite sa jej.«

Panšin bistro prebehol prstami po klávesách; úsmev ledva znateľný skízol po jeho rtoch.

»No, a vy?« riekoval, »i vám sa zdám byť sebcom?«

»Nepoznám vás ešte dobre,« namietala Líza, »ale za sebca vás nepovažujem; naopak musím vám byť vd'ačná ...«

»Viem, viem, čo chcete povedať,« prerušil ju Panšin a znova prebehol prstami po klávesách, »— za noty, za knihy, ktoré vám nosím, za chatrné výkresy, ktorými zdobím vaše album, atď. atď. To všetko môžem robiť — a preca môžem byť sebcom. Odvažujem sa myslieť, že sa so mnou nenudíte, že ma nepovažujete za zlého človeka, ale preca sa domnievate, že — ako sa to vraví? — že pre dobrý vtip nepoľutujem otca, ani priateľa.«

»Ste roztržití a zabudliví ako všetci ľudia zo spoločnosti,« povedala Líza, »a to je všetko.«

Panšin sa trocha zachmúril.

»Pocujte,« riekoval, »nevrvavme viac o mne; zahrajme si radšej našu sonátu. Len o jedno vás prosím,« dodal, urovnávajúc rukou listy sošitu, ležiaceho na pulte. »Myslite si o mne čokoľvek, nazvite ma sebcom — nedbám! Ale nemenujte ma človekom zo spoločnosti: tá priezvka je mi neznesiteľná... Anch'io sono pittore. I ja som umelcom, hoci zlým, dokážem vám to hned' skutkom. Začnime.«

»Tak začnime,« prisvedčila Líza.

Prvé adagio išlo dosť dobre, napriek tomu, že sa Panšin neraz pomýlil. Svoje skladby a to, čo naštudoval, hral veľmi milo, ale noty čítal nedobre. Zato druhá časť sonáty, dosť bystré allegro, sa vôbec nedarila. Pri dvaciatom takte Panšin, ktorý sa o dva takty opozdil, nevydržal a so smiechom odsunul svoj stolec.

»Nie,« zvolal, »nemôžem dnes hrať; dobre, že nás Lemm nepočul: padol by do mdlôb.«

Líza vstala, zavrela piano a obrátila sa k Panšinovi.

»Čo teda budeme robiť?« opýtala sa ho.

»Podľa tejto otázky vás poznávam! Neposedíte so založenými rukami. No, čo — ak chcete, budeme kresliť, kým sa celkom nesotmie. Azda druhá múza, múza kreslenia — akože ju volali? Zabudol som... Azda tá mi bude milostivejšia. Kde máte album? Zdá sa mi, je tam moja nedokreslená krajinka.«

Líza odišla do druhej izby po album, a Panšin, zostanúc sám, vytiahol z vrecka batistovú šatku, utrel si nehty a podíval sa s boku na svoje ruky. Boli veľmi krásne a biele; na prostrednom prste l'avej

rukы nosil šrôbovitý zlatý prsteň. Líza sa vrátila; Panšin si sadol k obloku a otvoril album.

»Aha!« zvolal, »vidím, že ste počali obkreslovať moju krajinku — a veľmi dobre! Len tuto — podajte mi tužku — tieň nie je dost' silný. Hľadte!«

A Panšin širokými ľahmi načrtal niekoľko dlhých čiar. Kreslil stále jednu a tú istú krajinu: v popredí košaté stromy, v pozadí poľanu a zubaté vrchy na obzore. Líza sa mu dívala cez plece na prácu.

»Pri kreslení a vôbec v živote,« hovoril Panšin, skláňajúc hlavu tu napravo, tu naľavo, »ľahkosť a smiešnosť je prvá vec.«

V tú chvíľu vstúpil do izby Lemm, a sucho sa ukloniac, chcel odísť; ale Panšin odhodil album i tužku a zastal mu cestu.

»Kamže, milý Christofor Fedoryč? Vari nezostanete na čaj?«

»Musím domov,« odvetil Lemm mrzutým hlasom, »hlava ma bolí.«

»Ach, čo tam — zostaňte. Budeme debatovať o Shakespeareovi.«

»Hlava ma bolí,« opakoval starec.

»A my sme sa, kým ste tu neboli, pustili do Beethovenovej sonáty,« pokračoval Panšin, objímajúc ho láskave okolo pásu a jasne sa usmievajúc, »ale vôbec sa nám nedarila. Pomyslite, nemohol som správne zahráť dve noty za sebou.«

»Radšej by ste mali spievať svoje romance,« namietol Lemm, odstránil ruku Panšinovu a odišiel.

Líza vybehla za ním a dohonila ho na zápraží.

»Christofor Fedoryč, počujte,« povedala po ne-

mecky, doprevádzajúc ho k vrátam po krátkom zelenom trávniku na dvore, »previnila som sa oproti vám, odpusťte mi.«

Lemm neodpovedal.

»Ukázala som Vladimírovi Nikolajičovi vašu kantátu; bola som presvedčená, že ju ocení, a kantáta sa mu skutočne veľmi zapáčila.«

Lemm sa zastavil.

»Nevadí,« povedal po rusky a potom dodal svojím materinským jazykom: »Ved' on nemôže ničomu rozumieť; či to nevidíte? Je to diletant a tým je povedané všetko!«

»Ste voči nemu nespravedliví,« namietla Líza; rozumie sa do všetkého a sám môže skoro všetko urobiť.«

»Ano, všetko ledabolo, druhoradý tovar, náhlivá príča. To sa paci, i on sa páči a sám je s tým spokojný — no, vyborne. Nehnevám sa; kantáta i ja, obnja sme starí blázni; len sa trochu hanbím, ale to nevadí.«

»Odpusťte mi, Christofor Fedoryč,« prosila opäť Líza.

»Nevadí, nevadí,« znova opakoval po rusky, »ste veľmi poriadne dievča ... ale tuto k vám niekto prichádza. Sbohom. Ste veľmi poriadne dievča.«

A Lemm zrýchleným krokom zamieril k vrátam, do ktorých vchádzal akýsi jemu neznámy pán v šedivom kabáte a v širokom slamenom klobúku. Lemm sa mu úctive poklonil (klaňal sa úctive všetkým novým osobnostiam v meste O ...; pred známymi sa na ulici odvracal — takéto si on určil pravidlo), prešiel po-

mimo neho a zmizol za plotom. Neznámy sa udivene za ním podíval a zahľadiac sa na Lízu, pristúpil rovno k nej.

VII.

»Vy ma nepoznávate,« povedal neznámy snímajúc klobúk, »ale ja vás poznám, hoci už minulo osem rokov od tých čias, čo som vás naposledy videl. Vtedy ste boli dieťa. Som Lavreckij. Mamička je doma? Môžem ju vidieť?«

»Mamička bude veľmi rada,« odpovedala Líza, »počula už o vašom príchode.«

»Ved' vy sa, tuším, voláte Jelizaveta?« riekol Lavreckij, vystupujúc po schodoch záprazia.

»Áno.«

»Pamätám sa na vás dobre; už vtedy ste mali tvár, na ktorú sa nezabúda; nosieval som vám vtedy cukríky.«

Líza sa začervenela a pomyslela si: aký je to čudný človek! Lavreckij sa na chvíľu zastavil v predsieni. Líza vošla do salónu, kde sa rozliehal hlas a smiech Panšinov; rozprával akúsi mestskú klebetu Marii Dmitrijevne a Gedeonovskému, ktorí sa už boli vrátili zo záhrady a sám sa hlasno smial tomu, čo rozprával. Pri mene Lavreckého sa Maria Dmitrijevna celkom zl'akla, zbledla a šla mu oproti.

»Vítajte, vítajte, môj milý cousin!« zvolala preťahujúc temer plačlivý hlas, »aká som rada, že vás vidím!«

»Dobrý večer, milá moja sesternica,« riekoval Lavreckij a priateľsky stisol jej podávanú ruku, »ako sa máte?«

»Sadnite si, sadnite si, drahý môj Fedor Ivanyč. Ach, to som rada! Dovoľte, aby som vám predovšetkým predstavila svoju dcéru Lízu...«

»Sám som sa už predstavil Lizavete Michajlovne,« prerušil ju Lavreckij.

»Monsieur Panšin... Sergiej Petrovič Gedeonovskij... Tak si preca sadnite! Hľadím na vás a naozaj ani očiam neverím. Zdravý ste?«

»Ako ráčite vidieť: kvitnem. Ale ani vy, sestrenka, chvalabohu, neschudli ste za tých osem rokov.«

»Ked' si pomyslím, ako dlho sme sa nevideli,« snivo prehovorila Maria Dmitrijevna. »Odkiaľ teraz prichádzate? Kde ste nechali... totiž, chcela som povedať,« chvatne začala, »chcela som povedať, či ste nadľho prišli k nám?«

»Prišiel som práve z Berlína,« odpovedal Lavreckij, »a hned' zajtrá odchádzam na dedinu — akiste nadľho.«

»Usadíte sa, pravda, v Lavrikách?«

»Ba nie, nie v Lavrikách. Mám dedinku, odtiaľto asi na dvacat' päť verst; ta pôjdem.«

»To je tá dedinka, čo ste zdedili po Glafire Petrovne?«

»Áno, práve tá.«

»Ale, Fedor Ivanyč, ved' v Lavrikách máte taký nádherný dom!«

Lavreckij zľahka stiahol obočie.

»Áno... ale i v tejto dedinke mám domček, a pred-

bežne nič iného nepotrebujem. Toto miesto mi je teraz najvhodnejšie.«

Marja Dmitrijevna sa opäť natoľko poplietla, že sa až vzpriamila a rozhodila ruky. Panšin jej prišiel na pomoc a dal sa do reči s Lavreckým. Maria Dmitrijevna sa zase upokojila, oprela sa na operadlo kresla a len zriedka sa vmiešala do rozhovoru; ale dívala sa tak žalostne na svojho hosta, tak významne vzdychala a tak unylo pokyvovala hlavou, že sa Lavreckij konečne nezdržal a dosť ostro sa jej spýtal, či je nie chorá.

»Chvalabohu,« riekla Maria Dmitrijevna, »prečože?«

»Tak, zdalo sa mi, že vám je nie dobre.«

Na tvári Marie Dmitrijevny objavil sa dôstojný a trochu urazený výraz. — »Ked' tedy tak,« pomyslela si, »mne je to všetko jedno: zdá sa, že s teba, baťuška, všetko stečie ako s husi voda; iný by žiaľom uschnul, a ty si ešte stučnel.« Maria Dmitrijevna bola v myšlienkach bezohľadná, nahlas hovorila, pravda, slušnejšie.

Lavreckij sa naozaj nepodobal obeti osudu. Jeho červenolíci, čisto ruský obličaj s veľkým, bielym čelom, trochu pritučným nosom a širokými, pravidelnými ústy priamo dýchal stepným zdravím, mocnou a trvalou silou. Bol podivuhodne urastený — a plavé vlasy vlnily sa na jeho hlave ako mládencovi. Iba v jeho belasých, vypuklých a trochu nepohyblivých očiach zračilo sa čosi ako zádumčivosť alebo únava, a jeho hlas znel priveľmi jednotvárne.

Panšin zatiaľ udržoval rozhovor. Previedol reč na výhody cukrovarníctva, o ktorom nedávno prečítal dve francúzske brošúry, a s pokojnou skromnosťou počal

rozkladať ich obsah, nezmieňujúc sa o nich ostatne ani slovom.

»Ale ved' je to Fed'a!« ozval sa náhle v súsednej izbe za polootvorenými dvermi hlas Marfy Timofejevny, »Fed'a, naozaj!« A starenka bistro vošla do salónu. Lavreckij nestihol vstať s kresla, ked' ho už objala. — »Ukáž sa, ukáž,« hovorila, odkláňajúc sa od jeho tvári. »Ech! ale ako dobre vyzeráš. Zostarnul si, ale vôbec si neomrštel. Ale čože mi bozkávaš ruky — mňa samú pobozkaj, ak sa ti nehyzdia moje vráskavé líca. Iste si sa na mňa nespýtal: či je živá tetka? Ved' si sa narodil na mojich rukách, ty vetroplach! No, ale to je jedno; kdeže by si si na mňa spomenul! Ale to si dobre spravil, že si prišiel. A čo, dcéra moja,« pripojila, obracajúc sa k Marii Dmitrijevne, »či si ho niečím pohosnila?«

»Ničoho nepotrebujem,« chvatne riekol Lavreckij.

»Aspoň čaju sa napi, baťuška. Pane Bože môj. Prišiel boh vie odkial', a šálky čaju mu nedajú. Líza, chod', postaraj sa, chytro. Pamätám, ked' si bol malý, bol si strašný jedák, a i teraz rád asi niečo zješ.«

»Klaniam sa, Marfa Timofejevna,« pozdravil Panšin, približujúc sa s boku k rozrušenej starenke a hlbooko sa ukláňajúc.

»Prepáčte, pane môj,« riekla Marfa Timofejevna, »od radosti som vás ani nezbadala.— Svojej matke sa teraz podobáš, holubičke,« pokračovala, znova sa obrátiac k Lavreckému, »lenže si mal otcov nos, a ten ti aj zostal. No — a nadľho si k nám prišiel?«

»Zajtrá odchádzam, tetuška.«

»Kam?«

»Domov, do Vasilievskeho.«

»Zajtrá?«

»Zajtrá!«

»No, ked' zajtrá, tak zajtrá. Sbohom — musíš tomu lepšie rozumieť. Len hľad', aby si sa prišiel rozlúčiť.« Starenka ho potľapkala po tvári. »Nemyslela som, že sa ťa dočkám; nie azda, že by som sa chystala umierať; to nie — hádam to ešte so desať rokov vydržím: my všetci Pestovovci máme tuhý život; tvoj nebohý dedo hovorieval, že máme dva životy; ale ved' boh vie ako dlho by si sa ešte potíkal svetom. Ale chlap si, chlap; iste ako voľakedy desať pudov jednou rukou zodvihneš? Tvoj nebohý otec, prepáč, býval niekedy čudák, ale dobre urobil, že ti najal Švajciara; pamätáš, päťstami ste sa tíkli; gymnastikou to volali, či ako? — Ale čo som sa tak rozkrákorila; iba čo som pánu Panšinovi (vždy vyslovovala toto meno s opačným prízvukom) zabránila rozumovať. A ostatne, pod'me piť čaj; a pod'me ho piť na terasu, baťuška; máme smotanu — nie ako v tých vašich Londýnoch a Parížoch. Pod'me, pod'me, a ty, Fed'ko, mi podaj ruku. Ó, akú ty máš tučnú ruku! S tebou iste nespadnem.«

Všetci vstali a odišli na terasu, okrem Gedeonovského, ktorý sa potajme vytratil. Za celý čas rozhovoru Lavreckého s paňou domu, Panšinom a Marfou Timofejevnou sedel v kúte, pozorne žmurkajúc a detsky zvedave špúliač ústa: ponáhľal sa teraz rozniesť zprávu o novom hosťovi po meste.

*

V ten istý deň, o jedenástej hodine večer, hľa, čo

sa stalo v dome pani Kalitinovej. Dolu na prahu salónu, vyčkajúc vhodnú chvíľu, lúčil sa Vladimír Nikolajč s Lízou a držiac ju za ruku, riekol: Vy viete, čo ma sem priťahuje, prečo neustále chodím k vám; načo hovoriť, keď je i tak všetko jasné.« — Líza mu neodpovedala a neusmievajúc sa, ľahko pozdvihnuč obočie a červenejúc sa, hľadela do zeme, ale neodťahovala ruky; — a hore, v izbe Marfy Timofejevny, pri svetle kahanca, čo visel pred zašnutými starodávnými obrazmi svätých, sedel Lavreckij v kresle, opierajúc sa laktami o kolená a položiac tvár do dlaní; stareňka stála pred ním a chvíľami ho hladila mlčky po vlasoch. Vyše hodiny pobudol pri nej, keď sa bol rozlúčil s paňou domu. Nerozprával temer ničoho svojej starej priateľke, ani ona sa ho na nič nevypytovala... A načo aj rozprávať, načo sa vypytať? I tak všetko chápala, i tak cítila s ním všetko, čím bolo preplnené jeho srdce.

VIII.

Fedor Ivanovič Lavreckij (musíme poprosiť čitateľa o dovolenie, aby sme smeli pretrhnuť niť svojho rozprávania) pochádzal zo starobylého šľachtického rodu. Pradedo Lavreckých prišiel za panovania Vasilija Temného z Pruska a dostal darom dvesto štvrtín zeme v Biežeckom vrchu. Veľa jeho potomkov slúžilo pri dvore v rôznych hodnostiach, pod rôznymi kniežatmi a inými veľmožmi mali úrady vo vzdialených vodstvách, ale ani jeden z nich nedosiahol vyššej hodnosti ako stolnickej a nenabudol si väčšieho majetku.

Najbohatší a najznámejší zo všetkých Lavreckých bol vlastný pradedo Fedora Ivanoviča, Andrej, človek ukrutný, smelý, rozumný a ľstivý. Dosiaľ neutuchly povesti o jeho svojvoli, nespútanej povahе, šialenej štedrosti a nenasytnej lakote... Bol nadmieru tučný a vysokej postavy, v tvári počerný a bez fúzov, v reči zadŕhal a zdal sa ospalým; ale čím tichšie hovoril, tým viac sa triasli všetci okolo neho. I ženu si našiel podobnú. Mala vypuklé oči, jastrabí nos, okrúhlu, žltú tvár, bola rodom cigánka, prchká a mstivá, a v ničom nezaostávala za mužom, ktorý ju div neumoril a ktorého neprečkala, hoci sa s ním naveky žúrila. Andrejov syn, Peter, Fedorov dedo, nepodobal sa svojmu otcovi; bol to jednoduchý stepný statkár, dosť nevynovenaný, kriklúň, oťahel', ale nie zlý, pohostinský a náruživý polovník. Bolo mu vyšše tricať rokov, keď zdedil po otcovi dvetisíc duší v znamenitom poriadku, ale skoro ich rozpustil, panstvo z časti predal, služebníctvo rozmažnal. Ako švábi sliezali sa so všetkých strán všeljakí ničomní pobehajovia do jeho priestranných a nevyriadených izieb; tí všetci sa do sýta obžierali čím sa dalo, opíjali do opilosti a odnášali, čo nebolo pribité, sláviač a velebiac láskavého hospodára. A hospodár, keď nebol v dobrej vôle, nazýval svojich hostí darmožrútmí a darebákmi, ale bez nich sa nudil. Žena Petra Andrejiča bola žena pokorná; vzal si ju zo súsednej rodiny podľa otcovej voľby a rozkazu; volala sa Anna Pavlovna. Do ničoho sa nemiešala, radostne prijímalas hostí a ochotne sama chodila po návštevách, hoci pudrovanie, ako hovorila, bolo pre ňu smrteľným utrpením. »Položia ti,« vravievala, »plstenú čapicu na hlavu, vlasy uče-

šú nahor, natrú lojom, posypú múkou, napchajú ti železných vlasničiek, nesmyješ to potom, a nenapudrovaná nikde sa neukáž, urazili by sa. Beda!« Rada poháňala kone, v karty sa mohla hrať od rána do večera. Vždy zakrývala rukou kopejkové výhry, ak prichádzal jej muž k hraciemu stolíku, hoci mu dala celé svoje veno, všetky peniaze na voľné použitie. Porodila mu dvoje detí: syna Ivana, Fedorovho otca a dcéru Glafíru. Ivan neboli vychovaný doma, ale pri bohatej, starej tetke, kňažne Kubenskej; určila ho za svojho dediča (inak by ho neboli otec pustil), obliekala ho ako bábiku, najala mu všeliakých učiteľov, našla mu francúzskeho vychovávateľa, bývalého abbého, žiaka Jeana Jaquesa Rousseaua, istého M. Courtin de Vaucelles, obratného a jemného lišiaka, »fine fleure emigrace«, ako hovorila, a skončila tým, že sa vydala temer v sedemdesiatich rokoch za tohto »fine fleura«. Prepísala na jeho meno celý svoj majetok a skoro potom, naličená, navoňaná ambrou à la Richelieu, obklopená murínčatmi, tenkonohými psíkmi a krikľavými papagájmi, zomrela na hodvábnom, prehnutom diváni z časov Ludvika XV., v rukách s emailovanou tabatierkou — práca to Petittova — zomrela opustená manželom: úlisný pán Courtin sa radšej vzdialil i s peniazmi do Paríža. Ivanovi išlo teprv na dvaciaty rok, keď ho zastihla táto neočakávaná rana (myslíme na kňažnin sôbáš, nie na jej smrť): nechcel zostať v tetkinom dome, keď sa premenil z bohatého dediča na príživníka; spoločnosť v Petrohrade sa pred ním uzavrela; k službe od nízkej hodnosti, ľažkej a pochybnej (bolo to práve na začiatku panovania cára Alexandra) cítil odpór; musel sa teda

chtiac-nechtiac vrátiť k otcovi na dedinu. Jeho rodné hniezdo sa mu zdalo špinavým, chudobným a vetchým: mlkvota a nečistota stepného živorenia urážaly ho na každom kroku; nuda ho hrýzla; za to sa na neho v dome všetci okrem matky krivo dívali. Otcovi sa nepáčily jeho zvyky zo sídelného mesta, jeho fraky, jeho jabot, knihy, flauta, jeho čistotnosť, v ktorej nie bez príčiny tušil štítivosť, čo chvíľa sa žaloval a vrčal na syna. »Nič mu je tu nie po chuti,« hovorieval, »pri stole je výberčivý, nezie, zápachu sluhov, dusného povetria zniesť nemôže, pohľad na opilcov ho dráždi, ani ubiť pred ním nikoho človek nesmie, slúžiť nechce: má vraj slabé zdravie, fuj, ty maznák! A to všetko preto, lebo mu v hlave trčí ten Voltaire.« Starec nenávidel najmä Voltairea a okrem toho ešte aj »pochabého« Diderota, hoci z neho neprečítal ani riadka: čítanie nebolo preň Peter Andrejič sa nemýlil: naozaj, Diderot i Voltair trčali v hlave jeho syna, a nielen tí — aj Rousseau, aj Raynald, aj Helvetius, a veľa iných, im podobných spisovateľov trčalo v jeho hlave — ale len v hlave. Bývalý vychovávateľ Ivana Petroviča, vyslúžený abbé a encyklopedista, uspokojil sa tým, že vlial do svojho chovanca všetku múdrost XVIII. storočia, a Ivan Petrovič chodil ľou naplnený; zostávala v ňom, nepomiešajúc sa s jeho krvou, nepreniknúc mu do duše, neprejaviac sa pevným presvedčením... Ba, či bolo aj možno požadovať presvedčenie od mladíka pred pädesiatimi rokmi, keď ešte dodnes sme k nemu nedorástli? Aj hostí otcovského domu tiesnil Ivan Petrovič; štítil sa ich, hostia sa ho báli, a so sestrou Glafirou, ktorá bola od neho

o dvanásť rokov staršia, nesblížil sa vôbec. Táto Glafira bola podivná 'bytosť': nepekná, hrbatá, chudá, s vyjavenými prísnymi očima a stisnutými, tenkými ústy, pripomínala tvárou a hlasom, hranatými, bystrými pohybmi svojú starú máter, cigánku, ženu Andrejovu. Bola tvrdohlavá, panovačná a preto ani počuť nechcela o vydaji. Návrat Ivana Petroviča neboli jej pochuti; kým ho držala kňažna Kubenská pri sebe, mala nádej, že zdedí aspoň polovičku otcovského majetku; ponášala sa skúposťou na starú mať. Okrem toho Glafira bratovi závidela. Bol vzdelený, výborne hovoril po francúzsky a to s parížkou výslovnosťou, kým ona sotva vedela rieci »bonžúr« a »koman vú porté vú«. Pravda, jej rodičia po francúzsky vôbec nevedeli — ale tým sa jej neuľavilo. Ivan Petrovič nevedel, kam by sa podel od clivoty a nudy; ani nie celý rok strávil na dedine a i ten sa mu zdal ako desať rokov. Iba v spoločnosti matky uľavilo sa mu na duši a preto vysedúval celé hodiny v jej nízkych izbiciach, načúvajúc prostodušnému rozprávaniu dobrej osoby a kŕmiac sa zaváraninou. Tak sa už stalo, že medzi slúžkami Anny Pavlovny bola veľmi pekná dievočka, s jasnými, tichými očima a jemnými črtami v tvári. Volali ju Malaňou. Bolo to rozumné a skromné dievča. Pri prvom stretnutí zapáčila sa Ivanovi Petrovičovi a zaľúbil sa do nej. Lúbila sa mu jej plachá chôdza, ostýchavé odpovede, tichý hlások, tichý úsmev; so dňa na deň stávala sa mu milšou. Aj ona priľnula k Ivanovi Petrovičovi celou svojou dušou, ako len ruské devy vedia priľnúť a — odovzdala sa mu. Vo vidieckom statkárskom dome nijaké tajomstvo ne-

môže sa dľho udržať; čoskoro všetci vedeli o ľúbostnom sväzku mladého pána s Malaňou. Zpráva o tomto sväzku prenikla konečne i k samému Petrovi Andrejevičovi. Inokedy istotne ani by si nevšimol takej malichernosti; ale dávno sa už zlostil na syna, preto sa potešíl príležitostí, že môže zahanbiť petrohradského mudrca a šviháka. Nastal hluk, krik, shon: Malaňu zavreli do komory; Ivana Petroviča zavolali k otcovi. Aj Anna Pavlovna pribehla na krik. Pokúsila sa skrotiť muža, ale Peter Andrejič ostal hluchý. Ako jastrab vrhol sa na syna, karhal ho pre nemravnosť, bezbožosť a pretvárku. Pri tej príležitosti vylial si na ňom všetku od dávna zdržovanú zlosť oproti kňažne Kubenskej, zasypal syna urážlivými slovy. Zpočiatku Ivan Petrovič mlčal a zdržiaval sa, ale keď otcovi napadlo pohroziť mu zahambujúcim trestom, nevydržal toho. »Pochabý Diderot sa zase dostal k slovu,« pomyslel si, »nedbám, využijem jeho pomoci, počkajte; ja vás všetkých prekvapím.« A priam pokojným bezdôrazným hlasom, hoc' sa všetky jeho údy triasly, oznámil otcovi, že mu darmo vytýka nemravnosť, že hoci nepomýšla ospravedlňovať svoje previnenie, preca je ochotný napraviť ho, a to tým ochotnejšie, lebo sa cíti povýšeným nad všetky predsudky — slovom, že je hotovým oženiť sa s Malaňou. Keď Ivan Petrovič vyrieckol tieto slová, nesporne dosiahol svojho cieľa: prekvapil Petra Andrejiča tak, že tento vyvalil naň oči a na chvíľu onemel; ale priam sa spamätal, a ako bol, v kožuchu s veverčím podšitím a v čreviciach na bosú nohu, tak sa vrhol so začatými pästami na Ivana Petroviča, ktorý sa ako naschvál

učesal toho dňa à la Titus, a obliekol si nový, belasý anglický frak, topánky so strapcami a švihácke, tesne priliehajúce nohavice z losej kože. Anna Pavlovna zakričala z plného hrdla a zastrela si rukami tvár, jej syn však prebehol cez celý dom, vyskočil na dvor, vrhol sa do záhrady, odtiaľ do sadu, sadom vybehol na cestu a stále utekal, neobzrúc sa, kým len počul za sebou ťažký dupot otcových krokov a jeho namáhavé, prerývané výkriky . . . »Stoj, darebák!« stenal, »stoj! prekľajem ťa!« Ivan Petrovič sa ukryl u súsedného sedliaka a Peter Andrejevič sa vrátil domov zjapúc a spotený. Oznámil, ledva dychu popadajúc, že zbavuje syna otcovského požehnania a dedictva, dal spáliť všetky jeho bláznovské knihy a dievčicu Malaňu priam poslal do vzdialenej dediny. Našli sa dobrí ľudia, výhľadali Ivana Petroviča a oznámili mu všetko. Zahabený, rozzúrený prisahal, že sa pomstí otcovi, a tejžе noci, vyčíhal sedliacky povoz, na ktorom viezli Malaňu, zmocnil sa jej násilím, odišiel do najbližšieho mesta a dal sa s ňou sosobášiť. Peniaze mu poskytol súsed, večne opitý, ale predobrý, námorník vo výslužbe, naruživý milovník — ako hovorieval — všetkých šľachetných podujatí. Na druhý deň napísal Ivan Petrovič ústipačný, chladný a úctivý list Petrovi Andrejičovi, a sám odišiel na dedinu, kde žil jeho bratranec Dmitrij Pestov so sestrou, čitateľom už známou Marfou Timofejevnou. Vyrozprával im všetko, oznámil, že pomýšľa odísť do Petrohradu a hľadať si tam miesto, nato ich uprosil, aby aspoň na čas pritúlili jeho ženu. Pri slove »žena« horko zaplakal a nedbajúc na svoje veľkomestské vychovanie i filozofiu, pokorne

sa poklonil svojim pokrevným ako hociktorý chudáčik-Rusnáčik až k nohám, ba dokonca udrel i čelom o podlahu. Pestovovci, ľudia súcitní a dobrí, ochotne vyhoveli jeho prosbe; zostal u nich asi tri týždne, čakajúc potajme otcovu odpoved'. Ale odpoved' neprišla — a príšť nemohla. Peter Andrejič, dozvediac sa o svadbe, uľahol do posteľe a zakázal, aby v jeho prítomnosti pripomínali meno Ivana Petroviča; iba maľ tajne, ako muž nevedel, požičala si od dekana a poslala synovi 500 rubľov v asignáciach a svätý obrázok jeho žene; písat' sa bála, ale odkázala Ivanovi Petrovičovi po chodom mužíkovi, ktorý vedel za deň prejšť i šesdesiat verst, aby sa veľmi nekormútil, že Boh dá, všetko sa urovná a otec premení svoj hnev na milosť, že i jej by bola iná nevesta vítanejšou, ale že takáto bola asi vôla božia, a preto posiela Malani Sergiejevne svoje materské požehnanie. Vyschnutý mužík dostal rubel', poprosil, aby sa smel podívať na svoju novú paniu, ktorej bol krstným otcom, pobozkal jej ruku a rozbehol sa domov.

A Ivan Petrovič odišiel do Petrohradu s ľahkým srdcom. Čakala ho neistá budúcnosť; núdza mu azda hrozila, ale rozlúčil sa s nenávideným vidieckym životom, a hlavne — nezradil svojich vychovávateľov: »uviedol do života« a skutkom potvrdil učenie Rousseaua, Diderota i la Déclaration des droits de l'homme. Pocit vykonanej povinnosti, víťazstva, pocit hrudnosti naplnil jeho dušu; a ani rozúčka so ženou ho veľmi nedesila; skôr by ho desila nutnosť žiť stále so ženou. Táto záležitosť bola odbavená; bolo treba pustiť sa do nových podujatí. V Petrohrade sa mu naprieč jeho

očakávaniam darilo: kňažna Kubenská, — ktorú monsieur Courtin bol už opustil, ale ktorá ešte nezomrela — aby niečím napravila svoju vinu, odporúčala ho všetkým svojim priateľom a darovala mu 5000 rubľov — možno svoje posledné peniaze — a lepikovské hodiny s jeho monogramom vo venci amorov. Neminuły ani tri mesiace a dostal už miesto pri ruskom vyslanectve v Londýne a prvým odchádzajúcim korábom (o parníkoch nebolo ešte ani slychu) vybral sa za more. O niekoľko mesiacov dostal list od Pestova. Dobrý statkár blahoželal Ivanovi Petrovičovi k narodeniu syna, ktorý prišiel na svet v dedine Pokrovsku 20. augusta 1807 a dostal meno Fedor, na počesť mučeníka Fedora Stratilata. Pre veľkú slabosť pripísala Malaňa Sergiejevna len niekoľko riadkov; ale týchto niekoľko riadkov prekvapilo Ivana Petroviča: nevedel, že Marfa Timofejevna naučila jeho ženu čítať a písat. Ostatne Ivan Petrovič sa dlho neoddával slastnému rozochveniu otcovských citov: dvoril sa jednej z vtedajších slávnych Frin alebo Lais (klasické mená v tých časoch ešte kvitly); Tylžský mier bol práve uzavretý, a všetko sa ponáhľalo k radovánkam, všetko sa krútilo v akomsi šialenom víchri; čierne oči smeľej krásavice poplietly i jemu hlavu. Peňazí mal veľmi málo; ale mal šťastie v kartách, nadviazal známosti, zúčastnil sa všetkých zábav, slovom, plával všetkými plachtami.

IX.

Starý Lavreckij dlho nemohol synovi odpustiť jeho svadbu; keby sa bol Ivan Petrovič po pol roku objavil u neho so sklonenou hlavou a vrhol sa mu k nohám, bol by mu azda odpustil, pokarhajúc ho napred pekne a pretiahnúc ho pre dojem palicou; ale Ivan Petrovič žil v cudzine a zrejme si naň ani nespomenul. — »Mlč! Neopováž sa!« opakoval Peter Andrejič zakaždým žene, ked' sa pokúšala nakloniť ho k milosti; »musí sa, šteňa, naveky za mňa k Bohu modliť, že som ho neprekľial; nebohý otec by ho bol vlastnými rukami zabil, nevydareného, a dobre by bol urobil.« Anna Pavlovna sa pri takých strašných rečiach potajme križovala. Čo sa týka ženy Ivana Petroviča, o tej nechcel zprvu Andrej Petrovič ani počuť a dokonca miesto odpovedi na list Pestova, v ktorom sa tento zmienil o jeho neveste, odkázal mu, že nijakej svojej nevesty nepozná, a že zákony zakazujú ukryvať zbehlé dievky, na čo ho upozorňuje, pokladajúc si to za povinnosť; ale potom, dozvediac sa o narodení vnuka, zmäkol a dal sa potajomky spýtať na zdravie rodičky a poslal jej trochu peňazí, pravda tak, ako by nepochádzaly od neho. Feďovi neminul ešte ani rok, ked' Anna Pavlovna na smrť ochorela. Niekoľko dní pred skonom, nevstávajúc už s posteľe, s nesmelými slzičkami v pohasínajúcich očiach, oznámila mužovi v prítomnosti spovedníka, že by rada uvidela nevestu, rozlúčila sa s ňou a požehnala vnukovi. Zarmútený starec ju upokojil a priam poslal svoj vlastný kočiar po nevestu, po prvý raz ju nazvúc Malaňou Sergie-

jevnou. Prišla so synom a s Marfou Timofejevnou, ktorá ju za nič na svete nechcela pustiť samotnú a nedala by jej ublížiť. Malaňa Sergiejevna, strachom polomŕtva vošla do kabinetu Petra Andrejiča. Varovkyňa niesla za ňou Fed'u. Peter Andrejič mlčky na ňu pohliadol; pristúpila k jeho ruke; jej chvejúce sarty sotva sa složily k nezvučnému bozku.

»No, novopečená šľachtečna,« riekol konečne; »vítaj; podďme k panej.«

Vstal a sohnul sa k Fed'ovi; dieťa sa usmialo a vztiahlo k nemu svoje bledé ručičky. Starca to dojalo.

»Och,« riekol, »sirôtku! Uprosil si ma za otca; neopustím ňa už, pacholiatko.«

Malaňa Sergiejevna náhle vošla do spálne Anny Pavlovny, hned' pokľakla pri dverách. Anna Pavlovna ju zavolala k posteli, objala ju, požehnala jej syna; potom, obrátiac tvár ohlodanú nemocou k mužovi, chcela prehovoriť . . .

»Viem, viem, o čo chceš prosiť,« riekol Peter Andrejič, »netráp sa, ona zostane u nás a Vaňkovi k vôlej odpustím.«

Anna Pavlovna s námahou vzala mužovu ruku do svojej a pril'nila k nej ústami. Toho istého večera skonala.

Peter Andrejič zadržal svoje slovo. Oznámil synovi, že mu v smrteľnej hodine jeho matky a k vôle pacholiatku vracia svoje požehnanie a Malaňu Sergiejevnu necháva pri sebe v dome. Dali jej dve izby v podkroví, predstavil ju svojim najväzenejším hostom, jednookému brigadírovi Skurechinovi a jeho žene; daroval jej dvoje dievčaťa a kozáčika na posluhu;

Marfa Timofejevna sa s ňou rozlúčila: znenávidela Glafiru a denne sa s ňou i trikrát pohádala.

Tažko a nevoľno bolo zprvoti úbohej žene; ale trpela a pomaly privykla i na svojho tešťa. I Peter Andrejič privykol na ňu, dokonca si ju aj zamíloval, hoci s ňou skoro nikdy nehovoril, hoci i v jeho nežnosti bolo badať akési opovrženie. Najviac trpela Malaňa Sergiejevna od svojej zolvice. Glafira ešte za života matkinho pozvoľna uchvátila všetku moc v dome do svojich rúk: všetci, počínajúc otcom, sa jej korili, bez jej dovolenia nesmel sa vydať kúsok cukru; radšej by bola umrela, ako by sa rozdelila o moc s druhou gazdincou — a ešte s akou gazdinou! Bratova svadba ju podráždila ešte viac ako Petra Andrejiča, umienila si, že naučí povýšenú poriadku, a Malaňa Sergiejevna sa od prvej chvíle stala jej otrokyňou. Pravda, kdeže sa mohla merať so svojvol'nou, hrdou Glafirou, ona, pokorná, vždy rozpačitá a poľakaná, slabého zdravia? Neminulo dňa, aby jej Glafira nepripomenula jej bývalé položenie, a nepochválila ju za to, že naň nezabúda. Malaňa Sergiejevna rada by sa bola smierila s týmito príkoriami a pochvalami, hoc' boly horké... ale Feďu jej vzali, a to ju mučilo. Pod zámienkou, že nie je schopná, aby ho vychovávala, temer ju k nemu nepúšťali; veci sa ujala Glafira; chlapca sverili celkom pod jej moc. Malaňa Sergiejevna zo zármutku začala v dopisoch úpenlive prosiť Ivana Petroviča, aby sa čo najskôr vrátil; sám Peter Andrejič si želal vidieť syna; ale Ivan sa stále v listoch vykrúcal, d'akoval otcovi v mene ženy, i za posielané peniaze, sluboval, že príde čo nevideť — ale neprichádzal. Rok 1812. ho

konečne prinútil k návratu z cudziny. Otec a syn, shliadnúc sa po prvý raz po šestročnej rozlúčke, objali sa a ani slovom sa nezmienili o bývalom spore. Nebolo vtedy na to času: celé Rusko povstávalo oproti nepriateľovi a oni obaja pocítili, že v ich žilách prúdi ruská krv. Peter Andrejič obliekol na svoj účet celý pluk bojovníkov. Ale vojna sa skončila, nebezpečie minulo; Ivan Petrovič sa oznove začal nudíť, oznove ho to ĭahalo do sveta, s ktorým srástol a kde sa cítil doma. Malaňa Sergiejevna ho nemohla zdržať; primálo preňho znamenala. Ani jej nádeje sa neuskutočnily: i muž uznal za vhodnejšie sveriť Feďovu výchovu Glafire. Úbohá žena Ivana Petroviča nezniesla tohoto úderu: bez reptania o niekoľko dní skonala. Za celý svoj život nevedela sa ničomu postaviť na odpor, ani chorobe sa nepriečila. Nemohla už hovoriť, už sa kládly na jej tvár záhrobné tône, ale črty obličaja dosiaľ vyjadrovaly trpelivé rozpaky a neustálu miernu pokoru. S tou istou miernou pokorou hľadela na Glafiru, a ako Anna Pavlovna na smrteľnej posteli pobozkala ruku Petra Andrejiča, tak i ona pritisla rty k ruke Glafirinej, porúčajúc jej, Glafire, svojho jediného syna. Tak dokonala svoju pozemskú púť tichá a krotká bytosť, boh vie prečo vyrvaná z rodnej pôdy a hned' nato pohodená, ako vytrhnutý stromok, koreňom na slnce; uvädla, zmizla bez stopy táto bytosť a nikto nad ňou nehorekoval. Iba slúžka ľoľutovala Malaňu Sergiejevnu, a tiež Peter Andrejič. Starcovi chýbala jej mlčanlivá prítomnosť. »Odpust', sbohom, moja ovečka!« zašeptal napokon sa jej ukláňajúc v koštole. Plakal, ked' hádzal hrst' hliny do hrobu.

Sám ju dlho neprežil, ani nie päť rokov. V zime roku 1819 ticho skonal v Moskve, kam sa prešťahoval s Glafirou a s vnukom, a v testamente vyslovil želanie, aby ho pochovali vedľa Anny Pavlovny a vedľa »Malaši«. Ivan Petrovič bol vtedy v Paríži za zábavou; do služby vstúpil skoro po roku 1815. Dozvediac sa o smrti otcovej, rozhodol sa, že sa vráti do Ruska. Bolo sa treba starať o majetok, a okrem toho Fed'ovi podľa Glafirin-
ho dopisu minulo dvanásť rokov a bol čas, aby vážne mysel na jeho výchovu.

X.

Ivan Petrovič sa vrátil do Ruska ako angloman. Vlasy nakrátko ostrihané, naškrobené jabot, kabát hrachovej farby s dlhými šosami, s množstvom golierikov, kyslý výraz v tvári, čosi rezkého a zároveň ľahostajného v chovaní, reč pomedzi zuby, meravý neočakávaný smiech, nijaký úsmev, výlučne politický a národochospodársky rozhovor, náruživosť ku krvavým rostbeafom a portskému vínu — všetko v ňom dýchalo samou Veľkou Britaniou; všetok sa zdal byť presýtený jej duchom. Ale — podivné! Ivan Petrovič, premeniac sa na anglomana, stal sa zároveň vlastencom, aspoň sám seba menoval vlastencom, hoci Rusko poznal nedobre, nezachovával ani jednoho ruského obyčaja a po rusky hovoril čudesno: v obyčajnom rozhovore pestrila sa jeho neobratná a mlá reč samými galicizmami; ale náhle sa rozhovor dotkol vážnych vecí, Ivan Petrovič sa hned' vytasil s takýmito výrazmi:

»prejaviť nové pokusy z vlastnej horlivosti«, »to nesúhlasi so samou povahou okolnosti« atď. Ivan Petrovič priniesol so sebou niekoľko plánov v rukopise, ktoré sa týkaly prebudovania a zdokonalenia štátu; bol veľmi nespokojný so všetkým, čo videl, najmä nedostatok systému búril mu žlč. Pri prvom stretnutí so setrou priam jej oznámil, že zamýšľa vykonať radikálne zmeny, že nabudúce všetko zariadi podľa novej sústavy. Glafira Petrovna neprotirečila Ivanovi Petrovičovi, začala iba zuby a pomyslela si: »A kamže sa ja podejsem?« Ostatne, keď sa vrátila na dedinu s bratom a so synovcom, skoro sa upokojila. V dome sa vskutku všeličo zmenilo: príživníkov a darmožrútov bez meškania vyhnali. Tým utrpely i dve stareny, jedna slepá, druhá porazená a okrem toho aj starý major z časov Očakovových, ktorého pre jeho veľkú pažravosť kŕmili iba čiernym chlebom a šošovicou. I rozkaz bol vydaný neprijímať bývalých hostov; všetkých ich nahradil ďaleký súsed, akýsi plavovlasý škrofulozný barón, veľmi dobre vychovaný a veľmi hlúpy človek. Objavil sa nový nábytok z Moskvy: zaviedli pluvátka, zvonce, umyvadlá; răňajky podávali na inakší spôsob, zahraničné vína zapudili vodky a likéry; sluhom ušili nové livreje; k rodinnému erbu pripojili heslo »in recto virtus«... V podstate sa však Glafirina moc nijako nezmenšila: všetky výdavky, nákupy, závisely od nej ako prv; komorník z cudziny, rodom z Alsaska, pokúsil sa odporovať jej — a prišiel o miesto, napriek tomu, že pán ho ochraňoval. Čo sa týka hospodárstva, správy panstva (Glafira Petrovna sa ujala týchto vecí), tu napriek úmyslu Ivana Petroviča: vdýchnuť nový život tomuto

chaosu - všetko zostalo pri starom, iba obrok sa kde-tu zvýšil a robota bola ľažšia, a mužíkom zakázali obracať sa priamo na Ivana Petroviča. Vlastenec až priveľmi prehliadal svojich spoluobčanov. Systém Ivana Petroviča uplatnil sa v celom rozsahu iba na Fed'ovi: jeho výchova bola naozaj podrobená »zásadnej reforme«: otec sa zaoberal výlučne ním.

XI.

Do návratu Ivana Petroviča z cudziny Fed'u, ako sme už povedali, mala na starosti Glafira Petrovna. Nebolo mu ani desať rokov, keď mu zomrela matka; videl ju zriedka a miloval ju vášnive; pamiatka na ňu, na jej tklivý pohľad a ostýchavé láskanie vtisla sa mu na veky do srdca. Ale jej postavenie v dome chápal len mlhavo; cítil, že medzi ním a ňou bola akási priehraďa, ktorú nesmela a nemohla zrušiť. Otca sa bál, a Ivan Petrovič ho nikdy nepoláskal; dedo ho zriedka pohladil po hlávke a dal si mu pobožkať ruku, ale volal ho sprostáčikom a tiež ho zaň považoval. Po smrti Malani Sergiejevny dostal sa celkom do moci tetkinej. Fed'a sa jej bál, bál sa jej svetlých a bystrých očí, jej ostrého hlasu; nesmel sa pred ňou ani ozvať. Sotva sa niekedy pohnul na svojom stolci, už na neho zasyčala: »Kamže? Sed' ticho.« V nedel'u, po omši, dovoľovali mu, aby sa pojral, dávali mu totiž hrubú knihu, tajomnú knihu, dielo akéhosi Maximoviča Ambodika s názvom »Symboly a emblémy«. V tej knihe bolo asi tisíc obrázkov, z časti veľmi záhadných s niemenej záhad-

ným vysvetlením v piatich rečiach. Cupido s nahým, kyprým tielkom hral vynikajúcu úlohu na týchto obrázkoch. Pri jednom z nich, nazvanom »Šafran a Dúha«, bol tento nápis: »Účinok tohoto je veľký«. Pri druhom, ktorý predstavoval »letiacu čajku s fialkovým kvietkom v zobáku« stálo: »Tebe sú všetci známi«. »Cupido a medved«, obližujúci svoje mláďa« značilo »pomalíčky«. Fed'a prezeral tieto obrázky; všetky mu boli známe do najmenších podrobností; niektoré, a to vždy tie isté, spôsobili, že sa zamyslel; budily jeho fantáziu. Inej zábavy nemal. Ked' nastal čas učiť ho cudzím rečiam a hudbe, Glafira Petrovna najala za pár groší starú pannu, Švédku so zajačimi očima, ktorá sotva lámala francúzštinu a nemčinu, ako-tak hrala na klavíri a okrem toho výborne nakladala uhorky. V spoľočnosti tejto vychovávateľky, tetky a starej ospalej dievky, Vasilievny, strávil Fed'a celé štyri roky. Sedával v kúte so svojimi »Emblemami« - sedí... sedí; v nízkej izbici páchnú pelargonie, mdlo horí jediná lojová svieca, svrček svrká jednotvárne, ako by sa nudil, malé nástenné hodiny byстро tykajú, myš úkradkom škraibe a hryzie za čalúnami, a tri staré panne ako Sudičky mŕčky a byстро pohybujú ihlicami, tône ich rúk tu behajú, tu sa čudne chvejú v polotme a podivné, také polotemné myšlienky sa roja v hlave dieťaťa. Nik by Fed'u nenazval zaujímavým dieťaťom: bol dosť bledý, ale tučný, nesúmerne narastený a neohrabaný — skutočný mužík, ako hovorila Glafira Petrovna, bledosť by čoskoro zmizla s jeho tváre, keby ho boli častejšie púšťali na povetrie. Učil sa dosť dobre, hoci často býval lenivý; nikdy neplakal; zato sa ho občas zmocňovala

podivná tvrdohlavosť, vtedy si nikto nevedel s ním rady. Fed'a nemal rád nikoho z ľudí, ktorí ho obklopovali... Beda srdcu, ktoré nemiluje od mladosti!

Tak ho našiel Ivan Petrovič a nemeškajúc, začal naňom skúšať svoj systém. — »Chcem z neho urobiť predne človeka, un homme«, povedal Glafire Petrovne, »a nielen človeka, ale Spartana. Svoj úmysel začal Ivan Petrovič uskutočňovať tak, že obliekol syna po škótsky; dvanásťročný chlapec začal chodiť s holými lýtками a s kohútím perom za skladacou čapicou; Švédku nahradil mladý Švajciar, ktorý sa vyznal v telocviku do všetkých podrobností; hudbu, akožto zamestnanie pre muža nedôstojné, vypudili navždy. Prírodné vedy, medzinárodné právo, matematika, stolárstvo — podľa rady J. J. Rousseaua — a heraldika pre rozvoj rytierskych citov: hľa, to boli predmety, ktorými sa mal zoberať budúci »človek«. Budili ho o štvrtnej ráno, ihneď ho obliali studenou vodou a nútili ho, aby behal okolo vysokého stípa, držiac sa pri tom motúza; jedol raz za deň jediné jedlo, jazdil na koni, strieľal z kuše; pri každej vhodnej príležitosti cvičil podľa otcovho príkladu pevnosť vôle a každý večer zapisoval do osobitnej knihy zprávu o uplynulom dni i svoje dojmy. Ivan Petrovič mu zase písal po francúzsky naučenia, v ktorých ho menoval »mon fils« a oslovoval ho »vous«. Po rusky Fed'a otcovi tykal, ale v jeho prítomnosti si nesmel sadnúť. »Systém« poplietol chlapca, zmiatol mu rozum, tiesnil ho; ale na jeho zdravie pôsobil nový zpôsob života blahodarne. Zpočiatku dostal sice horúčku, ale čoskoro sa spamätał a bol z neho chlapík. Otec bol naň hrdý a menoval ho podľa svojho podivného zvyku »syn prírody,

plod môj«. Keď Fed'ovi minulo šestnásť rokov, Ivan Petrovič si považoval za povinnosť vstúpiť mu zavča-
su opovrženie voči ženskému pohlaviu — a mladý Spar-
ťan s hanblivou dušou, s prvým páperím na rtoch, plný
miazgy, sily a krvi, už sa snažil zdať sa ľahostajným,
chladným a drsným.

A čas zatým ubiehal. Ivan Petrovič väčšiu časť ro-
ka trávil v Lavrikách (tak sa volal jeho hlavný rodový
majetok), v zime chodieval do Moskvy sám, najímal si
byt v hostinci, pilne navštievoval klub, rečnil a rozvíjal
svoje plány v salónoch a častejšie než inokedy choval
sa ako angloman, donuvaný človek a štátnik. Tu však
nastal r. 1825 a priniesol so sebou veľa zármutku. Blíz-
ki známi a priatelia Ivana Petroviča pretrpeli ťažké
skúšky. Ivan Petrovič sa naponáhlo vrátil na dedinu a
uzavrel sa vo svojom dome. Minul sa ešte rok a Ivan
Petrovič náhle schradol, zoslabol, stratil energiu; zdra-
vie ho zradilo. On, človek slobodomyselný počal chodiť
do kostola a dávať na omšu, Európan počal sa pariť
v ruskom parnom kúpeli, obedovať o druhej hodine, spať
chodil o deviatej, usínal poslúchajúc táranie sta-
rého dvoreckého; on, štátnik, spálil všetky svoje plány,
celú svoju korešpondenciu, triasol sa pred gubernáto-
rom a podliezal náčelníkovi okresnej policie; človek
s oceľovou vôľou fňukal a žaloval sa, keď sa mu vyho-
dil vred, keď mu doniesli tanier vychladnutej poliev-
ky. Glafira Petrovna zase ovládla celý dom; znova za-
čali zadným vchodom prichádzať správcovia a šafári,
prostí mužíci k »starej klebetnici« — tak ju volala do-
máca čeľad'. Premena v Ivanovi Petrovičovi veľmi pre-
kvapila jeho syna: išlo mu už na devätnásť rok, i za-

čal uvažovať a osloboďovať sa zpod jarma dusiacej ho ruky. Pozoroval i predtým rozpor medzi slovami a skutkami otcovými, medzi jeho širokými liberálnymi teoriami a drsným, malicherným despotizmom; ale neočakával takého náhleho prelomu. Dávny egoista sa náhle ukázal v pravej podobe. Mladý Lavreckij sa chystal na cestu do Moskvy, aby sa pripravil na prijímaciu skúšku na univerzitu. Tu neočakávaná, nová bieda doľahla na hlavu Ivana Petroviča; oslepol, a oslepol navždy za jediný deň.

Nedôverujúc umeniu ruských lekárov, začal sa staráť o dovolenie, aby mohol odísť za hranice. Odmiel ho. Vtedy pojal so sebou syna a celé tri roky sa túlal po Rusku od jedného lekára k druhému, neustále prechodiac z mesta do mesta a uvádzajúc do zúfalstva lekárov, syna, sluhov svojou malomyselnosťou a netrpelivostou. Do Lavríka sa vrátil ako hotové plačlivé a vrtošivé dieťa. Nastaly smutné dni, všetci od neho skusovali. Ivan Petrovič sa uspokojoval len kým obedoval; nikdy tak dychtive a tak veľa nejedol; za celý ostatný čas nedával ani sebe ani iným pokoja. Modlil sa, reptal na osud, preklínal seba, preklínal politiku, svoj systém, preklínal všetko, čím sa bol chvastal a vystatoval, všetko, čo dával voľakedy synovi za vzor. Tvrđil, že neverí ničomu, a znova sa modlil; neznášal samoty ani na chvíľu a požadoval od svojich domácich, aby neustále, vo dne v noci sedeli vedľa jeho kresla a zabávali ho rozprávkami, ktoré stále prerušoval výkrikmi: »ustavične tárate, — čo za nesmysel!«

Najmä Glafire Petrovne sa dostávalo od neho; vôbec sa nemohol bez nej obísť — a Glafira plnila až do

konca všetky chúťky chorého, hoci sa niekedy neodvážila hned' mu odpovedať, aby zvukom hlasu neprezradila zlosť, ktorá ju dusila. Tak živoril ešte dva roky a zomrel v prvých dňoch májových, dajúc sa vyniesť na balkón, na slnce. »Glaša, Glaša! Bouillon, bouillon stará sprost...« — zamumlal jeho meravejúci jazyk, a nedorečúc posledného slova, umíkol na veky. Glafira Petrovna, ktorá práve vytrhla šálku bouillonu z rúk dvoreckého, sa zastavila, podívala sa bratovi do tvári, zvolna, široko sa prežehnala a mľčky odišla; a syn, ktorý bol tiež pri tom, taktiež neprehovoril slova, oprel sa na zábradlie balkónu a dlho sa díval do záhrady, plnej vône a zelene, zaliatej papršlakami zlatého májového slnca. Bolo mu dvacäťtri rokov; ako strašne, ako nepozorovane chytro uplynulo týchto dvacäťtri rokov!... Život sa pred ním otváral.

XII.

Pochovajúc otca a sveriac tejže nenahraditeľnej Glafire Petrovne správu gazdovstva a dozor nad šafármami, odišiel mladý Lavreckij do Moskvy, kam ho vábil nejasný, ale mocný cit. Uvedomoval si nedostatky svojho vychovania a umienil si dohoníť zameškané. V pokojných piatich rokoch veľa prečítal a všeličo uvidel; veľa myšlienok vykvásilo sa v jeho hlave; ktorýkoľvek profesor by mu mohol závidieť niektoré jeho vedomosti, ale zároveň mu bolo neznáme mnoho vecí, o ktorých dávno musel vedeť každý gymnazista. Lavreckij badal, že je nie slobodný; potajme cítil, že je podivinom. Ne-

pekný žart spravil si angloman zo svojho syna; rozmarná výchova priniesla svoje ovocie. Dlhé roky sa bez príčiny koril pred svojím otcom; a keď ho konečne poznal, bola už vec hotová, zvyky sa zakorenily. Nevedel sa sblížiť s ľud'mi: triadvacaťročný, s neskrotnou túžbou po láske v zahanbenom srdci, neopovažil sa dosiaľ ani jednej žene podívať sa do očí. Pri svojom jasnom a zdravom, hoci trochu t'ažkopádnom rozume, pri svojej náklonnosti k tvrdohlavosti, k meditácii a lenosti, mal sa dostať od najútlejších rokov do víru života, ale držali ho v umelej samote... A hľa, začarovaný kruh sa roztrhol, ale Lavreckij d'alej stál na jednom mieste, uzavrený a sovretý v sebe samom. Bolo smiešne obliecť si v jeho veku študentskú uniformu, ale on sa nebál posmechu; jeho spartanské vychovanie aspoň tu mu prieslo vhod, rozvilo v ňom ľahostajnosť k cudzej mienke — obliekol teda bez rozpakov univerzitnú rovnošatu. Vstúpil na fyzikálno-matematickú fakultu. Zdravý, červenolíci, s bradou už zarastenou, mlčanlivý, pôsobil podivným dojmom na svojich druhov; netušili, že v tomto drsnom človeku, včas prichádzajúcim na prednášky v širokých dedinských saniach, do ktorých bol zapriahnutý pár koní, utajené je temer decko. Zdal sa im akýmsi t'ažkopochopiteľným pedantom; nepotrebovali ho a nevyhľadávali ho, on sa im vyhýbal. V prvé dva roky, ktoré strávil na univerzite, sblížil sa len s jedným študentom, ktorý ho súkromne učil latinčine. Tento študent, menom Michalevič, nadšenec a básnik, úprimne si zamiloval Lavreckého a čistou náhodou stal sa viníkom vážnej zmeny v jeho osude.

Raz v divadle (Močalov bol vtedy v zenite svojej

slávy a Lavreckij nevynechal ani jednoho predstavenia) uvidel v lóži na prvom poradí dievčinu, — a hoci ani jedna žena neprešla pomimo jeho zasmušilej postavy, aby sa nezachvelo jeho srdce, nikdy ešte tak mocne nezabúšilo v jeho prsiach. Dievčina, opretá o zamät lóže, ani sa nepohla; bystrý, mladý život ihal v každej črte jej počernej, okrúhlej, milej tváre; umná mysel' zračila sa v prekrásnych očiach, pozorne a mäkko sa dívajúcich zpod jemného obočia, v bystrom úsmeve výrazných pier i v polohe jej hlavy, ruky, šije; oblečená bola rozkošne. Vedľa nej sedela zmŕštená a žltá žena, asi štyrica päťročná, dekoltovaná, v čiernom pláštiku, s bezzubým úsmevom na upäto starostlivej a prázdnej tvári, a v pozadí lóže bolo vidno staršieho človeka v širokom kabáte a vysokom nákrčníku, s výrazom tupej vznešenosťi a akejsi vtieravej podozrievavosti v drobných očkách, s nafarbenými fúzami a kotletami, s nevýznačným ohromným celom a s vyžilými lícami, podľa všetkých príznakov vyslúžený generál. Lavreckij nespúšťal očí s dievčinou, ktorá ho prekvapila; odrazu sa dvere lóže otvorili a vošiel Michalevič. Príchod tohto človeka, temer jediného známeho v Moskve, to, že sa objavil v spoločnosti jedinej ženy, ktorá pohltila celú jeho pozornosť, zdalo sa Lavreckému príznačným a podivuhodným, Dívajúc sa ďalej do lóže, spozoroval, že všetky osoby, v nej sa nachádzajúce, chovali sa k Michalevičovi ako k starému priateľovi. Predstavenie na scéne prestalo Lavreckého zaujímať; sám Močalov, hoci bol i tohto večera vo »forme«, nepôsobil naň obvyklým dojmom. Na jednom veľmi patetickom mieste nevdojak pohliadol Lavreckij na svoju krásavicu:

celá sa nachýlila vopred, líca jej horely; pod vlivom jeho tvrdošijného pohľadu sa jej oči, uprené na scénu, zvoľna obrátily a spočinuly na ňom... Celú noc sa mu snívalo o týchto očiach. Konečne sa pretrhla priehra-
da umele postavená: Lavreckij sa chvel a horel a priam na druhý deň vybral sa k Michalevičovi. Dozvedel sa od neho, že krásavica volá sa Varvara Pavlovna Korob-
jinová; že starec a starenka, ktorí s ňou sedeli v lóži, sú jej otec a matka a že on sám, Michalevič, sa s nimi soznámil pred rokom, keď bol nedaleko Moskvy na »kondicii« u grófa N. Nanajvyš vychvaloval nadšenec Varvaru Pavlovnu. »To je, milý bratu,« zvolal s prud-
kou spevavosťou v hlase, ktorá ho charakterizovala, »to je podivuhodné dievča, geniálna bytosť, herečka v pravom smysle, a pri tom predobrá.« Vytušiac z vy-
zvedania Lavreckého, aký dojem naň urobila Varvara Pavlovna, navrhhol mu sám, že ho soznámi, dodajúc, že je u nich ako doma; generál nie je ani trochu pyšný a matka je taká hlúpa, že div nebučí. Lavreckij sa začer-
venel, zadudral čosi nesrozumiteľného a utiekol. Ce-
lých päť dní bojoval so svojou plachosťou. Šiesteho dňa si obliekol mladý Lavreckij novú uniformu a po-
ručil sa do rúk Michaleviča, ktorý súc u nich ako do-
ma, uspokojil sa tým, že si len vlasy pričesal, — a oba-
ja sa vybrali ku Korobjinovcom.

XIII.

Otec Varvary Pavlovny, Pavel Petrovič Korobjin, generál-major na penzii, strávil celý svoj život v Petro-

hrade v službe. Za mladi bol známy ako výborný tanečník a dobrý vojak. Pre chudobu bol pobočníkom niekoľkých bezvýznamných generálov. Oženil sa s dcérou jednoho z nich a dostal dvacätpäť tisíc vena. Bystro vytušiac celú múdrost' cvičení a prehliadok, hrdľačil a hrdľačil, kým konečne po dvaciatich rokoch dosiahol hodnosť generálskej a dostal pluk. Tu si mal trochu oddýchnúť a bez chvatu zaistíť si blahobyť; aj sa na to spoliehal, ale začal trochu neopatrne: vymyslel si nový prostriedok, ako dávať do obehu úradné peniaze — prostriedok bol znamenitý, ale generál bol v nečas skúpy, udali ho; bola z toho viac než nepríjemná historia. Ako-tak generál z historie vybírdol, ale zaplatil za ňu karierou: poradili mu, aby šiel na odpočinok. So dva roky sa potíkal po Petrohrade s nádejou, že sa mu naskytne teplučké civilne miestečko; ale miesto sa nenaskytlo; dcéra vyšla z ústavu, výdavky sa so dňa na deň zväčšovaly... So skľúčeným srdcom sa rozhodol prešťahovať sa do Moskvy, kde živobytie bolo lacnejšie. Najal v Starej Koňušenej malý, nízky domec so siahodlhým erbom na štíte, a začal žiť ako moskevský vyslúžený generál, utrácajúc 2750 rubľov ročne. Moskva je mesto pohostinné a rada prijíma každého, a generálov tým skôr; nemotorná, ale po vojensky sa držiaca postava Pavla Petroviča skoro sa začala objavovať v najlepších moskevských salónoch. Jeho holá šija s vrkôčikmi farbených vlasov a so zamastenou annenskou stužkou na nákrčníku farby vraného kriedla, bol dobre známy všetkým nudiacim sa a bledým holobrádkom, ktorí sa zachmúrene potulovali počas tanca okolo hráčskych stolov. Pavel Petrovič si vedel získať postavenie v spoločnosti; hovo-

ril málo, ale podľa starého zvyku nosom, — pravda, nie s osobami vyšších hodností; v karty hral opatrne, doma jedol striedmo, ale na návštevách za šiestich. O jeho žene niet skoro čo rieť: volala sa Kalliopa Karlovna; v ľavom oku visela jej slzička, dôvod, aby sa Kalliopa Karlovna (bola pri tom nemeckého pôvodu) považovala za citlivú osobu; večne sa čohosi bála, ako by sa nebola dojedla, a nosila úzke zamatové šaty, pláštik a matné, duté náramky. Jedinej dcére Pavla Petroviča a Kalliopy Karlovny bolo práve sedemnásť rokov, keď vyšla z ...ského ústavu, kde ju považovali ak aj nie za najkrajšiu, tak iste za najbystrejšiu a najlepšiu hudočníčku, a kde dostala vyznamenanie; nebolo jej ešte devätnásť rokov, keď ju Lavreckij uvidel po prvý raz.

XIV.

Pod Spartánom sa podlamovaly nohy, keď ho Michalevič uviedol do dosť nevkusne zariadeného salónu Korobjinovie a predstavil ho hostiteľom. Ale plachosť, ktorá sa ho zmocnila, skoro zmizla; dobromyselnosť, vrodená všetkým Rusom bola v generálovi ešte prehĺbená tou zvláštnou prívetivosťou, ktorou sa vyznačujú všetci ľudia s trochu porúchanou povestou; generálova žena akosi skoro sa vytratila; čo sa týka Varvary Pavlovny, tá bola taká pokojná a sebavedome láskavá, že sa každý cítil v jej prítomnosti hned' ako doma. Pri tom z celého jej svodného tela, z usmievajúcich sa očí, z nevinné opustených pliec, z ľahkej a súčasne akosi unavenej chôdze, zo samého zvuku jej hlasu — vanul

úlisný pôvab, nepostihnuteľný ako jemná vôňa, mäkká a zatým ešte hanblivá neha, voľačo takého, čo slovami ľažko opísať, ale čo dojímalo a podnecovalo, — nepodnecovalo už, pravda, nesmelosť. Lavreckij previedol rozhovor na divadlo, na včerajšie predstavenie; priam sama začala o Močalovi a neuspokojila sa púhymi vzdychmi a výkrikmi, ale vyslovila niekoľko správnych a žensky prenikavých poznámok o jeho hre. Michalevič sa zmienil o hudbe; bez okolkov si sadla k pianu a výrazne zahrala niekoľko mazuriek od Chopina, ktoré práve vtedy začínaly byť modernými. Nastala hodina obedu; Lavreckij chcel odísť, ale zdržali ho; pri stole poctil ho generál dobrým lafitským, po ktoré zábehol generálov lokaj schválne do skladu Deprésovho. Neškoro večer vrátil sa Lavreckij domov a dlho sedel, nesvliekajúc sa a zastrúc si dlaňou oči, strnulý očarovaním. Zdalo sa mu, že teprv teraz pochopil v čom je vlastne cena ľudského života; všetky jeho domnenky, zámery, všetok ten nesmysel a prach zmizol v okamžiku; celá jeho duša sliala sa v jediný pocit, v jedinú túhu po šťastí, po láske, sladkej ženskej láske. Od toho dňa často chodieval do Koribjinov. Po pol roku vyznal Varvare Pavlovne lásku a poprosil o jej ruku. Prosba bola vyslyšaná; generál sa už dávno, div nie pred prvou návštavou Lavreckého vyzvedal od Michaleviča, koľko má Lavreckij duší. Ale i Varvare Pavlovne, ktorá si za celý čas, čo sa jej dvoril, ba i vo chvíli vyznania, zachovala obvyklý kľud a jasnosť ducha, i Varvare Pavlovne bolo dobre známo, že jej ženich je bohatý; Kalliopa Karlovna si pomyslela: »Meine Tochter macht eine schöne Partie,« a kúpila si nový pláštik.

XV.

Jeho prosba bola teda vyslyšaná, ale s niekoľkými podmienkami. Predne musel Lavreckij ihned' opustiť univerzitu: kdože sa vydáva za študenta, a aká je to podivná myšlienka, aby státkár, bohatý, šesťadvacačoročný chodil do školy ako žiačik? Po druhé, Varvara Pavlovna sama si vzala na starosť objednať a kúpiť výbavu, ba i darčeky ženichove vybrať. Mala mnoho praktického smyslu, mnoho vkusu a veľmi mnoho lásky k prepychu, mnoho schopností zaopatriť si tento prepych. Najmä táto schopnosť prekvapila Lavreckého, keď priam po svadbe vedno so ženou odcestoval v pochodnom, ňou samou kúpenom kočiari do Lavrík. Ako všetko, čo ho obklopovalo, bolo premyslené, predvídané, vytušené Varvarou Pavlovnovou! Aké rozkošné cestovné potreby sa objavily v rôznych útulných kútikoch, aké roztomilé toaletné skrinky a samovary na kávu, a ako milo varila Varvara Pavlovna ráno kávu! Ostatne nemal vtedy Lavreckij smyslu pro pozorovanie: bol blažený, opíjal sa šťastím, oddával sa mu ako dieťa... A bol i nevinný ako dieťa, tento mladý Alkid. Nie nadarmo viala rozkoš z celej jeho mladej ženy, nesľubovala nadarmo jeho citom tajné bohatstvo neznámych pôžitkov: splnila viac ako slľubovala. Keď prišla do Lavrík, práve uprostred leta, zistila, že dom je špinavý a tmavý, služebníctvo smiešne a zostarnuté, ale nepovažovala za nutné zmieniť sa o tom pred mužom. Keby bola pomýšľala usadiť sa v Lavrikách, bola by tam všetko poprerábala, počínajúc samým domom; ale nepomyslela ani na chvíľu, že by mala zostať v tomto

stepnom zákutí; bývala v ňom ako v stane, znášajúc bez reptania všetko nepohodlie a žartovne sa mu posmievajúc. Marfa Timofejevna prišla sa podívať na svojho odchovanca; veľmi sa zaľúbila Varvare Pavlovne, ale jej sa Varvara Pavlovna nezaľúbila. Ani s Glafirou Petrovnou sa nová pani nepohodla; bola by jej dala pokoj, ale starému Korobjinovi napadlo, aby sa plietol do začových záležitosti; spravovať panstvo tak blízkeho príbuzného, hovoril, nie je hanbou ani pre generála. Možno, pravda, predpokladalať, že Pavel Petrovič by sa neštítil spravovať panstvo i človeka celkom mu cudzieho. Varvara Pavlovna podnikla svoj útok veľmi obratne: nevystupujúc do popredia, na oko cele pohrúžená do blaženosťi medových týždňov, do dedinského ticha, do hudby, čítania, pozvoľna prinútila Glafiru k tomu, že táto jedného rána pribehla ako smyslov zbavená do kabinetu Lavreckého a hodiac na stôl sväzok kľúčov, oznánila, že jej už není možné zaoberať sa hospodárstvom a že nechce zostať na dedine. Lavreckij náleží tým spôsobom pripravený, ihned' privolil k jej odchodu. Toho Glafira neočakávala. »Dobre,« riekla a jej oči otmavely, »vidím, že som tu zbytočná! viem, kto ma odtiaľto výhaňa, z môjho rodného hniezda. Ale pamätaj na moje slová, synáčku: ani ty nebudeš mať nikde svojho hniezda, večne sa budeš túlať. To je moje prorocstvo.« Toho istého dňa odišla do svojej dedinky a o týždeň prišiel generál Korobjin a s príjemnou melancholiou v pohľadoch a v pohyboch ujal sa správy celého panstva.

V septembri odviezla Varvara Pavlovna svojho muža do Petrohradu. Dve zimy strávili v Petrohrade (na leto

sa prešťahovali do Carského sela) v krásnom, svetlom, nádherne zariadenom byte; našli si veľa známostí v prostredných, ba i vo vyšších kruhoch spoločenských, chodievali často na návštevy a sami mnoho návštev prijímalí, usporiadovali skvostné hudobné a tanečné večierky. Varvara Pavlovna lákala hostov ako plameň nočných motýľov. Fedorovi Ivanyčovi nepáčil sa veľmi taký roztržitý život. Žena mu radila, aby vstúpil do služby; ale on podľa starého otcovho príkladu a i podľa vlastných sklonov slúžiť nechcel, ale k vôle Varvare Pavlovne zostal v Petrohrade. Ostatne čoskoro sa dovtípil, že mu nikto neprekáža, ak chce byť o samote, že nemá nadarmo najtichší a najútulnejší kabinet z celého Petrohradu, že starostlivá žena je dokonca ochotná dopomôcť mu, aby zostal o samote, a od tých čias všetko sa darilo znamenite. Pribral sa znova do svojho, podľa jeho názoru nedokončeného študovania, znova začal čítať, ba aj po anglicky sa začal učiť. Podivne sa vynímala jeho mohutná, plecitá postava večne zohnutá nad písacím stolom, jeho plná, fúzatá, červená tvár, odpoly zakrytá listami slovníka, alebo dákeho sošitu. Každé dopoludnie trávil pri práci, chuť k jedlu mal znamenitú (Varvara Pavlovna bola vzorná gazdina), a večerami vchádzal do čaroyného, vonného, jasného sveta, celého obydleného mladými, veselými tvárami — a stredom tohto sveta bola tiež starostlivá gazdinka — jeho žena. Potešila ho, porodiac mu syna, ale úbohý chlapček nežil dlho, zomrel v jari a v lete odviezol Lavreckij na radu lekárov ženu do cudziny. Po takom nešťastí nutne potrebovala rozptýlenia a i jej zdravie si žiadalo zmeny podnebia. Leto a jeseň strávili v Nemec-

ku a vo Švajciarsku a na zimu, ako sa dalo čakať, odišli do Paríža. V Paríži rozkvitla Varvara Pavlovna ako ruža a vedela si práve tak rýchle a obratne ako v Petrohrade uviť hniezd'atko. Našla roztomilý byt v jednej z tichých, ale módnich ulíc Paríža; mužovi ušila taký župan, akého ešte nenosil; najala si elegantnú slúžku, znamenitú kuchárku, obratného lokaja; kúpila sa nádherný kočiarik a roztomilé piano. Nemimul ani týždeň a už prechádzala cez ulicu, otvárala slnečník, nosila šál a obliekala si rukavíčky o nič horšie ako pravá, čistokrvná Parížanka. I známymi so skoro obklopila. Najprv k nej prichádzali Rusi, potom sa počali objavovať Francúzi, veľmi prívetiví, úctiví, slobodní, s uhladenými spôsobmi, s ľubozvučnými menami. Všetci hovorili bistro a veľa, nenútene sa ukláňali, príjemne žmúrili oči. Biele zuby ligotaly sa všetkým pod ružovými rtami — ako sa vedeli usmievať! Každý z nich dovedol svojich známych a »la belle madame de Lavretzki« bola čoskoro známa od Chausée d'Antin až po rue de Lille. V tie časy (bolo to roku 1836) sa ešte nerozplienili feuilletonisti a kronikári, ktorí sa dnes hemžia všade ako mravci v rozritom mravenisku; ale už vtedy sa objavoval v salóne Varvary Pavlovny akýsi M. Jules, pán neúhľadného zovňajšku, zo škandalóznou reputáciou, prudký a podlý, ako všetci duelisti a bití ľudia. Tento M. Jules bol Varvare Pavlovne veľmi protivný, ale napriek tomu ho prijímal, lebo písal do všeliakých novín a ustavične ju v nich spomínal, menujúc ju tu mme L...tzki, tu mme de ***, cette grande dame russe si distinguée, qui demeure rue de P...; rozprával celému svetu, t. j. pár sto predplatiteľom, ktorý sa vô-

bec nestarali o mme L...tzki, ako táto dáma, rozumom skutočná Francúzska (*une vraie française par l'esprit*) — niet u Francúzov väčšej chvály nad túto — je milá a prívetivá, aká je to zriedkavá hudobníčka a ako podivuhodne tancuje valčík (Varvara Pavlovna naozaj tancovala valčík tak, že pútala všetky srdcia volánnimi svojich ľahkých poletujúcich šiat)... slovom, roztrusoval o nej bájky po svete, a to je preča, vravte si, čo chcete, príjemné. Slečna Marsová vtedy už sostúpila so scény a slečna Rachel sa ešte neobjavila; napriek tomu chodila však Varvara Pavlovna usilovne do divadla. Bývala nadšená talianskou hudbou a smiala sa zrúcaninám Auderu, slušne zívala vo Francúzskej komédii a plakala pri hre pani Dorvalovej v nejakom ultraromantickom melodramate; a hlavne, Liszt u nej dva razy hral a bol taký milý, taký prostý — rozkoš! V takých príjemných zážitkoch minula sa zima; na jej sklonku bola Varvara Pavlovna dokonca predstavená pri dvore. Ani Fedor Ivanyč sa nenuďil, hoci ho život neraz omínal a tlačil na pleciach — tlačil, pretože bol prázdny. Čítal noviny, počúval prednášky na Sorbone i na Collége de France, sledoval debaty v parlamente, počal preklaadať známy vedecký spis o zavodňovaní. »Nestrácam čas,« myslel si, »to všetko je užitočné; ale na budúcu zimu musíme sa rozhodne vrátiť do Ruska a pustiť sa do roboty.« Tažko riečť, či si sám uvedomoval dosť jasne, aká to mala byť robota; a Boh vie, či by sa mu bolo podarilo vrátiť sa na zimu do Ruska — predbežne išiel so ženou do Baden-Badenu... Neočakávaná udalosť zhatila všetky jeho plány.

XVI.

Ked' raz Lavreckij vošiel v neprítomnosti Varvary Pavlovny do jej kabinetu, zbadal na podlahe malý, pečlive složený papierik. Mechanicky ho zdvihol, mechanicky rozbalil a prečítal tieto francúzske riadky:

»Milý anjel Betsi (nijako sa neviem odhodlať nazvať ťa Barbe alebo Varvarou). Darmo som ťa vyčkával na rohu boulevardu; príd' zajtrá o pol druhej do nášho bytu. Tvoj tučný dobrák (ton gros bonhomme de mari) zahrabe sa obyčajne o takomto čase do svojich kníh; zaspievame si zase tú pesničku vášho básnika Puskina (de votre poët Pouskine), ktorú si ma naučila: Starý muž, hrozný muž! — Tisíc bozkov tvojim ručičkám i nožičkám. Čakám ťa!

Ernest.«

Lavreckij nepochopil hned', čo prečítal; prečítal po druhý raz — a hlava sa mu zatočila, podlaha sa mu zaknísala pod nohami ako paluba lodi počas vlnobitia. Vykríkol, dusil sa i zaplakal v jedinej chvíli.

Stratil rozum. Tak slepo dôveroval svojej žene! Možnosť klamu, nevery, nikdy mu neprišla na um. Tento Ernest, tento milenec jeho ženy, bol svetlovlásý, pekný chlapec asi triadvacačročný,, s noštekom dohora, s tenkými fúzikmi, azda najničomnejší zo všetkých jeho známych. Prešlo niekoľko minút, prešlo pol hodiny; Lavreckij stále stál, stískajúc osudný lístoček v ruke a bezmyšlienkovite sa dívajúc na podlahu; cez akýsi víchor mihalo sa mu bledé tváre, bolestne stŕpalo srdce; zdalo sa mu, že

padá, padá, padá... a konca tomu nebolo. Známy, ľahký šustot hodvábnych šiat prebral ho zo scepennia; Varvara Pavlovna v klobúku a v šále chvatne sa vracala s prechádzky. Lavreckij sa celý striasol a vrhnul sa von; pocítil, že v tejto chvíli bol by schopný roztrhať ju, biť ju do smrti, po mužicky, zahrdúsiť vlastnými rukami. Prekvapená Varvara Pavlovna chcela ho zastaviť; vládal len zašeptať »Betsi«, a vylehol z domu.

Lavreckij si najal kočiar a dal sa odviešť za mesto. Celý zbytok dňa a celú noc prechodil, neustále sa zastavujúc a spínajúc ruky: to šalel, to mu bolo do smiechu, to zas akosi veselo. Nad ránom preziabol a vošiel do chatrného vidieckého hostinca, objednal si izbu a posadil sa k obloku na stoličku. Počalo sa mu krčovite zívať. Ledva sa udržal na nohách, telo zoslablo — ale necítil únavy — no napriek tomu únava ho zdolala: sedel, díval sa a ničoho nechápal; nechápal, čo sa s ním stalo, prečo sa ocitol sám, s mervými údmi, s trpkostou v ústach, s kameňom na prsiach, v pustej neznámej izbe; nechápal, čo donútilo Varju, aby sa oddala tomuto Francúzovi, a ako mohla ona, viediac, že je neverná, byť ako pred tým spokojná, ako pred tým láskavá a dôverčivá k nemu! »Ničomu nerozumiem!« šeptaly jeho vyschlé rty. »Kto mi teraz zaručí, že v Petrohrade...« Ale nedokončil tejto otázky, zazíval znova, triasol sa od zimy po celom tele. Jasné i temné spomienky rovnako ho trýznily; odrazu mu napadlo, že pred pári dňami v jeho i Ernestovej prítomnosti sadla si k pianu a zaspievala: »Starý muž, hrozný muž!« Spomenul si na výraz jej

tváre, na podivný lesk očí, na rumenec v tvári — vstal so stoličky, chcel ísť a povedať im: »Darmo ste so mnou žartovali; môj pradedo mužíkov za rebrá vešal, a dedo môj sám bol mužík,« a zabiť ich oboch. A chvíľu sa mu zdalo, že všetko, čo sa s ním deje, je sen, ba ani nie sen, ale len taká hlúpost voľajaká; že stačí striať to so seba, obzret' sa ... Obzeral sa teda, a ako jastrab sviera svojho vtáka, ták bolest hlbšie a hlbšie zarezávala sa do jeho srdca. A ako dovršenie všetkého: Lavreckij dúfal, že o niekoľko mesiacov bude otcom ... Minulosť, budúcnosť, celý život bol otrávený. Vrátil sa konečne do Paríža, ubytoval sa v hostinci a poslal Varvare Pavlovne lístok Ernesta s týmto dopisom:

»Pripojený papierik vám vysvetlí všetko. Pri tejto príležitosti vám musím povedať, že vás nepoznávam: vy, vždy taká poriadna, strácate také vážne listiny.« (Túto frázu úbohy Lavreckij skladal a vypiplával niekoľko hodín.) »Nemôžem vás už vidieť; predpokladám, že ani vy si neželáte stretnúť sa so mnou. Určím vám 15.000 frankov ročne, viac nemôžem dať. Pošlite svoju adresu správe môjho majetku, Robte, čo chcete, žite, ako chcete. Žičím vám šťastia. Odpoveď je zbytočná.«

Lavreckij napísal žene, že nepotrebuje odpovede .. ale čakal ju, túžil po nej, po vysvetlení tejto nepochopiteľnej, nevysvetlitelnej veci. Varvara Pavlovna poslala mu ešte toho dňa dlhý francúzsky list. Dorazil ho; ostatné jeho pochybnosti zmizly — a hanbil sa, že mal ešte pochybnosti. Varvara Pavlovna sa neospravedlňovala, túžila iba uvideť ho, prosila ho, aby

ju neodsudzoval navždy. List bol chladný a upäť, hoci tu a tam bolo vidno stopy sľz. Lavreckij sa trpko usmial a odkázal po sluhovi, že je všetko v poriadku. O tri dni nebolo ho už v Paríži: lenže neodišiel do Ruska, ale do Talianska: Sám nevedel, prečo si vybral práve Taliansko; bolo mu vlastne jedno kam ide — len nie domov. Poslał rozkaz svojmu šafárovi, ako má vyplácať žene penziu, zároveň mu prikázal, aby okamžite prevzal správu panstva od generála Korobjina, nečakajúc na složenie účtov, a aby sa postaral, nech jeho excelencia čo najskôr opustí Lavriky. Živo si predstavil prekvapenie a zbytočnú vznešenosť generála, až ho budú vyháňať z Lavrik a pri celom svojom zármutku pocítil akési škodoradostné uspokojenie. Potom v dopise poprosil Glafiru Petrovnu, aby sa vrátila do Lavrik a poslal na jej meno splnomocnenie. Glafira Petrovna sa do Lavrik nevrátila a sama v novinách oznamila, že splnomocnenie zničila, čo bolo celkom zbytočné. Lavreckij, skrývajúc sa v neveľkom talianskom mestečku, dlho sa ešte nevedel prinútiť, aby nesledoval zprávy o žene. Z novín sa dozvedel, že z Paríža odišla, ako bola pomýšľala do Baden-Badenu; jej meno sa skoro objavilo v článku, pod ktorým bol podpísaný ten istý monsieur Jules. V tomto článku zpod obvyknej hravosti prenikal akýsi súcit. Ked' ho Lavreckij čítal, mal odporný pocit. Neskôr sa dozvedel, že sa mu narodila dcéra; po dvoch mesiacoch dostal od šafára zvest, že Varvara Pavlovna požiadala o prvú tretinu svojho platu. Potom dochádzaly čo raz horšie zprávy; napokon prebehla hlučne všetkými časopismi tragikomická história,

v ktorej jeho žena hrala úlohu nie priam závidenia hodnú. Koniec všetkému: Varvara Pavlovna sa stala »povestnou«.

Lavreckij prestal po nej sliediť, ale dlho sa nemohol upokojiť. Časom sa mu zacnelo po žene tak, že sa mu zdalo, že by dal všetko za to, ba že by jej hoci aj odpustil, len aby zas počul jej láskavý hlas, aby znova pocítil jej ruku vo svojej. Ale čas neplynul nadarmo. Nenarodil sa ako trpitel'; jeho zdravá prirodzenosť hlásila sa o svoje práva. Mnohé sa mu ujasnilo, samotný úder, čo ho postihol, nezdal sa mu už takým nepredvídaným; pochopil svoju ženu — blízkeho človeka teprv vtedy pochopíme, ked' sa s ním rozlúčime. Znova sa mohol zaoberať štúdiom, pracovať, hoci aj nie s predošlou vytrvalosťou; skepticizmus, nadobudnutý životnými skúškami i výchovou, trvale vnikol do jeho duše. Stal sa veľmi ľahostajným k všetkému. Uplynuly štyri roky, a pocítil sa byť dosť mocným, aby sa vrátil do vlasti, stretol sa s príbuznými. Nezdržal sa v Petrohrade, ani v Moskve a prišiel rovno do mesta O..., kde sme sa s ním rozlúčili, a kam prosíme blahosklonného čitateľa, aby sa vrátil spolu s nami.

XVII.

Nasledujúceho rána po onom dni, ktorý sme písali, vystupoval Lavreckij okolo desiatej hodiny na záprazie domu Kalitinovie. V ústrety mu vyšla Líza v klobúčiku a v rukaviciach.

»Kam idete?« opýtal sa jej.

»Na omšu. Dnes je nedel'a.«

»A či vy chodíte na omšu?«

Líza sa naň mliečky, s údivom podívala.

»Odpusťte, prosím vás,« riekoval Lavreckij, »ja ... ja som chcel povedať niečo iného, prišiel som sa od vás odobrať, o hodinu odchádzam do dediny.«

»Ved' je to azda nie tak d'aleko odtiaľto.«

»Päťadvacat' verst.«

Na prahu dverí objavila sa Lenočka v spievode slúžky.

»Tak, nezabúdajte na nás,« riekla Líza a sišla so záprážia.

»Ani vy na mňa nezabudnite. Ale počujte,« dodal, »idete do kostola; pomodlite sa i za mňa.«

Líza sa zastavila a obrátila sa k nemu.

»Prosím,« riekla, hľadiac mu rovno do tvári, »pomodlím sa i za vás. Pod'me, Lenočka.«

V salóne našiel Lavreckij Mariu Dmitrijevnu samotnú. Voňala kolinskou vôdkou a mátou. Bolela ju, vraj, hlava a noc strávila v nepokoji. Prijala ho s obvyklou prívetivosťou a pomaly sa rozhovorila.

»Však je Vladimír Nikolajič príjemný, mladý človek?« otázala sa ho.

»Aký Vladimír Nikolajič?«

»Panšin preca, čo tu bol včera. Náramne ste sa mu zapáčili; poviem vám to ako tajomstvo, mon cher cousin, šialene sa zaľúbil do mojej Lízy. No čo? Je z dobrej rodiny, výborný úradník, je rozumný, no, kamer-junker, a ak to bude vôla božia ... sama ako

matka budem veľmi rada... Zodpovednosť je to, pravda, veľká; a šťastie detí závisí od rodičov, ale treba uznať: dosiaľ všetko, dobré i zlé, všetko musím zastať sama, na všetko som sama jediná. Deti som vychovala, učila som ich, všetko ja... práve som zase najala vychovávateľa od pani Bolusovej ...«

Maria Dmitrijevna sa pustila do vyratovania svojich starostí, trápení, svojich materinských citov. Lavreckij ju mliečky počúval a vrtil v rukách klobúk. Jeho studený, ľažký pohľad uviedol do rozpakov štebotajúcu paniu.

»Ako sa vám páči Líza?« spýtala sa ho.

»Lizaveta Michajlovna je milé dievča,« odpovedal Lavreckij, vstal, odporúčal sa a odišiel k Marfe Timofejevne. Maria Dmitrijevna podívala sa za ním namrzene a pomyslela si: »Aký je to tuleň, mužík! No, teraz už chápem, prečo mu jeho žena nemohla zostať vernou.«

Marfa Timofejevna sedela vo svojej izbe, obklopená svojím dvorom, pozostávajúcim z piatich bytostí, skoro rovnako blízkych jej srdcu: z cvičeného hýľa s tučným hrvolom, ktorého si oblúbila preto, že prestal pískať a škrípať, z maličkej, veľmi bojazlivej sučky Rosky, zo zlostného kocúra Matróza, z neposedného počerného dievčatka, asi deväťročného s ohromnými očima a špicatým noštekom, ktorú volali Šuročkou — zo staršej ženy asi pädesiatročnej, v bielem čepci a kávovej krátkej blúze na tmavých šatách, menom Nastasia Karpovna Ogarkova. Šuročka bola sirotou z mešťanskej rodiny. Marfa Timofejevna si ju vzala k sebe zo súčitu ako Rosku; i psíčka i diev-

čatko našla na ulici; oba boli vychudnutý a vyhladnutý, oboch močil jesenný dážď; po Roske sa nikto nesháňal a Šuročku jej s radosťou prepustil jej strýko, opitý čižmár, ktorý sám nemal čo jesť a neter nekímil, ale iba bil kopytom po hlave. S Nastasiou Karpovnou sa Marfa Timofejevna soznámila na púti, v kláštore; sama k nej pristúpila (zapáčila sa Marfe Timofejevne, pretože sa, ako hovorila, veľmi »chutne« modlila), sama sa s ňou rozhovorila a pozvala ju na šálku čaju. Potom sa už s ňou nerozlúčila. Nastasia Karpovna bola žena veľmi veselej a tichej povahy, nezdetná vdova, zo schudobnejšej šľachtickej rodiny; mala guľatú šedivú hlavu, mäkké biele ruky, mäkkú tvár s hrubými rysmi a trochu smiešnym, zdvihnutým nosom; na Marfu Timofejevnu sa dívala s posvätnou úctou a táto ju mala veľmi rada, hoci si často doberala jej nežné srdce: cítila slabosť voči všetkým mladým ľuďom a nevdojak sa červenela ako dievčatko pri najnevinnejších žartíkoch. Celý jej majetok pozostával z 1200 rubľov v asignáciach: žila na účet Marfy Timofejevny, ale ako rovná s rovným: Marfa Timofejevna by nezniesla podlízania.

»A! Fed'a,« zvolala, náhle ho videla. »Včera večer si nevidel mojej rodiny: no, podívaj sa. Práve sme sa všetci sišli k čaju; je to už druhý čaj, sviatočný. Všetkých môžeš pohľadiť, iba Šuročka sa nedá a kocúr škrabe. Odchádzaš dnes?«

»Áno, dnes.« Lavreckij si prisadol na nízku stoličku. »S Mariou Dmitrijevnou som sa už rozlúčil. I Lizavetu Michajlovnu som videl.«

»Volaj ju Lízou, baťuška, čo za Michajlovnu je

ona pre teba! A sed' pokojne, lebo polámeš Šuročke stolec.«

»Išla na omšu,« pokračoval Lavreckij. »Či je ozaj pobožná?«

»Je, Fed'a, veľmi. Pobožnejšia ako my obaja, Fed'a!«

»Vari ste vy nie pobožná?« namietla Nastasia Karpovna šušľajúc. »Že ste dnes nešli na rannú omšu? Však pôjdete na neskornú.«

»A vidíš, nepôjdem — sama pôjdeš; zlenivela som — čajom sa veľmi rozmaznávam.« Marfa Timofejevna Nastasie Karpovne tykala, hoci ju považovala za sebe rovnú — nebola nadarmo Pestovová: traja Pestovci boli už zapísaní v synodiku Ivana Hrozného; Marfa Timofejevna vedela o tom.

»Povedzte mi, prosím vás,« znova začal Lavreckij; Maria Dmitrijevna mi práve spomenula toho ... akože ho volajú ... Panšina. Čo je to za človeka?«

»Je to motovidlo, Boh mi odpusť hriechy!« zavŕčala Marfa Timofejevna. »Iste ti chcela naznačiť, aký znamenitý ženich sa jej triafa. Nechže by si tam šeptala so svojím popským synom; ale nie, jej to nestačí, ako vidno. A dosiaľ je to preca nie nič istého, chvalabohu! a ona už tára.«

»Prečo chvalabohu?« opýtal sa Lavreckij.

»Nuž, preto, lebo sa mi ten chlapík nepáči; a čomu sa tu aj radovať?«

»Nepáči sa vám?«

»Nie veru, nebude preca všetkých okúzlovať. Stačí, že si ho tuto Nastasia Karpovna oblúbila.«

Úbohá vdova sa celá poplašila.

»Čo to hovoríte, Marfa Timofejevna, že sa Boha nebojíte!« zvolala a rumenec sa jej hned' rozlial po celej tvári i po hrdle.

»Ved' on vie, šibal,« prerusila ju Marfa Timofejevna, »vie čím si ju nakloniť: Tabatierku jej daroval, Fed'a, popros ju, aby ti dala šňupnúť; uvidíš, čo je to za skvostnú tabatierku: na víčku je namaľovaný husár na koni. Už sa radšej, matuška, neospravedľuj.«

Nastasia Karpovna iba rukami zamáchala.

»No, a Líza,« otázal sa Lavreckij, »nie je k nemu ľahostajná?«

»Zdá sa, že sa jej páči, a konečne, Boh vie! Cudzia duša, ved' vieš, je tmavý les, a dievčenská duša tobôž. Skús len napríklad porozumieť hoci len tuto Šuročkinej duši! Prečo sa schováva, ale neodíde od tej chvíle, čo si prišiel?«

Šuročka vyprskla dlho zdržiavaným smiechom a vybehl von. A Lavreckij vstal so svojho miesta.

»Áno,« povedal váhavo; »dievčenskej duše nepreskúmaš.«

I začal sa lúčiť.

»No a, kedyže ťa zas uvidíme?« spýtala sa Marfa Timofejevna.

»Ako sa pridá, tetuška; ved' je to nedaleko od-tiaľto.«

»Hej, ved' ideš do Vasilievského. Nechceš žiť v Lavrikáčach: — no, to je tvoje vec; ale zabehni k nám, pokloň sa hrobu svojej matky, a pri tom i hrobu starej matere. Nasbieran si tam v cudzine všeliakých múdrostí, ale kto vie, azda pocítia vo svojich hrobče-

koch, že si k nim prišiel. A nezabudni, Feďa, dať odslúžiť panichidu i za Glafiru Petrovnu; tu máš rubel'. Len vezmi, vezmi; to ja chcem dať za ňu panichidu slúžiť. Za živa som ju nemala rada; ale to treba uznáť, bola to ženská s pevnou nátureou. Rozumná bola, no, a tebe tiež neublížila. Teraz už chod' sbohom, lebo sa ti sprotivím.«

A Marfa Timofejevna objala svojho synovca.

»A Panšin Lízu nedostane, neboj sa; zaslúži si lepšieho muža.«

»Ale ved' ja sa vôbec nebojím,« odpovedal Lavreckij a odišiel.

XVIII.

O štyri hodiny neskôr bol už na ceste domov. Jeho tarantas rýchle ubiehal po mäkkej poľnej ceste. Dva týždne bolo už sucho; jemná osuhel' rozlievala sa ako mlieko v povetri a zacláňala vzdialené hory; páchla dymom. Množstvo tmavých obláčkov s nejasnými obrysami rozliezalo sa po bledobelasom nebi. Dosť silný vietor dul suchým, nepretržitým prúdom a neochladzoval letnej horúčavy. Lavreckij prichýlil hlavu k hlavničke, skrížil ruky na prsiach a hľadel na poľné záhony vejárovite prebiehajúce pred jeho očima, na zvoľna sa mi-hajúce vrby popri ceste, na hlúpe vrany a krkavcov, zizajúce úkosom s tupou podozrievavosťou na idúci povoz, na dlhé medze, zarastené černobyľom, palinou a poľným skoruším; díval sa okolo... a tie svieže, stepné žírne polia, hluché a zelené, tie dlhé kopce, rokliny s níz-

kymi dubovými krami, sivé dedinky, riedke brezy — celý ten dávno nevídaný ruský obraz vzbudzoval v jeho duši sladké a zároveň smutné pocity, tiesnil jeho prsia akýmsi príjemným tlakom. Jeho myšlienky pomaly blúdily; ich obrysy boli tiež neurčité a nejasné ako obrys tých vysokých, tiež akoby blúdiacich obláčkov. Spomenul si na svoje detstvo, na svoju mať, spomenul si, ako umierala, ako ho priniesli k nej, a ako ona, tlačiac jeho hlavu k svojim prsiam, počala slabým hlasom bedákať nad ním, ale pohliadla na Glafiru Petrovnu a zatíchla. Spomenul si na otca, zpočiatku bodrého, so všetkým nespokojného, s medeným hlasom — potom slepého, plačlivého, s neobriadenou šedivou bradou; spomenul si ako raz, vypijúc pohárik vína navyše a polejúc si obrúšok omáčkou, odrazu sa rozosmial a počal, mihajúc nevidomými očima a červenejúc sa, rozprávať o svojom šťastí u žien; spomenul si na Varvaru Pavlovnu — a nevdojak prižmúril oči, ako ich žmúri človek pri náhlej vnútornej bolesti, a potriasol hlavou. Potom utkvel myšlienkami na Líze.

»Hľa,« pomyslel si, »nová bytosť práve vstupuje do života. Znamenité dievča; čo z nej asi bude? I pekná je. Bledá, svieža tvár, oči a ústa má také vážne, a pohľad poctivý a nevinný. Škoda len, že je vari trochu blúznivá. I postavu má peknú, tak ľahko chodí, a hlas tichý. Veľmi sa mi páči, ked' sa nečakane zastaví, pozorne náčíva, bez úsmevu, potom sa zamyslí a pohodí nazad vlasy. Naozaj, zdá sa mi, že Panšin nie je jej hoden. Ale čo je na ňom zlého? A konečne, čo som sa tak zasníval? Pôjde aj ona tou istou cestou, ktorou všetci chodia. Radšej budem spať.« A Lavreckij zavrel oči.

Zaspať nemohol, ale pohrúžil sa do driemavého cestovného strnutia. Obrazy z minulosti dvíhaly sa pred ním zvoľna d'alej, vynorovaly sa v jeho duši, plietly a miešaly sa s inými predstavami. Lavreckij, boh vie prečo, začal rozmýšľať o Robertovi Peelovi... o francúzskych dejinách... o tom, ako by vyhral bitku, keby bol generálom; zdalo sa mu, že počuje výstrely a krik... Hlava mu sklizla na bok, otvoril oči... To isté pole, tá istá stepná krajina; zodraté podkovy prípražných koní blýskaly sa v pravidelných prestávkach v rozvírenom prachu; kočišova košeľa, žltá, s červenými obalkami, nadúva sa vetrom... »Pekne sa to vraciám do vlasti,« mihlo mu hlavou — zvolal: »pohni trochu!« zahalil sa do plášťa a tesnejšie sa pritúlil k hlavnici. Tarantas hegol: Lavreckij sa vzpriamil a na široko otvoril oči. Pred ním na návrší tiahla sa neveľká dedinka; trochu napravo bolo vidno vetchý panský domec so zavretými okenicami a krivým zápražím; po širokom dvore, priam od vrát rástla príhľava, zelená a hustá ako konope; stála tu i dubová, ešte pevná sypáreň. Bolo to Vasilievsко.

Kočiš zahnul k vrátom, zastavil kone; Lavreckého lokaj povstal na kozlíku a ako by sa hotovil soskočiť, zvolal: »Hej!« Ozval sa sípavý, hluchý štekot a o chvíľu vybehol na dvor, nevedno odkiaľ, človek v nankínovom kaftane, s hlavou bielou ako srieň; podíval sa, zacláňajúc si oči oproti slncu, na tarantas, odrazu sa obojma rukami tlapol po stehnách, na to sa trochu zavrtil na mieste, potom sa rozbehol otvárať vráta. Tarantas vjachal do dvora šustiac kolesami po príhľave a zastavil sa pred zápražím. Bielohlavý človek, zrejme veľmi

vrtký, stál už na pokonom schodíku, na široko a na krivo rozostavil nohy, odopnul pokrývku, obratne ju shrnul a pomáhajúc pánovi vystúpiť, pohozkal mu ruku.

»Zdrávstvuj, zdrávstvuj, bratu,« prihovoril sa mu Lavreckij. »Menuješ sa vari Anton? Žiješ ešte?«

Starec sa mliečky poklonil a bežal pre kľúče. Kým sa vrátil, sedel ľočiš nehybne a díval sa bokom na zavreté dvere. A lokaj Lavreckého, ako soskočil, tak zostal v malebnej póze, položiac jednu ruku na kozlík. Starík doniesol kľúče a daromne sa prehýňajúc ako had a vysoko dvihajúc lakte, otvoril dvere, odstúpil sa a poklonil sa znova až do pásu.

»Som teda doma, vrátil som sa teda«, pomyslel si Lavreckij, vchádzajúc do malinkej predizby, zatým čo sa okenice jedna za druhou s hrmotom a škripotom otváraly, a denné svetlo vnikalo do spustnutých izieb.

XIX.

Nevelký domec, kam prišiel Lavreckij a kde pred dvoma rokmi skonala Glafira Petrovna, bol zbudovaný v minulom storočí z mocného borového dreva; na oko zdal sa vetchým, ale mohol stať ešte pädesiat rokov i viacej. Lavreckij obišiel všetky izby a na veľký údiv starých, malátnych múch s bielym pelom na chrbtoch, sediacich nehybne popod povalu, nakázal všade potvárať obloky; od samej smrti Glafiry Petrovny nikto ich neotváral. V dome zostało všetko pri starom: biele pohovky s tenkými nohami v salónku, obtiahnuté lesklou sivou látkou, ošúchané a pohúžvané, živo pri-

pomínaли časy Kateríny II. V salóne stálo aj obľúbené kreslo bývalej panej domu s vysokým, rovným operadlom, o ktoré sa ostatne ani v starobe neopierala. Na hlavnej stene visela podobizňa Fedorovho pradeda, Andreja Lavreckého; tmavá, zlostná tvár sotva sa líšila od sčernelého a vráskavého pozadia; neveľké zlé oči dívaly sa zasmušile zpod ovisnutých, akoby napuchnutých víček; čierne, nenapudrované vlasy stály ako štetka nad ľažkým, zrancaným čelom. Na rohu podobizne visel venček zo zaprášených immorteliiek. »Sama Glafira Petrovna ráčila to uviť,« riekoł Anton. V ložnici stála úzka posteľ pod nebesami zo starodávnej, veľmi mocnej, pásavej látky; hŕbka vyblednutých hlavníc a chudý paplón ležaly na posteli. Pri záhlaví visel obraz Obetovania Panny Marie, ten istý obraz, ku ktorému stará panna umierajúc, sama a všetkými zabudnutá, napokon pritisla chladnúce ústa. Toaletný stolík z vykladaného dreva, s medeným okúvaním a krivým zrkadlom, so sčernelým pozlátkom, stál pri obloku. Vedľa ložnice bola malá izbička s holými stenami a s ľažkou skrinkou na sväté obrazy v kúte; na podlahe ležal zodratý, voskom pokvapkaný koberček; Glafira Petrovna kľačiavala na ňom pri modlitbách. Anton s lokajom odišli otvoriť maštale a kôlňu; namiesto neho objavila sa stareňka, div, nie jeho vrstovnica, zababušená do šatky až po oči, jej hlava sa triasla, zrak bol tupý, ale vyjadroval horlivosť a dávny zvyk slúžiť bez odvrávania, a zároveň — akýsi úctivý súcit. Pristúpila k ruke Lavreckého a zastala si pri dverách, očakávajúc rozkazy. Lavrečkij sa naskrže nepamätał ako sa volala, ba nepamätał

sa ani, či ju vôbec dakedy videl. Vysvitlo, že sa volala Apraksieja; pred štyrma rokmi vypovedala ju Glafira z domu a nakázala jej, dozerať na hydinu; hovorila ostatne málo — ako by bola s rozumu postúpila — a iba sa ponížene dívala. Okrem týchto dvoch starých ľudí a troch bachratých detí, Antonových pravnukov, žil na panskom dvore ešte jednoruký človečik, ktorý bol oslobodený od roboty; brblal ako tetrov a na niž neboli súci. O nič súcejší neboli ani starý pes, ktorý štekotom vítal Lavreckého; desať rokov žil pripútaný na ťažkej reťazi a ledva sa už vládal pohybovať a vláčiť svoje bremeno. Ked' Lavreckij prehliadol dom a vyšiel do záhrady, bol s ním spokojný. Zarástal celkom burinou, lopúšim, polčím a malinami, ale bolo v ňom mnoho tóní, mnoho starých líp, ktoré prekvapovaly svojou ohromnosťou a podivne rozloženými konármi; boli pritesno posadené a voľakedy — pred sto rokmi — ich obstrihalí. Záhrada sa končila nevelkým svetlým rybníkom s obrubou vysokej, červenej šašiny. Šlaky ľudského života zarástaly veľmi chytrou; bývanie Glafiry Petrovny nespustlo sice ešte úplne, ale zdalo sa byť pohrúžené v onú tichú driemotu, ktorou drieme všetko na svete, kde niez znepokojujúcej ľudskej nákazy.

I po dedine sa prešiel Fedor Ivanyč; ženské sa naň dívaly s prahu dvier, podpierajúc si tvár rukou, chlapia sa mu zd'aleka klaňali; deti utekaly, psi ľahostajne štekali. Konečne vylačnel; ale služebníctvo a kuchára čakal až na večer; vozy s potravinami z Lavrík dosiaľ neprišly — nepozostávalo iba obrátiť sa na Antona. Anton sa priam začal starať. Chytil, podrezal a osku-

bal starú sliepku; Apraksieja dlho ju drhla a vymývala, ako keby prala bielizeň, kým ju hodila na panvičku. Ked' sa konečne uvarila, Anton prestrel a pripravil stôl, postavil k príboru očernetú slaničku na troch nôžkach, brúsenu fľašu s guľatou sklenenou zátkou a úzkym hrdielkom; potom oznámil Lavreckému spevavým hlasom, že obed je hotový, a sám sa postavil za jeho stoličku, omotajúc si pravú päst' obrúskom, šíriac okolo seba akýsi ostrý, zatuchlý zápach, podobný zápachu cyprišového dreva. Lavreckij ochutnal polievku a vybral sliepku; celá jej koža bola pokrytá ostrými pupencami; hrubá žila sa tiahla po každej nohe, mäso chutilo ako rez s lúhom. Po obebe riekol Lavreckij, že by sa napil trochu čaju, keby . . . »Priam donesiem, prosím,« prerusil ho starec — a zadržal slovo. Našla sa štipka čaju, zabalená do kúsku červeného papiera; našiel sa neveľký, ale horlivý a búrlivý samovarček, našlo sa i pári neveľkých kúskov cukru. Lavreckij sa napil čaju z veľkej šálky; pamätal sa ešte z detstva na túto šálku, boly na nej namalované karty na hranie a pili z nej iba hostia — aj on pil dnes z nej ako hosť. Večer prišlo služebníctvo. Lavreckému sa nechcelo spať v tetkinej posteli; dal si postlať v jedálni. Ked' zahasil sviečku, dlho sa díval do tmy a neveselé myšlienky tmolily sa mu hlavou; mal pocit — známy každému človeku, ktorému sa prihodilo, že nocoval v dlho neobývanom dome — mal pocit, že tma, ktorá ho obstúpila so všetkých strán, nemôže privyknúť na nového obyvateľa, že samotné steny sú veľmi udivené. Konečne si z hlboka vzdychol, natiahol na seba prikrývku a usnul. Anton bdel zo

všetkých najdlhšie; dlho si šeptal s Apraksiejou, polohlasite vzdychal, dva razy sa prežehnal; ani jeden z nich nečakal, že sa pán ubytuje u nich vo Vasilievskom, tobôž keď má naporúdzi taký krásny majetok so znamenite zariadeným kaštieľom; nemali, pravda, ani tušenia, že práve ten kaštieľ protiví sa Lavreckému: budil v ňom trúchlivé myšlienky. Keď sa do sýta vyšeptali, vzal Anton palicu a zabúchal na dávno one-melú dosku, ktorá visela pri sypárni a učupil sa tu na dvore, ničím neprikryjúc svojej bielej hlavy. Májová noc bola tichá a láskavá — sladko sa spalo starému.

XX.

Druhého dňa vstal Lavreckij dosť zavčasu, porozprával sa so starostou, podíval sa do humna, rozkázal sosňať reťaz strážnemu psu, ktorý iba čo trochu zaštekal, ale nepohol sa od búdy; a vrátiac sa domov, po hrúžil sa do akejsi spokojnej strnulosti, z ktorej sa neprebral cez celý deň. »Hľa, teraz som sa dostal na samé dno rieky,« prihovoril sa odrazu sám sebe. Sedel pri obloku, nehýbal sa, ako by načúval tichému od toku života, ktorý ho obkľučoval, ako by načúval zriedkavým zvukom dedinskej samoty. Hľa, tam voľakde za príhľavou spieva niekto tenučkým hláskom; a komár ako by mu sekundoval. Hľa, ten prestal a komár d'alej píska; v družnom, dotieravom a žalostnom bzukote mých chláša sa bzukot tučného čmeliaka, ktorý bez prestania klčie hlavou o povahu; na ceste zaspieval kohút.

chrapľavo pretiahnúc poslednú nôtu, zarachotil voz, zaškripaly vráta. »Co!« rozrazil naraz ticho ženský hlas. »Och, ty moja dievočka,« hovorí Anton dvojročnému dievčatku, ktoré varuje na rukách. »Kvas dones,« rozkazuje ten istý ženský hlas — a znova nastáva mŕtve ticho; nič neklopne, nepohnie sa, viesťor lístkom nezaševlí; lastovičky bez kriku lietajú jedna za druhou ponad zem, a smutok zaľahuje na dušu z ich nemého letu. »Hľa, teraz som na samom dne rieky,« myslí si opäť Lavreckij. »A vždy, v každý čas je tu život tichý a bez chvatu,« myslí sa ďalej, »kto vojde do jeho kruhu, nech sa pokorí; tu nieť príčiny rozčulovať sa, zbytočné je rozčulovať sa; tu sa iba tomu dobre vodí, kto si preráža svoj chodníček bez chvatu, ako oráč brázdu za pluhom. A aká sila okolo, aké zdravie v tomto nečinnom tichu! Hľa, tu pod oblokom dúžnatý lopúch vylieza z hustej trávy; nad ním vztyčuje konštiviarske šťavnaté steblo, slzičky Panny Marie zdvihajú ešte vyššie svoje ružové kaderie; a tam ďalej v poli blyští sa žito, i ovos už vyháňa do steba, a v celej šírke rozpína sa každý list na každom strome, každá trávička na svojej stonke. Pre ženskú ľubosť zmárnil som svoje najkrajšie roky,«, rozmýšľal ďalej Lavreckij, »nech teda tuná vytrezviem nudou, nech ma upokojí a pripraví na to, aby som i ja mohol konáť bez chvatu svoje dielo.« A znova počína načúvať tichu, ničoho nečakajúc, — a súčasne ako by neustále čosi očakával: tišina ho objíma so všetkých strán, slnce pomaly plynne po miernej, belasej oblohe a oblaky ticho plávajú po nej. A v ten istý čas na iných miestach zeme život kypel, chvátal, hučal; tu ten istý život tiekol neslyšne ako voda po

mociarovitých trávach. Do samého večera nemohol sa Lavreckij odtrhnúť od pozorovania tohto ubiehajúceho, odtekajúceho života. Zármutok nad minulosťou topil sa v jeho duši ako jarný sneh — a podivné! — nikdy pred tým tak hlboko a mocne necítil otčinu.

XXI.

Za dva týždne vyriadil Fedor Ivanyč domec Glafiry Petrovny, vyčistil dvor, záhradu; z Lavrík priviezli mu pohodlný nábytok, z mesta víno, knihy, časopisy; v maštali sa objavili kone, slovom, Fedor Ivanyč zaobstaral všetko potrebné a začal žiť trochu ako statkár, trochu ako pustovník. Dni mňaly sa mu jednotvárne, ale nenuďil sa, hoci neprijímal nijakých návštev; usilovne a svedomite zaoberal sa gazdovstvom, jazdil na koni po okolí, čítal. Čítal ostatne málo: bolo mu príjemnejšie počúvať rozprávanie staríka Antona. Obyčajne sa Lavreckij posadil s fajkou a so šálkou chladného čaju k obloku; Anton sa postavil k dverám, založil si ruky za chrbtom a počal svoje nenáhlivé rozprávky o starodávnych časoch, o tých báječných časoch, ked' sa ovos a žito nepredávali na merice, ale na veliké vrečia, po dvoch, po troch kopejkách za vreče, ked' na všetky strany, i pod samým mestom, rozprestieraly sa nepreniknutel'né hory, nedotknuté stepy. »Ale teraz,« žaloval sa starec, ktorému bolo už vyše osemdesiat rokov, »tak všetko vykolčovali a zorali, že niet kade prejsť«. Aj o svojej panej, Glafire Petrovne, rozprával starík veľa: aká bola rozšafná a sporivá; ako voľajaký pán,

mladý súsed, začal sa okolo nej obtierať, často k nim dochádzať — a ako si Glafira Petrovna ráčila k vôle nemu dokonca obliekať svoj sviatočný čepiec so stužkami malinovej farby a žlté šaty z »tru-tru-levantínu«; ale ako sa potom nahnevala na pána súsedu pre neslušnú otázku: »Myslím, slečna, že máte nejaký kapitálik?«, rozkázala, aby ho nepúšťali viacej do domu a aby všetko, čo po nej zostane, do poslednej handričky bolo odovzdané Fedorovi Ivanyčovi. A Lavreckij naozaj našiel celý tetkin poklad nedotknutý, nevynímajúc ani sviatočného čepca so stužkami malinovej farby a žltých šiat z »tru-tru-levantínu«. Starých listín a zaujímavých dokumentov, na ktoré Lavreckij hlavne počítal, nenašiel nijakých, okrem jedinej vetchej knižky, do ktorej si jeho dedo Peter Andrejič zapisoval všeljaké poznámky, napr.: »Oslava mieru v meste Peterburgu, uzavreného s tureckou ríšou jeho osvietenosťou kniežaťom Alexandrom Alexandrovičom Prozorovským«, alebo recept proti záduchu s poznámkou: »Táto rada bola daná manželke generála Praskovije Fedorovne Saltykovej od protopresbytera kostola Najsvätejšej Trojice Fedora Avksentejoviča«, alebo politickú novinku tohoto druhu: »O tygroch Francúzoch akosi sa nehovorí«; a hned' vedľa: »V Moskovských Vedomostiah stojí, že zomrel pán premiér-major Michajl Petrovič Kolyčev. Nie je to azda syn Petera Vasilieviča Kolyčeva?« Okrem toho našiel Lavreckij i niekoľko starých snárov a kalendárov a tajomný spis pána Ambolika; veľa spomienok v ňom prebudily dávno zabudnuté, ale známe »Symboly a emblémy«. V toaletnom stolíku Glafiry Petrovny našiel Lavreckij neveľký balíček, previazaný čiernou

stužkou a zapečatený čiernym voskom, zastrčený čo najhlbšie v priečinku. V balíčku boli položené tvárami k sebe dve pastelové podobizne: podobizňa jeho otca z mladého veku, s mäkkými kučerami rozsypanými po čele, s dlhými tmavými očami, a s pootvorenými ústy — a temer sotretá podobizňa bledej ženskej v bielych šatoch, s bielou ružou v ruke — jeho matky. Sama seba Glafira Petrovna nikdy nedovolila odmaľovať. »Ja, baťuška, Fedor Ivanyč,« vravieval Anton, »pamätám sa na vášho pradeda Andreja Afanasieviča, hoci som vtedy do panských izieb nemal prístupu, — ako by nie: ked' umrel, išlo mi už na osiemnásť rok. Raz ma stretol v záhrade — kolená sa mi triasly od strachu; ale on nič, len sa ma spýtal ako sa volám — a poslal ma do svojich komnát po šatočku. To bol pán, škoda vraveť — nikoho nad sebou neuznával. Lebo, musím vám povedať, váš pradedo mal taký zázračný amulet; mních z Athosu mu ten amulet daroval. A povedal mu — ako ten mních —: Za tvoje pohostinstvo, pane, darujem ti toto; nos to — a súdov sa neboj. No, ale ved' vtedy, baťuška, sami viete, aké boli časy: čo sa pánovi zapáčilo, to i vykonal. Stávalo sa niekedy, že daktorému z pánov napadlo vzpriečiť sa mu, a on sa na neho iba podíval a rieko: plytko plávaš; to bol jeho obľúbený výrok. A žil on, pradedo, nech mu je zem ľahká, v malom drevenom domci, ale čo majetku po sebe nechal, čo striebra, všelijakých zásob, všetky komory boli nabité. Gazda bol. Tá fľašočka, čo ste ráčili pochváliť, to bola jeho, vodku z nej pijal. A potom dedo váš, Peter Andrejič postavil si dom z kameňa, ale majetku nenagazdoval; všetko ako by do vetra hádzal. A žil horšie ako jeho

otec, a potešenia si nedožičil nijakého — ale peniažky všetky rozfúkal, ani pamiatky po sebe nenechal, striebornej lyžičky po ňom nezostalo, — a to sa ešte, d'ako vať Bohu, Glafira Petrovna starala.

»Či je to pravda,« prerusil ho Lavreckij, »že ju prezývali starým rapčalom?«

»Ach jaj«, rozhorlene namietol Anton, »ktože by ju bol prezýval.«

»A čo, baťuška,« osmelil sa raz starec opýtať sa, »akože naša paní, kde ráči mať svoje bývanie?«

»Rozišiel som sa so ženou,« s námahou vyrieckol Lavreckij, »prosim, nevypyptuj sa na ňu.«

»Ako rozkážete,« zarmútene odvetil starík.

Po uplynutí troch týždňov zašiel Lavreckij na koni do O..., ku Kalitinovcom a strávil u nich večer. Bol tam Lemm a veľmi sa zapáčil Lavreckému. Hoci sám z vôle otcovej nehral na nijaký hudobný nástroj, preca vášnive miloval hudbu, hudbu vážnu, klasickú. Panšin toho večera u Kalitinov neboli. Gubernátor ho poslal niekam za mesto. Líza hrala sama, a to veľmi výrazne. Lemm sa vzrušil, rozjaril, svinul papier do trúbky a dirigoval. Maria Dmitrijevna sa zprvoti smiala, dívajúc sa na neho, potom išla spať. Beethoven jej vraj príliš rozrušoval nervy. O polnoci doprevádzal Lavreckij Lemma do jeho bytu a presedel u neho do tretej rána. Lemm sa rozhovoril, jeho shrbený chrbát sa vystrel, oči rozšírily a rozžiarili; ba i vlasy sa mu zježily nad čelom. Tak dávno sa už oň nikto nezaujímal. A Lavreckij sa zrejme o neho zaujímal, starostlive a pozorne sa ho vypytoval. Starca to dojalo; skončil tým, že ukázal hostovi svoje skladby, zahrál, ba i zaspieval niektoré

partie zo svojich diel mŕtвym hlasom, medzi iným celú Schillerovu baladu Fridolín, ktorú zhudobnil. Lavreckij ho pochválil, prinútil, aby čo-to opakoval a odchádzajúc, pozval ho k sebe na pár dní. Lemm, ktorý ho vyprevádzal na ulicu, priam pristal a mocne mu stisol ruku; ale keď osamel na sviežom, vlhkom povetri — práve sa začalo brieždiť —, prižmúril oči, schúlil sa ako previnilec a vliekol sa do svojej izbičky: »Ich bin wohl nicht klug«, zašomral, líhajúc si na tvrdú a krátku posteľ. Keď o niekoľko dní prišiel poň Lavreckij s kočiarom, pokúšal sa predstierať chorobu; ale Fedor Ivanyč vošiel do jeho izby a prehovoril ho. Najviac zapôsobiла na Lemma tá okolnosť, že Lavreckij dal iba k vôle nemu doviest z mesta piano. Obaja odišli do Kalitinov a strávil u nich večer, ale už nie tak príjemne, ako predošle. Bol tam Panšin, veľa rozprával o svojej ceste, veľmi zábavne napodoboval statkárov, ktorých videl; Lavreckij sa smial, ale Lemm sa nepohol zo svojho kúta, mlčal, ticho sa celý triasol ako pavúk, hľadel zachmúrene a tupo, a ožil iba vtedy, keď sa Lavreckij počal odoberať. Ešte i v kočiari bol starec nevrlý a chmúril sa. Ale tichý, teplý vzduch, ľahký vetrik, ľahké töne, vôňa trávy a brezových pupencov, mierny svit hviezdnej a bezmesačnej oblohy, svorný dupot a odfrkovanie koní, všetky kúzla cesty, jara, noci — so stúpili i do duše úbohého Nemca, a sám sa prvý prihovoril Lavreckému.

XXII.

Počal hovoriť o hudbe, o Líze, potom znova o hudbe. Hovoriac o Líze, vyslovoval slová akosi voľnejšie. Lavreckij previedol reč na jeho diela a polo žartom mu navrhol, že napíše preň libreto.

»Hm, libreto,« namietol Lemm, »nie, to je nie pre mňa, nemám už tej živosti, tej fantázie, ktorá je nutne potrebná pre operu. Už som stratil všetky sily... Ale keby som mohol ešte niečo složiť — uspokojil by som sa s romancou; pravda, želal by som si pekné slová...«

Zatíhol a dlho sedel s očima k oblohe obrátenými.

»Na príklad,« riekol konečne, »dačo na tento spôsob: vy hviezdy, ó vy čisté hviezdy...!«

Lavreckij sa k nemu zľahka obrátil a zadíval sa naň.

»Vy hviezdy, čisté hviezdy,« opakoval Lemm... »Dívate sa rovnako na spravedlivých ako na vinníkov... ale iba čistí srdom — či niečo podobného... vás chápu, to jest, nie — vás milujú. Ostatne ja som nie básnik — kdeže ja! Ale niečo takého, niečo vznešeného.«

Lemm si posotil klobúk do tyla; v jemnom prítmí letnej noci zdala sa jeho tvár bledšou a mladšou.

»A vy tiež,« pokračoval stále tichším hlasom, »vy viete, kto miluje, kto vie milovať, pretože ste čisté, vy jediné môžete potešiť... Nie, to všetko nie je to! Nie som básnik,« riekol, »ale niečo podobného.«

»Ľutujem, že ani ja som nie básnik,« poznamenal Lavreckij.

»Hlúpe sny!« zavŕchal Lemm a pritisol sa do kúta kočiara. Zavrel oči, ako by sa chystal usnúť.

Prešla chvíľka ... Lavreckij počúval ... »Hviezdy, čisté hviezdy, láska,« zašeptal starec.

»Láska,« opakoval v duchu Lavreckij, zadumal sa — a ľažoba mu zaľahla na dušu.

»Složili ste krásnu hudbu k Fridolínovi, Christofor Fedoryč,« povedal nahlas, »ale čo myslíte, ten Fridolín, potom, keď ho gróf priviedol k žene, stal sa jej milencom — nie?«

»Ti si len vy myslíte,« namietol Lemm, »pretože vaša skúsenosť akiste ...« Odrazu zatíchol a v rozpakoch sa odvrátil. Lavreckij sa nasilu usmial, tiež sa odvrátil a zadíval sa na cestu.

Hviezdy už počínaly blednúť a nebo osivelo, keď kočiar zastal pred zápražím domu vo Vasiľievskom. Lavreckij doprevadil svojho hosta do jeho izby, vrátil sa do kabinetu a sadol si k obloku. V záhrade spieval slávik; spomenul si, že aj v Kalitinovie záhrade spieval slávik; spomenul si aj na tichý pohyb Líziných očí, keď sa pri prvých jeho zvukoch obrátily k tmavému obloku. Začal o nej rozmýšľať a srdce sa mu upokojilo. »Cisté dievča,« povedal si polohlasne, »čisté hviezdy,« dodal s úsmevom a spokojne si ľahol.

Ale Lemm dlho sedel na svojej posteli s notovým sošitom na kolenách. Zdalo sa, že nebývalá sladká melodia chystá sa navštíviť ho: už horel vzrušením, cítil už v sladkej mdlobe jej príchod ... Ale nedočkal sa jej.

»Nie som básnik ani hudobník!« zašeptal napokon. A jeho unavená hlava ľažko klesla do perín.

XXIII.

Druhého rána pili hostiteľ i host čaj v záhrade pod starou lipou.

»Maestro!« riekol medzi iným Lavreckij, »čoskoro bude treba složiť slávnostrnú kantátu.«

»K akej príležitosti?«

»Nuž k svadbe pána Panšina s Lízou. Všimli ste si ako sa jej včera večer dvoril? Zdá sa, že sa už dohodli.«

»To sa nestane!« zvolal Lemm.

»Prečo?«

»Pretože je to nie možné. Konečne,« dodal po chvíli, »na svete je všetko možné, najmä tuná v Rusku.«

»Rusku dajme zatial pokoj; ale čo zlého vidíte vlastne v tomto sobáši?«

»Všetko je v ňom zlé, všetko. Lizaveta Michajlovna je dievča spravedlivé, vážne, so vznešenými citmi — kdežto on... on je jedným slovom di-le-tant.«

»Ale ved' Líza ho má rada?«

Lemm vstal s lavičky.

»Nie, ona ho nemá rada, to jest, ona má také čisté srdce, že sama nevie, čo to značí: ľubiť. Madame von Kalitin jej hovorí, že je to poriadny mládenec, a ona počúva madame von Kalitin, pretože je ešte úplne dieľa, hoc' už má devätnásť rokov: modlí sa ráno, modlí sa večer — a to je veľmi chvalitebné; ale nemá ho rada. Ona môže milovať len krásno, a on je nie krásny, to jest v jeho duši niet krásna.«

Lemm predniesol celú túto reč súvisle a náružive,

prechádzajúc sa drobnými krokami sem a tam pred čajovým stolíkom a tekajúc očima po zemi.

»Najdrahší maestro!« zvolal odrazu Lavreckij, »mie sa zdá, že ste sami zaľúbení do mojej sesternice.«

Lemm sa náhle zastavil.

»Prosím vás,« začal neistým hlasom, »neposmievajte sa mi. Nie som blázon; dívam sa už do tmavého hrobu, nie do ružovej budúcnosti.«

Lavreckému prišlo starca ľúto; poprosil ho o odpustenie. Lemm mu po čaji zahral svoju kantátu, a pri obede sa na popud samého Lavreckého znova rozhovoril o Líze. Lavreckij ho počúval pozorne a zvedavo.

»Čo myslíte, Christofor Fedoryč,« riešok napočon, »u nás je vari teraz všetko ako sa patrí, záhrada je v plnom kvete... Nemali by sme ju sem pozvať na jeden deň zároveň s jej matkou a s mojou starou tetkou — há? Bude vám to príjemné?«

Lemm sklonil hlavu nad tanier.

»Pozvite ich,« povedal sotva slyšateľne.

»Ale Panšina netreba?«

»Netreba,« potvrdil starec s detským úsmevom na tvári.

O dva dni odišiel Fedor Ivanyč do mesta do Kalitinov.

XXIV.

Zastihol ich všetkých doma, ale neoznámil im hned svojho úmyslu; chcel sa najprv poshovárať s Lízou medzi štyrma očima. Náhoda mu pomohla, nechali

ich o samote v salóne. Rozhovorili sa; privykla už naň — ona sa vôbec níkoho nestránila. Počúval ju, díval sa jej do tvári a v duchu si opakoval slová Lemmove a súhlasil s ním. Stáva sa niekedy, že dvaja už známi, ale dosiaľ nie navzájom blízki ľudia, nečakane a chytro sa sblížia v niekoľkých okamžikoch — vedomie tohto sblíženia ihned sa prejaví v ich pohľadoch, v ich priateľských a tichých úsmevoch, aj v ich pohyboch. Práve to sa stalo medzi Lavreckým a Lízou.

»Hľa, aký je,« pomyslela si, láskave naň hľadiac; hľa, aká je,« pomyslel si on. A preto neboli veľmi prekvapený, keď mu Líza, pravda, trochu sa pri tom zajakujúc, oznámila, že už dávno má niečo na srdci, čo mu chce povedať, že sa však bojí, aby ho nenahevala.

»Nebojte sa, vratte,« povedal a zastal si pred ňu.

Líza zodvihla k nemu svoje jasné oči.

»Ste takí dobrí,« počala a v tejže chvíli si pomyslela: ,áno, naozaj je dobrý‘. — Prepáčte mi, nemala by som vlastne vravieť vám o tom... ale ako ste mohli... prečo ste sa rozišli so svojou ženou?«

Lavreckij sa striasol, podíval sa na Lízu a prisadol si knej.

»Moje dieťa,« riekol, »nedotýkajte sa, prosím vás, tejto rany; máte nežné ruky, ale preca by ma to bolelo.«

»Viem,« pokračovala Líza, ako by ho nebola počula, »je vinná pred vami, nechcem ju ospravedlňovať, ale ako možno rozlúčiť to, čo spojil Boh?«

»Naše názory v tejto veci sa veľmi rozlišujú, Liza-

veta Michajlovna,« riekol Lavreckij dosť ostro, »neporozumieme si navzájom.«

Líza zbledla, celé jej telo sa ľahko zachvelo, ale neprestala.

»Musíte jej odpustiť,« povedala veľmi potichu, »ak chcete, aby i vám odpustili.«

»Odpustiť?« vpadol jej do reči Lavreckij, »Najprv by ste mali vedeť za koho prosíte. Odpustiť tejto ženskej, prijať ju znova do svojho domu, ju, túto prázdnú bytosť bez srdca! A kto vám povedal, že sa chce ku mne vrátiť? Prepáčte, ale ona je celkom spokojná so svojím postavením... Ale načo o tom hovoriť! Jej meno by nemalo byť vami vyslovené. Ste priveľmi čistá a nie vám je možné pochopiť takú bytosť.«

»Načo urážať!« s úsilím riekla Líza. Chvenie jej rúk stalo sa viditeľným. »Sami ste ju opustili, Fedor Ivanyč.«

»Ale ved' vám hovorím,« namietol Lavreckij nevdojak vybuchnúc netrpezlivosťou, »neviete, čo je to za bytosť!«

»Tak prečo ste sa s ňou oženili?« zašeptala Líza a sklopila oči.

Lavreckij prudko vstal so stoličky.

»Prečo som sa oženil? Bol som mladý a neskúsený; zmýlil som sa, uniesol ma jej krásny zovňajšok. Nepoznal som žien, ničoho som nepoznal. Bodaj by ste vy uzavreli šťastnejšie manželstvo! Ale verte, za nič nemožno ručiť.«

»I ja môžem byť práve taká nešťastná,« riekla Líza (hlas sa jej už lámal), »ale potom bude treba

pokoriť sa; neviem hovoriť, ale ak sa nebudeme vedieť pokoriť...«

Lavreckij zatnul päste a dupol nohou.

»Nehnevajte sa, odpusťte mi,« chvatne zvolala Líza.

V tej chvíli vošla Maria Dmitrijevna. Líza vstala a chcela odísť.

»Počkajte,« zvolal za ňou Lavreckij nečakane. »Mám k vašej mamičke a k vám veľkú prosbu: navštívte ma v mojom novom bývaní. Viete, zaobstaral som piano; Lemm je u mňa na návšteve; orgován práve kvitne, nadýchate sa vidieckeho vzduchu a môžete sa vrátiť ešte toho dňa — pristávate?«

Líza pohliadla na matku, a Maria Dmitrijevna sa bolestne zatvárala; ale Lavreckij jej nedal ani úst otvoriť a pobozkal jej obe ruky. Maria Dmitrijevna, vždy prístupná nehám a neočakávajúc toľkú roztomilosť od »tuleňa«, zmäkla a privolila. Kým uvažovala, ktorý deň určiť, pristúpil Lavreckij k Líze a stále ešte rozrušený, zašeptal potajme: »Dakujem vám, ste dobré dievča; ja som vinný...« A jej bledá tvár sa zapýrila veselým a cudným úsmevom; i jej oči sa usmiali — až dosiaľ sa bála, či ho neurazila.

»A môže s nami ísť aj Vladimír Nikolajič?« opýtala sa Maria Dmitrijevna.

»Pravdaže,« prisvedčil Lavreckij, »ale nebolo by nám lepsie vo svojom rodinnom krúžku?«

»Ale ved', zdá sa...« začala Maria Dmitrijevna. »... Ostatne, ako chcete,« dodala.

Rozhodli sa pojať Lenočku a Šuročku. Marfa Timofejevna sa zrieckla vychádzky.

»Tažko mi je, môj milý,« riekla, »lámať staré kosti;

a hádam by som nemala u vás ani kde prenocovať,
a ja ani neusnem v cudzej posteli. Nech len mládež
ide.«

Lavreckému sa už nepodarilo zastihnúť Lízu o samote; ale tak na ňu hľadel, že jej bolo pri tom i milo, i stydno trochu, i ľutovala ho. Odoberajúc sa od nej, pevne jej stisol ruku: Líza sa zadumala, keď zostala sama.

XXV.

Ked' sa Lavreckij vrátil domov, privítal ho na prahu salónu vysoký a chudý človek, v obnosenom belasom kabáte, s vráskavou, ale živou tvárou, so strapatými šedivými kotletami, s dlhým rovným nosom a s neveľkými, planúcimi očima. Bol to Michalevič, jeho bývalý druh na univerzite. Lavreckij ho zprvoti nepoznával, ale vrele ho objal, náhle tento vyslovil svoje meno. Nevideli sa ako odišiel z Moskvy. Hrnuly sa výkriky, vypytnovania; dávno zapadnuté spomienky vystúpily na svetlo božie. Hltavo fajčiac fajku za fajkou, upíjajúc dúšky čaju a mávajúc dlhými rukami, rozprával Michalevič Lavreckému o svojich dobrodružstvách; nebolo v nich veľa veselého, úspechmi vo svojom podnikaní nemohol sa chvastať — ale neprestajne sa smial, sipľavým nervóznym smiechom. Pred mesiacom dostal miesto v súkromnej kancelárii bohatého nájomcu, asi na 300 vierst od O... a dozvediac sa o návrate Lavreckého zo zahraničia, zabočil s cesty, aby navštívil starého piateľa. Michalevič

hovoril práve tak prudko ako za mladi, šumel a kypel ako predtým. Lavreckij sa zmienil o svojich záležitostíach, ale Michalevič ho prerušil, chvatne zašomrúc: »počul som, bratu, počul — kto to mohol čakať?« a priam previedol rozhovor na všeobecné úvahy.

»Musím, bratu,« riekol, »musím zajtra odísť; dnes, už mi to prepáčiš, neskoro si ľahneme. Musím sa rozhodne dozvedeť, čo je s tebou, aké máš teraz názory, čím si sa stal, čomu ťa život naučil. (Michalevič sa ešte pridížal frazeologie z triciatich rokov.) Čo sa mňa týka, v mnohom som sa premenil, bratu; vlny života prevalily sa mi cez prsia — ktože to povedal? — hoci vo vážnych, v podstatných veciach som sa nezmenil. Verím ako predtým v dobro, v pravdu; ale nielen verím — ja vyznávam, áno — ja vyznávam vieru. Počuj, však vieš, píšem trochu verše; poezie v nich niet, ale je v nich pravda. Prečítam ti svoju poslednú vec: vyjadril som v nej svoje najúprimnejšie presvedčenie. Počúvaj.« Michalevič začal prednášať svoju báseň; bola dosť dlhá a končila sa týmito veršami:

*Novou túžbou srdce som zapálil,
Dieťatom sa v duši stal:
Zatrabil všetko čo som miloval,
Klaňal sa tomu, čo som zatrabil.*

Recitujúc posledné dva verše, Michalevič div sa nerozplakal; ľahké skubanie — príznak mocného citu — prebehlo cez jeho široké rty, jeho nepekná tvár

zažiarila. Lavreckij ho počúval, počúval... duch odporu sa v ňom zdvihol; dráždila ho vždy pohotová, stále kypiac nadšenosť moskovského študenta. Netrvalo to ani štvrt' hodiny a už vzbíkol medzi nimi spor, jeden z tých nekonečných sporov, na ktoré sú schopní iba Rusi. Po dlhej rozlúčke, strávenej v dvoch rôznych kútoch sveta, nerozumejúc jasne cudzím, ba ani vlastným myšlienkám, chytajúc sa za slová a dôvodiac púhymi slovami, začali sa hádať o najodľahlejších predmetoch — a to tak, ako by pri tom obom išlo o život alebo smrť: kričali a lomozili tak, že sa všetci v dome poplašili, a chudák Lemm, ktorý sa priam po príchode Michaleviča zavrel do svojej izby, upadol v rozpaky a začal sa dokonca čohosi nejasne báť.

»Čo si teda vlastne? sklamaný?« kričal Michalevič o jednej v noci.

»Či sklamaní bývajú takíto?« namietal Lavreckij. »Tí bývajú bledí a chorí — a ak chceš, ja ťa jednou rukou zodvihнем.«

»Nuž, ked' si nie sklamaný, tak si skeptik, a to je ešte horšie,« hovoril Michalevič svojím rodným maloruským prízvukom. »Ale akým právom môžeš ty byť skeptikom? Dajme tomu, že sa ti v živote nedarilo; to je nie tvoja vina; narodil si sa s náruživou, milujúcou dušou, a teba násilne stránili od žien; prvá žena, ktorú si stretol, musela ťa oklamať.«

»Ona i teba oklamala, poznamenal zasmušile Lavreckij.

»Nedbám, nedbám, bol som pri tom nástrojom osudu. — Ostatne, čo to táram — nijakého osudu

v tom nebolo; starý zvyk nepresne sa vyjadrovať.
Ale čo to dokazuje?«

»Dokazuje to, že ma v detstve skrívili.«

»Tak sa naravnaj, nato si človek, chlap; nepotrebuješ si požičiavať energiu! — Ale tak či tak, či je dovolené, či je možné povyšovať jediný, aby som tak povedal, fakt, zovšeobecňovať ho na zákon, na všeobecné pravidlo?«

»Čo za pravidlo?« skočil mu Lavreckij do reči,
»neuznávam . . .«

»Nie, to je tvoje pravidlo,« prerušil ho zase Michalevič.

»Si egoista — a koniec!« hrmel tento o hodinu neskôr. »Túžil si po vlastnej rozkoši, bažil si po šťastí, chcel si žiť len pre seba . . .«

»Čo je to vlastná rozkoš?«

»A všetko ťa sklamalo, všetko sa ti zrútilo pod nohami.«

»Čo je to vlastná rozkoš, opytujem sa ťa?«

»A muselo sa zrútiť, lebo si hľadal oporu tam, kde jej nemožno najst', lebo si staval svoj dom na sypkom piesku . . .«

»Vrav jasnejšie, bez podobenství, lebo ti neporozumiem.«

»Lebo — nedbám, smej sa — lebo v tebe niet viery, nemáš v srdci tepla; iba rozum, iba ničomný rozum . . . si slovom úbohý, zaostalý voltairovec, — aby si vedel!«

»Kto? Ja že som voltairovec?«

»Hej, práve taký ako tvoj otec, a sám o tom nevieš.«

»Tak teda,« zvolal Lavreckij, »môžem ja rieť, že ty si fanatic.«

»Bohužiaľ,« skrúšene namietol Michalevič, »nezaslúžil som si ešte ničím takého vznešeného mena.«

»Našiel som už, ako ťa nazvať,« kričal Michalevič o tretej ráno. »Nie si skeptik, nie si človek sklamaný, nie si voltairovec, si povaľač, a to zlostný povaľač, povaľač uvedomelý, nie naivný povaľač. Naivní povaľači ležia za pecou a nič nerobia, pretože nič robiť nevedia; oni ani nič nemyslia, ale ty si človek mysliaci — a preca sa povaľuješ; mohol by si niečo robiť, ale nerobíš nič; ležíš hore bruchom a vravíš si: tak sa to patrí, totiž ležať hore bruchom, pretože všetko, čo ľudia robia, je hlúpost' a nesmysel, ktorý je nie na nič súci.«

»Ako si na to prišiel, že ležím hore bruchom?« opýtal sa Lavreckij. »A prečo predpokladáš, že takto rozmýšľam?«

»A okrem toho vy všetci, celá vaša spoločnosť, pokračoval neúnavný Michalevič, »ste sčítaní povaľači. Viete, na ktorú nohu Nemec kríva, viete, čo je zlého pri Angličanoch a Francúzoch, a vaše úbohé vedomosti prichádzajú vám na pomoc, ospravedlňujú vašu nehanebnú lenosť, vašu hnusnú nečinnosť. Niektorí sú dokonca hrdí na to, že — ved' hovoria, ja som mudrc, vyval'ujem sa — len tamto hlupáci sa starači. Hej! — A sú u nás takí páni — nemiešam ťa medzi nich — ktorí trávia celý svoj život v mdlej nude, privykli na ňu, sedia v nej... ako hrib na smotane,« dodal Michalevič a sám sa zasmial svojmu prirovnaniu. »Ó, táto mdlá nuda, to je skaza Rusov!«

Celý život sa chystá pracovať, protivný povalač ...«

»Komuže vlastne brýzgaš?« ozval sa zase Lavreckij. »Pracovať ... robiť ... Povedz radšej, čo robiť a nebrýzgaj, ty Demosthenes z Poltavy.«

»Hľadže, čo by nechcel! To ti ja, bratu, nepoviem; to musí sám každý vedeť,« namietol ironicky Demosthenes. »Statkár, šlachtic, a nevie, čo robiť! Viery nemáš, inak by si vedel; kde niet viery — niet ani zjavenia.«

»Daj mi aspoň oddýchnúť si, hrmen sa ti ... počkaj, kým sa rozhliadnem,« skuhral Lavreckij.

»Ani minúty oddychu, ani sekundy!« namietal Michalevič s veliteľským pohybom ruky. »Ani sekundy! Smrť nečaká, ani život nesmie čakať.«

»A kedy, kde si to len ľudia spomenuli stať sa povalačmi?« kričal o štvrtnej ráno už trocha zachŕipnutým hlasom: »U nás! Dneská! V Rusku! ked' každý jeden má povinnosť, zodpovednosť pred Bohom, pred národom, pred sebou samým! My spíme a čas letí; spíme ...«

»Dovoľ, aby som ti pripomenal, že vôbec nespíme, ale skôr iným nedáme spať. Ako kohúti reveme z plného hrdla. Počuj len, to už iste po tretí raz kikiríkajú.«

Tento žart rozosmial a upokojil Michaleviča. »Teda až zajtra,« povedal s úsmevom — a zastrčil fajku do mechúra. »Teda zajtra,« prisvedčil Lavreckij. A priatelia besedovali ešte vyše hodiny ... Ale hlas už nepovýšovali a ich slová boli tiché, smutné, dobré slová.

Druhého dňa Michalevič odcestoval, hoci ho Lavreckij zdržiaval. Nepodarilo sa mu prehovoriť ho, aby zostal, ale vyvravel sa s ním dosýta. Vysvitlo, že Mi-

chalevič nemal ani grajciara. Lavreckij na ňom už včera zbadal všetky príznaky a zvyky zastaralej biedy, topánky mal zodraté, na kabáte chýbal mu gombík, jeho ruky nepoznaly rukavíc, vo vlasoch trčalo peria. Ked' prišiel, ani mu nenapadlo popýtať o umyvadlo, pri večeri jedol ako žralok, trhajúc mäso rukami, a kosti objedal len tak chrapšťalo, svojimi mocnými, čiernymi zubami. Vysvitlo, že v službe nemal šťastia, že všetky nádeje skladal v nájomcu, ktorý ho prijal iba preto, aby mal v kancelárii »vzdelaného človeka«. Ale zato neklesal Michalevič na duchu, žil ako cynik, idealista, básnik, úprimne sa zaujímal a staral o osud ľudstva, o svoje vlastné povolanie — a hrozne málo dbal o to, aby nezomrel hladom. Michalevič neboli ženatý, ale zaľúbený bol nesčíselne ráz, a písal verše na všetky svoje lásky. Neobyčajne ohnive ospevoval najmä akúsi černovlasú »pannu«... Povrávalo sa sice, že tá panna bola obyčajná židovka, dobre známa mnohým jazdeckým oficierom... ale ked' sa to tak vezme — nie je to vlastne všetko jedno?

S Lemmom sa Michalevič nestretol; Nemec odvylkol od hluku a poplašily ho jeho hlučné reči a drsné spôsoby... Chudák zdľaleka zavonia druhého chudáka, ale na starosť zriedka sa s ním skamaráti; a nie je ani div: nemá sa s ním o čo rozdeliť, ani o nádeje nie.

Pred odchodom besedoval Michalevič ešte dlho s Lavreckým, prorokoval mu skazu, ak sa nespamätá, prosil ho úpenlive, aby sa vážne zaoberal postavením svojich poddaných, dával mu seba za príklad, tvrdiac, že sa očistil vo vyhni biedy — popri tom sa niekoľko

ráz nazval šťastným človekom a pripodobňoval sa k vtákovi nebeskému, k ľaliji v údolí ...

»K čiernej ľaliji v najlepšom prípade,« poznamenal Lavreckij.

»Ech, bratu, nerob zo seba aristokrata,« namietol dobrosrdečne Michalevič; »ďakuj radšej Bohu, že i v tvojich žilách koluje poctivá plebejská krv. Ale vidím, potrebuješ teraz nejakú čistú, nadzemskú bytosť, ktorá by ťa vytrhla z tvojej apatie.«

»Dakujem ti! kamarát,« riekoval Lavreckij, »mám dosť tých nadzemských bytostí.«

»Ticho, cyniku!« zvolal Michalevič.

»Cynik,« opravil ho Lavreckij.

»Ba práve cyniku,« opakoval Michalevič, neprídúc do rozpakov.

Hovoril ešte i v tarantase, kam mu podali jeho ploský, žltý a nápadne ľahký kufor. Zahalil sa do akéhosi španielskeho plášťa s vyšediveným golierom a ľvými tlapami miesto sponiek a rozvinoval d'alej svoje názory o osude Ruska, mávajúc stále rukou vo vzduchu, ako by rozsieval semená budúceho šťastného živobytia. Konečne sa kone pohly... »Pamäтай na moje troje pokoných slov,« skríkol ešte, vychýliac sa celým telom z tarantasu a ledva udržujúc rovnováhu: »náboženstvo, pokrok, ľudskosť...! sbohom!« Jeho hlava, s čapicou stiahnutou na oči, zmizla. Lavreckij zostal sám na zápraží a uprene sa díval do diaľky, kým sa mu tarantas nestratil s očí. »Ved' on má vlastne pravdu,« myslel si, vracajúc sa dnu, »vari som naozaj povalač.« Veľa Michalevičových slov za-

rezalo sa mu hlboko do duše, hoci sa s ním hádal a nesúhlasil s ním. Nech je len človek dobrý — a nikto mu neodolá.

XXVI.

O dva dni nato prišla Maria Dmitrijevna, ako bola sľúbila, so svojou mládežou do Vasilievska. Dievčatká odbehly priam do záhrady a Maria Dmitrijevna mdlo prešla cez izby a mdlo všetko pochválila. Považovala svoju návštevu u Lavreckého za prejav veľkej blaho-sklonnosti k nemu, div nie za dobrý skutok. Prívetive sa usmiala, ked' jej Anton a Apraksieja prišli pobožkať ruku, a unaveným hlasom, hovoriac nosom, požiadala, aby jej dali čaju. Na veľkú mrzutosť Antonovu priniesol čaj Lavreckého lokaj, ktorý podľa slov Antonových nevedel čo sa svedčí a patrí. A on, Anton, si schválne pre to natiahol biele pletené rukavice!

Zato pri obede presadil Anton svoje: pevne sa postavil za stoličku Marie Dmitrijevny a nikomu neustúpil so svojho miesta. Dávno nebývalé objavenie sa hostí vo Vasilievskom rozrušilo a potešila starca: zaradoval sa, že sa s jeho pánom stýkajú vznešení ľudia. Ostatne nielen on bol rozrušený: aj Lemm sa vzrušil. Obliekol si krátke frak tabakovej farby so špicatými šosami, pevne si uviazal šatku okolo hrdla, neustále si odkašľával a držal sa stranou s príjemným a prívetivým pohľadom. Lavreckij s potešením spozoroval, že sblíženie medzi ním a Lízou pokračuje:

len čo vošla, podala mu priateľsky ruku. Po obede vytiahol Lemm zo zadného vrecka fraku, kam za celý čas strkal ruku, neveľký svitok papiera a stisnúc rty, mliečky ho položil na piano. Bola to romanca, ktorú složil deň pred tým na staromódne nemecké slová, ktoré sa zmieňovaly o hviezdach. Líza si hned' sadla k pianu a skúsila romancu . . . Ale beda! Hudba bola zmätená a nepríjemne meravá. Skladateľ sa zrejme snažil vyjadriť čosi vášnivého, hlbokého, ale nepodařilo sa mu to. Snaha zostala iba snahou. Lavreckij i Líza, obaja to pocítili — i Lemm to pochopil: nerečúc slova, schoval svoju romancu nazpäť do vrecka a keď sa Líza ponúkla, že ju zahrá ešte raz, zavrtel hlavou a významne riekoval: »Teraz už basta!« shrbil sa, schúlil a odstúpil na bok.

Na mraku vybrala sa celá spoločnosť chytať ryby. V rybníku za parkom bolo množstvo karasov a mrien. Mariu Dmitrijevnu posadili do kresla na brehu do tône, pod nohy jej dali koberec a vybrali jej najlepšiu udicu; Anton ako starý a skúsený rybár ponúkal jej svoje služby. Horlive navliekal červiakov, tl'apkal po nich dlaňou, plúval na ne, ba i sám hádzal udicu, pôvabne sa nakláňajúc celým telom. Maria Dmitrijevna vyslovila sa o ňom v ten istý deň Fedorovi Ivanyčovi touto francúzskou vetou, rečenou v štýle dievčenských pensionátov: Il n'y a plus de ces gens comme ça, comme autrefois.«*) Lemm zašiel s oboma dievčatkami trochu ďalej, až k samej hati; Lavreckij sa postavil vedľa Lízy. Ryby stále braly,

*) Dnes už nie takého služebníctva ako bývalo voľakedy.

lapení karasi ligotali sa v povetri svojimi zlate alebo strieborne lesklými bokmi; radostné výkriky dievčat neumikaly; sama Maria Dmitrijevna dva razy maznave zapišťala. Najmenej braly Lavreckému a Líze; akiste preto, lebo si menej ako ostatní všímali lov a nechávali svoje plaváčky priblížiť sa až k brehu. Červenavá šašina ticho šušťala okolo nich, pred nimi ticho sa blyšťala nehybná voda, aj ich rozhovor bol tichý. Líza stála na malej plti; Lavreckij sedel na sklonenom pni víby; Líza mala na sebe biele šaty, opásané bielou mašľou; na jednej ruke visel jej slamený klobúk, druhou rukou s istou námahou držala hybký prút. Lavreckij sa díval na jej čistý a trochu prísny profil, na vlasy sčesané za uši, na nežné líca, ktoré sa jej zapálily ako dieťaťu — a mysel si: »Ó, ako roztomile stojíš nad mojím rybníkom.« Líza sa neobracala k nemu, hľadela na vodu — trochu sa usmievala, trochu privierala oči. Tôňa ned'alekej lípy padala na oboch.

»Či viete,« začal Lavreckij, »že som veľa rozmyšľal o našom pokonom rozhovore a dospel som k záveru, že ste nesmierne dobrá.«

»Neurobila som to s tým úmyslom . . .« namietla Líza a zahanbila sa.

»Ste dobrá,« opakoval Lavreckij. »Som človek meravý, ale cítim, že vás všetci musia mať radi. Tak na príklad Lemm; je do vás doslova zaľúbený.«

Lízine obrvy, nie že by sa boly svrástili, ale pohly sa; to sa jej stávalo vždy, ked' počula niečo nepríjemného.

»Bolo mi ho dnes veľmi lúto,« pokračoval Lavrec-

kij, »s jeho nepodarenou romancou. Byť mladý a nevládať — to sa znesie; ale zostarnúť a nesplniť svoje plány — to je trpké. A vlastne už to je trapné, že človek nebadá, kedy sa mu tratí sila. Starcovi je ľažko znášať také údery . . .! Dajte pozor, berie vám . . . Počul som,« dodal Lavreckij po chvíli mlčania, »že Vladimír Nikolajič napísal peknú romancu.«

»Áno,« odpovedala Líza, »je to len hračka, ale nie je to zlé.«

»A čo myslíte,« spýtal sa Lavreckij, »je on dobrý hudobník?«

»Zdá sa mi, že má veľké hudobné nadanie; ale dosiaľ ho nepestoval ako sa patrí.«

»Tak. A je to poriadny človek?«

Líza sa zasmiala a bystro sa podívala na Lavreckého.

»Aká čudná otázka!« zvolala. Vytiahla udicu a znova ju d'aleko hodila.

»Prečo čudná? Opytujem sa vás nie ako človek, ktorý nedávno prišiel, ale ako príbuzný.«

»Ako príbuzný?«

»Áno. Ved', ak sa nemýlim, som vaším strýkom?«

»Vladimír Nikolajič má dobré srdce,« riekla Líza, »je rozumný; mamam ho má veľmi rada.«

»Aj vy ho máte radi?«

»Je to dobrý človek, prečo by som ho nemala rada?«

»A!« riekol Lavreckij a zatíhol. Polozarmútený, poloposmešný výraz skízol po jeho tvári. Jeho úporný pohľad uviedol Lízu do rozpakov, ale usmievala sa

ďalej. »No, nech vám dá Pán Boh šťastia!« zašomral konečne akoby pre seba a odvrátil hlavu.

Líza sa zapýrila.

»Mýlite sa, Fedor Ivanyč,« riekla, »zbytočne sa domnievate... Vám sa teda Vladimír Nikolajič nepáči?« spýtala sa náhle.

»Nepáči sa mi.«

»Prečo?«

»Zdá sa mi, že nemá srdca.«

Úsmev zmizol s Lízinej tvári.

»Navykli ste si prísne posudzovať ľudí,« povedala po dlhej pomlčke.

»Nemyslím. Ved' nemám práva posudzovať prísne ostatných, ked' sám potrebujem shovievavosti? Či ste zabudli, že iba leňoch sa mi neposmieva?... No, a,« dodal, »dodržali ste svoj sľub?«

»Aký sľub?«

»Pomodlili ste sa za mňa?«

»Áno, modlila som sa za vás a modlím sa každý deň. A prosím vás, nehovorte o tom ľahkomysel'ne.«

Lavreckij počal Lízu ubezpečovať, že mu to ani nenapadlo, že si hlboko váži každého presvedčenia; nato sa rozhovoril o náboženstve, o jeho význame v historii ľudstva, o význame kresťanstva...

»Treba byť kresťanom,« riekla Líza nie bez istého úsilia, »nie preto, aby sme zvedeli, čo je na nebesách... alebo na zemi, ale preto, že každý človek musí umrieť.«

Lavreckij zodvihol nevdojak s údivom oči a stretol sa s Líziným pohľadom.

»Aké slovo ste to vyrieckli?« riekoval.

»To je nie moje slovo,« odpovedala.

»Nie je vaše... Prečo ste hovorili o smrti?«

»Neviem, často na ňu myslím.«

»Často?«

»Áno.«

»To by človek nepovedal, dívajúc sa na vás; máte takú veselú, jasnú tvár, usmievate sa...«

»Áno, teraz je mi veselo,« potvrdila Líza.

Lavreckému sa zachcelo chytiť jej ruky do svojich a mocne ich stisnúť.

»Líza, Líza,« zavolala Maria Dmitrijevna, »pod sem, pod sa podívať, akého karasa som chytila.«

»Hned, mamam,« odvetila Líza a šla k nej, a Lavreckij zostal na vŕbe. »Hovorím s ňou, ako by som nebol človekom, ktorý už má všetko za sebou,« myslel si. Odchádzajúc, zavesila Líza svoj klobúk na konár; Lavreckij pohliadol na tento klobúk, na jeho dlhé, pokrčené mašle s podivným, skoro nežným pocitom. O chvíľu sa Líza vrátila a postavila sa opäť na plť.

»Prečo sa vám zdá, že Vladimír Nikolajič nemá srdca?« spýtala sa po niekoľkých minútach.

»Povedal som vám už, že sa môžem myliť; a konečne, čas všetko ukáže.«

Líza sa zamyslela. Lavreckij sa rozhovoril o tom, ako nažíva vo Vasilievske, o Michalevičovi, o Antonovi; cítil potrebu hovoriť s Lízou, povedať jej všetko, čo mal na srdci: tak milo, tak pozorne mu načúvala, jej zriedkave poznámky a námietky zdaly sa mu takými prostými a rozumnými. Dokonca jej to povedal.

Líza sa zadivila.

»Naozaj?« riekla, »a ja som si myslela, že nemám vlastných slov ako moja slúžka Naša. Tá raz pove-

dala svojmu ženíchovi: Ty sa so mnou iste nudíš — rozprávaš mi také pekné veci a ja nemám svojich slov.«

»Chvalabohu!« pomyslel si Lavreckij.

XXVII.

Zatiaľ nastal večer a Maria Dmitrijevna prejavila želanie, aby sa vrátili domov. Dievčatká sa ledva odtrhli od rybníka a Lavreckij oznámil, že doprevadí hostov na pol cesty, a rozkázal, aby mu osedlali koňa. Keď usadzoval Mariu Dmitrijevnu do kočiara, spomenul si na Lemma, ale starca nebolo nikde. Zmizol priam, náhle sa skončil rybolov. Anton prirazil dvercia s podivuhodnou na svoje roky silou a drsne skríkol: »Kočiš, rúšaj!« Kočiar sa pohol. Na zadných sedadlách usadily sa Maria Dmitrijevna a Líza; na predných dievčatká a slúžka. Večer bol teplý a tichý, okná po oboch stranach boli spustené. Lavreckij šiel klusom popri kočiari na strane, kde sedela Líza, položil si ruku na dvercia kočiara — uzdu pustil na šiju plavne bežiaceho koňa — a chvíľami vymenil niekoľko slov s Lízou. Zore sa stratily; nastala noc, ale vzduch sa ešte oteplil. Maria Dmitrijevna začala o chvíľu driemáť, aj obe dievčatká so slúžkou zaspaly. Rýchle a rovnomerne valil sa kočiar; Líza sa naklonila vpred; mesiac, ktorý práve vyšiel, svietil do jej tvári a nočný vánok dýchal jej do očí i na líca. Bolo jej príjemne. Opierala sa rukou o dvercia kočiara vedľa ruky Lavreckého. I jemu bolo príjemne; niesol sa pokojným nočným teplom, nespúšťajúc očí

s dobrého, mladého obličaja, načúvajúc mladému, i v šepote zvučnému hlasu, hovoriacemu prosté, dobré veci; ani nezbadal, ako prešli pol cesty. Nechcel budiť Mariu Dmitrijevnu, zľahka stisol ruku Lízinu a riekol: »Ved' sme my teraz priatelia, všakže?« Prikývla hlavou, Lavreckij zastavil koňa. Kočiar sa valil ďalej, ľahko sa hojdajúc; Lavreckij sa krokom vracał domov. Zmocnilo sa ho kúzlo letnej noci; všetko vôkol zdalo sa byť neočakávaným a podivným a súčasne tak dávno a sladko známym: blízko i ďaleko — a bolo vidno ďaleko, hoci oči mnohé z toho, čo videli, nerozoznávaly — všetko odpočívalo; mladý, kvitnúci život zračil sa v tomto mieri. Lavreckého kôň kráčal bodro, vymieraný sa kolísajúc napravo a naľavo; jeho veľká čierna tôňa išla povedľa s ním; čosi tajomného, príjemného bolo v dupote jeho kopýt, čosi veselého a prekrásneho vo zvučnom kriku prepelíc. Hviezdy sa strácaly v akomsi svetlom dyme; neúplný mesiac svietil pevným svitom; jeho svetlo rozlievalo sa po oblohe ako modrý potok a padalo ako flák dymovo šedivého zlata na priesvitné obláčky plávajúce pomimo; sviežosť poveuria vešala ľahkú vlahu na očia, láskave pritúlila všetky údy, liala sa slobodným prúdom do pŕs. Lavreckij sa kochal a tešil sa zo svojho kochania. »No, požijeme si ešte,« dumal, »ešte nás celkom nezadávila . . .« Nedopovedal: kto alebo čo . . . Potom začal rozmýšľať o Líze, o tom, že sotva lúbi Panšina; že keby sa s ňou bol stretol za iných okolností — Boh vie čo by z toho mohlo vzísť; že chápe Lemma, hoc priam nemá Líza »svojich slov«. Ale ani je to nie pravda: má svoje slová . . . »Nehovorte o tom ľahko-

mysel'ne,« pripomenu si Lavreckij. Išiel dlho s ovesenou hlavou, potom sa narovnal a zvoľna si povedal:

*Zatratal všetko, čo som miloval,
klaňal sa tomu, čo som zatratal . . .*

ale hned' nato šibol koňa bičíkom a cválal až domov.

Sliezajúc s koňa, napokon sa nevdojak obhliadol s vdľačným úsmevom. Noc, mlčanlivá láskavá noc, ležala na kopcoch i v údoliach; z ďaleka, z jej voňavej hlbiny, Boh vie zkadiaľ — či s oblohy, či so zeme — vialo tiché, mäkké teplo. Lavreckij poslal Líze posledný pozdrav a vybehol na záprazie.

Následujúci deň uplynul dosť indlo. Od rána pršalo; Lemm zazeral a čoraz tuhšie a tuhšie stískal rty, ako by si bol slúbil, že ich už nikdy neotvori. Lavreckij lihajúc si, vzal so sebou do posteľe celú hŕbu francúzskych časopisov, ktoré už vyše dvoch týždňov ležaly na stole nerozbalené. Lahostajne počal roztríhať obálky a preletúval očima stípce novín, v ktorých ostatne nebolo nič nového. Už ich chcel odložiť — odrazu vyskočil z posteľe ako by ho had ujedol. Vo feuilletone jedných novín oznamoval známy nám už monsieur Jules svojim čitateľom »trúchlivú zvest«: rozkošná, okúzľujúca Moskvanka, písal, jedna z kráľovien módy, chlúba parížskych salónov, Madame de Lavretzki náhle skonala — a zvest táto, žiaľ, až príliš pravdivá, len čo sa dostala k nemu, pánu Julesovi. Bol — tak pokračoval — možno povedať priateľom nebohej . . .

Lavreckij sa obliekol, vyšiel do záhrady a do samého rána chodil sem a tam po tej istej aleji.

XXVIII.

Nasledujúceho rána požiadal Lemm Lavreckého pri čaji, aby mu dal koní, že sa vráti do mesta. »Musím sa pustiť do roboty, totiž do hodín,« poznamenal starík, »a tu len nadarmo čas mrhám.« Lavreckij mu hned' neodpovedal, zdal sa byť roztržitým. »Dobre,« riekol konečne, »pôjdem s vami sám.« — Bez sluhovej pomoci, stonúc a zlostiac sa, svliekol Lemm svoj nevelký kufor, roztrhal a spálil niekoľko kúskov notového papiera. Kone boli zapriahnuté. Vychádzajúc z kabinetu, strčil do vrecka včerajšie číslo novín. Za celý čas cesty Lemm a Lavreckij málo spolu hovorili: oboch zamestnávaly vlastné myšlienky, a obaja boli radi, že ho druhý nevyrušuje. I rozlúčili sa dosť sucho, čo sa konečne často stáva medzi priateľmi v Rusku. Lavreckij doviezol starčeka k jeho domcu: starec vystúpil, složil si kufor a nepodávajúc svojmu priateľovi ruky (držal kufor oboma rukami vopred seba), ba ani naň nehľadiac, povedal mu po rusky »sbohom!« — »Sbohom,« opakoval Lavreckij a rozkázal kočišovi, aby ho zaviezol do jeho bytu. Najal si pre každý prípad byt v meste O... Napíšuc niekoľko listov a naponáhlo sa naobedujúc, odišiel do Kalitinov. Zastihol u nich v salóne iba Panšina, ktorý mu oznámil, že Maria Dmitrijevna príde hned', a priam sa pustil s najroztomilšou láskavosťou do reči s ním. Do tých čias choval sa Panšin k Lavreckému nie sice zvysoka, ale shovievave; ale Líza, rozprávajúc Panšinovi o svojej včerajšej návšteve, vyslovila sa o Lavreckom ako o znamenitom a rozumnom človeku; to stačilo: sved-

čilo sa získať si »znamenitého« človeka. Panšin začal poklonami Lavreckému, líčil nadšenie, s akým sa podľa jeho slov celá rodina Marie Dmitrijevny vyjadrovala o Vasilievskom, a potom podľa starého zvyku obratne prešiel na seba samého, začal hovoriť o svojom zamestnaní, o svojich názoroch na život, na spoločnosť i na službu; povedal niekoľko slov o budúcnosti Ruska, o tom ako je nutné držať gubernátorov mocne na uzde; veselo si zažartoval i o sebe samom a dodal, že mu v Petrohrade sverili medzi iným »de populariser l'idée du cadastre«. Hovoril dosť dlho, s nedbalým sebavedomím riešil všetky ťažkosti a ako čarodejník s guľočkami pohrával si s najvážnejšími administratívnymi a politickými otázkami. Výrazy ako: »urobil by som toto a toto, keby som bol vládou,« alebo »vy, ako rozumný človek, iste mi prisvedčíte,« mal stále na jazyku. Lavreckij chladne počúval Panšinove reči; neľúbil sa mu tento pekný, mûdry a nenútene uhladený človek so svojím jasným úsmevom, úctivým hlasom a skúmavými očima. Panšin sa čoskoro dovtípil, s vrodenou mu bystrou chápavosťou pocitov druhého človeka, že nepôsobí mimoriadneho potešenia svojmu spoločníkovi, a pod slušnou zámienkou zmizol, usúdiac sám pre seba, že Lavreckij je azda znamenitý človek, ale nesympatický »aigri« a »en somme« trochu smiešny. Maria Dmitrijevna sa objavila v sprievode Gedeonovského; potom prišla Marfa Timofejevna s Lízou; po nich prišli ostatní príslušníci domácnosti. Neskoršie prišla i ctiteľka hudby, Bielenicynová, malá, chudá dáma, s tváričkou skoro detskou, unavenou, ale pôvabnou, v šustiacich čier-

nych šatoch, s pestrým vejárom a hrubými zlatými náramnicami. Prišiel i jej muž, červenolíci, puchký človek s veľkými nohami a rukami s bielymi obrvami a s nehybným úsmevom na tučných rtoch; na návštěvách sa žena nikdy s ním nerozprávala, ale doma, v chvíľach nežnosti volala ho svojím prasiatkom. Panšin sa vrátil: v komnatách bolo plno a hlučno. Lavreckému nebolo po chuti také množstvo národa; zlostila ho najmä Bielenicynová, ktorá si ho každú chvíľu prezerala lornetom. Keby nie Lízy, bol by priam odišiel; chcel sa však poshovárať s ňou o samote. Ale dlho sa mu nedarilo vystihnúť príhodnú chvíľku a uspokojoval sa tým, že s tajnou radosťou sledoval jej pohyby. Nikdy sa mu jej tvár nezdala statočnejšou a milšou. Získávala veľa prítomnosťou Bielenicynovej, ktorá sa bez prestania vrtela na stoličke, skubala svojimi úzkymi plieckami, smiala sa premaznaným smiechom, tu prižmurovala oči, tu ich zas na široko rozzävovala. Líza sedela pokojne, hľadela priamo a vôbec sa nesmiala. Domáca pani začala sa hrať v karty s Marfou Timofejevnou, Bielenicynom a Gedeonovským, ktorý hral veľmi zdlhavo, stále robil chyby, žmurkal očima a utieral si šatočkou tvár. Panšin si nasadil melancholickú masku, hovoril krátko, význačne a smutno — celkom ako umelec, ktorý nemá možnosti prejaviť svoje umenie; — ale napriek všetkým prosbám Bielenicynové, ktorá s ním veľmi kokeťovala, nedal si povedať, aby zaspieval svoju romancu: Lavreckij mu prekážal. I Fedor Ivanyč hovoril málo; čudný výraz jeho tvári Lízu prekvapil, náhle vošla do izby. Hned' pocítila, že jej chce niečo povedať, ale

sama, nevediac ani prečo, bála sa ho spýtať. Konečne ked' odchádzala do salónu nalievať čaj, obrátila k nemu nevdojak hlavu. Lavreckij ihned' išiel za ňou.

»Čo je vám?« opýtala sa, stavajúc čajník na samovar.

»Azda ste niečo zbadali?« riekoval.

»Nie ste dnes takí, akých som vás dosiaľ vídalova.«

Lavreckij sa nahnul nad stôl.

»Chcel som vám oznámiť jednu zvest,« začal, »ale teraz je to nemožné. — Ostatne, prečítajte si toto, čo je tu vo feuilletone poznačené ceruzou,« dodal, podávajúc jej číslo novín, ktoré vzal so sebou. »Ale prosím vás, zachovajte to v tajnosti; navštívím vás zajtra ráno...«

Líza sa veľmi podivila... Panšin sa objavil na prahu dverí: strčila noviny do vrecka.

»Čítali ste Obermana, Lizaveta Michajlovna?« zdumčive sa opýtal Panšin.

Líza mu letmo odpovedala a odišla zo salónu hore. Lavreckij sa vrátil do salónu a pristúpil k hráčom. Marfa Timofejevna s rozviazanými stužkami na čepci, celá červená, začala sa mu žalovať na svojho partnera, Gedeonovského, ktorý podľa jej slov nemá ani poňatia o hre.

»Vidno, že hrať sa v karty,« povedala, »nie je tak ľahko ako vymýšľať klebety.«

Gedeonovskij iba žmurkal očima a utieral sa šatočkou. Líza prišla do salónu a sadla si do kúta; Lavreckij sa na ňu podíval, Líza mu odpovedala po hľadom — a obom bolo temer úzko. Na jej tvári čítal

rozpaky a akúsi nejasnú výčitku. Porozprávať sa s ňou v jednej miestnosti ako host' medzi host'mi, bolo mu ľažko; rozhodol sa, že odíde. Ked' sa od nej odoberal, podarilo sa mu pripomenúť jej, že zajtra príde, a dodať, že verí v jej priateľstvo.

»Príd'te,« odpovedala mu s tými istými rozpakami v tvári.

Panšin ožil po odchode Lavreckého; počal radiť Gedeonovskému, posmešne dvoril Bielenicynovej a napokon zaspieval i svoju romancu. Ale s Lízou hovoril a díval sa na ňu ako pred tým: význačne a trochu smutne.

A Lavreckij zase nespal celú noc. Nebolo mu smutno, neboli rozčúlený, upokojil sa; ale spať nemohol. Ani na minulé časy si nespomínal; díval sa iba na svoj život. Srdce mu bilo ľažko a rovnomerne, hodiny ubiehaly a on nepomýšľal na spánok. Len chvíľami vynorila sa mu v hlave myšlienka: »ved' je to nie pravda, všetko je len hlúpost« a zastavoval sa, opušťal hlavu a znova sa začínať dívať na svoj život.

XXIX.

Maria Dmitrijevna neprijala Lavreckého veľmi láskave, keď k nej druhého dňa prišel. »Hľad'že, navykol si,« pomyslela si. Sám v sebe nie veľmi sa jej páčil, a i Panšin, pod ktorého vlivom bola, veľmi potutel'ne a nedbalo ho včera večer pochválil. Pretože ho nepovažovala za hosta a nepovažovala za nutné zabávať príbuzného, skoro domáceho človeka, neprešlo

ani pol hodiny a Lavreckij prechádzal sa už s Lízou v záhrade po aleji. Lenočka a Šuročka behaly pári krokov vopred nich pomedzi kvetinové záhony.

Líza bola na oko pokojná, ale bola bledšia ako obyčajne. Vybrala z vrecka a podala Lavreckému na drobno složený list novín.

»To je úžasné,« riekla.

Lavreckij neodpovedal.

»Ale možno, že je to ani nie pravda,« dodala Líza.

»Práve preto som vás prosil, aby ste o tom nikomu nehovorili.«

Líza spravila niekoľko krokov.

»Povedzte mi,« začala zase, »nie ste zarmútení? Ani trochu?«

»Sám neviem, čo cítim,« odvetil Lavreckij.

»Ale ved' ste ju predtým lúbili?«

»Lúbil.«

»Veľmi?«

»Veľmi.«

»A nie ste zarmútení nad jej smrťou?«

»Pre mňa nezomrela teraz.«

»To je hriešne, čo vravíte... Nehnevajte sa na mňa. Menujete ma svojou priateľkou: priateľ môže povedať všetko. Mne je naozaj hrozne... Včera ste mali takú nepeknú tvár... Pamäťte sa, nedávno ste sa na ňu žalovali? — a hádam už vtedy nebola na svete. To je hrozné. Ako by to mal byť trest na vás.«

Lavreckij sa trpko usmial.

»Myslíte?... Teraz som aspoň slobodný.«

Líza sa ľahko zachvela.

»Prestaňte, nevravte tak. Načože vám je tá slo-

boda? Na to by ste teraz nemali myslieť, ale skôr na odpustenie...«

»Dávno som jej odpustil,« prerušil ju Lavreckij a mávnul rukou.

»Nie, nie to,« namietla Líza a zapýrila sa. »Nepochopili ste ma správne. Musíte sa starať o to, aby vám bolo odpustené...«

»A kto mi má odpustiť?«

»Kto? Boh. Ktože nám môže odpustiť okrem Boha?«

Lavreckij ju chytil za ruku.

»Ach, Lizaveta Michajlovna, verte mi,« zvolal, »bol som už i takto náležite potrestaný. Všetko som už vykúpil, verte.«

»To nemôžete vedieť,« povedala Líza polohlasne. »Zabudli ste — ešte nedávno, keď sme spolu o tom hovorili, nechceli ste jej odpustiť.«

Obaja sa mľčky prechádzali alejou.

»A čo vaša dcéra?« otázala sa nečakane Líza a zastavila sa.

Lavreckij sa zachvel.

»Ó, nerobte si starosti! Poslal som už listy na všetky strany. Budúcnosť mojej dcéry, ako ju vy... ako vy hovoríte, je zabezpečená. Nerobte si starosti.«

Líza sa smutne usmiala.

»Ale máte pravdu,« pokračoval Lavreckij; »čo si počnem so svojou slobodou? Načo mi je?«

»Kedy ste dostali tieto noviny?« otázala sa Líza, neodpovediac na jeho otázku.

»Na druhý deň po vašej návšteve.«

»A naozaj... naozaj ste ani nezaplakali?«

»Nie. Bol som prekvapený; ale kde sa maly vziať slzy? Plakať pre minulosť — dávno za mnou zhorela!... Vlastne ani jej čin nerozrušil môjho šťastia, ale iba mi dokázal, že ho nikdy nebolo. Načo teda plakať? Konečne, kto vie? azda by som bol býval väčšmi zarmútený, keby som bol dostał tú zvest pred dvoma týždňami . . .«

»Pred dvoma týždňami?« udivene sa otázala Líza.
»Čože sa stalo za tie dva týždne?«

Lavreckij neodpovedal a Líza sa odrazu zapýrila ešte viac ako pred chvíľou.

»Áno, áno, uhádli ste,« začal nečakane Lavreckij; »za tieto dva týždne som poznal, čo je to čistá ženská duša, a moja minulosť sa ešte viac odo mňa odsunula.«

Líza prišla do rozpakov a pomaly odišla medzi kvetinové záhony k Lenočke a Šuročke.

»A som rád, že som vám ukázal tie noviny,« riekol Lavreckij idúc za ňou, »privykol som si už ničoho pred vami nezatajovať a dúfam, že mi i vy odplatíte práve takou dôverou.«

»Myslíte?« riekl Líza a zastavila sa. »V tom prípade by som mala . . . ale nie! To je nemožné.«

»Čo? Hovorte, hovorte.«

»Naozaj, zdá sa mi, že nesmiem . . . Ale konečne,« dodala Líza s úsmevom a obrátila sa k Lavreckému, »čo by to bola za úprimnosť, keby bola polovičatá? — Viete? Dostala som dnes dopis.«

»Od Panšina?«

»Áno, od neho . . . Ako to viete?«

»Žiada o vašu ruku?«

»Áno,« povedala Líza a rovno a vážne podívala sa Lavreckému do očí.

I Lavreckij pohliadol vážne na Lízu.

»No, a čože ste mu odpovedali?« riekol konečne.

»Neviem, čo odpovedať,« odvetila Líza a spustila sopnuté ruky.

»Ako to? Ved' ho ľúbite?«

»Áno, ľubi sa mi; zdá sa, že je to dobrý človek.«

»To isté a práve tými slovami ste mi povedali predvčerom. Rád by som vedel, či ho ľúbite tým mocným a náruživým citom, ktorý sme naučení volať ľubosťou?«

»Ako vy tomu rozumiete, nie.«

»Nie ste do neho zaľúbení?«

»Nie. Ale či je to nutné?«

»Ako to?«

»Mamičke sa páči,« pokračovala Líza, »je dobrý, nemám ničoho oproti nemu.«

»Ale vás?«

»Áno... a možno — vy, vaše slová sú príčinou toho. Pamäťte sa, čo ste mi hovorili zavčerom? Ale to je slabosť...«

»Och, dieťa moje!« zvolal odrazu Lavreckij a jeho hlas sa zatriasol, »nemudrujte potuteľne, nenazývajte slabosťou volanie svojho srdca, ktoré sa nechce oddať bez lásky. Neberte na seba takú strašnú zodpovednosť voči človeku, ktorého nel'úbite a ktorému nechcete patriť...«

»Počúvam, ničoho neberiem na seba,« riekla Líza.

»Počúvajte len svoje srdce; iba ono vám povie pravdu,« vpadol jej Lavreckij do reči... »Skúsenosť,

rozvaha — to všetko je prach a márne pechorenie! Nezbavujte sa najlepšieho a jediného šťastia na zemi.«

»A to hovoríte vy, Fedor Ivanyč? Vy sami ste sa oženili z ľúbosti — a boli ste šťastní?«

Lavreckij splásol ruky.

»Ach, nevravte o mne! Vy ani pochopiť nemôžete, čo mladý, chybne vychovaný, neskúsený chlapec môže pokladať za ľúbosť!... Konečne, načo ohovárať seba samého! Povedal som vám pred chvíľou, že som nepoznal šťastia... ba nie! Bol som šťastný!«

»Zdá sa mi, Fedor Ivanyč,« riekla Líza, stlmiac hlas (ked' nesúhlasila so svojím spoločníkom, vždy stlmila hlas; pri tom pociťovala veľké vzrušenie), »šťastie na zemi nezávisí od nás...«

»Od nás, od nás, verte mi.« (Tu ju chytil za obe ruky; Líza zbledla a temer poľakano, ale pozorne sa naň podívala), »len keby sme si sami nekazili život. Pre niektorých ľudí manželstvo z lásky môže byť nešťastím; ale nie pre vás, s vašou miernou povahou, s vašou jasnou dušou! Snažne vás prosím, nevydávajte sa bez lásky, nevydávajte sa len z pocitu povinnosti, odriekania, či ako by som to povedal... Bo to je hotová nevera, vypočítavosť — a ešte horšie. Verte mi, mám právo hovoriť takto: draho som zaplatil toto právo. A ak váš Boh...«

V tej chvíli Lavreckij zbadal, že Lenočka a Šuročka stoja vedľa Lízy a dívajú sa s nemým údivom na neho. Pustil Lízine ruky a chvatne riekol: »odpušťte mi, prosím vás,« a pobral sa smerom k domu.

»Iba o jedno vás prosím,« povedal, vrátiac sa opäť k Líze. »Nerozhodujte sa hned', počkajte, rozmyslite

si to, čo som vám riekoval. I keby ste mi neuverili, keby ste sa rozhodli pre sobáš z rozvahy — ani v tom prípade by ste sa nemali vydať za pána Panšina: nemôže byť vaším mužom . . . Slúbite mi, všakže, že sa nebudete ponáhľať?«

Líza chcela odpovedať Lavreckému, ale ani slova nevyslovila — nie preto, že by sa bola rozhodla »ponáhľať sa«, ale preto, že jej srdce prituho bilo, a cit, podobný strachu, zahatal jej dych.

XXX.

Odchádzajúc od Kalitinov stretol Lavreckij Panšinu; chladne sa pozdravili. Lavreckij prišiel do svojho bytu a zavrel sa. Mal pocity, aké predtým sotva kedy prežíval. Ako je to ozaj dávno, čo sa nachádzal v stave »spokojnej strnulosti«? ako je to dávno, ked' sa cítil, ako sa vyslovil, na samom dne rieky? Čo sa vlastne zmenilo v jeho položení. Čo ho vynieslo hore na hladinu? Najobyčajnejšia, nevyhnuteľná, hoci vždy neočakávaná náhodnosť: smrť? Áno; lenže nemyslel ani tak na ženinu smrť, na svoju slobodu, ako skôr na to — akú odpoved' dá Líza Panšinovi. Cítil, že sa v posledných troch dňoch začal na ňu dívať inými očami. Spomenul si, ako, vracajúc sa domov a rozmýšľajúc o nej v nočnom tichu, povedal sebe samému: »keby!«. Toto »keby«, ktoré sa vtedy vzťahovalo na minulosť, na немožnosť, sa teraz splnilo, hoci nie tak, ako predpokladal — ale, hľa, sama jeho sloboda na to nestačila. »Ona počúvne matku,« myslel si, »ona sa vydá za Pan-

šina; ale i keď ho odmietne — či je to nie jedno pre mňa?« Prechádzajúc sa popred zrkadlo, pohliadol lemo na svoju tvár a pohnul plecami.

Deň sa minul rýchle v takýchto úvahách; nastal večer. Lavreckij odišiel do Kalitinov. Kráčal náhľivo, ale k ich domu sa blížil zvoľneným krokom. Pred záprázim stála Panšinova drožka. »No«, pomyslel si Lavreckij, »nebudem sebcom« a vošiel dnu. V dome sa nestretol s nikým, v salóne bolo ticho; otvoril dvere a uvidel Mariu Dmitrijevnu, hrajúcu sa s Panšinom v piket. Panšin sa mu milčky poklonil a domáca pani zvala: »Tak nečakane!« — a ľahko stiahla obočie. Lavreckij si k nej prisadol a začal sa jej dívať do kariet.

»Vy sa azda viete hrať piket?« opýtala sa Maria Dmitrijevna s akousi skrytou mrzutosťou a hned' nato oznamila, že zbytočne odhodila kartu.

Panšin ohlásil devädesiatku a počal úctive a spokojne sbierať vzatky s prísnym a dôstojným výrazom v tvári. Tak asi hrajú diplomati; tak pravdepodobne hrával aj v Petrohrade s nejakým mocným hodnostárom, ktorému chcel vnuknúť výhodné mienenie o svojej solídnosti a zrelosti. »Sto jeden, sto dva... červené, sto tri,« ozýval sa jednotvárne jeho hlas a Lavreckij nemohol rozoznať, ako ten hlas znel: vyčítave či spokojne.

»Mohol by som vidieť Marfu Timofejevnu?« opýtal sa Lavreckij, pozorujúc, že Panšin ešte s väčšou dôstojnosťou začal miešať karty. Po umelcovi nebolo už v ňom ani stopy.

»Myslím, že mohol. Je hore, vo svojej izbe,« odvetila Maria Dmitrijevna. »Opýtajte sa.«

Lavreckij odišiel hore. I Marfu Timofejevnu našiel

pri kartách. Hrala sa s Nastasiou Karpovnou o duráka. Roska naň zaštekala; ale obe starenky prijaly ho príve-
tive, najmä Marfa Timofejevna, zdalo sa, mala dobrú
vôľu.

»A! Fed'a! Vítaj,« zvolala. »Posad' sa, baťuška.
Priam dohráme. Chceš zaváraniny? Šuročka, dones
fl'ašu s jahodami. Nechceš? No, tak sed' len tak; ale
fajčiť ti nedovolím; nemôžem ani cítiť vášho tabaku,
aj tuto Matróz od neho kýchla.«

Lavreckij sa poponáhlal ubezpečiť ju, že vôbec nene-
chce fajčiť.

»Bol si dole?« pokračovala starenka, »koho si tam
videl? Ešte stále trčí tam Panšin? A Lízu si videl?
Nie? Chcela prísť ku mne... A tu je, ako na zavola-
nie.«

Líza vstúpila do izby a zbadajúc Lavreckého, za-
pýrila sa.

»Prichádzam k vám iba na chvíľočku, Marfa Timo-
fejevna,« začala...

»Prečo na chvíľočku? namietla starenka, »čo ste vy
všetky, mladé dievčatá, také neposedné? Vidíš, že mám
hosta; porozprávaj sa s ním, pobav ho.«

Líza sa posadila kraj stoličky, zodvihla oči k Lav-
reckému — a pocítila, že nemôže neoznámiť mu ako sa
skončilo jej stretnutie s Panšinom. Ale ako to spraviť.
Hanbila sa a bolo jej nevoľno. Nie je to dávno, čo sa
soznámla s týmto človekom, ktorý i do kostola chodí
zriedka a tak ľahostajne znáša ženinu smrť — a hľa,
ona sa s ním delí o všetky svoje tajomstvá... Pravda,
zaujíma sa o jej osud; sama mu verí a cíti, že po ňom

túži: jednak sa však hanbila, ako by niekto cudzí vstúpil do jej panenskej, čistej izbičky.

Marfa Timofejevna prišla jej na pomoc.

»Ved', ak ho ty nepobavíš,« riekla, »ktože ho, chudáka, pobaví? Ja som už preň pristará, on je pre mňa primúdry, a pre Nastasiu Karpovnu je pristarý, ona má rada len mladučkých.«

»Čímže ja môžem pobaviť Fedora Ivanyča?« odvedala Líza. »Ak chce, zahrám mu na pianu,« doložila nerozhodným hlasom.

»Výborne. Ved' ja viem, že si rozumná osoba,« prisvedčila Marfa Timofejevna. »Chod'te dolu, moji dragí, a ked' dohráte, vráťte sa; ja som, hľa, zostala durákom, mrzí ma to, musím to napraviť.«

Líza vstala. Lavreckij pošiel za ňou. Sostupujúc so schodov, zastavila sa.

»Pravda je, čo sa hovorí,« počala Líza, » ľudské srdce je plné rozporov. Váš príklad by ma mal odstrániť, urobiť ma nedôverčivou k manželstvám z lásky, ale ja... «

»Odmietli ste ho?« prerušil ju Lavreckij.

»Nie, ale ani som neprivolila. Všetko som mu rozpovedala, všetko, čo som cítila, a poprosila som ho, aby počkal. Ste spokojní?« pripojila s bystrým úsmevom a ľahko sa dotýkajúc zábradlia, sbehla so schodov.

»Čo vám mám zahrať?« spýtala sa, otvárajúc piano.

»Čo chcete, odvetil Lavreckij a sadol si tak, aby sa mohol na ňu dívať.

Líza počala hrať a dlho nespúšťala očí so svojich prstov. Konečne pohliadla na Lavreckého a prestala hrať: tak čudnou a zvláštnou sa jej zdala jeho tvár.

»Čo je vám?« opýtala sa.

»Nič,« odvetil, »je mi veľmi príjemne. Teším sa z vás, teší ma, že sa na vás dívam — hrajte d'alej.«

»Zdá sa mi,« povedala Líza po niekoľkých minútach, « že keby ma opravdive ľúbil, nebol by napísal toho listu; musel by cítiť, že mu teraz nemôžem odpovedať.«

»To je nie dôležité,« riekoval Lavreckij, »dôležité je, že ho vy nel'úbite.«

»Prestaňte, čo je to za rozhovor! Stále mám pred očima vašu ženu, pripadáte mi hrozným.«

»Nezdá sa vám, Valdemar, že moja Lizeta hrá veľmi milo?« rieksla v tú istú chvíľu Maria Dmitrijevna Panšinovi.

»Áno,« odvetil Panšin, »veľmi milo.«

Maria Dmitrijevna nežne pohliadla na svojho mladého spoluhráča; ale ten sa zatváril ešte vážnejšie a starostlivejšie a oznámil štrnášť kráľov.

XXXI.

Lavreckij nebol už mladým človekom, nemohol sa dlho klamať vo svojich citoch k Líze; toho dňa sa nezvratne presvedčil, že ju ľúbi. Veľa radosti mu toto presvedčenie nespôsobilo. »Či je možné,« pomyslel si, »že v päťatriciatich rokoch nemám inej starosti, ako znova odovzdať svoju dušu do rúk ženy? Ale Líza není taká, ako tamtá: nežiadala by odo mňa ponižujúcich obetí; neodtrhala by ma od môjho zamestnania; sama by ma ešte podnecovala k statočnej, prísnej

práci a obaja by sme kráčali vopred, ku krásnemu cieľu. Hej,« končil svoje úvahy, »všetko je to pekné, ale nepekné je to, že ona vôbec nebude chcieť ísť so mnou. Pravda, Panšina tiež neľúbi... Ale to je slabá potecha!«

Lavreckij odišiel do Vasilievského; ale ani štyri dni tam nevydržal — tak mu tam bolo otupne. I čakanie ho mučilo: zvest, oznamená pánom Julesom žiadala si potvrdenia, ale nedostával nijakých zpráv. Vrátil sa do mesta a strávil večer u Kalitinov. Ľahko mohol zbadať, že Maria Dmitrijevna je proti nemu popudená; ale podarilo sa mu trochu ju udobriť tým, že prehral s ňou pätnásť rubľov v pikete; — i pobudol asi pol hodiny o samote s Lízou, napriek tomu, že jej matka už včera večer radila, aby nebola priveľa dôverná k človeku »qui a un ci grand ridicul.« Zbadal na nej zmenu: bola akoby zádumčivejšia, pokarhala ho pre jeho neprítomnosť a opýtala sa ho, či nepôjde zajtra na omšu. (Zajtra bola nedele.)

»Podťte,« riekla skôr, než mohol odpovedať; »po modlíme sa vedno za ľahké odpočinutie jej duše.« — Potom dodala, že nevie, čo má robiť; či má právo nútiť Panšinu, aby čakal na jej rozhodnutie.

»Prečo?« opýtal sa Lavreckij.

»Preto,« odpovedala, »že už teraz začínam tušiť, aké bude toto rozhodnutie.«

Nato mu oznamila, že ju bolí hlava, a odišla hore do svojej izbietky, nerozhodne podajúc Lavreckému konce prstov.

Druhého dňa išiel Lavreckij na omšu. Zbadala ho, hoci sa k nemu neobrátila. Horlive sa modlila; ticho

žiarili jej oči, ticho sa skláňala a zdvíhalo jej hlava. Lavreckij pocítil, že sa modlí i za neho, a podivuhodné pohnutie naplnilo jeho dušu. Bolo mu dobre, hoc sa trochu hanbil. Vážne stojáci národ, rodné tváre, súladný spev, vôňa kadidla, dlhé šikmé paprsky, padajúce oknami, i tmavé steny a sklepenia — všetko sa prihováralo k jeho srdcu. Dávno neboli v kostole, dávno sa neobracal k Bohu: ani teraz nevyslovil nijakých slov — ba ani sa nemodlil bez slov — ale aspoň na chvíľu, i keď' nie telom, ale celou svojou dušou poklesol a pokorne sa sklonil k zemi. Spomenul si, ako sa v detstve zakaždým modlil tak dlho, kým len nepocítil na čele akoby niečí svieži dotyk; to, mysel si vtedy, anjel strážca ma prijíma, kladie pečať vyvolených na mňa. Pohliadol na Lízu... »Ty si ma sem doviedla,« pomyslel si, »dotknis ma teda, dotknis sa mojej duše.« Stále sa tak ticho modlila; jej tvár sa mu zdala radostnou, oznovala ho dojala, poprosil o ľahké odpočinutie druhej duše, o odpustenie pre svoju...«

Stretli sa v chrámovej predsieni; pozdravila ho s veselou a láskavou vážnosťou. Slnce jasne ožiarovalo mladú trávu na kostolnom dvore, pestré šatky a šaty ženských; zvony súsedných kostolov zunely vo výške; vrabci švitorili po plotoch. Lavreckij stál s holou hlavou a usmieval sa; ľahký vetričko čuchral jeho vlasy a konce stužiek na Lízinom klobúku. Pomohol Líze a Lenočke, ktorá bola s ňou, do kočiara, rozdal všetky svoje peniaze žobrákom a pomaly sa vliekol domov.

XXXII.

Nastaly trudné dni pre Fedora Ivanyča. Neustále mal horúčku. Každého rána chodieval na poštu, rozrušene otváral dopisy a časopisy — a nikde nenačádzal ničoho, čo by potvrdzovalo alebo vyvracalo osudnú zvest. Časom sa sám sebe protivil: »Čože to robím,« myslel si, »čakám na zprávu o ženinej smrti ako havran na krv!« Do Kalitinov chodieval denne, ale ani tam sa mu neuľavovalo: domáca pani sa naň mračila a prijímalu ho blahosklonne; Panšin choval sa k nemu prehnane zdvorile; Lemm sa tváril misantropicky a ledva ho pozdravoval — a, čo najhoršie: Líza ako by sa mu vyhýbala. A keď sa prihodilo, že zostali o samote, prejavovala rozpačitosť namiesto bývalej dôverčivosti; nevedela, čo mu povedať a Lavreckij sám cítil rozpaky. Líza sa za niekoľko dní celkom premenila: v jej pohybach, v hlase, ba i v smiechu bola zrejmá tajná bázeň, nepokoj, ktorého predtým nemala. Maria Dmitrijevna ako pravá egoistka ničoho netušila; ale Marfa Timofejevna začala pozorovať svojho miláčika. Lavreckij si neraz vyčítal, že ukázal Líze ono osudné číslo novín, nemohol nezbadať, že v jeho duševnom stave bolo niečo poburujujúceho pre čistý cit. Tiež sa domnieval, že premena v Líze vznikla z jej vnútorného zápasu, z jej pochybností: akú odpoved' má dať Panšinovi. Raz mu prinesla knihu, román od Waltera Scotta, o ktorý ho sama požiadala.

»Prečítali ste tú knihu?« opýtal sa jej.

»Nie; nie mi je teraz do čítania,« odpovedala a chcela odísť.

»Počkajte na chvíľu; tak dávno som s vami neboli o samote. — Ako by ste sa ma báli.«

»Áno.«

»Prečo, prosím vás?«

»Neviem.«

Lavreckij sa zamlčal.

»Povedzte,« začal, »ešte ste sa nerozhodli?«

»Čo chcete povedať?« riekla, nezodvihnuúc očí.

»Rozumiete mi . . .«

Líza sa náhle zapýrila.

»Neopytujte sa ma na nič,« riekla živo. »Nerozumiem ničomu, ani sebe nerozumiem . . .« A priam sa vzdialila.

Druhého dňa prišiel Lavreckij do Kalitinov hned' po obede a našiel u nich všetko pripravené na večernú bohoslužbu. V kúte jedálne na štvoruholastom stole, prestretom čistým obrusom, stály už opreté o steny neveľké obrazy v zlatom obložení, s malinkými, mdly-mi diamantami na korunkách. Starý sluha v sivom fraku a v čreviciach prešiel nenáhlivo a neklopúc podpätkami cez celú izbu, postavil dve voskovice v tenkých svietnikoch, prežehnal sa, poklonil a ticho odišiel. Neosvetlený salón bol prázdný. Lavreckij pochodil chvíľu po jedálni, opýtal sa — či neoslavuje niekto narodeniny? Šeptom mu odpovedali, že nie, ale že sa bude odbavovať večerná bohoslužba na žiadost Lízavety Michajlovny a Marfy Timofejevny; že chceli doniesť i divotvornú ikonu, ale že ju odvezli niekam k nemocnému, vyše tricat' vierst od mesta.

O chvíľu prišiel i kňaz s diačkami, chlap nie práve mladý s veľkou plešinou, a hlasno v predsiene zakašľal; hned' na to vyšly z kabinetu dámky v dlhom rade a pristúpily k nemu, aby im požehnal. Lavreckij sa im mliečky poklonil, aj ony sa mu mliečky uklonily. Kňaz chvíľu postál, ešte raz zakašľal a basom sa polohlasne opýtal:

»Mám, prosím, začať?«

»Začnite, baťuška,« odpovedala mu Maria Dmitrijevna.

Počal sa obliekať; diaček v kamži ponížene poprosil o žeravý uhlík; zavoňalo kadidlo. Z predsiene vyšli slúžky a lokaji, a postavili sa v hustom hlúčku k dverom. Roska, ktorá nikdy neschádzala dolu, odrazu sa objavila v jedálni: počali ju vyháňať — naťakala sa, zavrtila sa a posadila; lokaj ju vzal a odniesol. Bohoslužba sa začala. Lavreckij sa utiahol do kúta; jeho pocity boli podivné, skoro smutné; sám nemohol dobre rozoznať, čo cíti. Maria Dmitrijevna stála vopred všetkých pred kreslami; žehnala sa maznave, nedbalo, po pánsky — tu sa obzerala, tu zas prevrácali oči dohora, slovom nudila sa. Marfa Timofejevna zdala sa ustaranou; Nastasia Karpovna klaňala sa až k zemi a vstávala s akýmsi skromným a mäkkým šustotom; Líza, ako sa postavila, tak zostala, ani sa nepohla; podľa sústredeného výrazu jej tvári dalo sa súdiť, že sa modlila horlive a vrúcne. Bozkávajúc po skončení bohoslužby kríž, pobozkala i kňazovu veľkú červenú ruku. Maria Dmitrijevna ho pozvala na šálku čaju; on si sosňal epitrachil, počal sa tváriť trochu svetskejšie a vedno s dámami odišiel do salónu.

Počal sa rozhovor, nie veľmi živý. Kňaz vypil štyri šálky čaju, neustále utierajúc šatočkou svoju plesinu, rozprával medzi iným, že kupec Avošnikov daroval sedem rubľov na pozlátenie kostolnej »kumpole«, a poradil istý prostriedok oproti pehám. Lavreckij si prisadol k Líze, ale ona chovala sa k nemu prísne, skoro drsne a ani raz sa na neho nepodívala. Ako by si ho schválne nevšímala; zmocnilo sa jej akési chladné a vážne vzrušenie. Lavreckému, boh vie prečo, stále bolo do smiechu a rád by bol riekol niečo veselého; ale v srdci mal zmätok a odišiel napokon tajne, plný pochybností . . . Badal, že v Líze sa čosi deje, čo nemôže on preniknúť.

Inokedy Lavreckij sediac v salóne a načúvajúc úlisnému, ale nemotornému táraniu Gedeonovského, neočakávane, sám nevediac prečo, sa obrátil a zachytil hlboký, pozorný, skúmavý pohľad Líziných očí . . . Bol upriamený na neho, tento čudný pohľad. Lavreckij rozmýšľal potom celú noc o ňom. Nebol zaľúbený ako chlapec, nesvedčilo sa mu vzdychať a trápiť sa, a Líza ani nevzbudzovala cit tohto druha; ale ľubosť má pre každý vek svoje utrpenia — skúsil ich v plnej miere.

XXXIII.

Raz, podľa svojho zvyku sedel Lavreckij u Kalitinnov. Po neznesiteľnom horúcom dni nastal taký prekrásny večer, že Maria Dmitrijevna naprieck svojmu odporu k prievanu, nakázala pootvárať všetky obloky

i dvere do záhrady a oznámila, že sa nebude hrať v karty, že hrať sa v karty pri takom počasí je hriechom, a že sa svedčí tešiť sa z prírody. Z hostí bol tu iba Panšin. Naladený krásnym večerom a nechcejúc v prítomnosti Lavreckého spievať, ale cítiac príliv umaleckých pocitov, pustil sa do poezie: Prečítal veľmi pekne, ale pri-sebavedome a s daromnými jemnôstkami niekoľko básní od Lermontova (Puškin neboli vtedy ešte v móde) — a odrazu, ako by sa zahanbil za svoje výlevy, začal po prečítaní známej »Dumy« karhať a tupiť mladšie pokolenie; pri čom nepremeškal príležitosti, aby vysvetlil, ako by on všetko usporiadal, keby mal v rukách moc. »Rusko«, hovoril, »sa oneskorilo za Europou; náčim ju dohoníť. Tvrdia, že sme mladí — to je nesmySEL; a okrem toho nemáme vynálezavosti; sám Ch... v sa priznáva, že sme nevynašli ani pasce na myši. Voľky nevoľky si teda musíme požičiavať od iných. Sme chorí — hovorí Lermontov — súhlasím s ním; ale chorí sme preto, lebo sme sa stali Europeanmi iba napoly; čím sme si ublížili, tým sa musíme aj liečiť (»le cada-stre«, pomysiel si Lavreckij). »U nás«, pokračoval, »najlepšie hlavy — les meilleures têtes — dávno sa o tom presvedčily; všetky národy sú v podstate rovna-ké; dajte im len poriadne ustanovenia — a vec je ho-tová. Možno sa, pravda, prispôsobiť k súčasnému ná-rodnému spôsobu života: to je naša vec, vec štátnych (div, že nepovedal štátnikov) úradníkov; ale ak bude treba, nemajte strachu, ustanovenia prerobia i tento spôsob života«. Maria Dmitrijevna s nadšením prisved-čala Panšinovi. »Hľa,« myslela si, »aký rozumný člo-vek rozvádzza svoje plány v mojom salóne.« Líza sa

oprela o okno a čušala; i Lavreckij čušal; Marfa Timofejevna hrala sa v kútiku so svojou priateľkou v karty a dudrala si čosi pod nos. Panšin sa prechádzal po izbe, hovoril pekne, ale s utajovanou zlosťou; zdalo sa, že nekarhá celé svoje pokolenie, ale iba niekoľko jemu známych osôb. V Kalitinovie záhrade, vo veľkom kri bezu zdržiaval sa slávik; jeho prvé večerné zvuky sa rozliehaly v prestávkach Panšinovej reči; prvé hviezdy zažíhaly sa na ružovom nebi, nad nehybnými vrcholcami líp. Lavreckij vstal a začal Panšinovi odporovať; vznikol spor. Lavreckij hájil mladosť a svojskosť Ruska; obetoval seba a svoje pokolenie, ale zastával sa nových ľudí, ich presvedčenia a snaženia. Panšin odporoval podráždene a ostro, tvrdil, že rozumní ľudia musia všetko prerobiť, a napokon sa tak rozohnil, že zabudol na svoje kammer-junkerské povolanie a úradnícku karijeru a nazval Lavreckého zadebneným konzervatívcom, ba naznačil, pravda, zdržanlive, i jeho podivné postavenie v spoločnosti. Lavreckij sa nerozhneval, ne povýšil hlasu (spomenul si, že ho i Michalevič pomenoval zadebneným — lenže voltairovcom) — a pokojne zavrátil všetky Panšinove tvrdenia. Dokázal mu, že skoky a násilné prerábania, nepodložené ani znalosťou rodnej zeme, ani opravdovou vierou v ideály, hoc' aj záporné sú nemožné; ako príklad uviedol svoju vlastnú výchovu. Dožadoval sa predovšetkým uznania národnej pravdy a pokory pred ňou — tej pokory, bez ktorej ani odvaha oproti lži nie je možná; napokon sa nevyhnul ani zaslúženej — podľa jeho názoru — výčitke, že ľahkomyselne mrhá čas i sily.

»To všetko je pekné!« zvolal konečne nazostený

Panšin, »hľa, vy ste sa vrátili do Ruska — čože pomýšľate robiť?«

»Orať,« odpovedal Lavreckij, »a snažiť sa, aby som oral čo najlepšie.«

»To je iste veľmi chvalitebné,« riekoł Panšin, »a počul som, že ste už v tejto veci dosiahli veľkých úspechov; ale uznajte, že nie každý je schopný na takéto zamestnanie . . .«

»Une nature poétique,« ozvala sa Maria Dmitrijevna, »nemôže, pravda, orať . . . et puis, vy ste sa narodili, Vladimír Nikolajič, aby ste všetko robili en grand.«

To už bolo primoc i pre Panšina: nevedel kam z konopí — a zmenil predmet rozhovoru. Pokúsil sa previesť ho na krásu hviezdnatého neba, na Schubertovu hudbu, nedarilo sa mu to voľajako; napokon navrhlo Marii Dmitrijevne, aby sa zahrali v piket. »Čože, v takýto večer?« namietla rozhorčene; ale dala doniesť karty.

Panšin hlučne roztrhol obal nových kariet, a Líza s Lavreckým, ako by sa dohovorili, obaja vstali a prisadli si k Marfe Timofejevne. Bolo im odrazu obom tak príjemne, že sa skoro báli zostať sami — a súčasne pocítili, že tieseň, ktorá ich v ostatné dni tŕžila, zmizla a že sa už nevráti. Starenka kradmo potľapkala Lavreckého po tvári, potutel'ne prižmúrila oči a pár razy zakývala hlavou, hovoriac pošeppky: »zapražil si mudrecovi, d'akujem ti!« Všetci v izbe zatichli; bolo počuť iba slabé pukanie voskových sviec, s času na čas klopnutie ruky na stôl, zvolanie, alebo rátanie bodov — širokou vlnou liala sa do obloka súčasne s chladom rosý mohutná, až bezočive zvučná pieseň slávika.

XXXIV.

Líza neprehovorila ani slova počas sporu Lavreckého s Panšinom, ale pozorne ho sledovala a bola celkom na strane Lavreckého. Politika ju veľmi nezaujímala; ale namyslený tón svetáckeho úradníka (dosiaľ sa nikdy takým neukázal) ju odpudzoval; jeho podceňovanie Ruska ju urážalo. Líze ani nenašlo, že je vlastenka; ale medzi ruským ľudom cítila sa príjemne; myšlienky vyslovované po ruskom spôsobe činili jej potešenie; celé hodiny vedela sa bez okolkov rozprávať so starostom matkinho majetku, keď prichádzal do mesta, a zabávala sa s ním ako rovná s rovným, bez akejkolvek panskej shovievavosti. To všetko Lavreckij cítil; samotnému Panšinovi neboli by odporoval; hovoril len k vôle Líze. Nepovedali si ničoho, aj ich oči sa len zriedka stretaly; ale obaja pochopili, že toho večera sblížili sa veľmi tesne, zbadali, že obaja majú radi tie isté veci a tie isté veci nenávidia. Iba v jednom sa rozchádzali; ale Líza v duchu dúfala, že ho priviedie k Bohu. Sedeli vedľa Marfy Timofejevny a sledovali na oko jej hru; a vari ju naozaj sledovali — ale zároveň rástlo im obom srdce v prsiach, a nič im neuniklo: pre nich spieval slávik, i hviezdy horely, i stromy ticho šeptali, ukolísané snom, i nehou leta i teplom. Lavreckij sa celý oddal vlne, ktorá ho unášala, a radoval sa; ale slovo nevystihne to, čo sa dialo v čistej duši dievčiny: bolo to tajomstvom pre ňu samú; nech to zostane tajomstvom pre všetkých. Nikto nevie, nikto

nevidel a neuvidí, ako zrno, povolané k životu a rozkvetu, nalieva sa a zraje v lone zeme.

Odbilo desať hodín. Marfa Timofejevna odišla s Nastasiou Karpovnou hore do svojej izby; Lavreckij s Lízou prešli sa po izbe a zastavili sa pred otvorenými dvermi do záhrady, podívali sa do tmavej diaľky, potom na seba — a usmiali sa; žiadalo sa im vziať sa za ruky a vyrozprávať sa dosýta. Vrátili sa k Marii Dmitrijevne a k Panšinovi, ktorých piket nemal konca. Ostatný »kráľ« sa napokon skončil a pani domu stenajúc vstala z kresla, obloženého vankúšami; Panšin vzal klobúk, pobozkal Marii Dmitrijevne ruku, poznamenal, že iným šťastným ľuďom nič nebráni, aby už spali, alebo sa kochali nocou, ale on že musí do rána sedieť na hŕbou hlúpych listín, chladne sa poklonil Líze (nečakal, že miesto odpovede na jeho list ho požiada, aby počkal — preto sa na ňu chmúril) — a odišiel. Lavreckij pošiel hned' za ním. Vo vrátach sa rozlúčili; Panšin zobudil svojho kočiša, bodnúc ho koncom palice do šije, sadol do drožky a šiel. Lavreckému sa nechcelo domov: vyšiel z mesta do poľa. Noc bola tichá a jasná, hoci mesiac nesvietil; Lavreckij sa dlho túlal po orosenej tráve: nadapil na úzky chodníček; šiel po ňom. Doviedol ho k dlhému plotu, k bránici; pokúsil sa, sám nevediac prečo, otvoriť ju: bránica slabo zaškripala a otvorila sa, ako by bola čakala na dotyk jeho ruky. Lavreckij sa ocitol v záhrade, spravil niekoľko krokov po lipovej aleji a odrazu sa v údive zastavil: poznal záhradu Kalitino-vie.

Vstúpil priam do čierneho fláku tône, padajúcej

od hustého orechového kra a dlho stál nehybne, diviac sa a krčiac plecami.

»To sa nestalo nadarmo,« pomyslel si.

Všetko vôkol bolo tiché; z domu nedoliehal nijaký zvuk. Podišiel opatrne vopred. Na záhybe aleje vyhliadol naň odrazu celý dom svojím tmavým priečelím; iba v dvoch oblokoch mihalo sa svetlo: v Lízinom horela svieca za bielou záclonou, a u Marfy Timofejevny v ložnici pred ikonou žmúrila červeným svetielkom lampička, odrážajúc sa pokojným svitom od zlatej obruby; dole široko zívaly dvere na balkon, otvorené dokorán. Lavreckij sa posadil na drevenú lavičku, oprel sa o ruku a počal sa dívať na tieto dvere a na Lízino okno. V meste odbilo polnoc; v dome malinké hodiny tenko odzvonily dvanásť; ponocný zabúchal krátkymi údermi na dosku. Lavreckij na nič nemyslel, ničoho nečakal; bolo mu príjemné cítiť sa blízko Lízy, sedeť v jej záhrade na lavičke, na ktorej i ona neraz sedávala... Svetlo v Lízinej izbe zmizlo.

»Dobrú noc, milé moje dievčatko,« zašeptal Lavreckij, sediac nehybne ďalej a nespúšťajúc očí s otmaveného obloka.

Odrazu sa svetlo objavilo v jednom okne v prízemí, prešlo do druhého, do tretieho... Ktosi šiel so sviecou cez izby. »Azda len nie Líza? To není možné...« Lavreckij vstal... Mihla sa známa postava a v salóne sa objavila Líza. V bielych šatoch, s nerozpletanými vrkočmi na pleciach pristúpila tichúčko k stolu, nahla sa nad ním, postavila sviečku a čosi hľadala; potom, obrátiac sa tvárou do záhrady, priblížila sa k otvo-

reným dverom a celá biela, ľahká, štíhlá zastala na prahu. Lavreckij sa zachvel.

»Líza!« uklízlo mu lédva slyšateľne s rtov.

Líza sa strhla a začala sa dívať do tmy.

»Líza!« opakoval Lavreckij hlasnejšie a vystúpil z tône aleje.

Líza poľakano vzpriamila hlavu a cívla nazad: poznala ho. Zavolal ju po tretí raz a vystrel k nej ruky. Oddelila sa od dverí a sišla do záhrady.

»To ste vy?« riekla. »Vy ste tu?«

»Ja... ja... vypočujte ma,« zašeptal Lavreckij a chytiač ju za ruku, odviedol ju na lavičku.

Nepriečila sa a išla za ním; jej bledá tvár, nehybné oči, všetky jej pohyby prezrádzaly nevýslovny údiv. Lavreckij ju posadil na lavičku a sám sa postavil pred ňu.

»Nemal som úmyslu prísť sem,« začal, »priviedlo ma sem... Ja... ja... ja vás ľúbim,« riekol nevďajak a s úžasom.

Líza naň zvoľna pohliadla; zdalo sa, že teprv teraz pochopila, kde je a čo sa s ňou deje. Chcela vstať, ale nevládala a zakryla sa rukami tvár.

»Líza,« riekol Lavreckij, »opakoval a sklonil sa k jej nohám...«

Jej plecia sa počaly zľahka chvetť, prsty bledých rúk pevnejšie sa pritisly k tvári.

»Čo je vám?« otázal sa Lavreckij a začul tichý vzlykot. Srdce sa v ňom sovrelo... Pochopil, čo znamenajú tieto slzy. »Je to možné, že i vy mňa ľúbite?« zašeptal a dotkol sa jej kolien.

»Vstaňte,« počul jej hlas, »vstaňte, Fedor Ivanyč.
Čo to robíme?«

Vstal a sadol si k nej na lavičku. Neplakala už a pozorne sa naň dívala svojimi vlhkými očima.

»Mne je strašne; čo to robíme?« opakovala.

»Ľúbim vás,« riekol oznove, »som hotový obetovať za vás život.«

Líza sa znova zachvela, ako by ju čosi uštiplo.

»To všetko je v rukách božích,« riekla.

»Ale ľúbite ma, Líza? Budeme šťastní?«

Sklopila oči; ticho ju pritiahol k sebe a jej hlava mu sklesla na pľece ... Nachýlil trochu svoju hlavu a dotkol sa jej bledých rtov.

*

O pol hodiny stál už Lavreckij pred bránicou záhrady. Našiel ju zavretú a musel preskočiť cez plot. Vrátil sa do mesta a kráčal spiacimi ulicami. Veľká, nečakaná radosť naplnila jeho dušu; všetky pochybnosti zmizly. »Zmizni, minulosti tmavý prízrak,« myslel si, »Líza ma miluje, bude mojou.« Vtom sa mu zdalo, že vo vzduchu, nad jeho hlavou, rozlievajú sa akési podivné, slávnostné zvuky; zastavil sa: zvuky zahrmely ešte nádhernejšie; rinuly sa spevavým, mocným prúdom — a zdalo sa, že v nich hovorí a spieva celé jeho šťastie. Obzrel sa: zvuky vychádzaly z dvoch horných oblokov neveľkého domu.

»Lemm,« zvolal Lavreckij a bežal k domu. »Lemm, Lemm!« opakoval hlasno.

Zvuky zatichly a starcova postava, v župane, s od-

halenými prsami a strapatými vlasmi ukázala sa v obloku.

»Aha!« povedal dôstojne, »to ste vy?«

»Christofor Fedorovič, čo je to za úchvatnú hudbu, pre Boha, pusťte ma dnu!«

Starec neodvetil ani slova a vznešeným pohybom ruky hodil mu z obloka kľúč od domových dverí. Lavreckij rýchle vybehol nahor, vošiel do izby a chcel sa vrhnúť k Lemmovi; ale ten mu veliteľským pohybom ukázal na stoličku a stručne povedal po rusky: »Sadnite si a počúvajte!« Sám si sadol k pianu; hrdo a prísne sa obzrel a začal hrať. Dávno nepočul Lavreckij nič podobného. Sladká a vášnivá melodia hned prvým zvukom uchvátila jeho srdce, celá žiarila, celá sa vzpínala vzrušením, šťastím a krásou; rástla a topila sa; dotýkala sa všetkého, čo je na svete druhého, tajného, svätého; dýchala nesmrteľným smútkom a odchádzala umierať na nebesá. Lavreckij sa vystrel a stál meravý a bledý nadšením. Tie zvuky vpíjaly sa mu rovno do duše, práve rozochvenej šťastím lásky; ony samy blčaly láskou. »Opakujte,« zašepтал, náhle doznel posledný akord. Starec vrhol na neho orlí pohľad, udrel sa rukou do pŕs a povedal nenáhlivo svojou materčinou: »To som ja složil, bo som veľký hudobník.« Nato oznove zahral svoju čudnú kompozíciu. V izbe nebolo sviec; svetlo vychádzajúceho mesiaca kosmo padalo do okien; zvonivo sa chvel citlivý zvuk; maličká, chudobná izbička zdala sa svätynou a vysoko, nadšene zdvíhala sa hlava starcova v striebornom svite. Lavreckij pristúpil k nemu a objal ho. Zpočiatku neodpovedal Lemm na jeho

objatie, dokonca ho odsotil laktom; dlho, nepohnúc ani jediným údom, díval sa stále tak prísne, skoro drsne, a len dva razy zadudral: »aha!« Napokon sa jeho premenená tvár upokojila, sklonila, a v odpoveď na vrelé blahoželania Lavreckého najprv sa trochu usmial, potom zaplakal tichým vzlykotom dieťaťa.

»To je podivné,« riekoval, »že ste práve teraz prišli; ale ja viem, o všetkom viem.«

»O všetkom viete?« opýtal sa Lavreckij rozpačite.

»Počuli ste ma,« odvetil Lemm, »či ste nepochopili, že viem o všetkom?«

Lavreckij do rána nemohol usnúť; celú noc presedel na posteli. Ani Líza nespala: modlila sa.

XXXV.

Čitateľ vie, ako rástol a rozvíjal sa Lavreckij; povieme niekoľko slov o vychovaní Lízinom. Minulo jej desať rokov, keď jej umrel otec; ale otec sa málo staral o ňu. Zavalený prácou, večne v starostiah ako by rozmnožil svoj majetok, nevrlý, príkry, netrpelivý, nesetril peniaze na učiteľoch, vychovávateľoch, na šatoch a ostatných potrebách detí; ale protivilo sa mu, ako hovorieval: »maznať sa s pôrčaty« — a nemal ani času maznať sa s nimi: pracoval, staral sa o svoje záležosti, spával málo, zriedka sa zahral v karty, opäť pracoval; prirovnával sám seba ku koňovi, zapriahnutému do mláťačky. »Rýchle uplynul môj život,« povedal na smrteľnej posteli, s trpkým úsmevom na vycivených rtoch. Maria Dmitrijevna sa vo skutočnosti nestarala o

Lízu o veľa viac ako jej muž, hoci sa pred Lavreckým chvastala, že sama vychovávala svoje deti: obliekala ju ako bábiku, pred hostmi ju hladievala po hlávočke a hovorievala jej do očí, že je rozumná a pekná — to bolo všetko: lenivú paniu unavovala každá trvalá starosť. Kým otec žil, bola Líza sverená do rúk vychovávateľky, slečny Moreau z Paríža; po jeho smrti sa jej ujala Marfa Timofejevna. Marfu Timofejevnu čitateľ pozná; slečna Moreau bola drobnučké zrancané stvorenie s vtačími pohybmi a s vtačím rozumčekom. Za mladi žila veľmi roztržite, na starosť jej zostaly iba dve náruživosti — lakošnosť a karty. Keď bola sýta, nehrala sa v karty a nemala sa s kým shovárať, tu jej tvár ihned prijala výraz mítvoly: sedela, dívala sa a dýchala — a zrejme bolo vidno, že v jej hlave nehýbe sa nijaká myšlienka. Nemohlo sa o nej povedať, že je dobrá: vtáci preca nebývajú dobrí. Nevedno, či následkom ľahkomyselne strávenej mladosti, alebo parížskeho povetria, ktoré dýchala od detstva — trčalo v nej čosi na spôsob lacného skepticizmu, ktorý sa obyčajne vystihuje slovami: »tout ca c'est des bêtises«. Hovorila nesprávne, ale čisto parížskym žargonom, klebetná nebola, rozmarov nemala — čoho viac si možno priať od vychovávateľky? Na Lízu mala málo vlivu; zato tým mocnejšie vlívala na ňu Agafia Vlasievna.

Osud tejto ženskej bol pozoruhodný. Pochádzala zo sedliackej rodiny; šestnásťročnú vydali ju za mužíka; ale od svojich súsediek-sedliaček so ostro odlišovala. Jej otec býval starostom, nagazdoval si veľa peňazí a maznal sa s dcérou. Bola to neobyčajná krásavica, prvá v celom okolí, rozumná, výrečná, smelá. Jej pán,

Dmitrij Pestov, otec Marie Dmitrijevny, človek tichý a skromný, uvidel ju raz pri mlátení, porozprával sa s ňou a vášnive sa do nej zaľúbil. Krátko nato ovdoveala; Pestov, hoci bol ženatý, vzal ju k sebe do domu, obliekol ju po pánsky. Agafia sa priam prispôsobila svojmu novému postaveniu, ako by ani inak nebola žila. Obelela, stučnela; jej ruky pod mušlínovými rukávmi zjemnely, staly sa puchkými ako ruky kupcovej; samovar neodkladali so stola; okrem hodvábu a zamatu ničoho nechcela nosiť; spala v páperových perinách. Päť rokov trval tento blažený život; potom Dmitrij Pestov zomrel; jeho vdova, dobrá pani, sľutovala sa nad pamiatkou po nebohom, nechcela sa vyrásiť na svojej sokyni, a to tým skôr, že pred ňou sa Agafia nikdy nezabúdala; vydala ju teda za pastiera a poslala ju preč s očí. Prešly tri roky. Raz v parný letný deň vyšla si pani podívať sa na statok. Agafia ju pohostila takou znamenitou studenou smotanou, tak skromne sa chovala a sama bola taká čistá, veselá a so všetkým spokojná, že jej pani odpustila a dovolila jej, aby chodievala do pánskeho domu. O šesť mesiacov tak k nej prišla, že ju povýšila na gazdinu a sverila jej celé domáce hospodárstvo. Agafia sa znova dostala k moci, znova stučnela a obelela; pani sa jej zo všetkého vyspovedala. Tak sa minulo ešte päť rokov. Ale nešťastie opäť doľahlo na Agafiu. Jej muž, ktorého pani k vôlej nej povýšila na lokaja, pustil sa do pitia, začal odchádzať z domu i na niekoľko dní a skončilo sa to tým, že ukradol šesť pánskych strieborných lyžičiek a schoval ich — zatial — do ženinho kufra. Vyšlo to najavo. Poslali ho zase za pastiera. I Agafiu

potrestali: z domu ju sice nevyhnali, ale ponížili ju z gázdinej na švadlenu a prikázali jej, aby miesto čepca nosila šatku. Na všeobecný údiv prijala Agafia s pokornou odovzdanosťou nešťastie, ktoré ju postihlo. Bolo jej už vtedy vyše tricať rokov, deti jej všetky pomrely, ani muž nežil dlho. Nadišiel čas, aby sa spamäta, a ona sa spamätala. Bola veľmi mlčanlivá, pobožná, nevynechala jedinej rannej bohoslužby, jedinej omše, rozdala všetky svoje pekné šaty. Pätnásť rokov strávila v tichosti, pokorne, vážne, s nikým sa nehádajúc, každému ustupujúc. Ked' jej niekto hrubo vynadal — iba sa poklonila a pod'akovala za poučenie. Pani jej dávno odpustila, trestu ju zbavila a vlastný čepiec jej darovala; ale Agafia nechcela odložiť svojho čepca a chodila ďalej v tmavých šatoch. Po paninej smrti stala sa ešte tichšou a poníženejšou. Rus sa bojí a ľahko pril'ne, ale jeho úcty si zaslúžiť je ľažko: neprejaví ju voči hocikomu. Agafiu si v dome všetci vážili; nikto ani nespomenul staré hriechy, ako by ich boli zároveň so starým pánom pochovali.

Ked' si Kalitin vzal Mariu Dmitrijevnu, chcel sveriť Agafie domáce hospodárstvo; ale odmietla túto hodnosť, aby neprišla do pokušenia. Kalitin zhurta na ňu skríkol, ona sa len hlboko poklonila a vyšla von. Kalitin bol rozumný a poznal ľudí; pochopil aj Agafiu a nezabudol na ňu. Ked' sa prestahovali do mesta, spravil ju s jej svolením opatrovateľkou Lízinou, ktorej práve vtedy išlo na piaty rok.

Líza sa zpočiatku bála vážnej a prísnej tvári svojej varovkyne; ale čoskoro si privykla na ňu a zamilovala si ju. Sama bola vážnym dieťaťom; jej rysy pripomí-

naly ostrý pravidelný obličaj Kalitinov; iba oči nemala po otcovi, žiarili tichou pozornosťou a dobrotom, čo je vzácnosťou pri deťoch. S bábikami nehrala sa rada, nesmiala sa nahlas a dlho, držala sa rovno. Nezamýšľala sa často, ale skoro nikdy nadarmo; umíkla na chvíľu, aby sa potom obrátila k niekomu staršiemu s otázkou, ktorá dokazovala, že jej hlava pracovala nad novým dojmom. Veľmi zavčasu prestala po detsky šušľať a keď jej išlo na štvrtý rok, hovorila už celkom jasne. Otca sa bála; jej cit k matke bol neurčitý — nebála sa jej ani sa k nej netúlila; ostatne ani k Agafii sa netúlila, hoci milovala iba ju jedinú. Agafia sa od nej ani nehla. Podivne sa vynímaly, keď boly spolu. Agafia, celá čierne oblečená, s tmavou šatkou na hlave, s chudou, ako vosk priezračnou, ale stále ešte peknou a výraznou tvárou, sedávala vystretá a plietla punčochu; pri jej nohách, na malej stoličke, sedí Líza a tiež sa morduje s nejakou prácou, alebo vážne zodvívajúc očká, načúva, čo jej Agafia rozpráva; a Agafia jej nerozpráva poviestky: odmeraným a pokojným hlasom rozpráva jej o živote Nepoškvrnenej Panny, o živote pustovníkov, sluhov božích, svätých mučeníkov, rozpráva Líze, ako žili na pústi, ako hľadali spasenie, trpeli hladom a biedou — a kráľov sa nebáli, Krista vyznávali; ako im vtáctvo nebeské potravu nosilo, a zvieratá ich počúvaly, ako na tých miestach, kde ich krv skanula, kvety vyrástaly. — »Žlté fialky?« spýtala sa raz Líza, mala veľmi rada kvetiny... Agafia hovorila s Lízou vážne a pokorne, ako by sama cítila, že by nemala hovoriť také vznešené a sväté slová. Líza ju počúvala a obraz Všadeprítomného, Vševedúceho vtiskol sa do jej duše

s takou sladkou silou, naplnil ju čistým, zbožným strachom, a Kristus stal sa akýmsi blízkym, známym, dívnie rodným bratom; Agafia ju naučila aj modliť sa. Niekedy budila Lízu za svitania, chvatne ju obliekala a odvádzala ju do chrámu k ranným bohoslužbám; Líza kráčala za ňou so zatajeným dychom; ranný chlad a šero, svieži a prázdny chrám, sama tajomnosť týchto neočakávaných vychádzok, opatrný návrat domov do postieľky — celá táto smes zakázaného, podivného, svätého rozochvievala dievčatko, prenikala do najhlbších hlbín jej bytosti. Agafia nikdy nikoho neodsudzovala a Lízu nehrešila za jej šibalstvá. Ak bola s niečím nespokojná, mlčala; a Líza rozumela tomuto mlčaniu; tiež sa dovtipovala s bystrou chápavosťou dieťaťa, náhle bola Agafia nespokojná s inými — či už s Mariou Dmitrijevnou, alebo so samým Kalitinom. Dačo vyše troch rokov opatrovala Agafia Lízu; potom ju zamenila slečne Moreau. Ale pochabá Francúzka so svojimi suchými spôsobmi a výkrikmi: »tout ça c'est des bêtises« nemohla vytlačiť z Lízinho srdca jej milovanú varovkyňu; zasiate semená pustily korene veľmi hlboko. Popri tom Agafia, hoci prestala byť Lízinou varovkyňou, zostala d'alej v dome a často sa vídavala so svojou chovanicou, ktorá jej dôverovala ako predtým.

Ked' sa Marfa Timofejevna prísťahovala do domu Kalitinovie, Agafia sa s ňou nepohodla. Prísna vážnosť bývalej pánovej frajerky nepáčila sa netrpelivej a svojvol'nej starence, Agafia sa vypýtala na pút' a nevrátila sa. Kolovala nejasná povest', že sa uchýlila do rozkolníckeho kláštora. Ale stopa, ktorú nechala v Lízinej duši, sa nestratila. Chodila d'alej na omšu ako na neja-

kú slávnosť, modlila sa s rozkošou, s akýmsi zdržanlivým a stydlivým nadšením, čomu sa Maria Dmitrijevna v duchu divila. Ba i Marfa Timofejevna, hoci nijako nezahriakovala Lízu, preca sa snažila mierniť jej horlivosť a nepripúšťala, aby sa pri klaňaní dotýkala čelom zeme, to sa vraj na šľachtica nesvedčí. Líza sa dobre učila, totiž učila sa vytrvale; mimoriadnymi schopnosťami, skvelým rozumom ju Boh neobdaroval; bez námahy sa jej nič nepodarilo. Dobre hrala na pianе; ale iba Lemm vedel koľko námahy to stálo. Veľa nečítala; nemala svojich slov, ale mala svoje myšlienky. Nie nádarmo sa podobala otcovi: ani ten sa neradil s druhými, čo má robiť. Tak rástla — spokojne, nenáhlivo, tak dosiahla devätnásťich rokov. Bola veľmi milá, sama o tom nevediac. V každom jej pohybe sa prejavoval ne-nútený, trochu tvrdý pôvab; jej hlas znel ako striebro nedotknutej mladosti, najmenší pocit radosti vylúdil pútavý úsmev na jej ústach, dodával akýsi hlboký jas a akúsi skrytú nežnosť jej rozžiareneným očiam. Predchutná smyslom pre povinnosť, bázňou, aby nikoho ne-zarmútila, so srdcom dobrým a miernym, milovala všetkých a nikoho vynímočne; iba Boha milovala nadšene, pokorne, nežne. Lavreckij prvý rozrušil jej tichý vnútorný život.

Taká bola Líza.

XXXVI.

Druhého dňa, okolo dvanástej, vybral sa Lavreckij do Kalitinov. Cestou stretol Panšina, ktorý pre-

cválal pomimo na koni, s klobúkom stiahnutým na oči. U Kalitinov Lavreckého neprijali — po prvý raz od tých čias, ako sa s nimi poznal. Maria Dmitrijevna »odpočívala«, — tak oznamil lokaj; hlava ju bolela. Marfa Timofejevna a Lizaveta Michajlovna neboli doma. Lavreckij sa prešiel okolo záhrady s neurčitou nádejou, že sa stretne s Lízou, ale neuviedel nikoho. Vrátil sa o dve hodiny, ale dostał tú istú odpoved', pri čom sa naň lokaj podíval akosi s boku. Lavreckému sa zdalo neslušným prísť po tretí raz v ten istý deň — i rozhodol sa zajst' do Vasilievského, kde mal beztak prácu. Za cestou snoval všelijaké plány, jeden krajší ako druhý: ale v tetkinej dedinke zmocnil sa ho smútok; dal sa do reči s Antonom, a starec ako naschvál mal samé neveselé myšlienky. Rozprával mu ako sa Glafira Petrovna pred smrťou sama uhryzla do ruky, — umlknúc na chvíľu dodal so vzdychom: »Každý človek, baťuška, je sám sebe na zjedenie daný.« Bolo už neskoro, keď sa Lavreckij vydal na zpiatočnú cestu. Včerajšie zvuky ho obklopily; Lízin obraz vynoril sa v jeho duši v celej svojej jasnosti. Myšlienka, že ho ona ľúbi, naplnila ho vzrušením — a došiel k svojmu mestskému domcu uspokojený a šťastlivý.

Prvé, čo ho prekvapilo pri vstupe do predsiene, bol zápach patchouli, ktorý sa mu veľmi protivil; stály tam aj akési vysoké debny a kufry s vydutými vrchnákmi. Tvár komorníka, ktorý mu vybehol v ústrety, zdala sa mu podivnou. Neuvedomujúc si však svojich dojmov, prekročil prah salónu... S divána vstala dáma v čiernych, hodvábnych šatoch s čipkami,

zodvihla k bledej tvári batistovú šatočku, spravila niekoľko krokov, sklonila pečlive učesanú, navoňanú hlavu a padla mu k nohám. Teprv vtedy ju poznal: táto dáma bola jeho žena.

Dych sa mu zatajil... Oprel sa o stenu.

»Teodor, nevyháňajte ma!« povedala po francúzsky, a jej hlas zabodol sa mu do srdca ako nôž.

Hľadel na ňu bezmyšlienkovite, a preca hned' nevdojak spozoroval, že je bledšia a tučnejšia.

»Teodor!« pokračovala, obracajúc k nemu chvíľami oči a opatrne zalamujúc svoje podivuhodné prsty s ružovými, vyleštenými nehtami; »Teodor, som vinná pred vami, hlboko vinná — poviem viac: spáchala som na vás zločin; ale vypočujte ma; pokánie ma mučí, sama sebe som na ľarchu, nemohla som d'alej znášať svojho postavenia. Koľkokrát som si umienila obrátiť sa na vás, ale bála som sa vášho hnevu; odhodlala som sa, že popretríham všetky putá s minulosťou... puis, j'ai été malade — bola som taká chorá,« dodala a prešla si dlaňou cez čelo. »Využila som povesti, ktorá sa rozšírila o mojej smrti, opustila som všetko; bez zastavenia, vo dne v noci, som sa ponáhľala sem; dlho som váhala, či smiem predstúpiť pred vás, pred svojho sudcu — paraître devant vous, mon juge; ale napokon, mysliac na vašu stálu dobroru, rozhodla som sa prísť k vám. Vašu adresu som sa dozvedela v Moskve. Verte mi,« pokračovala tichúčko vstávajúc s podlahy a sedajúc si na samý kraj kresla; »často som myslala na smrť, a našla by som v sebe dosť odvahy, aby som si vzala život — ach, život je mi neznesiteľnou ľarchou! — ale myšlienka na moju

dcéru, na moju Adočku ma zdržiavala; ona je tu, spí vo vedľajšej izbe, úbohé dieťa! Je ustatá — uvidíte ju: aspoň ona je nie pred vami vinná, a ja som taká nešťastná, taká nešťastná!« zvolala pani Lavrecká a tvár sa jej zaliala slzami.

Lavreckij sa konečne spamätal; odstúpil od steny a obrátil sa k dverom.

»Vy odchádzate?« zúfale zvolala jeho žena, »ó, to je ukrutné! nepovediac jediného slova, ba ani jedinej výčitky ... Toto opovrženie ma zabije; to je strašné!«

Lavreckij sa zastavil.

»Čo chcete počuť odo mňa?« riekoval hluchým hlasom.

»Nič, nič,« odpovedala živo. »Viem, že nemám práva ničoho žiadať; nie som šialená, verte mi; nedúfam, neopovažujem sa dúfať vo vaše odpustenie; osmelujem sa len prosiť vás, aby ste mi rozkázali, čo mám robiť, kde mám žiť? Ako otrokyňa podvolím sa vášmu rozkazu, nech je akýkoľvek.«

»Nemám vám čo rozkazovať,« odpovedal tým istým hlasom Lavreckij. »Viete, že medzi nami je všetko skončené ... a teraz viac, ako inokedy. Môžete žiť, kde sa vám páči; a ak vám nestačí vaša penzia ...«

»Ach, nehovorte také hrozné slová,« prerusila ho Varvara Pavlovna, »smilujte sa надо mnou, aspoň ... aspoň k vôle tomu anjelikovi ...« a vysloviač to, Varvara Pavlovna prudko vybehla do druhej izby a priam sa vrátila s malým, veľmi pekne oblečeným dievčatkom na rukách. Bohaté, husté kadere padaly jej na milučkú, ružovú tváričku, na veľké čierne ospalé

očká; usmievala sa a žmúrila oči proti svetlu, a kyprou ručičkou operala sa o matkinu šiju.

»Ada, vois, c'est to père,«*) povedala Varvara Pavlovna, odhrnujúc vlasy s jej očí a náružive ju bozkávajúc, »prie le avec moi.«**)

»C'est ça, papa,«***) zašušľalo dievčatko.

»Oui, mon enfant, n'est pas, que tu l'aimes?«†)
Ale tu už stratal Lavreckij trpezlivosť.

»V ktorom melodramate odohráva sa práve takáto scéna?« zašomral a vyšiel.

Varvara Pavlovna postála chvíľku na mieste, zľahka pokrčila plecami, zaniesla dievčatko do druhej izby, sobliekla ho a uložila spať. Potom si vzala knihu, sadla si k lampe, počkala asi hodinu, napokon si sama ľahla.

»Eh bien, madame?«††) otázala sa slúžka, Francúzka, ktorú si doviedla z Paríža, zobliekajúc jej šnurovačku.

»Eh bien, Justine,« odvetila, »veľmi ostarel, ale zdá sa mi, že je stále taký dobrý. Podajte mi nočné rukavičky, pripravte mi na zajtra šedivé šaty až k hrdlu na zapínanie, a nezabudnite na baranie kotlety pre Adu... Pravda, tu ich bude ľažko dostať; ale musíme sa postarať.«

*) Ada, podívaj sa, to je tvoj otec.

**) Pros ho so mnou.

***) To je otecko.

†) Áno, moje dieťa, však ho máš rada?

††) Tak čo, paní?

»A la guerre, comme à la guerre,«*) poznamenala Justina a zhasila sviecu.

XXXVII.

Vyše dvoch hodín túlal sa Lavreckij po meste. Spomenul si na noc, strávenú v okolí Paríža. Srdce mu pukalo a v práznej, akoby ohlušenej hlave, krúžily stále tie isté myšlienky, nejasné, vzdorné, zlé. »Je živá, je tu,« šeptal s úžasom stále sa vracajúcim. Cítil, že stratil Lízu. Zlosť ho dusila; veľmi nečakane zastihol ho tento úder. Ako mohol tak ľahko uveriť hlúpemu táraniu vo feuilletone, kúsku papiera? »Ak keby som nebol uveril,« dumal d'alej, »aký by bol rozdiel? Nevedel by som, že ma Líza miluje a sama by o tom nevedela.« Nemohol zahnať od seba obraz svojej ženy, jej hlas, jej pohľady ... a preklínal seba, preklínal všetko na svete.

Nad ránom prišiel zmučený k Lemmovi. Dlho sa nemohol doklopať; konečne sa objavila v obloku hlava starca v nočnej čapici, kyslá, smŕštená, naskrze sa už nepodobajúca tej nadšenej hlave, ktorá pred dvaciatimi štyrmi hodinami kráľovsky vyhliadla na Lavreckého s vysosti svojej umeleckej vznešenosťi.

»Čo chcete?« spýtal sa Lemm, »nemôžem každú noc vyhrávať; práve som pil odvar.« Ale tvár Lavreckého bola iste veľmi nápadná; starec si priclonil oči, zadíval sa na svojho nočného hosta a pustil ho dnu.

*) Ked' sme sa dali na vojnu, musíme bojovať.

Lavreckij vošiel do izby a sklesol na stoličku; starec sa zastavil pred ním, zahaliac sa do svojho pestrého, ošúchaného županu, krčiac sa a prežúvajúc ústami.

»Prišla moja žena,« povedal Lavreckij, zodvihol hlavu a nevdojak sa usmial.

Lemmova tvár vyjadriala údiv, ale neusmial sa, len sa ešte viac zababušil do svojho županu.

»Ved' vy neviete,« pokračoval Lavreckij; »myslel som si ... čítal som to v novinách, že jej už niet na svete.«

»Ó, ó! to ste čítali nedávno?« otázal sa Lemm.

»Nedávno.«

»Ó, ó,« opakoval starec a vysoko zodvihol obrvy.
»Tak ona prišla.«

»Prišla. Je teraz u mňa; a ja ... ja nešťastný človek.«

A znova sa usmial.

»Ste nešťastný človek,« zvol'na opakoval Lemm.

»Christofor Fedoryč,« počal opäť Lavreckij; »odovzdali by ste lístok?«

»Hm. Smiem vedeť komu?«

»Lizav ...«

»A, — áno, áno, rozumiem. Dobre. A kedy ho mám odovzdať?«

»Zajtra, ako možno najvčaššie.«

»Hm. Môžem poslať Katarínu, svoju kuchárku. Nie, pôjdem sám.«

»A dnesiete mi odpoved'?«

»Donesiem odpoved'.«

Lemm si vzdychol.

»Áno, môj úbohý mladý priateľ; ste naozaj — nešťastný mladý človek.«

Lavreckij napísal Líze niekoľko slov; oznámil jej, že prišla žena, prosil ju, aby mu určila schôdzku — a vrhol sa na úzku pohovku tvárou k stene. Starec si ľahol do posteľe, dlho sa prevracal, kašľal, popíjal svoj odvar.

Nastalo ráno; obaja vstali. Podívali sa na seba podivnými očami. Lavreckému sa chcelo v tej chvíli zabiť sa. Kuchárka Katarína im priniesla čierňu kávu. Odbilo osem hodín. Lemm vzal klobúk, oznámil, že u Kalitinov má hodinu až o desiatej, ale že najde vhodnú zámienku, a odišiel. Lavreckij sa opäť hodil na pohovku, na dne jeho duše sa opäť zaševelil trpký smiech. Uvažoval o tom, ako ho žena vyhnala z domu; predstavoval si Lízino postavenie, zavierané oči a zakladal si ruky za hlavu. Konečne sa Lemm vrátil a priniesol mu kúsok papiera, na ktorý Líza ceruzou načrtala slová: »Dnes sa nemôžeme stretnúť, azda zajtra večer. Sbohom.« Lavreckij sucho a roztržito podákoval Lemmovi a odišiel domov.

Zastihol ženu pri raňajkách; Ada, samá lokna, v bielučkých šatočkách s modrými stužkami, jedla baraniu kotletu. Varvara Pavlovna hned' vstala, náhle vošiel Lavreckij do izby a s pokorou v tvári pristúpila k nemu. Požiadal ju, aby šla s ním do kabinetu, zavrel za sebou dvere a začal chodiť sem a tam; Varvara Pavlovna sa posadila, skromne položila jednu ruku na druhú a sledovala ho svojimi ešte vždy peknými, hoci trochu namaľovanými očima.

Lavreckij sa dlho nemohol dostať k slovu: cítil, že

sa neovláda; videl celkom jasne, že sa ho Varvara Pavlovna ani trochu nebojí, hoci sa tvárla, ako by mala padnúť do mdlôb.

»Počujte, milosťpani,« začal konečne, ťažko dýchajúc a zatínajúc chvíľami zuby, »nemusíme sa pred sebou pretvarovať. Vašej kajúcnosti ja neverím; keby aj bola úprimná, nemôžem sa s vami znova síť, nemôžem s vami žiť.«

Varvara Pavlovna zaťala zuby a prižmúrila oči. »Zhnusila som sa mu,« pomyslela si, »to je koniec! nie som už preň ani ženskou.«

»Nemôžem,« opakoval Lavreckij a zapäl sa až po krk. »Neviem, prečo ste sa sem ustávali: akiste nemáte peňazí.«

»Ach, vy ma urážate!« zašeptala Varvara Pavlovna.

»Tak či tak — jednak ste len, bohužiaľ, mojou ženou. Nemôžem vás teda vyhnať... preto vám navrhujem: Môžete ešte dnes, ak sa vám páči, odísť do Lavrík, žite tam; je tam, ako viete, pekný dom, dostanete všetko potrebné, okrem penzie... Súhlasíte?«

Varvara Pavlovna podniesla k tvári vyšívanú šatočku.

»Už som vám povedala,« riekla, nervózne škubajúc kútikom úst, že pristanem na všetko, čokoľvek sa vám zapáči urobiť so mnou. Nepozostáva mi iné ako opýtať sa vás, či mi aspoň dovolíte, aby som sa vám za vašu veľkodušnosť podľakovala?«

»Ned'akujte, prosím vás — tak to bude lepšie,« chvatne riekol Lavreckij. »Tak teda,« pokračoval, blížiac sa k dverom, »môžem sa spolahnúť...«

»Priam zajtra budem v Lavrikách,« odvetila Varvara Pavlovna, úctive vstávajúc. »Ale, Fedor Ivanyč (Teodorom ho už nemenovala) ...«

»Čo rozkážete?«

»Viem, že som si nijako nezaslúžila vášho odpustenia; môžem dúfať, že aspoň časom ...«

»Ech, Varvara Pavlovna,« prerušil ju Lavreckij, »ved' ste rozumná žena, a ani ja som nie sprosták; ale medzi nami bola vždy prieplať.«

»Viem sa pokoriť,« odvetila Varvara Pavlovna a sklonila hlavu. »Nezabudla som na svoje previnenie a neprekvapilo by ma, keby som sa dozvedela, že ste so dokonca zaradovali nad zprávou o mojej smrti,« dodala potichu, zľahka ukazujúc rukou na číslo novín, ktoré Lavreckij zabudol na stole.

Fedor Ivanyč sa strhol; feuilleton bol označený ceruzou. Varvara Pavlovna podívala sa naň ešte s väčším ponížením. Bola veľmi pekná v tú chvíľu. Šedivé parízske šaty strojne obopínaly jej hybkú, skoro sedemnásťročnú postavu, jej tenká nežná šija, okrúžená bielym golierikom, odmerano dýchajúca hrud', ruky bez náramníc a prsteňov — celá jej postava, od lesklých vlasov až po ledva vystupujúci koniec črievičku, bola elegantná...

Lavreckij kydol na ňu zlostný pohľad, div, že nevykríkol: »bravo!«, div ju neudrel päšťou po temeni — odišiel. O hodinu bol už na ceste do Vasilievského, a o dve hodiny rozkázala Varvara Pavlovna najlepší kočiar v meste, vzala si jednoduchý slamený klobúk s čiernym závojom a skromnú pláštenku, sve-

rila Adu na Justinu a vybrala sa do Kalitinov: dopytujúc sa u služebníctva, dozvedela sa, že jej muž chodieval k ním skoro denne.

XXXVIII.

Deň príchodu ženy Lavreckého do mesta O..., neveselý pre neho, bol ťažkým dňom i pre Lízu. Ešte nesišla dolu a nepozdravila matku, ked' sa pod obloktami ozval dupot konských kopýt a Líza s tajným strachom zbadala Panšinu, ktorý vchádzal do dvora. »Prišiel preto tak zavčasu, aby zvedel konečné rozhodnutie,« pomyslela si. A neskľamala sa. Pobudnúc chvíľu v salóne, navrhol jej, aby šla s ním do záhrady a požiadal ju, aby rozhodla o jeho osude. Líza posbierala sily a oznámila mu, že nemôže byť jeho ženou. Vypočul ju do konca, stojac k nej bokom a stiahnúc si klobúk na čelo; zdvorile, ale premeneným hlasom sa jej opýtal, či je to jej posledné slovo a či jej nedal nejakú príčinu k podobnej zmene v jej chovaní; potom pritisol dlaň k očiam, krátko a prudko vzdychol a odtrhol dlaň od tvári.

»Nechcel som ísť po vychodenej ceste,« povedal hluchým hlasom, »chcel som si najst' družku podľa túhy svojho srdca; ale ako vidno, nemá sa tak stať. Sbohom, sny!« Hlboko sa pred Lízou poklonil a vrátil sa do domu.

Líza dúfala, že hned' odíde; ale Panšin vošiel do kabinetu Marie Dmitrijevny a presedel pri nej asi hodinu. Odchádzajúc povedal Líze: »votre mère vous

appelle; adieu à jamais...«*) sadol na koňa a hneď od zápražia pustil sa do najprudšieho cvalu. Líza vošla k Marii Dmitrijevne a našla ju v plači: Panšin jej zvestoval svoje nešťastie.

»Prečo si ma zničila? Prečo si ma zničila?« tak začala svoje žaloby zarmútená vdova. »Koho by si ešte chcela? Prečo ti je nie súcim za muža? Kammer-junker! a neľúbi sa ti! V Petrohrade by sa mohol oženiť s hociktorou dvorskou slečnou! A ja, ja som dúfala! Odkedy že si premenila svoje názory o ňom? Kde sa vzala tá chmára na nebi — sama od seba neprišla! Azda nie ten mamľas? To si si našla radcu!«

»A on, holúbok môj,« pokračovala Maria Dmitrijevna, »aký je úctivý, i v zármutku pozorný! Slúbil mi, že ma neopustí. Ach, ja to neprežijem! Ach, hlava ma na smrť rozborela! Pošli mi Palašu. Zmárniš ma, ak si to ešte nerozmyslíš, — počuješ?« A nazvúc ju dva razy nevd'ačnicou, poslala Maria Dmitrijevna Lízu preč.

Odišla do svojej izby. Ale ešte si nevydýchla po rozhovore s Panšinom a s matkou, už sa na ňu oznove sniesla bûrka, a to s tej strany, s ktorej ju najmenej čakala. Marfa Timofejevna vošla do izby, a hned' buchla za sebou dvermi. Starenkina tvár bola bledá, čepiec jej sedel na krivo, oči sa jej svietily, ruky a rty triasly. Líza bola prekvapená: nikdy dosiaľ nevidela svojej rozumnej a rozšafnej tetky v takom stave.

»Pekne, slečinka,« začala Marfa Timofejevna traslavým a prerývaným šepotom, »veľmi pekne! Ktože

*) Vaša matka vás volá; sbohom navždy ...

ťa to naučil, dievka moja? ... Podaj mi vody; ani vravet' nemôžem.«

»Upokojte sa, tetuška; čo sa stalo?« riekla Líza, podávajúc jej pohár vody. »Ved' vy sama ste vari nežičili Panšinovi.«

Marfa Timofejevna postavila pohár.

»Ani piť nemôžem, ostatné zuby by som si vybila. Čo za Panšin? Aký Panšin? Radšej mi povedz, kto ťa naučil dávať si schôdzky po nociach, — ha, dievočka?«

Líza zbledla.

»Len sa, prosím, nechci vyhovárať,« pokračovala Marfa Timofejevna. »Šuročka všetko videla a povedala mi. Zakázala som jej klebetiť, a ona nelže.«

»Ved' ja sa nevyhováram, tetuška,« povedala Líza ledva slyšateľným hlasom.

»Á, á! teda tak, slečinka; ty si mu sama určila schôdzku, tomu starému hriešníkovi, tomu svätuškárovi?«

»Nie.«

»Ako teda?«

»Sišla som dolu do salónu po knihu; bol v záhrade a zavolal ma.«

»A ty si šla? Pekne. Či ho azda lúbiš?«

»Lúbim,« odpovedala potichu.

»Pane Bože večný! Ona ho lúbi!« Marfa Timofejevna si strhla s hlavy čepiec. »Ženatého človeka lúbi! nech sa páči! lúbi!«

»On mi povedal,« začala Líza.

»Čo ti povedal, ten sokolík, čo?«

»Povedal mi, že jeho žena umrela.«

Marfa Timofejevna sa prežehnala. »Boh jej daj kráľovstvo nebeské,« zašeptala, »bola to pluhavá ženská — Boh jej bud' milostivý. Teda tak: teda vdovec. Ale sa má k svetu, ako vidno. Jednu ženu zmárnil, a už za druhou lezie. Hľad'že ho, tichá voda! Ale niečo ti poviem, dcéra moja: za našich čias, kým som bola mladá, dievky za takéto pletky na holú dostávaly. Nehnevaj sa na mňa, dcéra moja; pre pravdu sa len sprostáci hnevajú. Zakázala som, aby ho dnes prijali. Mámu rada, ale toto mu nikdy neodpustím. Hľad'že sa na vdovca! Podaj mi vody. Ale že si nechala Panšina odísť s dlhým nosom, za to si chlapík: len nevyseduj po nociach s tým capím plemenom, s mužskými; nezarmucuj mňa, starenu! Ved' ja nielen láskat' — ja i hrýzť viem... Vdovec!«

Marfa Timofejevna odišla. Líza sa posadila do kúta a zaplakala. Bolo jej trpko na duši; nezaslúžila si takého poníženia. Nevesele sa počala jej ľubosť: už po druhý raz plakala od včera večera. Sotva sa jej zrodil v srdci ten nový, nečakaný cit, a už tak ťažko zaň pykala, tak hrubo dotkly sa cudzie ruky jej svätého tajomstva! Bolo jej stydno, trpko i bôľno, ale nemala ani pochybnosti ani strachu, a Lavreckij stal sa pre ňu ešte drahším. Váhala, kým sama seba nechápala; ale po tom stretnutí, po tom bozku nemohla už váhať; vedela, že ľubi. A ľubila statočne, bez žartu, zaviazala sa pevne — na celý život — a nebála sa hrozieb; cítila, že nict sily, ktorá by roztrhla tento sväzok.

XXXIX.

Maria Dmitrijevna veľmi sa poplašila, keď jej oznámili príchod Varvary Pavlovny Lavreckej; nevedela ani, či ju má priať: bála sa uraziť Fedora Ivanyča. Konečne zvíťazila zvedavosť. »Čože,« pomyslela si, »ved' je tiež z rodiny« — a posadiac sa do kresla, riekla lokajovi: »že prosím!« Prešla chvíľka; dvere sa otvorily; Varvara Pavlovna sa chvatne, sotva počuteľnými krokmi priblížila k Marii Dmitrijevne a nedopustiac, aby vstala z kresla, sklonila sa pred ňou temer na kolená.

»Dakujem vám, tetuška,« začala dojatým a tichým hlasom po rusky, »d'akujem vám; nedúfala som, že budete ku mne takí blahosklonní; ste dobrí ako anjel.«

Po týchto slovách zmocnila sa Varvara Pavlovna neočakávane jednej ruky Marie Dmitrijevny a jemne ju stisnúc vo svojich bledofialových rukavičkách, pokorne ju zodvihla k ružovým a mäkkým ústam. Maria Dmitrijevna bola celkom zmätená, vidiac takú krásnu, skvele oblečenú ženskú skoro pri svojich nohách; nevedela, čo má robiť: i ruku si chcela vyslobodiť, i posadiť by ju chcela, i rada by jej povedala niečo láska-vého; skončila tým, že povstala a bozkala Varvaru Pavlovnu na hladké a voňavé čelo. Varvara Pavlovna sa celá zachvela pod týmto bozkom.

»Vítam vás, bon jour,« riekla Maria Dmitrijevna, »pravda, nečakala som... ostatne, som samozrejme veľmi rada, že vás vidím. Chápete, moja milá, že nemôžem byť sudcom medzi mužom a ženou...«

»Môj muž má celkom pravdu,« prerusila ju Varvara Pavlovna, »sama som vinná.«

»To je veľmi chvályhodný cit,« riekla Maria Dmitrijevna, »veľmi. Dávno ste prišli? Videli ste ho? Ale sadnite si, prosím.«

»Prišla som včera,« odpovedala Varvara Pavlovna, pokorne si sadajúc na stoličku, »videla som Fedora Ivanyča, i hovorila som s ním.«

»Á! No, a čože on?«

»Bála som sa, že môj nečakaný príchod vzbudí v ňom hnev,« pokračovala Varvara Pavlovna, »ale nezbavil ma svojej prítomnosti.«

»To jest, on... Áno, áno, rozumiem,« povedala Maria Dmitrijevna. »On je na oko trochu hrubý, ale srdce má mäkké.«

»Fedor Ivanyč mi neodpustil, nechcel ma vypočuť. Ale bol taký dobrý a prepustil mi Lavriky na bývanie.«

»Utešený majetok.«

»Priam zajtra odídem ta, aby som sa podrobila jeho vôli; považovala som si však za povinnosť navštíviť najprv vás.«

»Som vám veľmi, veľmi povďačná, moja milá. Nikdy sa nesvedčí zabúdať na pokrevných. Ale viete, že sa divím, ako pekne hovoríte po rusky. C'est étonnant.«*)

Varvara Pavlovna si vzdychla.

»Privel'mi dlho som bývala v cudzine, Maria Dmi-

*) To je prekvapujúce.

trijevna, viem o tom; ale moje srdce vždy bolo ruské, a nezabudla som na svoju otčinu.«

»Tak, tak — tak sa to patrí. Fedor Ivanyč vás vôbec neočakával... Áno; verte mojej skúsenosti: la patrie avant tout.*) Ach, ukážte, prosím vás, čo to máte za prekrásnu pláštenku?«

»Páči sa vám?« Varvara Pavlovna spustila ju obratne s pliec. »Je veľmi jednoduchá, od madame Baudran.«

»To je hned' viđno. Od madame Baudran... aké rozkošné a vkusné! Som si istá, že ste si priviezli so sebou množstvo báječných vecí. Rada by som sa na ne aspoň podívala.«

»Celá moja toaleta je vám k službám, najmilšia tetuška. Ak dovolíte, môžem všeličo ukázať vašej komornej. Mám so sebou slúžku z Paríža — znamenitá krajčírka.«

»Ste veľmi láskaví, moja drahá. Ale naozaj sa okúňam.«

»Okúňate sa... s výčitkou namietla Varvara Pavlovna. »Ak ma chcete obšťastniť — nakladajte so mnou ako so svojím majetkom.«

Maria Dmitrijevna sa roztápala.

»Vous êtes charmant,«**) riekla. »Ale prečo si nesložíte klobúk a rukavičky?«

»Ako? vy dovolíte?« otázala sa Varvara Pavlovna a zľahka, akoby v údive sopäla ruky.

»Pravdaže; ved' dúfam, že ostanete na obed. So-

*) Vlast' надо všetko.

**) Ste roztomilí.

známim vás... soznámim vás so svojou dcérou.« Tu sa Maria Dmitrijevna trochu zarazila. »No, azda by to šlo,« pomyslela si. — »Dnes sice trochu prechorela.«

»Ó, ma tante,*) ste prveľmi láskaví!« zvolala Varvara Pavlovna a zdvihla šatočku k očiam.

Kozáčik oznámil príchod Gedeonovského. Starý vravuška vošiel ukláňajúc sa a usmievajúc. Maria Dmitrijevna predstavila ho svojmu hostovi. Zprvoti sa pomiatol, ale Varvara Pavlovna tak koketne a úctivé s ním zachádzala, že sa mu až uši zapálily, a výmysly, klebety, lichôtky ako med plynuly s jeho úst. Varvara Pavlovna ho poslúchala, zdržanlivu sa usmievala a sama sa pomaly rozhovorila. Skromne rozprávala o Paríži, o svojich cestách, o Badene; asi dva razy rozosmiala Mariu Dmitrijevnu a zakaždým si potom ľahko vzdychla ako by si v duchu vyčítala nemieru veselosť; vyprosila si dovolenie, aby mohla priviesť Adu. Sviečuc si rukavičky, ukázala svojimi hladkými, mydlom à la guimauve vymytými rukami — ako a kde sa nosia volány, ryše, čipky, mašle; spomenula, že donesie flášočku s novou anglickou voňavkou: Victoria's Essence, a zaradovala sa ako dieťa, keď jej Maria Dmitrijevna slúbila, že ju príjme do daru; zaplakala pri spomienke, aký pocit sa jej zmocnil, keď po prvý raz počula ruské zvony. »Tak hlboko ma dojaly, v samom srdci,« poznamenala.

V tú chvíľu vošla Líza.

Od rána, odtedy, keď úžasom celá zmrznutá, prečí-

*) Tetuška.

tala Lavreckého dopis, chystala sa Líza na stretnutie s jeho ženou; tušila, že ju uvidí. Rozhodla sa nevyhýbať sa jej, aby tak potrestala svoje, ako ich nazvala, zločinné nádeje. Náhly prelom v jej osude otriasol jej bytosť v samých základoch; za dáke dve hodiny jej tvár schudla; ale neuronila jedinej slzy. »Zaslúžila som si to!« povedala sama sebe s námahou a vzrušene potláčajúc v duši akési trpké, zlé, ju samu desiace pocity. »No, musím vojsť!« povedala si, náhle sa dozvedela o príhode Lavreckej, a vošla... Dlhostála predo dvermi salónu, kým sa rozhodla otvoriť ich; s myšlienkou: »Previnila som sa voči nej,« prekročila prah a prinútila sa k pohľadu na ňu, donútila sa k úsmevu na ňu. Varvara Pavlovna vyšla jej v ústrety, náhle ju zbadala, uklonila sa pred ňou zľahka, ale preca úctive. — »Dovoľte, aby som sa predstavila,« zašveholila líškavým hlasom, »vaša mamam je voči mne taká blahosklonná a dúfam, že i vy budete... dobrí.« Výraz tvári Varvary Pavlovny, keď vyslovila toto posledné slovo, jej ľstivý úsmev, chladný a zároveň mäkký pohľad, pohyb jej rúk a pliec, ba i jej šaty a celá bytosť — vzbudili v Líze taký pocit odporu, že nemohla ničoho odpovedať a iba násilím jej podala ruku. »Táto slečinka opovrhuje mnou,« pomyšlela si Varvara Pavlovna, mocne stisnúc chladné Lízine prsty, a obrátiac sa k Marii Dmitrijevne, povedala polohlasne: »mais elle est délicieuse!« Líza sa vedala polohlasne: »mais elle est délicieuse!«*) Líza sa slabo zapýrila, vycítila v tejto poznámke posmech a

*) »Je rozkošná!«

urážku; rozhodla sa však neveriť svojím dojmom a posadila sa k obloku nad vyšívací rám. Varvara Pavlovna nedala jej ani tu pokoja: pristúpila k nej a začala chváliť jej vkus, jej umenie... Lízino srdce udrelo silne a bolestne: ledva sa premáhala, ledva vydŕzala na mieste. Zdalo sa jej, že Varvara Pavlovna vie o všetkom, že tajne jasá a vysmieva sa jej. Na šťastie Gedeonovskij oslovil Varvaru Pavlovnu a prechiedol jej pozornosť na iný predmet. Líza sa sklonila nad rámom a potajomky ju pozorovala. »Túto ženu,« myslela si, »on ľúbil.« Ale hned' vyhnala z hlavy myšlienku na Lavreckého; bála sa, že stratí vládu nad sebou, cítila, že sa jej zmocňuje ošial'. Maria Dmitrijevna začala hovoriť o hudbe.

»Počula som, moja drahá,« povedala, »že ste znamenitá virtuózka.«

»Dávno som nehrala,« namietla Varvara Pavlovna, bez meškania sa však posadila k pianu a smeľe prebehla prstami po klávesách. »Želáte si?«

»Budťe takí láskaví.«

Varvara Pavlovna zahrala majstrovsky skvelú a ťažkú Herzovu štúdiu. Mala veľa sily a obratnosti.

»Silfida!« zvolal Gedeonovskij.

»Neobyčajné!« potvrdila Maria Dmitrijevna. »Nuž, Varvara Pavlovna, priznám sa,« povedala pomenujúc ju po prvý raz menom; »prekvapili ste ma; vy by ste mali koncerty dávať. Máme tu hudobníka, Nemca rodom, je to starec a podivín, ale veľmi učený; dáva Líze hodiny, ten postúpi s rozumu až vás počuje.«

»Lizaveta Michajlovna tiež hrá?« opýtala sa Varvara Pavlovna, zľahka k nej obrátiac hlavu.

»Áno, nehrá zle a má rada hudbu; ale čože je to oproti vám? Ale je tu ešte jeden mladý pán, s tým by ste sa mali soznámiť. To je umelec telom i dušou a skladá veľmi milé veci. Iba ten vás tu môže oceniť.«

»Mladý pán?« spýtala sa Varvara Pavlovna. »Kto je to? Dáky chudák?«

»Kdeže by! prvý gavalier v meste, a nielen u nás — et à Pétersbourg.*⁾ Kammer-junker, z najlepšej spoločnosti. Iste ste o ňom počuli: Panšin, Vladimír Nikolajič. Je tu v úradnej záležitosti... budúci minister, uistújem vás.«

»A umelec?«

»Umelec telom i dušou, a taký milý. Uvidíte ho. Za celý čas veľmi často býval naším hosťom; pozvala som ho i na dnes večer; *dúfam*, že príde,« dodala Maria Dmitrijevna s krátkym vzdychom a kosým, trpkým úsmevom.

Líza pochopila význam tohto úsmevu, ale myslała na niečo iného.

»A mladý?« tázala sa znova Varvara Pavlovna, ľahko modulujúc tón svojho hlasu.

»Osemadvacaťročný — a veľmi príjemného zo-vňajšku. Un jeune homme accompli,**⁾ ubezpečujem vás.«

»Vzorný, možno povedať, mládenec,« poznamenal Gedeonovskij.

*⁾ I v Petrohrade.

**) Dokonalý mladý človek.

Varvara Pavlovna nečakane zahrala hlučný Straussov valčík, počínajúci takým silným a prudkým trilkom, že Gedeonovskij sa dokonca strhol; práve uprostred valčíka prešla do smutného motívu a skončila ariou z »Lucie«: *Fra poco...,* povážiac, že veselá hudba sa nehodí k jej postaveniu. Aria z »Lucie«, zdôraznená na citlivých miestach, veľmi Mariu Dmitrijevnu dojala.

»Aká duša!« poznamenala polohlasne ku Gedeonovskému.

»Silfida!« opakoval Gedeonovskij a vyvrátil oči k povale.

Nastal čas obedu. Marfa Timofejevna sišla shora, keď už polievka stála na stole. Chovala sa k Varvare Pavlovne veľmi sucho, odpovedala jednoslabične na jej poklony, nedívala sa na ňu. Varvara Pavlovna čoskoro pochopila, že s touto stareňkou si neporadí, a prestala k nej hovoriť. Zato Maria Dmitrijevna stala sa ešte láskavejšou k svojmu hostovi; tetkina nezdvorilosť ju nahnevala. Ostatne Marfa Timofejevna nielen, že sa nedívala na Varvaru Pavlovnu; ani na Lízu sa nedívala, hoci sa jej oči len tak blyšťaly. Sedela ako z kameňa, celá žltá, bledá, so začatými zubami — nejedla ničoho. Líza sa zdala pokojnou. A naozaj, v jej duši rozhostil sa pokoj; zmocnila sa jej podivná necitlivosť, necitlivosť odsúdenca. Pri obede Varvara Pavlovna hovorila málo: ako by sa znova bola poľakala, a jej tvár zastrela sa výrazom skromnej melancholie. Len Gedeonovskij oživoval rozhovor svojimi rozprávkami, hoci každú chvíľu pokukoval po Marfe Timofejevne a pokašľával. Kašeľ prichodil naň

vždy, keď sa chystal v prítomnosti Marfy Timofejevny lhať — ale Marfa Timofejevna mu dnes neprekážala, neskákala mu do reči. Po obede vysvitlo, že sa Varvara Pavlovna veľmi rada hráva preferans. Marii Dmitrijevne tak sa to zapáčilo, že bola v duchu dokonca dojatá a pomyslela si: »Preca musí byť len sprosták ten Fedor Ivanyč, keď si nevie vážiť takejto ženy!«

Sadla si s ňou a s Gedeonovským ku kartám, a Marfa Timofejevna odviedla Lízu so sebou hore, poviediac, že je zmenená do nepoznania, že ju iste bolí hlava.

»Áno, hrozne ju bolí hlava,« potvrdila Maria Dmitrijevna, obracajúc sa k Varvare Pavlovne a vyvračajúc oči. »Sama mávam také migrény . . .«

»Čo nepoviete!« zvolala Varvara Pavlovna.

Líza vošla do tetkinej izby a ustatá klesla na stoličku. Marfa Timofejevna dlho a milčky hľadela na ňu, tichúčko pred ňu pokľakla — a začala jej, stále tak milčky, bozkávať obe ruky. Líza sa sklonila, zapýrila sa — a pustila sa do pláču, ale nezodvihla Marfu Timofejevnu, neodňala jej svojich rúk: cítila, že nemá práva odoberať jej ich, že nemá práva brániť starence v ľútosti a v účasti, že jej nesmie prekážať, aby si vyprosila od nej odpustenie za včerajšok. A Marfa Timofejevna nemohla sa do sýta vybozkávať tých úbohých, bledých, bezmocných rúk — a nemé slzy rinuly sa z jej očí i z očí Líziných. Kocúr Matroz priadol v širokom kresle vedľa klbka s punčochou, podlhovastý plamienok lampičky sotva že sa chvel pred ikonou. V súsednej izbe stála za dvermi Nastasia

Karpovna a tiež si stierala slzy kostkovanou šatočkou, zhužvanou do klbečiatka.

XL.

Zatial' sa dole v salóne hrali preferans. Maria Dmitrijevna vyhľávala a bola v dobrej nálade. Vošiel sluha a oznámil Panšinov príchod.

Maria Dmitrijevna odložila karty a zahniezdila sa v kresle; Varvara Pavlovna podívala sa na ňu so slabým úsmevom, potom obrátila zraky na dvere. Objavil sa Panšin v čiernom fraku, s vysokým anglickým golierom, upätý až po krk. »Bolo mi ľažko premôcť sa, ale vidíte, prišiel som,« to asi vyjadrovala jeho pečlive vyholená, neusmievajúca sa tvár.

»Prosím vás, Voldemar,« zvolala Maria Dmitrijevna, »predtým ste prichádzali bez oznámenia!«

Panšin odpovedal Marii Dmitrijevne iba pohľadom, zdvorile sa jej poklonil, ale ruky jej nepobozkal. Predstavila ho Varvare Pavlovne; Panšin ustúpil na krok, poklonil sa práve tak zdvorile, ale o odtienok elegantnejšie a úctivejšie a prisadol si k hraciemu stolíku. Preferans sa hned' na to skončil. Panšin sa spýtal na zdravie Lizavety Michajlovny, dozvedel sa, že sa necíti celkom dobre, prejavil svoju lútosť; potom sa dal do reči s Varvarou Pavlovnou, diplomaticky uvažujúc a rozvažujúc nad každým slovom, úctive počúvajúc jej odpovede do konca. Ale vážnosť jeho diplomatického tónu nepôsobila na Varvaru Pavlovnu, neprechádzala na ňu. Naopak, s veselou pozornosťou

hl'adela mu do tvári, hovorila nenútene, a jej tenké nozdry sa zľahka chvely ako zdržiavaným smiechom. Maria Dmitrijevna začala vychvalovať jej talent; Panšin úctive, nakol'ko mu to dovoľoval vysoký golier, nаклонil hlavu, poznamenal, že už vopred bol o tom presvedčený, a previedol rozhovor div nie na samého Metternicha. Varvara Pavlovna prižmúrila svoje zamatové oči a rečúc polohlasom: »Ale ved' vy ste tiež umelec, un confère,« pripojila ešte tichšie: »venez!«*) a ukázala hlavou na piano. Toto jediné slovo »venez« — okamžite, ako by kúzлом premenilo celý zovňajšok Panšinov. Jeho upäté chovanie sa stratilo; usmial sa, ožil, rozopnul frak a opakujúc: »čože som ja za umelca, škoda reči! zato vy, počul som, ste skutočná umelkyňa« — šiel za Varvarou Pavlovou k pianu.

»Prinúťte ho, aby zaspieval romancu — ako luna pláva,« zvolala Maria Dmitrijevna.

»Vy spievate? spýtala sa Varvara Pavlovna a ožiarila ho jasným a bystrým pohľadom.

Panšin sa začal vyhovárať.

»Sadnite si,« opakovala dôrazne, poklepávajúc na operadlo stoličky.

Panšin si sadol, zakašľal, povolil si golier a zaspieval svoju romancu.

»Charmant,« povedala Varvara Pavlovna, »utešene spievate, vous avez du styl — opakujte.«

Obišla piano a postavila sa rovno proti Panšinovi. Panšin opakoval romancu, dodávajúc svojmu hlasu melodramatického chvenia. Varvara Pavlovna hľadela

*) Podťte.

naň uprene, opierajúc sa laktom o piano a držiac svoje biele ruky v rovnakej výške s ústami. Panšin skončil.

»Charmant, charmant idée,« poznamenala s vážnou istotou znalca. »Povedzte, napísali ste niečo i pre ženský hlas, pre mezzosoprán?«

»Ja temer ničoho nepíšem,« namietol Panšin, »vedú to len hračky, tak mimochodom ... Vy azda spievate?«

»Spievam.«

»Ó! zaspievajte nám niečo,« zvolala Maria Dmitrijevna.

Varvara Pavlovna zachránila si vlasy so zapálených líc a potriasla hlavou.

»Naše hly by sa maly k sebe hodit,« riekovala, obrátiac sa k Panšinovi, »zaspievajme dueto. Poznáte ‚Son geloso‘, alebo ‚La ci darem‘, alebo ‚Mira la bianca luna‘?«

»Voľakedy som spieval ‚Mira la bianca luna‘,« odpovedal Panšin; »ale dávno, zabudol som už.«

»Nevadí, skúsime to polohlasne. Pusťte ma.«

Varvara Pavlovna si sadla k pianu; Panšin sa postavil vedľa nej. Zaspievali polohlasne dueto, pritom ho Varvara Pavlovna niekoľkoráz opravila, potom zaspievali nahlas, potom dva razy opakovali ‚Mira la bianca lu... u... una‘. Hlas Varvary Pavlovny stratil už sviežosť, ale ovládala ho veľmi obratne. Panšin sa zpočiatku bál a spieval trochu falošne, potom si však dodal smelosti, a hoci nespieval celkom bezvadne, pohyboval aspoň plecami, kolísal sa celým telom a chvíľami nadvíhal ruku ako ozajstný spevák. Varvara Pavlovna zahrála dve tri vecičky od Thalberga a koketne zadeklamovala malú francúzsku ariu. Maria Dmitrijevna

nevedela už, ako vyjadriť svoju spokojnosť; niekoľko ráz chcela poslať po Lízu; ani Gedeonovskij nenachádzal slov a len hlavou prikyvoval — ale odrazu neočakávane zívol a sotva si stihol zakryť dlaňou ústa. Toto zívnutie neušlo Varvare Pavlovne; náhle sa obrátila chrbtom k pianu, povedala: »assez de musique comme ça; porozprávame sa,«*) — a složila ruky na prsiach. »Oui, assez de musique,« veselé opakoval Panšin a nadpriadol s ňou rozhovor — smelý, ľahký, vo francúzskej reči. »Celkom ako v najlepšom francúzskom salóne,« pomyslela si Maria Dmitrijevna, počúvajúc ich hebké reči plné náražok. Panšin sa cítil úplne spokojne; oči mu žiarili, usmieval sa; zpočiatku si ustaranano šúchal čelo, chmurlil obrvy a prudko vzdychal, ked' sa stretol s pohľadom Marie Dmitrijevny; ale neskôr celkom na ňu zabudol a cele sa oddal rozkoší polosvetského, poloumeleckého hovoru. Varvara Pavlovna sa ukázala ako veľká filozofka: na všetko mala hotovú odpoved', nič ju neprekvapilo, o ničom nepochybovala; bolo vidno, že zmárnila veľa času v rozhovoroch s mûdrymi ľuďmi všeljakého druhu. Všetky jej myšlienky a city vrtily sa okolo Paríža. Panšin previedol reč na literatúru: vysvitlo, že práve tak ako on čítala iba francúzske knihy: George Sandová ju pohoršovala, Balzaca si vážila, napriek tomu, že ju nudil, Suea a Stribea považovala za veľkých znalcov sŕdc, zbožňovala Dumasa a Févala; v duchu dávala prednosť Paul de Kockovi, ale jeho meno, samozrejme, ani raz nespomenula. Úprimne povedané, literatúra ju nie veľ-

*) Dost' už hudby, tak.

mi zaujímala. Varvara Pavlovna vyhýbala sa veľmi obratne všetkému, čo by mohlo i len zd'aleka pripomenúť jej terajšie postavenie; o láske nebolo v jej reči ani zmienky; naopak, v jej slovách zračila sa skôr prísnosť k výstrednostiam vášne, sklamanie, pokora. Panšin jej odporoval; nesúhlasila s ním ... ale, podivné! v tej istej chvíli, keď z jej úst vychádzaly odsudzujúce slová, často drsné, zvuk týchto slov bol líškavý a nežný, a jej oči hovorily ... čo vlastne hovorily tieto nádherné oči? — ťažko povedať; ale tie slová neboli prísné, neboli celkom jasné, boli sladké. Panšin sa snažil užádnuť ich tajný smysel, sám sa pokúšal hovoriť očima, ale cítil, že sa mu nedarí jedno ani druhé; uvedomoval si, že Varvara Pavlovna je skutočná zahraničná ľvica, ktorá stojí vyššie ako on, a nemohol sa preto dokonale ovládnuť. Varvara Pavlovna mala vo zvyku dotýkať sa v rozhovore zľahka rukávu svojho spoločníka; tieto občasné dotyky Vladimíra Nikolajiča veľmi vzrušovaly. Varvara Pavlovna ovládala umenie ľahko sa s každým sblížiť; neminuly ani dve hodiny a Panšinovi sa už zdalo, že ju pozná celé roky a Líza, tá istá Líza, ktorú preca ľúbil, ktorej včera ponúkal svoju ruku, zmizla ako v hmle. Priniesli čaj; rozhovor sa stal ešte voľnejším. Maria Dmitrijevna zazvonila na kozáčika a odkázala Líze, aby sišla dolu, akže ju už prestala boleť hlava. Panšin, počujúc spomenúť Lízino meno, začal hovoriť o sebažertve, o tom, kto je skôr schopný obeti — muž alebo žena. Maria Dmitrijevna sa hned rozčúlila, počala tvrdiť, že rozhodne žena, prehlásila, že to dokáže dvoma slovmi, zamotala sa a skončila akýmsi dosť nepodareným prirovnaním. Varvara

Pavlovna vzala notový sošit, do polovice sa ním zastrela, nahla sa k Panšinovi, a chrústajúc suchár s po-kojným úsmevom na ústach i v pohľade poznamenala polohlasne: »Elle n' a pas inventé la poudre, la bone dame.«*) Panšin sa trochu poľakal, zadivil sa smelosti Varvary Pavlovny; ale nepochopil koľko pohŕdania k nemu samému skrýva sa v tejto neočakávanej dôvernosti a pozabudnúc na láskavosť a oddanosť Marie Dmitrijevny, pozabudnúc na obed, ktorými ho kŕmila, na peniaze, ktoré mu požičiavala — s tým istým posmeškom a tým istým hlasom povedal (nešťastník): »Je crois bien« — ba ani nie »je crois bien,« ale »j'crois ben!**)

Varvara Pavlovna vrhla naň priateľský pohľad a vstala. Prišla Líza; Marfa Timofejevna ju darmo zdržiavala. Rozhodla sa, že pretrpí skúšku do konca. Varvara Pavlovna pošla jej v ústrety spolu s Panšinom, ktorému sa objavil na tvári predošlý diplomatický výraz.

»Ako je vám?« spýtal sa Lízy.

»Trochu lepšie, d'akujem,« odvetila Líza.

»A my sme sa tu trochu zabávali hudbou; škoda, že ste nepočuli Varvaru Pavlovnu. Spieva znamenite, une artiste consommée.«***)

Podťe sem, ma chére,« ozval sa hlas Marie Dmitrijevny.

Varvara Pavlovna priam s poslušnosťou dieťaťa

*) Nevynašla pušný prach, táto dobrá dáma.

**) Rád verím.

***) Dokonalá umelkyňa.

pristúpila k nej a prisadla si na nevelký tamuret k jej nohám. Maria Dmitrijevna zavolala ju preto, aby Líza zostala aspoň na chvíľu o samote s Panšinom: stále ešte tajne dúfala, že sa dcéra spamätá. Okrem toho napadla jej myšlienka, ktorú chcela hned' vysloviť.

»Viete,« zašeptala Varvare Pavlovne, « chcela by som sa pokúsiť pomeriť vás s mužom; neručím za úspech, ale pokúsim sa. On si ma totiž veľmi váži.«

Varvara Pavlovna zvoľna zdvihla k nej oči a krásne sopäla ruky.

»Bola by ste mojou spasiteľkou, ma tante,« riekla skormúteným hlasom. »Neviem, ako by som vám poďakovala za vašu láskavosť; ale priveľmi som sa previnila voči Fedorovi Ivanyčovi; nemôže mi odpustiť.«

»Azda ste... naozaj...« začala zvedave Maria Dmitrijevna.

»Neopytujte sa,« prerusila ju Varvara Pavlovna a sklopila oči. »Bola som mladá, ľahkomyselná . . . Ostatne, nechcem sa ospravedlňovať.«

»No, preca, prečo by sme neskúsili? Nezúfajte,« namietla Maria Dmitrijevna a chcela ju pohladíť po tvári, ale podívala sa jej do očí a stratila odvahu. »Skromná je, skromná,« pomyslela si, »ale hotová ľvica.«

»Ste chorí?« opýtal sa medzitým Panšin Lízy.

»Áno, nie mi je dobre.«

»Chápem vás,« riekol po chvíli mlčania, »áno, chápem vás.«

»Chápete?«

»Chápem vás,« významne opakoval Panšin, pretože jednoducho nevedel, čo rozumnejšieho povedať.

Líza sa zarazila, ale potom si pomyslela: »Nech tam!« Panšin sa zatváril tajomne, umíkol a prísne sa zadíval bokom.

»Zdá sa mi, že už odbilo jedenásť hodín,« poznamenala Maria Dmitrijevna.

Hostia porozumeli narázke a počali sa odoberať. Varvara Pavlovna musela slúbiť, že príde zajtrá na obed a priviedie so sebou i Adu; Gedeonovskij, ktorý skoro zaspal, sediac v kúte, ponúkol sa, že ju odprevadí domov. Panšin sa slávnostne rozlúčil so všetkými, a na záprazi, pomáhajúc Varvare Pavlovne do koča, stisol jej ruku a zavolal za ňou: »Au revoir!« Gedeonovskij si sadol vedľa nej a Varvara Pavlovna sa celou cestou bavila tým, že kládla akoby nevdojak koniec svojho črievičku na jeho nohu; Gedeonovskij bol zmätený, hovoril jej samé poklony. Ona sa smiala a hádzala po ňom očima, keď svetlo pouličnej lampy padlo do kočiara. Valčík, ktorý bola zahrala, znel jej v hlave, rozrušoval ju; nech bola kdekolvek, stačilo, aby si predstavila osvetlenú tanečnú sieň, bystré krúženie vo zvukoch hudby — a duša sa v nej vznieta, oči podivne pohasly, úsmev blúdil na rtoch, čosi pôvabného, bacchantského sa rozlievalo po celom tele. Keď prišli pred dom, ľahko vyskočila z kočiara — iba ľvice vedia tak vyskakovať — obrátila sa ku Gedeonovskému a rozošmiala sa mu odrazu zvonivým smiehom rovno do tvári.

»Rozkošná osoba,« pomyslel si štátny radca, kráčajúc do svojho bytu, kde ho čakal sluha s fl'ašočkou mydlového kafra, »šťastie, že som vážny človek ale čomu sa len smiala?«

Marfa Timofejevna presedela celú noc pri Lízinej posteli.

XLI.

Lavreckij strávil poldruhého dňa vo Vasilievskej a skoro cez celý ten čas túlal sa po okolí. Nemohol zostať dlho na jednom mieste: žiaľ ho mučil. Prežíval všetky trýzne neprestajných, prudkých a bezmocných záchvatov. Spomenul si na pocit, ktorý zachvátil jeho dušu na druhý deň po príchode na dedinu; spomenul si na svoje vtedajšie úmysly a veľmi sa mrzel na seba... Čo ho mohlo odtrhnúť od toho, čo považoval za svoju povinnosť, za smysel svojej budúcnosti? Túha po šťastí — zase len túha po šťastí! »Zdá sa, že Michalevič mal pravdu,« myslel si. — »Zachcelo sa mi po druhý raz skúsiť šťastie vo svete,« hovoril sám k sebe; »zabudol si, že i to je prepych, nezaslužená milosť, ked' ono aspoň raz navštívi človeka. Nebolo dokonalé, bolo falošné, namietneš azda; ale či máš právo na dokonalé, opravdové šťastie! Obzri sa okolo, kto tu žije blažene, kto sa naplno raduje? Hľa, tamto mužík ide kosiť lúku; on je azda spokojný so svojím osudem... Ale — chcel by si vari meniť s ním? Spomeň si na svoju matku, aké nepatrné boly jej túžby, čo jej bolo súdené? Pred Panšinom si sa zrejme iba, chvastal, ked' si mu hovoril, že si prišiel do Ruska orať; prišiel si sa na staré kolena zaliečať slečinkám. Došla zvest, že si slobodný, a všetko si nechal, na všetko si zabudol a rozbehol si sa ako chlapec za motýľom...« Lízin obraz predstavoval sa mu neprestajne kým takto uva-

žoval; s úsilím ho zaháňal, ako aj druhý neodbytný obraz, iné pokojné, záludné, krásne a nenávidené rysy. Starec Anton zbadal, že pánovi čosi chýba; povzdychol si niekoľko ráz predo dvermi a niekoľko ráz na prahu a rozhadol sa osloviť ho, poradiť mu, aby sa napiš dačoho teplučkého. Lavreckij sa naň oboril, rozkázal mu, aby odišiel, ale potom ho požiadal o odpustenie; ale Anton sa tým viac zarmútil. Lavreckij nemohol sedieť doma v salóne; zdalo sa mu, že praded Andrej opovržlive sa díva s plátna na svojho neduživého potomka. »Eh, ty! plytko plávaš!« hovorily jeho na bok skrívené ústa. »Vari sa naozaj nespamätám,« myslel si — poddám sa takej ... hlúposti?« (Tažko ranení na vojne vždy hovoria o svojich ranách ako o »hlúpostiach«. Keby človek sám seba neklamal, nemohol by žiť na zemi). »Vari som naozaj chlapec? Hej, zblízka som sa díval, skoro na rukách držal som šťastie na celý život — odrazu zmizlo; ale veď i v loterii, keby sa kolo ešte o kúsok pohlo, stal by sa z chudáka boháč. Nemalo sa teda stať, nestalo sa — hotovo. Dám sa do roboty, zatnem zuby a prinútím sa mlčať. Ale prečo som utiekol, prečo tu sedím, strčiac hlavu do piesku ako pštros? Vraj je strašné podívať sa nešťastiu do očí — nesmysel!« — »Anton!« zavolal hlasno, »povedz, aby priam zapriahli do tarantasu.« — »Hej,« pomyslel si znova, »treba sa prinútiť mlčať, stisnúť sa do kliešťov ...«

Takými úvahami chcel Lavreckij liečiť svoj zármutok; ale zármutok bol veľký a mocný; i sama Apraksieja, ktorá stratila ani nie tak rozum, ako všetok cit, pokrútila hlavou a smutne ho vyprevádzala očima, keď

sadol do tarantasu, aby odišiel do mesta. Kone bežaly cvalom; sedel nehybne a vystretý a nehybne sa díval pred seba na cestu.

XLII.

Deň pred tým napísala Líza Lavreckému, aby k ním večer prišiel; ale on zašiel najprv do svojho bytu. Nezastihol doma ani ženy, ani dcéry; od služebníctva sa dozvedel, že odišla do Kalitinov. Táto zvesť ho prekvapila i nazlostila: »Ako vidno, umienila si Varvara Pavlovna prenasledovať ma všade,« pomyslel si, majúc srdce plne hnevú. Začal chodiť sem a tam po izbe, neprestajne odstrkujúc nohami i rukami detské hračky, knižky, všeljaké ženské pletky, ktoré sa mu motaly do cesty. Zavolal Justinu a rozkázal jej, aby odpratala to smetisko. — »Qui, monsieur,« odpovedala s úškľabkom a začala riadiť izbu, elegantne sa zohýnajúc a dávajúc mu každým pohybom na javo, že ho považuje za neohrabaného medveda. S nenávistou sa díval na jej vyžitú, ale stále ešte pikantnú, posmešnú parížsku tvár, na jej biele rukávce, hodvábnu zásterku a ľahučký čepček. Napokon ju poslal preč a po dlhom váhaní (Varvara Pavlovna sa stále ešte nevracala) rozhodol sa odísť do Kalitinov — nie k Marii Dmitrijevne (ani za svet by neboli vskročili do jej salónu, kde bola jeho žena), ale k Marfe Timofejevne. Spomenul si, že zadné schody od vchodu pre čelad' viedly rovno k nej. Náhoda mu pomohla, stretol na dvore Šuročku, ktorá ho doviedla k Marfe Timofejevne. Zastihol ju samotnú, čo

nebývalo jej zvykom; sedela v kútiku, prostovlasá, shrbená, s rukami složenými na prsiach. Ked' uvidela Lavreckého, veľmi sa pol'akala, byстро vstala a začala pobehovať po izbe, ako by hľadala svoj čepiec.

»Á, to si ty,« riekla, vyhýbajúc sa jeho pohľadu a stále niečo hľadajúc. »No, čo, vítaj ... Ako vravíš? Kde si bol včera? Tak, ona prišla, no, čo sa dá robiť ... musíš dáko ...«

Lavreckij sa posadil.

»Sadni si, sadni,« pokračovala starenka. »Šiel si sem rovno? Pravdaže ... hej. To si sa prišiel na mňa podívať? Ďakujem ti.«

Starenka zatichla. Lavreckij nevedel, čo jej má povedať; ale rozumela mu.

»Líza ... hej. Práve tu bola — Líza,« pokračovala Marfa Timofejevna, zaväzujúc a rozväzujúc šnúrky svojho vrecúška na ručné práce. »Nie je zdravá. Šuročka, kdeže si? Pod' sem, moje dieťa; či nemôžeš ani chvíľku pobudnúť na mieste? Aj mňa bolí hlava. To asi od ich spevu a od hudby.«

»Od akého spevu, tetuška?«

»A nuž od akého! Začali už s tými, akože to voláte? duetami. A všetko po taliansky: či-či a ča-ča, hotové straky. Nôty naťahujú, div z človeka dušu nevytrasú. Ten Panšin a tá tvoja. A ako chytro sa dohodli, bez ceremonii, ako by boli z rodiny. Koniec koncov i pes — i ten hľadá búdu; človek sa tiež pchá, tým skôr, ked' ho nevyháňajú.«

»Preca len, musím sa priznať, nečakal som to,« povedal Lavreckij, »bolo k tomu treba hodne smelosti.«

»Nie, môj drahý, to je nie smelosť, to je vypočí-

tavosť. Ale čo nás po nej! Vraj ju posielas do Lavrík, je to pravda?«

»Áno, prepustím jej ten majetok na užívanie.«

»Peniaze nepýtala?«

»Dosiľ ešte nie.«

»No, nebude to dlho trvať. Ale teprv teraz som si ťa povšimla. Si zdravý?«

»Zdravý.«

»Šuročka!« zvolala náhle Marfa Timofejevna, »zabehni, povedz Lizavete Michajlovne — totiž nie, spýtaj sa jej, kam dala moju knižku... ved' je dole?«

»Dole.«

»Hej, tak; spýtaj sa jej teda, kam dala moju knižku? Ona už vie.«

»Prosím.«

Starenka znova ako by niečo hľadala, počala otvárať priečinky na prádelníku. Lavreckij sedel nepohnute na svojej stoličke.

Vtom sa ozvaly ľahké kroky na schodoch — a vošla Líza.

Lavreckij vstal a poklonil sa; Líza zastala pri dveroch.

»Líza, Lízočka,« prihovorila sa jej Marfa Timofejevna ustارano, »kam si dala moju knižku, kamže si ju položila?«

»Akú knižku, tetuška?«

»Nuž, knižku, Pane Bože! Ja som ťa vlastne nevolala... Ale to je jedno. Čo tam robíte? Tuto Fedor Ivanyč prišiel. — Hlava ťa neboli?«

»Neboli.«

»Večne vravíš: nebolí: Čo robíte tam dole — ešte stále muzika?«

»Nie, v karty sa hrajú.«

»Ved' je tak, do všetkého sa rozumie, tá... Šuročka, vidím, že by si sa rada prebehla po záhrade. Chod'...«

»Ale nie, Marfa Timofejevna.«

»Neodvrávaj a chod'. Nastasia Karpovna šla do záhrady sama: chod' k nej. Ucti si starého človeka.« Šuročka odišla. »Kdeže je ten čepiec, kam sa podel ?«

»Dovoľte, tetuška, najdem vám ho,« ponúkla sa Líza.

»Sed' len, sed'; ved' i ja mám nohy. Hádam je v ložnici.«

Marfa Timofejevna zazrela zpod obýv na Lavreckého a vyšla. Najprv nechala dvere odchýlené; potom sa však vrátila a zavrela ich.

Líza sa operala na operadlo kresla a pomaly si zastrela rukami tvár; Lavreckij zostal tam, kde bol.

»Takto sme sa teda museli stretnúť,« riekoľ po chvíli.

Líza si odokryla tvár.

»Áno,« povedala hluchým hlasom, »zavčasu prišiel trest na nás.«

»Trest?« opakoval Lavreckij ... »Začože máte byť vy trestaná?«

Líza zodvihla k nemu oči. Nebolo v nich zármutku, ani bolesti; zdaly sa iba menšie. Jej tvár bola bledá; i pootvorené rty pobledly.

Srdce sa Lavreckému zachvelo lútostou a láskou.

»Napísali ste mi: všetko je skončené,« zašeptał, »áno, všetko je skončené — skôr ako sa začalo.«

»Na všetko treba zabudnúť,« odvetila Líza, »som rada, že ste prišli; chcela som vám napísať, ale takto je to lepšie. Musíme však čo najrýchlejšie využiť tejto chvíľky. Oba musíme vykonať svoju povinnosť. Vy, Fedor Ivanyč, musíte sa pomeriť so svojou ženou.«

»Líza!«

»Prosím vás o to; iba tak možno zahladit ... všetko, čo sa stalo. Rozmyslite si to — dáte mi za pravdu.«

»Líza, pre Boha, žiadate nemožné. Hotový som urobiť všetko, čo si žiadate; ale *teraz* sa s ňou pomeriť!... Pristanem na všetko, na všetko zabudnem; ale nemôžem preca donútiť svoje srdce... Prepáčte, to je kruté!«

»Nežiadam od vás to ... na čo vy myslíte; nežite s ňou, ak nemôžete; ale pomerte sa,« pokračovala Líza a znova si dlaňami zastrela oči. »Pomyslite si na svoju dcérku, urobte to k vôli mne.«

»Dobre,« riekol Lavreckij pomedzi zuby, «urobím to, pripust'me; vykonám tým svoju povinnosť. Ale vy — v čom záleží vaša povinnosť?«

»To je moja vec.«

Lavreckij sa odrazu strhol.

»Azda sa nechcete vydať za Panšina?« spýtal sa. Líza sa sotva znateľne usmiala.

»Ó nie!« odvetila.

»Ach, Líza, Líza!« zvolal Lavreckij, »akí by sme mohli byť šťastní!«

Líza naň opäť pohliadla.

»Teraz, Fedor Ivanyč, sámi vidíte, že šťastie nezávisí od nás, ale od Boha.«

»Áno, pretože vy ...

Vtom sa otvorily dvere zo súsednej izby a Marfa Timofejevna vošla s čepcom v ruke.

»To som sa nahl'adala,« povedala, postaviac sa medzi Lízu a Lavreckého. »Sama som ho zapotrošila. Tak je to na starosť — bieda! Konečne, ani mladosť je nie lepšia. Akože? pôjdeš sám so ženou do Lavrík?« dodala, obrátiac sa k Fedorovi Ivanyčovi.

»S ňou, do Lavrík? Neviem ešte,« povedal po krátkej pomlčke.

»Nesídeš dolu?«

»Dnes nie.«

»Ved' hej, ako myslíš. Ale ty, Líza, mala by si vari síšť. Ach, pre pána Jána, ved' som zabudla nasypať vtáčaťu. No, počkajte chvíľku, priam sa vrátim ...«

A Marfa Timofejevna vybehla, nepoložiac si ani čepca.

Lavreckij bystro pristúpil k Líze.

»Líza,« začal skormúteným hlasom, »lúčime sa na vždy, srdce mi puká, — podajte mi ruku na rozlúčku.«

Líza zodvihla hlavu. Jej unavený, skoro vyhaslý pohľad utkvel na ňom ...

»Nie,« odvetila a odtiahla ruku už podávanú, »nie, Lavreckij (po prvý raz nazvala ho takto), nepodám vám ruky. Načo? Odíťte, prosím vás. Ved' viete, že vás ľúbim ... áno, ľúbim vás,« s námahou dodala, »ale nie ... nie.«

A pritisla si šatočku k ústam.

»Dajte mi aspoň tú šatočku.«

Vrzgly dvere... Šatočka skízla po Líziných kolencích. Lavreckij ju zachytil skôr než dopadla na podlahu. Chvatne ju schoval do bočného vrecka, obrátil sa a stretol sa s očima Marfy Timofejevny.

»Lízočka, zdá sa mi, že ťa volá matka,« povedala starenka.

Líza hned' vstala a odišla.

Marfa Timofejevna posadila sa opäť do svojho kútika. Lavreckij sa začal od nej odoberať.

»Fed'a,« riekla odrazu.

»Čo, tetuška?«

»Si čestný človek?«

»Prečo?«

»Opytujem sa ťa, či si čestný človek?«

»Dúfam, že áno.«

»Hm. Tak mi daj čestné slovo, že si čestný človek.«

»Prosím. — Ale načo to?«

»Ved' ja viem načo. A ty sám, môj najmilší, pochopíš, ked' o tom porozmýšľaš — ved' si nie sprostý — prečo to od teba žiadam. Ale teraz sbohom, baťuška. Ďakujem ti, že si ma navštívil; a pamätaj na to, čo som ti povedala, Fed'a, pobozkaj ma. Ach, môj drahý, ťažko je ti, ja viem; ale ved' nikomu je nie ľahko. Voľakedy som závidela muchám: hľa, myslela som si, komu na svete sa tak ľahko žije; ale raz v noci počula som, ako mucha narieka v pavúkových labkách, — nie, reku, i tie majú svoje trápenie. Čo robiť, Fed'ko; ale na svoje slová preca pamätaj. — Chod'.«

Lavreckij vyšiel zadným vchodom a už sa blížil k vrátam, ked' ho dohonil lokaj.

»Maria Dmitrijevna nakázala, aby som vás poprosil ustávať sa na chvíľku k nej,« oznámil Lavreckému.

»Povedz, bratu, že teraz nemôžem...« začal Fedor Ivanyč.

»Prikázala veľmi pekne poprosiť,« pokračoval lokaj, »mám vám povedať, že je sama doma.«

»A hostia? odišli už?« spýtal sa Lavreckij.

»Všetcia odišli,« odvetil lokaj, vyškeriac zuby.

Lavreckij mrdol plecom a pobral sa za ním.

XLIII.

Maria Dmitrijevna sedela sama vo svojom kabínete vo voltairovskom kresle a privoniavala ku kolin-skej vode; sklenica vody s fleur-d'orangeom stála pri nej na stolíku. Bola rozčúlená, akoby sa niečoho bála.

Lavreckij vošiel.

»Želali ste si vidieť ma,« povedal, chladne sa uklo-niac.

»Áno,« odvetila Maria Dmitrijevna a odpila trochu vody. »Počula som, že ste šli rovno k tetuške; kázala som zavolať vás sem: musím sa s vami poshovárať. Posadťte sa, prosím.« Maria Dmitrijevna si oddýchla. »Viete,« pokračovala, »prišla vaša žena.«

»To viem,« riekol Lavreckij.

»Ved' hej, chcela som však povedať, že prišla ku mne, a že som prijala jej návštenu. O tom sa teda chceme porozprávať s vami, Fedor Ivanyč. Zaslúžila som si, chvalabohu, všeobecnej úcty, môžem to azda rieciť, a za nič na svete neurobila by som niečo nepa-

tričného. Napriek tomu, že som tušila, že vám to bude nepríjemné, nemohla som sa odhadlať odpraviť ju. Je preca mojou príbuznou s vašej strany, Fedor Ivanyč. Vžite sa do môjho postavenia: akým právom som ju mohla odpraviť? Uznáte to.«

»Daromne sa rozčuľujete, Maria Dmitrijevna,« riekoval Lavreckij, »veľmi dobre ste urobili; vôbec ma to nemrzí. Naskrze nepomýšľam zbavovať Varvaru Pavlovnu možnosti, aby sa schádzala so svojimi známymi. Dnes som k vám nevošiel len preto, lebo som sa nechcel s ňou stretnúť — to je všetko.«

»Ach, aká som rada, Fedor Ivanyč, že to od vás počujem,« zvolala Maria Dmitrijevna, »ostatne, veď som to čakala od vašich šľachetných citov. A že sa rozčuľujem — žiadny div; som žena a matka. A vaša manželka ... pravda, nemôžem vás rozsudzovať — to som povedala i jej; ale ona je taká príjemná, radosť sa na ňu podívať.«

Lavreckij sa usmial a pohrával sa s klobúkom.

»A čo som vám ešte chcela povedať, Fedor Ivanyč,« pokračovala Maria Dmitrijevna, zl'ahka sa pritiahnúc k nemu, »keby ste videli, ako skromne sa chová, aká je úctivá! — Naozaj, dojímavé. A keby ste počuli, ako o vás hovorí! ,Veľmi som sa proti nemu previnila; nevedela som si ho vážiť; to je, vraj, anjel a nie človek.' Skutočne, tak povedala: anjel. Tak sa kajá ... namôjveru, nevidela som takého pokánia!«

»A čo, Maria Dmitrijevna,« ozval sa Lavreckij, »dovoľte mi otázku: Varvara Pavlovna vraj u vás spievala. Zo samého pokánia spievala — či ako?«

»Ach, že sa nehanbíte takto hovoriť! Spievala a

hrala iba preto, aby sa mi zavďačila, pretože som ju o to naliehave prosila, skoro jej to rozkázala. Vidím, že sa trápi, veľmi trápi; myslím si: čím by som ju rozptýlila, — a k tomu som počula, že má taký skvelý talent! — Prepáčte, Fedor Ivanyč, ona je celkom zničená, spýtajte sa hoci Sergieja Petroviča; žiaľom zdrvená, tout-à-fait, čo ste povedali?«

Lavreckij iba plecom mrdol.

»A potom, aký je to anjelik, tá vaša Adočka, aká pôvabná! — Aká je milá, aká múdra; ako hovorí po francúzsky; i po rusky rozumie — mňa nazvala tetuškou. A či viete, aby bola hanblivá, ako bývajú deti v jej rokoch hanblivé — vôbec nie. Ponáša sa na vás, Fedor Ivanyč, jedna radosť. Oči, obrvy ... no — vy, celá ako vy. Priznám sa, že nemám veľmi rada takých malých detí; ale do vašej dcérky som sa priamo zaľúbila.«

»Prepáčte, Maria Dmitrijevna,« prerusil ju odrazu Lavreckij, »dovoľte, aby som sa vás opýtal, načo mi to všetko hovoríte?«

»Načo?« Maria Dmitrijevna opäť privoňala ku kolinskej vodičke a odpila vody. »Nato, Fedor Ivanyč, nato to hovorím, lebo ... ako vravím ... som vaša príbuzná; váš osud mi leží na srdci ... viem, že i vy ste dobrého srdca. Počujte, mon cousin, — ja som preca skúsená žena a nebudem vraveť do vetra: Odpušťte svojej žene, odpušťte jej.« Oči Marie Dmitrijevny zaliali sa slzami. »Povážte, mladosť, neskúsenosť ... a hádam i zlý príklad; nemala takej matky, čo by ju bola zavrátila. Odpušťte jej, Fedor Ivanyč, bola už dosť potrestaná.«

Po lícach Marie Dmitrijevny kanuly slzy; neutrela ich: rada plakala. Lavreckij sedel ako na páharebe. »Bože môj,« mysel si, »čo sú to za muky, čo to mám dnes za deň.«

»Vy neodpovedáte?« ozvala sa opäť Maria Dmitrijevna, »ako vám mám rozumet? — Či môžete byť taký ukrutný? Nie, tomu neverím. Cítim, že vás moje slová presvedčily. Fedor Ivanyč, Boh vám odplatí vašu dobrotu, a teraz prijmite z mojich rúk svoju ženu...«

Lavreckij nevdojak vstal so stoličky; i Maria Dmitrijevna vstala, bystro zašla za španielsku stenu a viedla odtiaľ Varvaru Pavlovnu. Bledá, polomŕtva, so sklopenými očima, zdalo sa, bez vlastnej myšlienky a vlastnej vôle — celá odovzdaná do rúk Marie Dmitrijevny.

Lavreckij ustúpil o krok.

»Vy ste boli tu?«

»Neobviňujte ju,« chvatne zavravela Maria Dmitrijevna, nechcela tu zostať za nič na svete, ale ja som jej rozkázala, aby zostala a posadila som ju za španielsku stenu. Uisťovala ma, že vás to rozohnevá ešte viac; ani som ju nepočúvala, poznám vás lepšie ako ona. Prijmите teda z mojich rúk svoju ženu; podte, Varja, nebojte sa, padnite k nohám svojho muža (škubla ju za ruku) — a moje požehnanie.«

»Počkajte, Maria Dmitrijevna,« prerusil ju Lavreckij hluchým, ale traslavým hlasom. »Máte akiste rada dojímavé scény (Lavreckij sa nemýlil: Maria Dmitrijevna ešte z ústavu zachovala si záľubu v teatrálnosti); vás zabávajú; ale druhým je z nich nanič. Ostatne, nebudem hovoriť k vám: v tejto scéne nie

ste hlavnou účinkujúcou osobou. Čo chcete *vy* odo mňa, milostivá pani?« dodal, obrátiac sa k žene. »Neurobil som pre vás všetko, čo som mohol? Nenamietajte, že táto schôdzka nie je vašou myšlienkou; neuverím vám — a viete, že uveriť nemôžem. Čo teda chcete? Ste rozumná osoba — nič nerobíte bez cieľa. Musíte pochopiť, že žiť s vami tak, ako som žil predtým — nemôžem; nie preto, že sa na vás hnevám, ale preto, lebo som sa stal inakším človekom. Povedal som vám to priam na druhý deň po vašom návrate, a vy sama, v tejto chvíli, v duchu so mnou súhlasíte. Ale radi by ste sa ospravedlnili pred verejným miennením; potrebujete žiť v mojom dome, radi by ste so mnou bývali pod jednou strechou — či je nie tak?«

»Chcela by som, aby ste mi odpustili,« riekla Varvara Pavlovna, nezodvihnuúc očí.

»Chcela by, aby ste jej odpustili,« opakovala Maria Dmitrijevna.

»A nie k vôli sebe, ale k vôli Ade,« zašeptala Varvara Pavlovna.

»Znamenite. Ak len to chcete, prosím, súhlasím s tým,« povedal s premáhaním Lavreckij.

Varvara Pavlovna vrhla naň bystrý pohľad a Maria Dmitrijevna zvolala: »No, chvalabohu!« a opäť skubla Varvaru Pavlovnu za ruku. »Prijmite teda odo mňa...«

»Počkajte, vravím vám,« prerusil ju Lavreckij. Pristávam, že budem žiť s vami Varvara Pavlovna,« pokračoval; »to jest, zaveziem vás do Lavrík a zostaňem tam s vami dokiaľ budem doletť; potom odídem — ale budem k vám chodievať. Vidíte, že vás nechcem

klamať, ale viac odo mňa nežiadajte. Sama by ste sa mi vysmiali, keby som splnil prianie vašej úctyhodnej príbuznej, pritisol vás k svojmu srdcu, začal uisťovať, že . . . minulosti nebolo, že vyťatý strom sa znova zazelenie. Ale vidím, že je treba pokoriť sa. Vy to slovo pochopíte inak. . . ale na tom nezáleží. Opakujem, že budem žiť s vami . . . vlastne nie, to nemôžem slúbiť. Pomerím sa s vami, budem vás zase považovať za svoju ženu . . .«

»Dajte jej na to aspoň ruku,« riekla Maria Dmitrijevna, ktorej dávno uschly slzy.

»Dosiaľ som Varvaru Pavlovnu neoklamal,« námietol Lavreckij, »uverí mi i bez toho. Zaveziem ju do Lavrík; — a pamäťajte si, Varvara Pavlovna, naša dohoda bude sa považovať za zrušenú, náhle odťial odídete. A teraz, dovol'te, aby som sa vzdialil.«

Poklonil sa obom dámam a odišiel.

»Vy ju nepojmete so sebou?« zvolala za ním Maria Dmitrijevna.

»Pusťte ho,« zašeptala Varvara Pavlovna a priam ju objala, začala jej d'akovať, bozkávať jej ruky, nazývať ju svojou spasiteľkou.

Maria Dmitrijevna blahosklonne prijímalu jej lichôtky; ale v duchu nebola spokojná ani s Lavreckým, ani s Varvarou Pavlovou, ani s celou scénou, ktorú pripravila. Zdalo sa jej to málo dojemným; Varvara Pavlovna sa mala podľa jej názoru vrhnúť k nohám svojho muža.

»Prečo ste ma nepočúvli?« vysvetľovala jej, »ved' som vám povedala: vrhnite sa mu k nohám.«

»Takto je to lepšie, milá tetuška; nebojte sa, —

všetko je v poriadku,« uistovala ju Varvara Pavlovna.

»No, ved' on bol chladný ako ľad,« namietla Maria Dmitrijevna, »neplakali ste, pravda, ale ja som preča vyronila síz za obe. Do Lavrík vás chce zavreť. Var' ani ku mne nebudeť smieť chodiť? Všetci mužskí sú bezcitní,« povedala napokon a význačne zakývala hlavou.

»Zato ženy vedia oceniť dobrotu a veľkodušnosť,« riekla Varvara Pavlovna a pomaly poklesla pred Mariou Dmitrijevnou na kolená, objala jej telnatú postavu a pritisla k nej svoju tvár. Jej tvár sa kradmo usmievala, ale Maria Dmitrijevna znova začala roniť slzy.

A Lavreckij odišiel domov, zavrel sa v izbičke svojho sluhu, hodil sa na diván a preležal tam do rána.

XLIV.

Druhého dňa bola nedeleňa. Hlahol zvonov na rannú omšu nezobudil Lavreckého — cez celú noc nezavrel oka — ale pripomenal mu inú nedelu, ked' na žiadosť Lízy išiel do kostola. Rýchle vstal; akýsi tajný hlas mu hovoril, že i dnes uvidí ju tam; potichu vyšiel z domu, odkázal Varvare Pavlovne, ktorá ešte spala, že sa vráti na obed, a dlhými krokmi zamieril ta, kam ho volalo jednotvárne, smutné vyzváňanie. Prišiel za včas, v kostole nebolo ešte skoro nikoho; diaček na chôre čítal modlitby; jeho hlas, chvíľami prerušovaný kašľom, znel rytmicky, raz klesal, raz sa povznášal. Lavreckij sa postavil nedaleko vchodu. Veriaci pri-

chádzali po jednom; ich kroky dunely v práznote a tichu, jasne sa ozývajúc pod chrámovým sklepením. Zodratá starenka vo vetchom plášti s kapucou pokľakla vedľa Lavreckého a horlive sa modlila; jej bezzubá, žltá, smŕštená tvár vyjadrovala mocné pohnutie; jej červené oči upreno hľadeli nahor, na obrazy ikonastasu; neprestajne vyťahovala ruku zpod plášťa a zvolna a pevne sa žehnala veľkým, širokým krížom. Mužík s hustou bradou a zachmúrenou tvárou, strapatý a pohúžvaný, vošiel do chrámu, priam sa hodil na obe kolená a počal sa chvatne prežehnávať, potriasajúc a pohadzujúc nazad hlavou po každej poklone. Taký zármutok zračil sa v jeho tvári, vo všetkých jeho pohyboch, že sa Lavreckij rozhodol pristúpiť k nemu a spýtať sa ho, čo sa mu stalo. Mužík posrašene a drsne cívnul a podíval sa naň... »Syn umrel,« odpovedal naponáhlo a znova sa začal klaňať. »Co všetko im môže nahradíť cirkevná útecha,« pomyslel si Lavreckij, — a sám sa pokúsil modliť; ale jeho srdce bolo ťažké a zatvrdnuté, myšlienky boly d'aleko. Stále čakal na Lízu, ale Líza neprichádzala. Kostol sa počal plniť ľud'mi; Lízy tu dosiaľ nebolo. Omša sa začala, diakon už prečítal evanjelium a zazvonil k pozdvihovaniu; Lavreckij podišiel trochu vopred — vtom uvidel Lízu. Prišla skôr ako on, ale nezbadal ju; pritlačiac sa medzi stenu a chór, neobzerala sa, nehýbala sa. Lavreckij nespustil s nej očí až do konca omše: lúčil sa s ňou. Ľudia sa počali rozchádzať, ale Líza vše stála; zdalo sa, že čaká, kým Lavreckij odíde. Konečne sa pokoný raz prežehnala a pobrala sa von, neobzerajúc sa; bola s ňou iba komorná. La-

vreckij vyšiel hned' za ňou a dohonil ju na ulici; kráčala veľmi rýchle, so sklonenou hlavou a spusteným závojom.

»Zdrávstvujte, Lizaveta Michajlovna,« prihovoril sa jej hlasno so silenou nenútenosťou, »môžem vás odprevadiť?«

Líza neodpovedala; šiel popri nej.

»Ste so mnou spokojný?« opýtal sa stlmeným hlasom. »Počuli ste, čo sa stalo včera?«

»Áno, áno,« povedala pošepty, »tak je to v poriadku.«

A šla ešte chytnejšie.

»Ste spokojný?«

Líza len hlavou prikývla.

»Fedor Ivanyč,« začala pokojným, ale slabým hlasom, »chcela som vás poprosiť: nepríďte už k nám, odíďte čo najskôr: môžeme sa uvietať neskôr, — dakedy o rok. Ale teraz, urobte mi to po vôle, vyplňte moju prosbu, pre Boha.«

»Som ochotný vo všetkom sa vám podrobiť, Lízaveta Michajlovna; ale či sa musíme takto rozísť? Nepoviete mi ani jediného slovíčka?...«

»Fedor Ivanyč, kráčate tu popri mne... Ale už ste tak d'aleko, d'aleko odo mňa. A nielen vy, ale aj...«

»Dokončite, prosím vás!« zvolal Lavreckij, »čo tým chcete povedať?«

»Dopočujete sa azda... ale tak či tak, zabudnite... nie, nezabudnite na mňa, spomeňte si na mňa.«

»Ja, zabudnúť na vás...«

»Dosť už, sbohom. Nechod'te so mnou.«

»Líza,« začal Lavreckij.

»Sbohom, sbohom!« opakovala, spustila závoj ešte nižšie a skoro sa dala do behu.

Lavreckij sa podíval za ňou, ovesil hlavu a vrátil sa. Srazil sa s Lemmom, ktorý tiež kráčal s klobúkom stiahnutým na nos a hľadel si pod nohy.

Míčky sa podívali na seba.

»No, čo nového?« riekol konečne Lavreckij.

»Čo nového?« odpovedal mrzute Lemm. »Nič nového. Všetko umrelo, i my sme umreli (Alles ist tot und wir sind tot). Vy idete napravo, však?«

»Napravo.«

»A ja naľavo. Sbohom.«

Druhého dňa odišiel Fedor Ivanyč so ženou do Lavrik. Ona šla vopred v kočiari s Adou a Justinou; on za nimi — v tarantase. Peknučké dievčatko nepohlo sa za celý čas od obloka kočiara; všetkému sa divilo: mužíkom, dedinčiankam, studniam, spiežovcom i množstvu havranov; Justinia sa divila s ňou; Varvara Pavlovna sa smiala ich poznámkam a výkrikom... Bola v dobrej vôle; pred odchodom z mesta O... porozprávala sa s mužom.

»Chápem vaše postavenie,« povedala mu, — a Lavreckij podľa výrazu jej umných očí mohol posúdiť, že chápe jeho postavenie úplne. »Ale uznajte aspoň to, že sa vám so mnou bude ľahko žiť; nebudem sa vám vtierať, nebudem vám prekážať; chcela som záistiť Adinu budúcnosť; to je všetko, čo potrebujem.«

»Áno, dosiahli ste svojho ciel'a,« — prisvedčil jej Fedor Ivanyč.

»Mám už len jedinú túžbu, schovať sa navždy do samoty; naveky budem pamätať na vaše dobrodenie.«

»Fuj, prestaňte,« prerušil ju.

»A budem si vedeť vážiť vašej neodvislosti a vášho
pokoja,« dokončila svoju pripravenú frázu.

Lavreckij sa hlboko poklonil; Varvara Pavlovna
pochopila, že muž jej bol v duchu povďačný.

Druhého dňa na mraku prišli do Lavrík. O týždeň
nato vybral sa Lavreckij do Moskvy. Nechal žene päť
tisíc na živobytie. A druhého dňa po odchode Lavre-
ckého objavil sa Panšin, ktorého Varvara Pavlovna
prosila, aby na ňu nezabúdal v jej zátiší. Prijala ho
čo najlepšie, a do tmavej noci ozývaly sa vysoké
komnaty domu, ba i sad zvukmi hudby, spevu a veselých
francúzskych rečí. Tri dni pobudol Panšin na
návšteve u Varvary Pavlovny; odoberajúc sa od nej
a mocne jej stískajúc prekrásne ruky, sľúbil, že sa
vráti veľmi skoro — a dodržal svoj sľub.

XLV.

Líza mala osobitnú nevel'kú izbičku v prvom
poschodí domu svojej matky, čistý, svetlý, s bielou
postieľkou, s kvetníkmi po kútoch a pred oblokmí,
s malým písacím stolom, hřbkou kníh a Umučeným
na stene. Táto izbička volala sa detskou; Líza sa v nej
narodila. Ked' sa vrátila z kostola, kde sa stretla
s Lavreckým, bedlivejšie ako obyčajne všetko v izbičke
poriadila, všade utrela prach, poprezerala a stužkami
posväzovala všetky svoje sošity a dopisy od
priateľiek, zavrela všetky priečinky, zaliala kvety a
pohladila rukou každý kvietok. To všetko urobila ne-

náhlivo, potichu, s nežnou a miernou starostlivosťou v tvári. Napokon si zastala uprostred izby, pomaly sa rozhliadla a pristúpiac k stolu, nad ktorým visel kruifix, klesla na kolenná, položila si hlavu na složené ruky a ostala tak nepohnute.

Marfa Timofejevna vošla do izbičky a našla ju v tomto položení. Líza nezbadala jej príchodu. Starenka vyšla na prstoch za dvere a pár razy nahlas za kašľala. Líza bistro vstala, utrela si oči, na ktorých sa svietily jasné, nepreliate slzy.

»A ty si zase, ako vidím, riadila svoju celu,« riekla Marfa Timofejevna a nízko sa sklonila nad kvetník s mladou ružou, »ako krásne vonia!«

Líza pohliadla zádumčive na svoju tetu.

»Aké ste to povedali slovo!« zašeptala.

»Ktoré slovo, aké?« živo sa spýtala starenka. »Čo tým chceš povedať? — To je hrozné,« zvolala, a odrazu si shodila čepiec a posadila sa na Lízinu postieľku; »nevládzem už d'alej! to je už dnes štvrtý deň, čo som ako v pekle; nevládzem sa už d'alej pretvarovať, že ničoho nebadám — nemôžem sa dívať, ako bledneš, schneš, pláčeš, nemôžem, nemôžem!«

»Ale, čo je vám, tetuška?« riekla Líza, »mne nič...«

»Nič?« zvolala Marfa Timofejevna, »povedz to dakomu inému, ale nie mne! Nič! A ktože to tu pred chvíľou kľačal? Čie oči sú ešte mokré od sĺz? Nič! Len sa podívaj na seba, čo si vykonala so svojou tvárou, kam sa podely tvoje oči? Vari nevidím všetko?«

»To prejde, tetuška; majte strpenie.«

»Prejde, ale kedy? Pane Bože na nebesách! Či si

si ho tak zaľúbila? Ved' je to starec, Lízočka! No, ved' nič, veda' je zato statočný človek, nehryzie. Ale čože? Všetci sme statoční ľudia, svet je veľký, a takých ako je on sa ešte najde!«

»Hovorím vám, že to všetko prejde, všetko už prešlo.«

»Počúvaj, Lízočka, čo ti poviem,« povedala odrazu Marfa Timofejevna, usadzujúc Lízu k sebe na posteľ a prihládzajúc to jej vlasy, to jej napravujúc vrkoč. »To sa ti len za horúca zdá, že tvojmu zármutku niet pomoci. Ach, dušička moja, iba proti smrti niet lieku! Len si ty povedz: „nepoddám sa — veľkej veci!“ a sama sa zadivíš, ako chytro, pekne všetko prejde. Len maj strpenie.«

»Tetuška,« riekla Líza, »už to prešlo, všetko už prešlo.«

»Prešlo! bodaj by prešlo! Hľadže, i noštek sa ti zaostril, a ty vravíš: prešlo. Krásne prešlo.«

»Áno, prešlo, tetuška, ak mi len trochu pomôžete,« s nečakaným vzrušením zvolala Líza a vrhla sa Marfe Timofejevne okolo hrdla. »Milá tetuška, budťe mi priateľkou, pomôžte mi. Nehnevajte sa na mňa, pochopte ma...«

»No, čože, čo sa stalo, dcéra moja? Nevynáč ma, prosím ňa; priam začnem kričať, nedivaj sa na mňa tak; povedz chytro, čo sa stalo?«

»Ja... ja chcem... Líza zaborila tvár na prsia Marfy Timofejevny... »Ja chcem ísť do kláštora,« dokončila hluchým hlasom.

Starenka len tak poskočila na posteli.

»Prežehnaj sa, dcéra moja, Lízočka, spamätaj sa:

čo to hovoríš, dievka moja,« zajakala sa stareňka. »Ľahni si, holúbok, vyspi sa trochu; to je všetko od nevyspania.«

Líza zodvihla hlavu, líca jej horely.

»Nie, tetuška,« povedala, »nevratte tak, rozhodla som sa, modlila som sa, Boha som prosila o radu, všetko sa skončilo, skončil sa môj život s vami. Taká skúška nebola nadarmo; a nerozmýšľam už o tom po prvý raz. Šťastie sa mi vyhýbalo; i ked' som mala nádej, že sa na mňa usmeje, srdce sa mi svieralo. O všetkom viem, viem o svojich i o cudzích hriechoch, viem, akým spôsobom zbohatol otec; o všetkom viem. A všetko to je treba odpykať, odmodliť. Ľutujem vás, ľutujem mamičku, Lenočku; ale niet pomoci; cítim, že tu niet pre mňa života; so všetkým som sa už rozlúčila, všetkému v dome sa napokon poklonila; tāhá ma čosi: tāžko mi je, chcem sa uzavreť navždy. Nezdržujte ma, neprehovárajte ma, pomôžte mi, lebo odídem sama . . .«

Marfa Timofejevna počúvala s hrúzou slová svojej netere.

»Chorá je, blúzni,« myslala si, »treba poslať po doktora, ale po ktorého? Gedeonovskij chválil oňahdy nejakého; ale on večne lže — možno však, že práve vtedy hovoril pravdu.« A ked' sa presvedčila, že je Líza nie chorá a neblúzni, ked' na všetky námietky odpovedala rovnako, tu sa Marfa Timofejevna vážne polakala a zarmútila. »Ved' ani nevieš, holúbok môj,« počala jej dohovárať, »aký je v kláštoroch život! Ved' t'a tam, anjelik môj, budú kŕmiť konopným olejom, bielizeň ti oblečú drsnú a hrubú, v mraze musíš chodiť,

ved' to nevydržíš, Lízočka. To všetko sú stopy po Agašiných rečiach; to ľa ona pomýlila. Ale ved' ona sama začala tým, že najprv užila sveta, v plnej miere užila; uži i ty. Daj mi aspoň v pokoji zomret', potom si rob, čo chceš. A kto to kedy slýchal, aby pre takú capiu bradu, Boh nech mi odpustí, pre mužského, chodil dakto do kláštora? A ked' ti je tak ľažko, prejdi niekam, pomodli sa k Bohom vyvolenému, daj odslúžiť omšu, ale neobliekaj si na hlavu čierne čepce, otecko môj, mamička moja!...«

A Marfa Timofejevna horko zaplakala.

Líza ju tešila, utierala jej slzy, sama plakala, ale zostala neoblomná. Zúfalá Marfa Timofejevna pokúšala sa pohroziť jej, že všetko povie matke... ale ani to nepomohlo. Len na naliehavé prosby starenkine privolila Líza, že odloží vykonanie svojho úmyslu o pol roka; za to jej musela Marfa Timofejevna slúbiť, že jej sama bude pomáhať a že jej vymôže svolenie Marie Dmitrijevny, ak za tých šest mesiacov nezmení svojho rozhodnutia.



Sotva prišly prvé mrazy, prestahovala sa Varvara Pavlovna — napriek svojmu sľubu, skryť sa v samote — do Petrohradu. Mala peniažky, a najala si skromný, ale pekne zariadený byt. Našiel jej ho Panšin, ktorý opustil o... skú guberniu skôr ako ona. V posledné casy svojno pobytu v O... stratil odrazu všetku náklonnosť k Marii Dmitrijevne, prestal ju navštevovať a skoro neodchádzal z Lavrík. Varvara Pavlovna si ho podmanila, doslova podmanila: inak nemožno na-

zvať jej neobmedzenú, svrchovanú moc nad ním.

Lavreckij strávil zimu v Moskve a v jari nasledujúceho roku dopočul sa, že Líza vstúpila do b... ského kláštora v jednom z najodľahlejších krajov Ruska.

EPILOG

Prešlo osem rokov. Znovu bolo jaro... Ale po vieme najprv niekoľko slov o osudech Michaleviča, Panšina, pani Lavreckej — a rozlúčime sa s nimi. Michalevič po dlhom putovaní dostał sa napokon k svojej pravej práci: dostał miesto hlavného dozorca v štátnom ústave. Je veľmi spokojný so svojím osudem a chovanci ho »zbožňujú«, hoci sa mu za chrbtom vysmievajú. Panšin veľmi postúpil v hodnostiach a pokúša sa už dostať direktorské miesto; chodí trochu shrbený; kríž sv. Vladimíra, zavesený na j ho hrdle, nachýlil ho vopred. Úradník v ňom načisto prevážil umelca; jeho stále ešte mladá tvár zožltla, vlasy sa preriedily, a nespieva už, nekreslí, iba literatúrou zoberá sa potajomky: napísal malú komedu na spôsob »prísloví« — a pretože dnes všetci, čo píšu »vykresľujú« niekoho alebo niečo, vykreslil aj on koketku a čítava ju tajne niekoľkým dámam, ktoré sú mu naklonené. Ale do stavu manželského nevstúpil, hoci mal k tomu veľa znamenitých príležitostí: zavinila to Varvara Pavlovna. Čo sa jej týka, žije ako predtým ustačne v Paríži: Fedor Ivanyč jej podpísal zmenku a vykúpil sa od nej, od možnosti nového, nečakaného príchodu. Ostarela, stučnela, ale dosiaľ je príjemná a

pôvabná. Každý človek má svoj ideál: i Varvara Pavlovna si našla svoj — v dramatických spisoch Dumasa-syna. Horlive chodí do divadla, kde ukazujú na javisku suchotinárske a citlivé kamelie; byť pani Docheovou pripadá jej ako vrchol ľudského šťastia: raz sa vyslovila, že si neželá pre svoju dcéru lepšieho osudu. Dá sa však predpokladať, že osud zbaví made-moiselle Adu takého šťastia. Z červenolíceho, kyprého dieťaťa stala sa slabuška, bledá dievčinka so slabými prsami; jej nervy sú už rozrušené. Počet ctiteľov Varvary Pavlovny sa scvrkol, ale nie načisto; daktorí jej akiste zostanú verní do konca života. Najhorlivejším z nich bol v ostatné časy akýsi Zakurdalo-Skubyrnikov, vyslúžený gardový fúzač, chlap asi triačosemročný, neobyčajne pevného složenia. Francúzski hostia pani Lavreckej volajú ho »le gros taureau de l'Oukraîne«; Varvara Pavlovna ho nikdy nezve na svoje módne večery, ale inak sa teší naplno jej priazni.

Tak teda... uplynulo osem rokov. Znovu zavialo s nebies žiarivé šťastie jara; znovu sa usmialo na zem a na ľudí; znovu pod jeho láskavým dotykom všetko rozkvitlo, zaľúbilo sa a zaspievalo. Mesto O... málo sa zmenilo za tých osem rokov. Ale dom Marie Dmitrijevny ako by bol omladol: jeho nedávno obielené steny sa prívetive belely a sklá otvorených oblokov sa rumenily a ligotaly v zapadajúcim slnci; z týchto oblokov niesly sa na ulicu radostné, ľahké zvuky zvonivých mladých hlasov, ustavičného smiechu; celý dom, zdalo sa, kypel životom a pretekal veselosťou cez okraje. Samej domácej panej dávno ustlali v hrobe: Maria Dmitrijevna zomrela dva roky nato, ako Líza

vstúpila do kláštora ; ani Marfa Timofejevna neprežila dlho svoju neter ; odpočívajú vedľa seba na mestskom cintoríne. I Nastasia Karpovna sa pominula ; verná starenka chodievala po niekoľko rokov každého týždňa modliť sa nad prachom svojej priateľky ... Prišiel čas, a i jej kôstočky uľahly do sirej zeme. Ale dom Marie Dmitrijevny neprešiel do cudzích rúk, nevyšiel z rodiny, hniezdo nebolo rozrušené. Lenočka, ktorá sa stala strojnou, krásnou dievčinou, a jej ženich — plavovlasý husársky dôstojník ; syn Marie Dmitrijevny, ktorý sa práve oženil v Petrohrade, prišiel stráviť jaro do mesta O..., sestra jeho ženy, šestnásťročná chovanica ústavu s ružovými lícami a jasnými očkami ; Šuročka, ktorá tiež vyrástala a opeknela — hľa, aká mládež napĺňala smiechom a hovorom steny domu Kalitinovie. Všetko sa v ňom premenilo, všetko sa prispôsobilo novým obyvateľom. Holobradí, vyškerení a veselí sluhovia nahradili bývalých vážnych starcov ; tam, kde sa voľakedy vážne prechádzala tučná Roska, divoko sa naháňali a po divánoch skákali dvaja poľovníčki psi ; v maštali sa objavili vyschnutí mimochodníci, rýchli náruční, bujné prípražné kone so zapletenými hrivami, donské sedlové kone ; hodiny raňajok, obed, večere sa poplietly a pomiešaly ; nastaly, podľa rečí sluhov »poriadky nebývalé«.

Toho večera, o ktorom sme začali hovoriť, obyvatelia domu Kalitinovie (najstaršiemu z nich, Lenočkinmu ženichovi bolo dovedna štyriadvačať rokov) zaoberali sa nie veľmi složitou, ale súdiac podľa ich družného smiechu, pre nich veľmi zábavnou hrou : behali po izbách a chytali jeden druhého ; behali i psi

a štekali, a kanáriči, ktorí viseli v klietkach okolo oblokov, o závod napínali hrdlá a zvyšovali všeobecný lomoz prenikavým štebotaním... Ked' táto ohlušujúca zábava dosiahla vrcholu, prišiel k vrátam zabladený tarantas, a človek asi štyricatpäťročný v cestovných šatoch, vystúpil z neho a zadivene sa zastavil. Stál chvíľu nepohnute, vrhol na dvor pozorný pohľad, vošiel bránicou do dvora a pomaly vystúpil na záprazie. V predsiene ho nikto neprivítal; ale dvere zo salónu sa rýchlo otvorily; — z nich, celá červená, vyskočila Šuročka — a v zápäti vybehol za ňou so zvonivým krikom celý kídel' mládeže. Prekvapene sa zastavila a zatichla, zhliadmúc neznámeho; iba jasné oči, uprené na neho, neprestaly sa dívať láskave a svieže líca neprestaly sa usmievať. — Syn Marie Dmitrijevny prikročil k hostovi a prívetive sa ho spýtal, čoho si želá?

»Ja som Lavreckij,« ozval sa host.

Družný krik ozval sa mu v odpoveď — ani nie tak preto, že by sa táto mládež radovala z príchodu vzdialeného, skoro zabudnutého príbuzného, ale jednoducho preto, že bola ochotná kričať a radovať sa pri každej príležitosti. Lavreckého všetci obkolesili. Lenočka, ako stará známa, prvá sa ozvala a uistovala Lavreckého, že chýbala len troška — a určite by ho bola poznala, a predstavila mu celú ostatnú spoločnosť, menujúc každého, i svojho ženicha, zdrobnelym menom. Celý zástup pohnul sa cez jedálňu do salónu. Tapety v oboch komnatách boli iné, ale nábytok zostal. Lavreckij poznal piano; i rám na vyšívanie stál pri obloku v tej istej polohe — a div nie s tým istým nedokon-

čeným vyšívaním, ako pred ôsmymi rokmi. Usadili ho do pohodlného kresla; všetci sa vážne rozsadili okolo neho. Otázky, výkriky, rozprávania hrnuly sa naň so všetkých strán.

»Ako dávno sme vás nevideli,« naivne poznamenala Lenočka, »ani Varvaru Pavlovnu sme nevideli.«

»Akože inakšie,« chvatne začal jej brat. »Teba som zaviedol do Petrohradu a Fedor Ivanyč žil na dedine.«

»Hej, ved' od tých čias, čo umrela mamička.«

»I Marfa Timofejevna,« dodala Šuročka.

»I Nastasia Karpovna,« pripojila Lenočka, »i monsieur Lemm ...«

»Čože? I Lemm zomrel?« opýtal sa Lavreckij.

»Ano,« odpovedal mladý Kalitin, »odišiel odtiaľto do Odesy; vraj ho tam niekto vyvábil; a tam i zomrel.«

»Neviete, — nezostaly po ňom skladby?«

»Neviem; sotva.«

Všetci zatíchli a vymenili si pohľady. Chmárička smútku preletela cez všetky mladé tváre.

»Ale Matrozko žije,« ozvala sa náhle Lenočka.

»I Gedeonovskij žije,« dodal jej brat.

Pri mene Gedeonovského vybuchol svorný smiech.

»Hej, žije a cigáni ako predtým,« pokračoval syn Marie Dmitrijevny, »a pomyslite si, tuto táto nezbednica (ukázal na chovanicu z ústavu, sestru svojej ženy) mu včera nasypala korenia do tabatierky.«

»Ten kýchal!« zvolala Lenočka — a znova vybuchol nezadržateľný smiech.

»Nedávno sme dostali zprávu o Líze,« riekol mladý

Kalitin — a opäť všetko okolo utichlo, »vodi sa jej dobre, i zdravie sa jej popravilo.«

»Je stále v tom istom kláštore?« ozval sa Lavreckij nie bez premáhania.

»Stále v tom istom.«

»Píše vám?«

»Nie, nikdy; dostávame o nej zprávy iba prostredníctvom druhých ľudí.« Nastalo náhle, hlboké mlčanie; hľa »tichý anjel preletel,« pomysleli si všetci.

»Nechcete sa podívať do záhrady?« obrátil sa Kalitin k Lavreckému, »je teraz veľmi pekná, hoci sme ju trochu zanedbali.«

Lavreckij vyšiel do záhrady, a prvé, čo zočil — bola tá istá lavička, na ktorej zažil voľakedy s Lízou niekoľko šťastných, nenávratných okamžikov. Lavička sčernela, skrívila sa; ale on ju poznal, a jeho duše zmocnil sa ten pocit, ktorému sa nič nevyrovná ani čo do sladkosti, ani čo do trpkosti — pocit živého zármutku nad stratenou mladosťou a šťastím, ktorého sa voľakedy zmocnil. Spolu s mládežou prešiel sa po alejach: lípy veľmi neostarely a nevyrástly v posledných ôsmich rokoch, ale ich tôňa bola hustejšou; zato všetky kry zбуjnely, maliny vyhúkly, orešie celkom zakrslo, a odvšadial' páchlo sviežou húštinou, lesom, trávou, orgovánom.

»Tu by sa pekne dalo hrať na ,štyri kúty — dva vrzgúty',« zvolala odrazu Lenočka, keď prišli na neveľkú zelenú polianku, obkolesenú lípami, »je nás práve päť.«

»A na Fedora Ivanyča si zabudla?« poznamenal jej brat... »Či seba nerátaš?«

Lenočka sa zľahka zapýrila.

»Či Fedor Ivanyč môže v svojich rokoch . . .« začala.

»Prosím, len sa i hrajte,« vmiešal sa chvatne Lavreckij, »mňa si nevšimajte. Mne samému bude príjemnejšie, keď budem vidieť, že vám neprekážam. A zabávať ma nepotrebujete; našinec, starec má svoje zábavy, ktorých nepoznáte a ktorých nemôže nahradíť nijaká zábava: spomienky.«

Mládež vypočula Lavreckého s prívetivou, hoci trochu posmešnou úctivosťou, ako by im učiteľ dával lekciu, a odrazu všetci od neho odbehli na polianku: štyria sa postavili k stromom, jeden doprostred — a začala sa zábava.

A Lavreckij sa vrátil do domu, vošiel do jedálne, pristúpil k pianu a dotkol sa jednej klávesy: ozval sa slabý, ale čistý zvuk a vyvolal utajené chvenie v jeho srdeci: touto notou sa počínala tá nadšená melodia, ktorou ho Lemm, neborák Lemm, voľakedy uviedol v tú istú šťastnú noc do takého nadšenia. Potom Lavreckij prešiel do salónu a dlho z neho nevychádzal; v tejto izbe, kde tak často vídal Lízu, živšie vystúpil pred ním jej obraz; zdalo sa mu, že cíti okolo seba stopy jej prítomnosti; ale žiaľ za ňou bol únavný a nie ľahký, nebolo v ňom ticha, ktoré dovieva smrť. Líza žila ešte kdesi, d'aleko a hluchobane; myslal na ňu ako na živú a v tom nejasnom, bledom prízraku, zahalenom do mníšskeho rúcha, obklopenom dymovými vlnami kadidla nepoznával dievča, ktoré kedysi ľúbil. Lavreckij by nepoznal ani samého seba, keby sa mohol podívať na seba tak, ako sa podíval v myšlienkach

na Lízu. Za tých osem rokov zavíšil sa prevrat v jeho živote, prevrat, o ktorom mnohí ničoho nevedia, ale bez ktorého nedá sa zostať poriadnym človekom až do konca; prestal skutočne myseľ na vlastné šťastie, na zištné ciele. Utíšil sa, a — načo tajiť pravdu? — ostarel nielen v tvári a na tele, ostarel i na duši. Udržať si do staroby mladé srdce, ako daktorí hovoria, je ľažko a skoro smiešno; možno sa už tým uspokojiť, ak nestratíme vieru v dobro, pevnú vôľu, chuť k práci. Lavreckij mal právo byť spokojným: stal sa naozaj dobrým gazdom, naozaj sa naučil orať pôdu a ustával sa nielen pre seba; zabezpečil a upevnil, ako mohol, i život svojich sedliakov.

Lavreckij vyšiel z domu do záhrady, posadil sa na známu lavičku — a na tomto drahom mieste, pred tvárou toho domu, kde napokon márne vzťahoval ruky po zakázanom pohári, v ktorom kypí a ihrá zlaté víno rozkoše, — on, osamelý tulák bez prístrešia, ohliadol sa vo veselom, až sem doliehajúcim volaní mladého pokolenia na svoj život. Smutno mu bolo na srdci, ale nie ľažko, ani žalostno: ľutovať nemal čoho, hanbiť sa nemal začo. »Ihrajte sa, veselte sa, rast'te, mladé sily!« myslel si, a nebolo trpkosti v jeho myšlienkach: »— život na vás čaká, a vám sa bude ľahšie žiť: nebudete museť ako my hľadať svoju cestu, púšťať sa zapasy, padať a vstávať uprostred tmy; lopotili sme sa, aby sme sa udržali — a koľkí z nás sa udržali! — ale vy, vy musíte konať, pracovať — požehnanie nás starcov bude pri vás. A mne po dnešnom dni, po týchto pocitoch nepozostáva iné, ako vzdať vám poslednú poklonu — a hoci so smútkom, ale bez závisti, bez

všetkých temných pocitov povedať na koniec, vzhľadom na čakajúceho Boha: »Pozdravujem ňa, osamelá staroba! Dohorievaj, neužitočný život!«

Lavreckij potichu vstal a potichu sa vzdialil; nikto ho nezbadal, nikto ho nezdržiaval; veselé výkriky rozliehaly sa v záhrade za zelenou, hustou stenou vysokých líp ešte hlasnejšie, ako pred chvíľou. Posadil sa do tarantasu a rozkázal kočišovi, aby šiel domov a nehnal kone.

*

»A koniec?« opýta sa azda neuspokojený čitateľ. »A čo sa stalo potom s Lavreckým? S Lízou?« Nuž čože povedať o ľuďoch ešte živých, ale odstúpivších už so životného kolbišťa; načo sa k nim vracať? Lavreckij vraj navštívil ten vzdialený kláštor, kam sa utiahla Líza — uvidel ju. Prechodiac s jednej strany oltára na druhú, prešla blízko popri ňom, prešla pokojnou, náhlive pokornou chôdzou mníšky — a nepohliadla na neho; iba riasy oka k nemu obráteného sa trochu zachvely — prsty složených rúk, ovinuté ružencom, ešte pevnejšie pritisly sa k sebe. Čo si pomysleli, čo pocítili obaja? Ktože to vie? Ktože to povie? Sú také chvíle v živote, také pocity... Dá sa na ne len ukázať — a prejsť pomimo.

ASIA

I.

Mal som vtedy dvacat' päť rokov, začal N. N., záležitosti dávno minulých dní, ako vidíte... Práve som sa dostal na slobodu a odišiel som za hranice, nie preto, aby som »dokončil svoje vychovanie,« ako sa vtedy vravievalo; jednoducho sa mi zachcelo podívať sa na boží svet. Bol som zdravý, mladý, veselý, peniaze mi nechýbaly, starostí som ešte nemal nijakých — žil som neohliadajúc sa napravo ani naľavo, robil som, čo som chcel; slovom prekvital som. Vtedy mi ani na um nezislo, že človek nie je rastlinou a že mu nemožno dlho prekvitať. Mladosť je pozlátený medovník, nazdá sa však, že je chlebom vozdajším; — ale príde čas a i chlebíka sa naprosíš. Ale šíriť sa o tom je zbytočné.

Cestoval som bez akéhokoľvek cieľa, bez plánu; zastával som sa vsade, kde sa mi zapáčilo, a šiel som hned' d'alej, náhle som pocítil túhu vidieť nové tváre — najmä tváre. Zaujímalu ma výlučne iba ľudia; nenávidel som zaujímaté pomníky, pozoruhodné sbierky, púhy pohľad na najatého sprievodcu vzbudzoval vo mne pocit hnevú a stiesnenosti; div, že som s rozumu nepostúpil v dražďanskom »Grüne Gewölbe«. Príroda pôsobila na mňa neobyčajne, ale nemal som rád jej tak-zvanej krásy, neobyčajných vrchov, útesov, vodopá-

dov; nemal som ju rád, keď sa mi vnucovala, keď mi prekážala. Zato tváre, živé ľudské tváre — reči ľudí, ich pohyby, smiech — bez toho som sa nemohol zaobísť. V zástupe mi bývalo vždy neobyčajne ľahko a veselo; bolo mi veselo ísť, kde išli ostatní, kričať, keď kričali iní, a súčasne som sa rád díval, ako títo iní kričali. Zabávalo ma pozorovať ľudí... ba ani som ich nepozoroval — díval som sa len na nich s akousi radostnou a nenasylou zvedavosťou. Ale opäť som odbočil.

Tak teda pred dvaciatimi rokmi žil som v neveľkom nemeckom mestečku Z., na ľavom brehu Rýna. Hľadal som samotu; práve ma bola trafilá do srdca istá mladá vdova, s ktorou som sa soznámil v kúpeľoch. Bola veľmi pekná a rozumná, koketovala so všetkými — i so mnou, hriešnikom, — zprvu ma dokonca povzbudzovala, ale potom ma kruto poranila, obetujúc ma za jednoho bavorského poručíka. Musím sa priznať, že rana v mojom srdci nebola veľmi hlboká; ale považoval som si za povinnosť oddať sa na nejaký čas smútku a samote — čím sa mladosť neteší! — a usadil som sa v Z.

Toto mestečko sa mi pozdávalo pre svoju polohu na upäť dvoch vysokých kopcov, pre svoje ošarpané steny a veže, pre prastaré lípy, vysoký most nad jasnou riečkou, vtekajúcou do Rýna — a najmä pre svoje dobré víno. Po jeho úzkych uliciach prechádzaly sa večerom, priam po západe slnca (bolo to v júni) veľmi peknúčké plavovlasé Nemky a stretnúc cudzinca, prihovárali sa príjemným hlasom: »Guten Abend!« a niektoré z nich neodchádzaly ani potom, keď mesiac vyšiel zpoza ostrých striech starých domov, a drobné kamenie dlažby jasne sa rysovalo v jeho pokojnom svite. Rád

som vtedy blúdil po meste; mesiac, zdalo sa, uprene sa naň díva s čistej oblohy; a mesto čulo tento pohľad a stálo pozorne a pokojne, celé zaliate jeho svetlom, tým pokojným a súčasne ticho dušu vzrušujúcim svetlom. Kohút na vysokej gotickej zvonici blyšťal sa bledým zlatom; práve takým zlatom prelievaly sa vlnky na čiernej hladine riečky; tenučké sviečky (Nemec je sporivý) skromne horely v úzkych oblokoch pod bridlicovými strechami, vinič potajomky vystrkoval zpoza kamenných ohrád svoje spirálovité úponky; čosi prebehlo tôňou okolo starobylej studne na trojuhlastom námestí, znezrady sa ozvalo ospalé písanie nočného strážcu, dobromyseľné psisko polohlasne vrčalo, a povetrie sa len líškalo k tvári, a lipy voňaly tak sladko, že prisia nevdojak dýchaly stále hlbšie a hlbšie, a slovo: »Gretchen« — trochu ako výkrik, trochu ako otázka, priamo sa dralo na rty.

Mestečko Z. leží na dve versty od Rýna. Často som sa chodieval dívať na velebnú rieku a snívať — nie bez akéhosi napäťia — o ľstivej vdove. Vysedúval som celé hodiny na kamennej lavici pod osamelým obrovským jasenom. Malá socha Madony, s tvárou skoro detskou, na hrudi s červeným, mečami prepichnutým srdcom, smutne sa dívala zpomedzi jeho haluzí. Na druhom brehu bolo mestečko L., trochu väčšie ako to, v ktorom som sa usadil. Raz večer sedel som na svojej oblúbenej lavici a díval som sa to na rieku, to na oblohu, to na vinice. Predo mnou driapali sa plavovlasí šarvanci po bokoch lodi, vytiahnutej na breh a obrátenej nasmolenným bruchom navrch. Lodky ticho plávaly pod slabovzdutými plachtami; zelienkavé vlny kízaly pomimo,

ťahko sa naduvajúc a špiechajúc. Odrazu doletely kúinne zvuky hudby: začal som počúvať. V meste L. hrali valčík; basa chvíľami hučala, husle nejasne vzlykaly, flauta smelo pískala.

»Čo je to?« opýtal som sa starca v zamatovej veste, v modrých punčochách a v čreviciach s prackami, ktorý išiel práve okolo.

»To,« odvetil mi, preložiac najprv fajku z jednoho kútika úst do druhého, »študenti prišli z B. na kommers.«

»A, to sa teda podívam na ten kommers,« pomyslel som si, »v L. som beztak ešte neboli.« Našiel som prievozníka a pustil som sa na druhú stranu.

II.

Možno, že všetci nevedia, čo je taký kommers. Je to slávnostná pijatyka zvláštneho druhu, na ktorú sa poschodia študenti jednoho kraja alebo bratstva (Landsmannschaft). Temer všetci účastníci kommersu nosia od dávna ustanovený krov nemeckých študentov: attily, čižmy a malé čiapkočky s obrubou istých farieb. Študenti sa schádzajú obyčajne k obedu pod predsedníctvom seniora, t. j. najstaršieho, a zabávajú sa do rána, pijú, spievajú piesne, Landesvater, Gaudeamus, fajčia, nadávajú na filistrov; často si najímajú hudbu.

Práve takýto kommers konal sa v L. pred nevelkým hostincom pod štítom »Slnka«, v záhrade, obrátenej do ulice. Nad samým hostincom i nad záhradou viali zástavy; študenti sedeli okolo stolov pod ostrihanými

lipkami; ohromný buldog ležal pod jedným zo stolov; stranou, v besiedke z brečtánu usadili sa hudobníci a horlive vyhľávali, čo chvíľa sa posilňujúc pivom. Na ulici, pred nízkym plotom záhrady sišlo sa dosť hodne národa: bodrí občania mestečka L. nechceli zameškať príležitosti podívať sa na cudzích hostí. I ja som sa zamiešal do zástupu divákov. Bolo mi veselo dívať sa na tváre študentov; ich objímanie, ich výkriky, nevinné koketovanie mladosti, blčiace pohľady, smiech bez príčiny — najlepší smiech na svete — celé to radostné kypenie života, mladého, sviežeho, táto túha hnať sa vopred — kamkolvek, len vopred — tento dobrodrušný, bezstarostný život ma dojimal a podnecoval. Nemal by som ísť k nim? spýtal som sa sám seba ...

»Máš už toho dosť, Asia?« ozval sa zrazu za mnou mužský hlas po rusky.

»Počkajme ešte,« odpovedal druhý, ženský hlas tým istým jazykom.

Bystro som sa obrátil ... Môj pohľad padol na hodného mladého človeka v ruskej čapici a v širokej gúrtke; držal popod pazuchu dievča nevysokej postavy, v slamenom klobúku, ktorý zakrýval celú hornú časť jej tváre.

»Vy ste Rusi?« vykízlo mi nevdojak z úst.

Mladý človek sa usmial a odpovedal:

»Áno, Rusi.«

»Vôbec som nečakal ... v takomto zákutí,« začal som.

»Ani my sme nečakali,« prerušil ma, »no, tým lepšie. Dovol'te, aby som sa vám predstavil: volám sa

Gagin, a tuto je moja . . . « na chvíľku sa zarazil, »moja sestra. A vaše meno prosím?«

Povedal som mu svoje meno a rozhovorili sme sa. Dozvedel som sa, že Gagin cestuje práve tak, ako ja pre vlastné potešenie, pred týždňom si zašiel do mestiečka L. a zaviazol v ňom. Aby som bol úprimný, nerád som sa soznamoval v cudzine s Rusmi. Zďaleka som ich už poznával podľa chôdze, podľa strihu šiat, a najmä podľa výrazu ich tvári. Povznesená a opovržlivá, často veliteľská premenila sa odrazu na opatrnú a bojazlivú . . . Človek sa znezrady celý vyplašil, oči nepokojne tekaly . . . »Pane Bože, či som nepovedal niečo zlého, nevysmievajú sa mi,« zdalo sa, hovoril tento vyplašený pohľad . . . Uplynie chvíľa, — a znova sa obnoví vznešenosť výrazu, striedajúc sa občas s tupou nechápavosťou. Hej, vyhýbal som sa Rusom, ale Gagin sa mi priam zapáčil. Sú už na svete také šťastné tváre: každému je príjemné dívať sa na ne, ako by hrialy alebo hladily. Gagin mal práve takú tvár, milú prívetivú, s veľkými mäkkými očima a mäkkými kučeravými vlasami. Hovoril tak, že i keby človek nevidel jeho tvári, podľa samého zvuku jeho hlasu by cítil, že sa usmieva.

Dievča, ktoré nazval svojou sestrou, pozdalo sa mi na prvý pohľad. Bolo čosi svojho, zvláštneho vo vzhľade jej počernej, okrúhlej tváre, s nevelkým tenkým nosom, s líčkami skoro detskými a s čiernymi, jasnými očima. Bola pôvabne urastená, ale ako by ešte nie celkom vyvinutá. Vôbec sa neponášala na svojho brata.

»Nezašli by ste k nám?« riekol mi Gagin, »hádam ste sa už dosť nadívali na Nemcov. Naši by, pravda,

povybíjali obloky a polámalí stoličky, ale títo sú až prveľmi skromní. Čo myslíš, Asia, máme ísť domov?« Dievča prikývlo.

»Bývame za mestom,« pokračoval Gagin, »vo viničiach, v osamelom domci, vysoko. U nás je veľmi pekne, uvidíte. Gazdiná prisľubila, že nám nahotuje kyslého mlieka. Čoskoro až už sotmie, a bude vám príjemnejšie previesť sa cez Rýn pri mesiaci.«

Išli sme. Cez nízku mestskú bránu (stará stena z kremeňa obklopovala ju so všetkých strán, ani jej bojnica sa ešte nerozpadly) vyšli sme do poľa a keď sme prešli asi sto krokov pozdĺž steny, zastali sme pred úzkou bránicou. Gagin ju otvoril a viedol nás hore víškom po strmom chodníku. Po oboch stranách, na úbočiach rástlo hrozno; slnce len čo zapadlo, a červené, jemné svetlo ležalo na zelených výhonkoch, na vysokých tyčkách, na suchej zemi, do husta posiatej veľkým i drobným žufákom, i na bielej stene nevelkého domca s kosými čiernymi trámami a so štyrma jasnými oblôčkami, ktorý stál na samom temeni kopca, na ktorý sme vystupovali.

»To je naše bývanie,« zvolal Gagin, náhle sme sa priblížili k domcu, »a tuto nám už nesie gazdiná mlieko. »Guten Abend, Madame!... Priam sa pustíme do jedla; ale najprv,« pripojil, »sa obzrite... aký výhľad?«

Výhľad bol naozaj skvelý. Rýn ležal pred nami celý strieborný, medzi zelenými brehami, na jednom mieste horel nachovým zlatom západu. Mestečko, pritúlené k brehu, ukazovalo všetky svoje domy aj ulice; na široko sa rozbiehaly kopce a polia. Dolu bolo pekne, ale hore ešte krajšie: prekvapila ma najmä čistota a

hlbka oblohy, žiarivá priesvitnosť povetria. Sviežé a ľahké, ticho sa hojdalo a prevalovalo vlnami, ako by aj jemu bolo voľnejšie vo výške.

»Znamenitý byt ste si vybrali,« riekol som.

»To Asia našla,« odpovedal Gagin. »Tak, Asia, po-vedz, nech donesú všetko sem,« pokračoval, »budeme večerať na vzduchu. Tu i muziku lepšie počujeme. Všimli ste si,« pripojil, obracajúc sa ku mne,» že niektorý valčík je zblízka protivný — všedné, hrubé zvuky — ale zobďaleč, div — divúci ! rozihrá vo vás všetky romantické struny.«

Asia (menovala sa vlastne Anna, ale Gagin ju volal Asiou, nuž dovoľte mi, aby som ju i ja tak volal) odišla do domu a čoskoro sa vrátila i s gazdinou. Niesly vedno veľký podnos s hrncom mlieka, s tanierami a lyžičkami, s cukrom, s jahodami, s chlebom. Posadili sme sa a začali sme večerať. Asia si složila klobúk: jej čierne vlasys, pristrihnuté a učesané po chlapčensky, padaly jej veľkými kučerami na šiju a na uši. Zpočiatku sa mi vydýbala; ale Gagin jej povedal:

»Asia, prestaň sa ježiť ! ved' on nehryzie.«

Usmiala sa a o chvíľu sama sa mi už prihovorila. Nevidel som pohyblivejšej bytosti. Ani chvíľku nepose-dela pokojne; vstávala, odbehovala do domu a znova pribehovala, ticho si pospevovala, často sa smiala, a veľmi čudným spôsobom: zdalo sa, že sa nesmeje tomu, čo počuje, ale všeliakým myšlienкам, ktoré jej pri-chádzaly na um. Jej veľké oči sa dívaly doprosta, jasno, smelo, ale chvíľami sa jej víčka zliahka prižmurovaly, a vtedy býval jej pohľad nenazdajky hlboký a nežný.

Rozprávali sme sa so dve hodiny. Deň dávno zhas-

nul, a večer, zprvoti celý ohnivý, potom jasne červený, potom bledý a neurčitý, ticho sa topil a prelieval sa do noci, ale naša beseda trvala d'alej, pokojná a mierna ako povetrie, ktoré nás obklopovalo. Gagin dal doniesť fľašu rýnskeho vína; vypili sme ju nenáhlivo. Hudba ako predtým doliehala k nám, jej zvuky sa zdaly sladšími a nežnejšími; v meste i nad riekou sa zažaly svetlá. Asia nečakane sklonila hlavu, takže jej kučery spadly do očí, zatichla a vzdychla, potom nám oznámila, že sa jej chce spať a vošla do domu; videl som však, že nerozžihajúc svetlo dlho stála v otvorenom obloku. Napokon vyšiel mesiac a zahral na Rýne; všetko sa ožiarilo, otmavelo, zmenilo sa, ba i víno v našich brúsených pohároch zaligotalo sa tajomným leskom. Vietor sa utíšil, ako by složil krídla, zamrel; voňavé teplo noci dýchalo zo zeme.

»Je čas,« zvolal som, »lebo ver, nenajdem prievozníka!«

»Čas,« opakoval Gagin.

Išli sme dolu po chodníku. Odrazu sa za nami začaly sypať kamene: to nás Asia doháňala.

»Cože ty nespíš?« opýtal sa jej brat, ale Asia neodpovedala ani slova a utekala d'alej. Posledné uhasínajúce kahančeky, rozžaté študentmi v záhrade hostinka, osvetľovaly zdola listie stromov a dodávaly im sviatočného, fantastického vzhľadu. Našli sme Asiu na brehu: shovárala sa s prievozníkom. Skočil som do lod'ky a odobral sa od svojich nových priateľov. Gagin slúbil, že ma druhého dňa navštívi; stisol som mu ruku a podal ju aj Asii; ale ona sa na mňa len podívala a zavrtela hlavou. Lod'ka sa odrazila a niesla sa po

bystrej rieke. Prievozník, bodrý starec, s námahou hrúžil veslá do tmavej vody.

»Vošli ste do mesačného stípu, rozbili ste ho,« zavolala mi Asia.

Sklopil som oči; okolo lod'ky kolísaly sa čierne vlny.

»Sbohom!« ozval sa znova jej hlas.

»Dovidenia zajtrá,« riekol po nej Gagin.

Lod'ka pristala. Vystúpil som a ohliadol som sa. Na druhom brehu nebolo už nikoho vidno. Mesačný stíp opäť sa tiahol zlatým mostom cez celú rieku. Ako na rozlúčku doletely zpoza vody zvuky starého Lannerovho valčíka. Gagin mal pravdu, pocítil som, že všetky struny môjho srdca sa zachvely v odpoved' tým lichotivým melodiam. Išiel som domov cez tmavé polia, zvol'na vdychujúc vonný vzduch, a prišiel som do svojej izby celý roznežnený sladkou únavou márnych a nekonečných vyčkávaní. Cítil som sa šťastným... Ale prečo som bol šťastný? Ničoho som si nežiadal, na nič som nemyslel... Bol som šťastný.

Div sa nesmejúc pod nadbytkom príjemných a ihračívych citov, skočil som do posteľ a už som zavrel oči, keď mi odrazu zišlo na um, že som si cez celý večer ani raz nespomenul na svoju ukrutnú krásavici... »Čo to asi značí?« opýtal som sa seba samého, »azda som len nie zaľúbený?« Ale položiac si túto otázku, zdá sa, v zápäti som usnul ako dieťa v kolíske.

III.

Na druhé ráno (už som sa zbudil, ale ešte nevstával) ozvalo sa pod mojím oblokom klopanie palice a hlas, v ktorom som priam poznal hlas Gaginov, zaspieval:

»Ak c̄stc̄ spíš, gylarou
ta zbudím« —

Poponáhl' al som sa otvoriť mu dvere.

»Dobré ráno,« riekol Gagin vchádzajúc, »zavčasu som vás vyplašil, ale podívajte sa, aké je ráno. Sviežosť, rosa, škovránci spievajú . . .«

So svojimi kučeravými lesklými vlasmi, odkrýtou šijou a s ružovými lícami, sám bol svieži ako ráno.

Obliekol som sa; vyšli sme do záhradky, posadili sa na lavičku, dali sme si doniesť kávu a začali sme sa shovárať. Gagin mi odhalil svojej plány do budúcnosti: mal slušný majetok, neboli od nikoho odviedlý a chcel sa venovať maliarstvu. Ľutoval iba toho, že neskoro prišiel k rozumu a veľa času zmárnil nadarmo; i ja som sa mu zmienil o svojich plánoch, a pri tej príležitosti som sa mu zdôveril i s tajomstvom svojej nešťastnej lásky. Vypočul ma shovievave, ale napokoľko som mohol zbadáť, veľkého súcitu k svojej väšni som v ňom nevzbudil. Dva razy vzdychol po mne zo zdvorilosti a navrhol mi, aby som sa išiel podívať na jeho štúdie. Priam som súhlasil.

Asiu sme nenašli doma. Podľa slov gazdinej odišla na »rozvalinu«. Asi na dve versty od mesta L. nachodily sa ostatky feudálneho zámku. Gagin mi ukázal

všetky svoje kartony. V jeho štúdiach bolo veľa života a pravdy, čosi slobodného a širokého; ale ani jedna z nich nebola dokončená a kresba sa mi zdala nedbalou a nevernou. Povedal som mu úprimne svoju mienku.

»Áno, áno,« začal so vzdychom, »máte pravdu, všetko je to veľmi slabé a nevyzreté. Čo robiť! Neučil som sa ako sa patrí a i prekliata slovanská nedbalosť berie si svoje. Kým človek sníva o práci, vznáša sa ako orol: zem, zdá sa ti, by si rušil s miesta — ale pri splnení priam oslabneš, ustaneš.

Začal som ho povzbudzovať, ale on mávnul rukou a scberúc kartony do náručia, hodil ich na diván.

»Ak budem mať trpelivosti, vyklúuje sa niečo zo mňa,« povedal pomedzi zuby, »ak jej nebudem mať, ostanem šlachtickým nedoukom. Pod'me radšej vyhľadať Asiu.«

Išli sme.

IV.

Cesta k rozvaline vinula sa po úbočí úzkeho lesného údolia; na jeho dne bežal potok a šumivo skackal po kameňoch, ako by sa ponáhlal sliať sa s veľkou riekou, spokojne sa blystiacou za tmavou hranou príkro rozrytých horských hrebeňov. Gagin obrátil moju pozornosť na niektoré šťastne osvetlené miesta; z jeho slov bolo vidno, že ak je aj nie maliarom, iste je umelcom. Čoskoro sa objavila rozvalina, na samom temeni holej skaly vypínala sa štvoruholastá veža, celá čierna, ešte pevná, ale akoby rozštiepená pozdlžnou puklinou.

Machom pokryté steny primykaly sa k veži; tu a tam lepil sa zimozeleň. Pokrivené stromky vysely zo šedivých bojníc a zrúcaných hradieb. Kamenistý chodníček viedol k zachovalej bráne. Už sme sa k nej blízili, keď sa odrazu mihla popred nás ženská postava, bistro prebehla po hrube úlomkov a postavila sa na výstupok steny, priamo nad priepasťou.

»Ved' je to Asia!« zvolal Gagin, »to je blázon!«

Vošli sme do brány a octli sme sa na neveľkom nádvorí, odpoly zarastenom planými jabloňami a žihľavou. Na výstupku naozaj sedela Asia. Obrátila sa k nám tvárou, zasmiala sa, ale nepohla sa s miesta. Gagin jej pohrozil prstom, a ja som ju nahlas pokarhal pre neopatrnosť.

»Prestaňte,« zašeptal mi Gagin, »nedráždite ju; nepoznáte ju: vylezie trebárs na vežu. Hľa, radšej obdivujte dômysel'nosť tunajších obyvateľov.«

Ohliadnul som sa. V kútiku, upelašiac sa v malej drevenej bûdke, plietla starenka punčochu a s boku nás pozorovala cez okuliare. Predávala turistom pivo, medovníky a selterskú vodu. Posadili sme sa na lavičku a začali sme piť z ľažkých cínových džbánkov dosť chladné pivo. Asia sedela ďalej nepohnute, vtiahnúc pod seba nohy a zahaliac si hlavu do mušlínového šálu; jej strojné obrys y jasne a milo sa rysovali na čistom nebi; ale díval som sa ňu s nepriateľským pocitom. Už minulého večera som na nej zbadal niečo upätého, nie celkom prirodzeného... »Chcela by v nás vzbudiť údiv,« myslel som si, »načo to? Aké detské spôsoby.« Ako by uhádla moje myšlienky, vrhla na mňa odrazu bystrý a prenikavý pohľad, znova sa zasmiala, dvoma

skokmi soskočila so steny a prikročiac k starenke, požiadala ju o krčah vody.

»Nazdáte sa, že chcem piť?« rieksla, obrátiac sa k bratovi, »nie, tuto na stenách sú kvetiny, ktoré nutne treba zaliať.«

Gagin jej ničoho neodvetil; a ona, s krčahom v ruke, začala liezť po rozvalinách, chvíľami sa zastavovala, nakláňala a so zábavnou vážnosťou púšťala pári kvapáky vody, jasne sa blyštiacich na slnici. Jej pohyby boli veľmi milé, ale hneval som sa na ňu ako predtým, hoci som sa nevdojak kochal jej ľahkosťou a obratnosťou. Na jednom nebezpečnom mieste schválne vykrikla a hned' nato sa zasmiala . . . Mal som čo raz väčšiu zlost.

»Lezie ako koza,« zadudrala si starenka popod nos, odtrhnúc sa na chvíľu od svojej punčochy.

Konečne vyprázdnila Asia svoj krčah, a nezbedne sa kolišúc vrátila sa k nám. Podivný úsmev zľahka skubal jej obrvami, nozdrami i rtami; polodrzo, poloveselo žmúrily tmavé oči.

»Moje chovanie sa vám zdá byť neslušným,« hovorila jej tvár, »ale na tom nezáleží, viem, že sa vo mne kocháte.«

»Obratné, Asia, obratné,« rieksla polohlasne Gagin.

Asia odrazu ako by sa zahanbila, sklopila svoje dlhé riasy a skromne si k nám prisadla ako by sa bola previnila. Vtedy som si po prvý raz povšimol dobre jej tváre, najpriemenlivejšej tváre, ktorú som dosiaľ videl. O chvíľu už pobledla a prijala sústredený, skoro smutný výraz; i jej rysy sa mi zdaly väčšími, prísnejšími, jednoduchšími. Celkom zatichla. Obišli sme zrúcaniny (Asia išla s nami) a kochali sme sa pohľadmi. Medzi-

tým priblížil sa čas obedu. Zaplatiac starenke a požiadajúc ju ešte o jeden džbánok piva a obrátiac sa ku mne, zvolal Gagin s potuteľným výrazom:

»Na zdravie dámy vášho srdca!«

»A či on má — či vy máte takú dámku?« opýtala sa odrazu Asia.

»A ktože jej nemá?« odvetil Gagin.

Asia sa na chvíľočku zadumala; jej tvár sa oznove premenila, opäť sa na nej objavil vyzývavý, skoro bezocivý úsmev.

Na zpiatočnej ceste sa ešte viac smiala a šalela. Odložila dlhý konár, položila si ho na plece ako pušku, omotala si hlavu šálom. Pamätám sa, stretli sme početnú rodinu plavovlasých a upätých Angličanov; všetci ako na povel s chladným údivom doprevádzali Asiu svojimi sklenenými očima, Asia ako im na protiveň nahlas zaspievala. Vrátiac sa domov, priam odišla do svojej izby a objavila sa teprv k samému obedu, oblečená do svojich najlepších šiat, bedlive učesaná, stiahnutá a v rukaviciach. Pri stole tvárla sa veľmi vážne, jedlo sotva okúsila a vodu pila zo šálky. Zrejme sa jej zachcelo zahrať pred mnou novú úlohu — úlohu slušne a dobre vychovanej slečinky. Gagin jej nebránil: bolo vidno, že si navykol prisväiedčať jej vo všetkom. Iba chvíľami sa na mňa dobrodušne podíval a zľahka pokrčil plecom, ako by chcel povedať: »Je to dieťa; budťe shovievavý.« Náhle sa obed skončil, Asia vstala, poklonila sa nám a kladúc si klobúk, opýtala sa Gagina, či môže istť k Frau Luise?

»Odkedyže sa opytuješ?« odvetil jej so svojím ne-

zmeneiteľným, ale teraz trochu rozpačitým úsmevom,
»vari sa s nami nudiš?«

»Nie, ale už včera som slúbila Frau Luise, že ju dnes navštívim; a tiež som si myslala, že vám bude lepšie samým: pán N. (ukázala na mňa) bude ti ešte o niečom rozprávať.«

Odišla.

»Frau Luise,« začal Gagin, snažiac sa vyhnúť môjmu pohľadu, »je vdova po tunajšom starostovi, dobrá, ale v celku nepatrňá starena. Veľmi si oblúbila Asiu. Asia sa náružive ráda soznamuje s ľuďmi z nižších kruhov; povšimol som si, že príčinou toho býva vždy hrdosť. Poriadne som ju rozmaznal, ako vidíte,« dodal, umlknúc na chvíľu, »ale čo si počať. Vynucovať neviem od nikoho nič, a do nej najmenej. Mám povinnosť byť k nej shovievavý.«

Neodvetil som. Gagin premenil rozhovor. Čím viac som ho poznával, tým silnejšie som k nemu ľnul. Rýchle som ho pochopil. Bola to priama ruská duša, pravdivá, čestná, prostá, ale, žiaľ, trochu mdlá, bez pevnosti a vnútorného zápaľu, mladosť v ňom nevrela klokotom: žiarila iba tichým svetlom. Bol veľmi milý a umný, ale nevedel som si predstaviť čo sa z neho stane až zmuženie. Byť umelcom... Bez trpkej, ustavičnej práce nebýva umelcov... a trudiť sa, mysel som si, dívajúc sa na jeho mäkké črty, počúvajúc jeho nenáhlivú reč — nie! trudiť sa nebudeš, stúliť sa nevieš. Ale nebolo možné neoblúbiť si ho: srdce ťa k nemu priamo ťahalo. Štyri hodiny strávili sme spolu, to sediac na diváni, to sa pomaly prechádzajúc popred dom; a za tieto štyri hodiny sblížili sme sa úplne.

Slnko zapadlo, a bol už čas, aby som išiel domov.
Asia sa stále nevracala.

»Robí si, čo sa jej zachce,« ozval sa Gagin. »Ak chcete, pôjdem vás doprevadiť? Za cestou odbočíme k Frau Luise; opýtam sa, či je tam? Nezajdeme si veľa.«

Spustili sme sa do mesta, a zahnúc do úzkej krivej uličky, zastali sme pred domom v širine dvoch okien a vo výške štyroch poschodí. Druhé poschodie vystupovalo na ulicu viac ako prvé, tretie a štvrté ešte viac ako druhé; celý dom so svojimi vetchými rezbami, dvojma hrubými stĺpmi dole, s ostrou, taškami pokrytou strechou a so svojím zobáku podobným rumpálom, vystrčeným zo štítu, zdal sa ohromným, shrbeným vtákom.

»Asia!« zvolal Gagin, »tu si?«

Osvetlené okno v treťom poschodí buchlo a otvorilo sa, a uvideli sme tmavú hlávku Asiinu. Zpoza nej vyzerala bezzubá a sliepňavá tvár starej Nemky.

»Tu som,« odvetila Asia, koketne sa podoprúc laktom na okenicu, »je mi tu dobre. Na ti, vezmi si,« pripojila a hodila Gaginovi vetvičku pelargonie, »predstav si, že som dámou tvojho srdca.«

Frau Luise sa zasmiala.

»N. odchádza,« riekol Gagin, »chcel by sa od teba odobrať.«

»Naozaj? odvetila Asia, »tak mu daj vetvičku, a ja sa hned' vrátim.«

Zachlopila okno a zdalo sa, že poobozkala Frau Luise. Gagin mi mlčky podal vetvičku. Mlčky som ju strčil do vrecka, odišiel k prievozu, previezol sa na druhú stranu.

Pamäťám sa, že som šiel domov o ničom nerozmýšľajúc, ale s podivnou ľarchou na srdci, keď ma naraz zarazil silný, známy, ale v Nemecku zriedkavý zápach. Zastal som a uvidel vedľa cesty neveľkú hriadku konopí. Ich stepný zápach pripomenal mi v tej chvíli rodnú zem a vzbudil v duši väšnivú túhu po nej. Zachcelo sa mi dýchať ruský vzduch, chodiť po ruskej zemi. »Čo tu vlastne robím, prečo sa tackám po cudzích krajoch, pomedzi cudzích ľudí?« zvolal som a mŕtva ľarcha, ktorú som cítil na srdci premenila sa odrazu na horké, palčivé vzrušenie. Prišiel som domov celkom v inej náladе ako predošlého dňa. Cítil som sa skoro rozsadeným a dlho som sa nemohol upokojiť. Trýznila ma zlosť mne samému nepochopiteľná. Napokon som si sadol a spomenúc si na svoju ľstivú vdovu (oficiálnou spomienkou na túto dámu končil sa každý môj deň), vybral som jeden z jej listov. Ale ani som ho neroztrvoril; moje myšlienky pustily sa priam iným smerom. Počal som dumať... dumať o Asie. Zišlo mi na um, že sa Gagin v rozhovore zmienil o akýchsi ľažkostiacach, ktoré mu bránia vrátiť sa do Ruska... »Kto vie, či je naozaj jeho sestrou?« povedal som si nahľ:

Sobliekol som sa, ľahol si pokúšal som sa usnúť; ale o hodinu som znova sedel na posteli, oprúc sa laktom na podušku a opäť som dumal o tej ,vrtošivej dievočke so sileným smiehom'... »Je urastená ako malinká Rafaelova Galatea vo Farnezine,« šepтал som si, »hej, a nie je to jeho sestra...«

A vdovin list ležal veľmi pokojne na podlahe, belejúc sa v mesačnom svetle.

V.

Druhého rána som zase išiel do L. Uistoval som sa, že sa mi chce porozprávať sa s Gaginom, ale potajomky ma to tiahlo podívať sa, čo robí Asia, či bude znova taká nezbedná ako včera. Našiel som ich oboch v hostovskej, a podivné — azda preto, že som v noci i za rána veľa rozmýšľal o Rusku — Asia sa mi zdala dokonalou ruskou dievčinou, jednoduchou dievčinou, div nie slúžkou. Obliekla si staré šatočky, vlasy začesala za uši a sedela nepohnute pri obloku a vyšívala, skromne, ticho, ako by celý svoj život nič iného nebola robila. Skoro vôbec nehovorila, spokojne sa dívala na svoju robotu, a jej črty prijaly taký bezvýznamný, všedný výraz, že som si nevdojak spomenul na naše domáce Katy a Maši. Ako na zavŕšenie podobnosti začala si potichu pospevovať »Matusku holubičku«. Díval som sa na jej žítkavú, pohasnutú tváričku, spomínal som si na včerajšie blúznenie a bolo mi čohosi lúto. Pohoda bola nádherná. Gagin nám oznámil, že pôjde dnes kresliť štúdiu podľa prírody; opýtal som sa ho, či by som ho mohol doprevadiť, či mu nebudem prekážať?

»Naopak,« odpovedal, »môžete mi dať dobrú radu.«

Položil si okrúhly klobúk à la Van Dyck, obliekol si blúzu, pod pazuchu vzal karton a pošiel; vliekol som sa za ním. Asia zostala doma. Gagin odchádzajúc, prikázal jej postarať sa, aby polievka nebola priveľmi riedka. Asia prislúbila dozreť v kuchyni. Gagin došiel do známej mi dolinky, sadol si na kameň a začal kresliť starý košatý dub. Lahol som si do trávy a vytiahol som

knižku ; ale neprečítal som ani dve stránky, a Gagin iba čo papier počarbal ; vše sme sa púšťali do uvažovania, a napokon môžem posúdiť, dosť rozumného a jemného. Uvažovali sme o tom, ako treba pracovať, čomu sa treba vyhýbať, čoho sa pridržiavať, a aké je vlastne poslanie umelcovo v našich časoch. Gagin napokon zistil, že »dnes nemá nálady«, ľahol si vedľa mňa a tak sa už voľne snovaly naše mladé reči, to náruživé, to zádumčivé, to vzrušené, ale skoro stále nejasné reči, v ktorých sa tak ochotne rozplýva ruský človek. Keď sme sa do sýta vyvráveli a nadeli sa pocitom uspokojenia, akoby sme boli boh vie čo vykonali, v niečom pokročili, vrátili sme sa domov. Našiel som Asiu práve takú, akú sme ju opustili ; čo ako som sa snažil nahliadnuť do nej — ani stínu koketnosti, ani náznaku zámerne prijatej úlohy som v nej nenašiel ; tento raz nedala sa jej vytknúť neprirodzenosť.

»Aha !« povedal Gagin, »uložila si pôst a pokánie.«

Pred večerom niekoľko ráz nestrojene zazívala a začasu odišla do svojej izby. Sám som sa čoskoro rozlúčil s Gaginom a vrátil som sa domov. Neblúznil som o ničom : tento deň prešiel v triezvych pocitoch. Pamäťám sa však, že ked' som si líhal, nahlas som nevdojak vyslovil :

»Čo je to za chameleon, táto dievočka !« a po chvíli rozmýšľania som dodal : »Ale jednak je nie jeho sestrou.«

VI.

Uplynuly dva týždne. Každý deň som chodieval ku Gaginovcom. Asia ako by sa ma stránila, ale už si nedovolila ani jednej z tých nezbedností, ktoré ma prekvapily v prvých dňoch našej známosti. Zdala sa tajne rozhorčenou alebo stiesnenou; i smiala sa menej. Zvedave som ju pozoroval.

Hovorila dosť dobre po francúzsky i po nemecky; ale na všetkom bolo vidno, že od detstva nebola v ženských rukách a že jej vychovanie bolo podivné, neobvyčajné, v ničom nie podobné vychovaniu samého Gagina. Napriek jeho klcbúku à la Van Dyck a blúze bolo z neho cítiť mäkkého, trocha rozmažnaného veľkoruského šľachtica, kdežto ona sa v ničom neponášala na panskú slečnu; vo všetkých jej pohyboch bolo čosi nepokojného: toto plánča bolo teprv nedávno zaštepené, toto víno nevykvasilo. Povahou hanblivá a nesmelá, hnevala sa na svoju plachosť a zo zlosti nasilu sa snažila byť nenútenou a smelou, čo jej nie vždy svedčilo. Niekoľko ráz som s ňou začal hovoriť o jej živote v Rusku, o jej minulosti: odpovedala neochotne na moje otázky; jednak som sa však dozvedel, že pred odchodom za hranice dlho žila na dedine. Raz som ju zastihol samotnú nad knihou. Oprúc si hlavu do dlaní a zaboriac prsty hlboko do vlasov, hltala očima riadky.

»Výborne!« riekal som, pristúpiac k nej, »akí sú piľní.«

Zodvihla hlavu, vážne a prísne pohliadla na mňa.

»Myslite si, že sa viem iba smiať,« riekl a chcela sa vzdialiť.

Podíval som sa na titul knihy: bol to nejaký francúzsky román.

»Jednak len nemôžem pochváliť vašu voľbu,« poznamenal som.

»Čože mám čítať!« zvolala a odhodiac knihu na stôl dodala, »radšej teda pôjdem robiť pletky,« a odbehla do záhrady.

Toho istého dňa, večer, čítal som Gaginovi »Hermannu a Dorotheu«. Asia zprvu sa len motala okolo nás, pôtom sa odrazu zastavila a nastavila uši, po chvíli prisadla si ku mne a vypočula čítanie do konca. Na druhý deň som ju znova nepoznával, kým som sa nedovtípil, čo jej zas vošlo do hlavy; chcela byť domáckou a vážnou ako Dorothea. Zdala sa mi slovom polozáhadnou bytosťou. Samoľúba do krajinosti, pútala ma preča i vtedy, keď som sa na ňu srdil. Len v jednom som sa viac a viac utvrdzoval, a to v tom, že je nie Gaginovou sestrou. Nezaobchadol s ňou po bratsky: veľmi láskave, veľmi shovievave a zároveň trochu nútene.

Podivná príhoda zrejme potvrdila moje podozrenie.

Raz večer, keď som prišiel k vinici, kde bývali Gaginovci, našiel som bránicu zavretú. Nerozpakujúc sa dlho, zašiel som k jednomu rozvalenému miestu k ohrade, ktorého som si bol už predtým všinul, a preskočil som ho. Ned'aleko od tohto miesta, stranou od chodníka bola neveľká besiedka z agácií; došiel som knej a skoro už prešiel pomimo... zrazu ma prekvapil Asiin hlas, ktorý väsnivo a pomedzi slzy hovoril tieto slová:

»Nie, nechcem nikoho ľubiť okrem teba, nie, nie, teba jediného chcem ľubiť — a navždy.«

»Dost', Asia, upokoj sa,« rieko Gagin, »vieš, že ti verím.«

Ich hľasy sa ozývaly z besiedky. Videl som ich oboch pomedzi nehustú spleť vetví. Oni ma nezbadali.

»Teba, teba jediného,« opakovala Asia. Vrhla sa mu okolo hrdla a s krčovitým vzlykotom ho začala bozkávať a objímať.

»Dost', dost',« opakoval Gagin, zľahka ju hladiac po vlasoch.

Chvíľu som stál nehybne... Odrazu som sa zachvel. »Ist' k ním?... Ani za nič!« blysklo mi hlavou. Bystrými krokmi som sa vrátil k ohrade, preskočil som cez ňu na chodník a skoro behom pustil som sa domov. Usmieval som sa, trel som si ruky, divil som sa príhode, ktorá tak nečakane potvrdila moje dohadu (ani na chvíľu som nepochyboval o ich oprávnenosti), ale súčasne bolo mi veľmi trpko okolo srdca. ,Ale sa len vedia,' myslel som si, ,pretvarovať! Načo však? Že sa im chce klamať ma. Nečakal som to od neho... A čo za dojemné vyznanie.'

VII.

Spal som nedobre a druhého rána som vstal zavčasu, priviazał som si na chrbát cestovný batoh, oznámil som svojej gazdinej, aby ma nečakala na noc a vybral som sa pešo do vrchov, nahor popri rieke, na ktorej leží mestečko Z. Tieto vrchy, výbežky pohoria, nazývaného Psím chrbátom (Hundsrück) sú veľmi zaujímavé svojím geologickým složením; pozoruhodné sú najmä

pre pravideľnosť a čistotu svojich čadičových vrstiev; ale nemal som chuti na geologické pozorovania. Neuvedomoval som si, čo sa vo mne dialo; len jeden cit mi bol jasný: že sa nechcem vidieť s Gaginovci. Uistoval som sa, že jedinou príčinou môjho náhleho odporu voči ním bola zlosť na ich potmešilosť. Kto ich nútil, aby sa predstavovali ako príbuzní? Snažil som sa ostatne nemyslieť na nich; nenáhliac sa, túlal som sa po vrchoch a po dolinách, posedoval som v dedinských hostincoch a pokojne sa shováral s hostinskými i s hosťami, alebo som si ľahol na ploský, zohriaty kameň a díval som sa ako plávajú oblaky, na šťastie pohoda bola obdivuhodná. Takto sa zabávajúc strávil som tri dni a nie bez potešenia — hoci sa mi časom srdce svieralo. Nálada mojich myšlienok sa práve hodila k pokojnej prírode tohto kraja.

Oddal som sa cele tichej hre náhodnosti, naskytujúcim sa dojmom: nenáhľivo sa premieňajúc plynuly dušou a zanechávaly v nej na koniec jeden výsledný pocit, v ktorom splynulo všetko, čo som videl, pocítil, počul za tieto tri dni — všetko: jemná vôňa smoly v hore, krik a ťukot d'atľov, neunavný šepot jasných potôčkov s pestrými pstruhami na piesočnatom dne, nie veľmi smelé obrysy vrchov, chmúrne skaly, čisté dedinky s úctyhodnými a starými kostolami a stromami, bociani na lúkach, útulné mlyny s bystro sa krútiacimi kolesami, veselé tváre dedinčanov, ich belasé kamizely a šedivé punčochy, škrípajúce pomalé vozy, ťahané žírnymi koňami, inokedy kravami, mladí, dlhovlasí pútnici po čistých cestách, obsadených jabloňami a hruškami...

Ešte i dnes je mi príjemne spomínať si na tie

dojmy. Pozdravujem ťa, skromné zátišie nemeckej zeme, so svojím nehľadaným blahobytom, so stopami usilovných rúk na každom kroku, trpelivej, hoci nenáhliej roboty ... Pokoj ti a milosť!

Prišiel som domov až koncom tretieho dňa. Zabudol som povedať, že zo zlosti na Gaginovcov pokúsil som sa vzkriesiť v sebe obraz bezcitnej vdovy; ale moje pokusy boli daromné. Pamätám sa, keď som začal o nej blúzniť, uvidel som pred sebou asi päťročné sedliacke dievčatko s okrúhlou tváričkou, s nevinne vyvalenými očkami. Tak detsky prostomyselne sa na mňa dívala..

Zahanbil som sa jej čistého pohľadu a nechcel som lhať v jej prítomnosti a hned som sa navždy rozlúčil so svojou minulou láskou.

Doma som našiel list od Gagina. Divil sa neočakávanému môjmu rozhodnutiu a vyčítal mi, že som ho nepojal so sebou. Prosil ma, aby som prišiel k ním náhle sa vrátim. Nespokojne som prečítal tento list, ale priam na druhý deň som sa vybral do L.

VIII.

Gagin ma privítal priateľsky, zasypal ma láskavými výčitkami; ale Asia, akoby náročky, sotva ma uvidela, rozosmiala sa bez akejkoľvek príčiny a podľa svojho zvyku priam utiekla. Gagin prišiel do rozpakov, zadudral za ňou, že je pochabá, prosil ma, aby som jej prepáčil. Priznávam sa, veľmi som sa hneval na Asiu; i bez toho som už bol nesvoj, a tu znova tento nepri-

rodzený smiech, tieto podivné posunkys. Tváril som sa však, ako by som ničoho nebadal, a popisoval som Gaginovi podrobnosti svojej neveľkej cesty. On mi zas rozprával, čo robil počas mojej neprítomnosti. Ale naše reči viazly; Asia vchádzala do izbice a znova vybeholala; napokon som riekoł, že mám náhlu prácu a že sa musím vrátiť domov. Gagin ma najprv zdržiaval, potom sa skúmavo na mňa podíval a ponúkol sa, že ma odprevadí. V predizbe Asia pristúpila odrazu ku mne a podala mi ruku; zláhka som stisol jej prsty a ledva som sa jej poklonil. Vedno s Gaginom sme sa previezli cez Rýn, a idúc okolo môjho oblúbeného jasena so soškou Madony, posadili sme sa na lavičku, aby sme sa potešili pohľadom. Tu sa rozpriadol medzi nami pozoruhodný rozhovor.

Najprv sme si vymenili niekoľko slov, potom sme zatíchli a zadívali sa na svetlú rieku.

»Povedzte,« začal odrazu Gagin so svojím obvyklým úsmevom, »čo si myslíte o Asii? Zdá sa vám, všakže, trochu podivnou?«

»Áno,« odvetil som nie bez istých rozpakov. Nečakal som, že začne o nej hovoriť.

»Treba ju dobre poznáť, aby sa mohla posudzovať,« riekoł, »Asia má srdce veľmi dobré, ale hlavu nezbednú. Čažko je zniest sa s ňou. Pravda, nemožno ju obviňovať, a keby ste vedeli o jej historii...«

»O jej historii?« prerušil som ho, »vari je nie vásou...«

Gagin sa na mňa podíval.

»Azda si nemyslíte, že je nie mojou sestrou?... Nie,« pokračoval, nevšímajúc si mojich rozpakov, »je

mi naozaj sestrou, je to dcéra môjho otca. Vypočujte ma, cítim k vám dôveru a rozpoviem vám všetko.

Môj otec bol človek veľmi dobrý, rozumný, vzdelaný — a nešťastný. Osud sa k nemu nezachoval oveľa horšie, ako k mnohým iným; ale otec nevydržal ani jeho prvého úderu. Oženil sa zavčasu, z lásky; jeho žena, moja maľ, zomrela veľmi skoro, bolo mi práve šesť rokov. Otec ma odviedol na dedinu a za celých dvanásť rokov sa odtiaľ nikam nepohol. Sám sa staral o moju výchovu a nikdy by sa neboli so mnou rozlúčil, keby raz jeho brat, môj strýko, neboli prišiel na dedinu. Tento strýko žil trvale v Petrohrade a mal tam dosť význačné miesto. Prehovoril otca, aby ma sveril do jeho rúk, pretože otec nijako nechcel opustiť dedinu. Strýko mu vysvetlil, že pre chlapca v mojich rokoch je veľmi škodlivé žiť v úplnom osamotení, že s takým večne unylým a mlčanlivým učiteľom, akým bol môj otec, iste sa oneskorím za svojimi rovesníkmi, ba že to môže uškodiť i môjmu charakteru. Otec sa dlho priečil radám svojho brata, ale napokon ustúpil. Plakal som, keď som sa lúčil s otcom; mal som ho rád, hoci som nikdy nevidel úsmevu na jeho tvári ... Ked' som sa dostal do Petrohradu, čoskoro som zabudol na naše tmavé a neveselé hniezdo. Dali ma do junkerskej školy a zo školy som prestúpil do gardového pluku. Každého roku som prichádzal na pár týždňov na dedinu, a čo rok nachádzal som svojho otca smutnejšieho a smutnejšieho, viac a viac sa zahíbal do seba, stával sa zádumčivým až bojazlivým. Denne chodieval do kostola a temer odvykol hovoriť. Počas jednej z mojich návštev (minulo mi už dvacäť rokov), uvidel som po prvý raz v našom dome

chudé, čiernochoké, asi desaťročné dievča — Asiu. Otec mi povedal, že je to sirota, a že si ju vzal na stravu — doslova tak sa vyjadril. Nie veľmi som si jej všímal; bola divá, vrtká a mlčanlivá ako zvieratko; náhle som vošiel do oblubenej izby svojho otca, do veľkej a posmúrnej komnaty, kde zomrela moja mač a kde i v dne rozžíhali sviece, Asia sa priam schovala za voltairovské kreslo alebo za knižnicu. Prihodilo sa, že mi povinnosti služby nedovolily pobudnúť na dedine tri či štyri nato nasledujúce roky. Každý mesiac dostával som od otca krátky list; o Asii sa zmienil zriedka i to len mimochodom. Bolo mu už vyše pädesiat rokov, ale zdal sa ešte stále mladým človekom. Predstavte si môj úžas: odrazu ničoho netušiac, dostávam od správca písмо, v ktorom mi oznamuje, že otec je na smrť chorý a naliehave ma prosí, aby som čo najskôr prišiel, ak sa chcem s ním rozlúčiť. Ponáhľal som sa ozlomkrk a zastihol som otca ešte živého, ale už v ostatných chvíľach. Zaradoval sa mi neobyčajne, objal ma svojimi vyschnutými rukami, dlho sa mi díval do očí akýmsi prosebným či skúmovým pohľadom, a ked' ma požiadal o slub, že vykonám jeho poslednú prosbu, rozkázal starému komorníkovi, aby priviedol Asiu. Starec ju doviedol: ledva sa držala na nohách a triasla sa na celom tele.

»Tuto,« povedal mi otec namáhave, »porúčam ti svoju dcéru — tvoju sestru. Všetko sa dozvieš od Jakkova,« pripojil, ukážuc na komorníka.

Asia zalkala a klesla tvárou na posteľ . . . O pol hodiny otec zomrel.

Hľa, čo som sa dozvedel: Asia bola dcérou môjho otca a bývalej komornej mojej matky, Tatiany. Živo

sa pamätam na túto Tatianu, pamätam sa na jej vysokú, strojnú postavu, na jej ušľachtilú, prísnu a rozumnú tvár s veľkými tmavými očami. Mala povešť hrdej a neprístupnej dievky. Nakol'ko som mohol vyzrozumetiť z úctivých Jakovových narážok, sišiel sa s ňou môj otec o niekoľko rokov po matkinej smrti. Tatiana už vtedy nežila v panskom dome, ale v chalupe pri svojej vydatej sestre, kde dozerala na statok. Môj otec mocne k nej pril'nul a po mojom odchode z dediny chcel sa s ňou aj oženiť, ale ona sama nechcela byť jeho ženou, napriek jeho prosbám.

»Nebohá Tatiana Vasilievna,« rozprával mi Jakov, stojac pri dverách, s rukami za chrbtom složenými, »vo všetkom bola rozvážna a nechcela vášmu oteckovi ublížiť. Čo by som vám ja, reku, bola za ženu? Čo za paniu? Ráčila hovoriť v mojej prítomnosti.« Tatiana sa nechcela preniest ani k nám do domu a žila ďalej pri svojej sestre vedno s Asiou. V detstve som vídal Tatianu iba vo svätak, v kostole. Oviazaná tmavou šatkou, so žltou mašľou na pleciach, stávala v zástupe pri obloku — jej prísny profil ostre sa rysoval na priesvitnom skle — a pokorne, vážne sa modlievala, nízko sa ukláňala, po starootcovsky. Ked' ma strýko odviedol, mala Asia dovedna dva roky, a v deviatich stratila matku.

Náhle Tatiana umrela, vzal si otec Asiu k sebe do domu. On i predtým prejavil želanie mať ju pri sebe, ale Tatiana neprivolila. Len si predstavte, čo musela Asia cítiť, ked' ju vzali k pánovi. Dodnes nevie zabudnuť na tie časy, ked' jej po prvý raz obliekli hodvábne šaty a bozkali jej rúčku. Mať, kým bola nažive, držala

ju veľmi prísne; pri otcovi sa tešila svrchovanej slobode. Bol jej učiteľom; okrem neho nikoho nevídala. Nemaznal sa s ňou; ale mal ju väsnive rád a nikdy jej nič nezakazoval: v duchu sa cítil pred ňou vinovatým. Asia skoro pochopila, že je hlavnou osobou v dome, vedela, že pán je jej otcom; čoskoro však pochopila i svoje lživé postavenie; samolúbosť sa v nej silne rozvinula, i nedôverčivosť; zlé zvyky sa zakorenily, prostota skapala. Chcela (sama sa mi raz k tomu priznala) donútiť *celý svet*, aby zabudol na jej pôvod; i za svoju mať sa hanbila, hanbila sa i za to, že sa za ňu hanbí, i pýšnila sa ňou. Vidíte, že veľa vedela a vie, čo by nemala vedeť vo svojich rokoch Ale či je niečím vinovatá? Mladé sily sa v nej rozihraly, krv kypela, a nebolo naporúdzi nijakej ruky, čo by ju viedla. Úplná nezávislosť vo všetkom! Ale či to mohla ľahko znieť? Nechcela byť horšia ako druhé slečinky; vrhla sa na knihy. Čo dobrého mohlo z toho vzísť? Nepravidelne začatý život sa utváral nepravidelne, ale srdce sa v nej nepokazilo, rozum zostal.

A tu ja, dvacäťročný parobok, mal som odrazu na starosti trinásťročné dievčatko! V prvé dni po otcovej smrti pri púhych zvukoch môjho hlasu dostávala horúčku, moje lichôtky jej pôsobili trýzeň, a len pozvoľna, pomaly si privykla. Pravda, potom, ked' sa presvedčila, že ju naozaj uznávam za svoju sestru a že som si ju oblúbil ako sestru, náružive ku mne priľnula: ani jeden jej cit nebýva polovičatý.

Zaviedol som ju do Petrohradu. A hoci mi rozlúčenie s ňou pôsobilo bolest' — nijako som nemohol žiť s ňou spoločne; umiestil som ju v jednom z najlepších

pensionátov. Asia pochopila nutnosť nášho rozlúčenia, ale začala tým, že ochorela a len, že neumrela. Potom sa však podrobila a pobudla v pensionáte štyri roky; ale napriek môjmu očakávaniu zostala skoro takou, akou bola predtým. Správkyňa pensionátu často sa na ňu žalovala: »Ani potrestať ju nemožno,« vravievala mi, »ani po dobrém sa nepoddáva.« Asia bola neobyčajne chápavá, učila sa znamenite, zpomedzi všetkých najlepšie; ale vôbec sa nechcela podrobiť všeobecnej úrovni, bola tvrdohlavá, dívala sa ako mátoha ... Nemohol som ju veľmi obviňovať: v jej položení bolo treba alebo počúvať alebo sa strániť. Zo všetkých svojich priateľiek sblížila sa iba s jednou, s nepeknou, prenasledovanou a úbohou dievkou. Ostatné slečny, zväčša z dobrých rodín, s ktorými bola vychovávaná, ju nemaly rady, posmievaly sa jej, dobiedzaly do nej ako len mohly; Asia im ani o vlas neustúpila. Raz v hodine náboženstva rozprával učiteľ o nerestiach. »Ľstivosť a zbabenlosť sú najpodlejšie neresti,« nahlas povedala Asia. Slovom, išla ďalej svojou cestou; iba jej spôsoby čo sa polepšily; hoci ani po tejto stránke, zdá sa, veľmi nepokročila.

Konečne jej minulo sedemnásť rokov, nebolo možné, aby zostala dlhšie v pensionáte. Bol som dosť v pomykove. Vtom mi napadla šťastná myšlienka: odísť do výslužby, vybrať sa na rok abo na dva za hranice, pojať so sebou Asiu. Rozmyslené — vykonané; a tak sme spolu na brehoch Rýna, kde sa pokúšam zaoberať sa maliarstvom, a ona ... robiť nezbedu a čudne sa chovať ako predtým. Teraz dúfam, že ju nebudeť posudzovať veľmi prísne; lebo napriek tomu, že sa tvári ako by

jej na ničom nezáležalo, váži si každého mienenia, a vášho menovite.

A Gagin sa opäť usmial svojím tichým úsmevom. Mocne som mu stisol ruku.

»Tak je to teda,« začal znova Gagin, »mám s ňou trápenie. Hotový pušný prach. Dosiaľ sa jej nikto nepáčil, no beda, ak sa do niekoho zaľúbi! Dakedy neviem, čo si s ňou počať. Oňahdy si na niečo spomenula: začala ma znezrady utvrdzovať, že som knej chladnejší ako predtým a že bude ľubiť len mňa, naveky len mňa jediného... A pri tom sa rozplakala...«

»Nuž hľa...« riekol som a zahryzol som do jazyka.

»Ale povedzte mi,« opýtal som sa Gagina, »ked' sme už takí dôverní — naozaj sa jej dosiaľ nikto nezapáčil? V Petrohrade vídala preca mladých ľudí?«

»Ale práve tí sa jej vôbec nepáčili. Nie, Asia potrebuje hrdinu, neobyčajného človeka — alebo malebného pastiera v horskej úžľabine. Ale ostatne, zaklebetil som sa s vami, zdržal som vás,« dodal vstávajúc.

»Počujte,« začal som, »pod'me k vám, nechce sa mi domov.«

»A čo vaša robota?«

Neodpovedal som; Gagin sa dobrodušne usmial a vrátili sme sa do L. Uvidiac známu vinicu a biely domček na kopci, pocítil som akúsi sládosť — doslova sládosť na srdci: ako by mi tam potajomky medu naliali. Bolo mi ľahko po Gaginovom rozprávaní.

IX.

Asia nás privítala na samom prahu domu; čakal som znova smiech, ale vyšla k nám celá bledá, mlčanlivá, so sklopenými očami.

»Hľa, zase je tu,« začal Gagin, »a pomysli si, sám sa chcel vrátiť.«

Asia sa skúmavo podívala na mňa. Teraz som jej zase ja podal ruku a stisol som mocne jej studené prstíky. Bolo mi jej veľmi ľúto; rozumel som už mnohému, čo ma predtým mýlilo; jej vnútorný nepokoj, neschopnosť ovládať sa, túha upozorniť na seba — všetko sa mi ujasnilo. Nazrel som do tejto duše: tajný útisk dávil ju stále, búrlive sa zmietala a zapletala neskúsená samolúbosť, ale celá jej bytosť žížnila po pravde. Pochopil som, prečo ma priťahovala táto podivná dievčina; nielen samým polodivým pôvabom, rozlievajúcim sa po celom jej strojnom tele, ma priťahovala: i jej duša ma pútala.

Gagin sa začal prehŕňať vo svojich kresbách; navrhol som Asii, aby sa prešla so mnou po vinici. Priam pristala s veselou a skoro pokornou ochotou. Sišli sme do pol kopca a posadili sme sa na širokú dosku.

»Nenudili ste sa bez nás?« začala Asia.

»A vy ste sa nudili bezo mňa?« otázal som sa.

Asia sa na mňa podívala bokom.

»Hej,« odvetila, »pekne bolo vo vrchoch?« a priam pokračovala, »sú vysoké? Vyššie ako oblaky? Rozprávajte, čo ste videli. Rozprávali ste bratovi, ale ničoho som nepočula.«

»Ked' ste ráčili odísť,« poznamenal som.

»Odišla som ... pretože ... Teraz neodídem,« pripojila s dôverčivou nežnosťou v hlase, »dnes ste sa nahnevali.«

»Ja?«

»Vy.«

»A prečo, prosím vás ...«

»Neviem, ale nahnevali ste sa, odišli ste s hnevom. A veľmi ma mrzelo, že ste takto odišli, taká som rada, že ste sa vrátili.«

»I ja som rád, že som sa vrátil,« riekoľ som.

Asia pohla plecami tak, ako to často robia deti, keď majú radosť.

»Ó, ja viem hádať!« voľakedy som podľa oteckovho zakašľania z druhej izby poznala, či je so mnou spokojný alebo nie.«

Do tých čias mi Asia ani raz nespomenula svojho otca. Prekvapilo ma to.

»Mali ste radi svojho otecka?« riekoľ som a odrazu som so zlostou zbadal, že som sa zapýril.

Ničoho neodvetila a tiež sa zapýrila. Obaja sme zatíchli. V diaľke na Rýne plával a dymil parník. Zadívali sme sa naň.

»Prečo nerozprávate?« zašeptala Asia.

»Prečo ste sa dnes rozosmiali, náhle ste ma videli?« opýtal som sa.

»Sama neviem. Dakedy sa mi chce plakať a smejem sa. Nesmiete ma posudzovať podľa toho, čo robím. Ach, ozaj, čo je to za podivnú rozprávku o Lorelei! Ved' to *jej* skalu vidno? Najprv vraj všetkých topila, ale náhle sa zaľúbila, sama skočila do vody. Páči sa mi táto rozprávka. Frau Luise mi rozpráva všeliake roz-

právky. Frau Luise ma čierneho kocúra so žltými očima...«

Asia zodvihla hlavu a potriasať kučerami.

»Ach, mne je dobre,« zašeptala.

V tej chvíli doletely k nám prerývané, jednotvárne zvuky. Stovky hlasov naraz a v odmeraných prestávkach opakovaly nápev modlitby: zástup pútnikov tiahol sa dole po ceste s krížami a zástavami.

»Tak íšť s nimi,« povedala Asia, načuvajúc postupne slabnúcim výbuchom hlasov.

»Azda ste takí pobožní?«

»Išť niekam ďaleko, modliť sa, vykonať namáhavý skutok,« pokračovala. »A to dni uchodia, život sa míňa, a čo sme vykonali?«

»Ste ctižiadostiví,« poznamenal som, »nechcete žiť nadarmo, chcete nechať po sebe stopu...«

»A či je to nemožné?«

»Je to nemožné,« skoro som opakoval... Ale pohľadol som do jej jasných očí a povedal som iba:

»Pokúste sa.«

»Povedzte,« začala Asia po chvíľke mlčania, počas ktorého akési tón preleteľ cez jej tvár, ktorá už zatiaľ pobledla, »páčila sa vám veľmi tá dáma... Pamäťate sa, brat pripíjal na jej zdravie na rozvalinách, v druhý deň našej známosti?«

Zasmial som sa.

»Váš brat žartoval; nepáčila sa mi nijaká dáma; aspoň teraz sa mi nijaká nepáči.«

»A čo sa vám páči pri ženách?« opýtala sa Asia, vyvrátiac s nevinnou zvedavosťou hlavu.

»Aká podivná otázka!« zvolal som.

Asi sa zmocnily ľahké rozpaky.

»Nemala som vám dávať takú otázku, všakže? Prepáčte mi, navykla som si vybláptať všetko, čo mi zišlo na um. Preto sa i bojím hovoriť.«

»Hovorte, pre Boha, nebojte sa,« prerusil som ju, »taký som rád, že konečne prestávate bočiť odo mňa.«

Asia sklonila zrak a zasmiala sa tichým, ľahkým smiechom; nečul som u nej takého smiechu.

»Nuž tak, rozprávajte,« pokračovala, prihládzajúc obrubu svojich šiat a kladúc si ju na nohy, ako by sa chystala sedet dlho, »rozprávajte, alebo zarecítujte niečo, ako ste nám, pamäťate sa, recitovali z »Onegina«.

Odrazu sa zadumala . . .

*»Kde teraz kríž a vetrí tieň
nad biednou mojou materou!«*

ticho zašeptala.

»V Puškinovi je to nie tak,« poznamenal som.

»Ale chcela by som byť Tatianou,« pokračovala stále tak začumane. »Rozprávajte,« vyzvala opäť živo.

Ale nemal som chuti do rozprávania. Díval som sa na ňu, celú zaliatu jasným slnečným svetlom, celú spokojnú a miernu. Všetko v radosti žiarilo okolo nás, pod nami i nad nami — nebesá, zem i voda; i povetrie, zdalo sa, bolo presiaknuté žiarou.

»Podívajte sa, aké je to krásne,« riekol som, nevďajak snížiac hlas.

»Hej, krásne!« odpovedala práve tak po tichu, nedívajúc sa na mňa. »Keby sme boli obidvaja vtáci, ako

by sme sa vzniesli, ako by sme leteli ... Utopili by sme sa v tom belasom ... Lenže sme nie vtáci.«

»Ale kriedla nám môžu narásť,« odvetil som.

»Ako?«

»Dakedy uvidíte. Sú city, ktoré zodvihnu človeka so zeme. Nebojte sa, budete mať kriedla.«

»A vy ste mali?«

»Ako by som vám povedal ... Zdá sa, že som dosiaľ nelietal.«

Asia sa znova zadumala.

»Viete tančovať valčík?« otázala sa znezrady.

»Viem,« odpovedal som trochu prekvapene.

»Tak pod'me, pod'me ... Poprosím brata, aby nám zabral valčík ... Budeme si myslieť, že lietame, že nám narástly kriedla.«

Rozbehla sa domov. Bežal som s ňou — a o chvíľu sme sa krútili v tesnej izbe, v sladkých zvukoch Lannerových. Asia tancovala valčík prekrásne s uveličením. Čosi mäkkého, ženského predralo sa nečakane cez jej panenskú, prísnu tvárnosť. Dlho potom cítila moja ruka dotyk jej nežného tela, dlho som počul jej urýchlený, blízky dych, dlho sa mi mihaly tmavé, nehybné, skoro zavreté oči na bledej, ale oživenej tvári, všetečne ovievanej kučerami.

X.

Celý tento deň uplynul ako možno najlepšie. Tešili sme sa ako deti, Asia bola veľmi roztomilá a prostá. Gagin sa radoval, hľadiac na ňu. Odišiel som neskoro.

Ked' sme zašli do prostred prúdu, požiadal som prievozníka, aby pustil člnok dolu vodou. Starec zodvihol veslá — a kráľovská rieka nás unášala. Rozhliadajúc sa, načúvajúc, spomínajúc, pocítil som odrazu tajný nepokoj v srdci . . . zodvihol som oči k nebesiam — ale ani na nebesiach nebolo pokoja: oživené hviezdami, celé sa pohybovaly, nadúvaly, chvely sa; sklonil som sa k rieke . . . ale i tam, v tmavej, chladnej hlbine, i tam sa kolísaly, triasly sa hviezdy; zdalo sa mi, že všade je nepokojný rozruch — a nepokoj rástol vo mne samom. Oprel som sa laktami na okraj člnu . . . Šepot vetra v mojich ušiach, tiché špliechanie vody za kormidlom ma dráždili, a svieži dych víň ma neochladoval; slávik zaspieval na brehu a nakazil ma sladkým jedom svojich zvukov. Slzy sa mi nahrnuly do očí ale neboly to slzy bezpredmetného nadšenia. Čo som cítil, neboli nejasný, ešte nedávno prežívaný pocit všetko objímajúcich túžob, ked' sa duša rozširuje, ked' sa jej zdá, že všetko chápe a všetko miluje . . . Nie! vo mne sa zažala túha po šťastí. Ešte som sa neopovážil pokrstiť ho — ale šťastie, šťastie do presýtenia — po tom som bažil, preto som sa trápil . . . A čln plával ďalej, a starý prievozník driemal sklonený nad veslami.

XI.

Ked' som na druhý deň odchádzal ku Gaginovcom, nepýtal som sa, či som sa zaľúbil do Asii, ale veľa som o nej rozmýšľal, jej osud ma zaujímal, tešil som sa z nášho nečakaného sblíženia. Cítil som, že teprv od

včerajška som ju poznal; do tých čias sa odo mňa odvracala. A hľa, keď sa konečne predo mnou odhalila, akým pôvabným svitom ožiaril sa jej obraz, aký bol pre mňa nový, aké tajomné čary stydlive cezeň prenikaly . . .

Bodro som išiel po známej ceste, neustále sa dívajúc na domček belejúci sa z diaľky; nielen na budúcnosť — ani na zajtragšok som nemyslel; bol som veľmi šťastný.

Asia sa zapýrila, keď som vošiel do izby; zbadal som, že sa znova vycifrovala, ale výraz jej tvári nehodil sa k jej úboru: bol smutný. A ja som prišiel taký veselý! Ba zdalo sa mi, že podľa starého zvyku chystala sa utiečť, ale premohla sa — a zostala. Gagin bol v tom zvláštnom umeleckom zápale a zúrivosti, ktorý sa ako záchvat nečakane zmocňuje diletantov, keď si predstavujú, že sa im podarilo, ako hovoria, »chyiť prírodu za chvost«. Stál celý strapatý a popackaný farbami pred vystretným plátnom a široko sa po ňom rozháňal štetcom, kývol mi temer zúrivo hlavou, odstúpil, prižmúril oči a znova sa vrhol na svoj obraz. Nechcel som mu zavadzať a prisadol som si k Asii. Jej tmavé oči sa ku mne zvoľna obrátily.

»Dnes nie ste takí ako včera,« poznamenal som po márnej námahe vylúdiť úsmev na jej tvár.

»Nie, nie som taká,« odpovedala pomalým, hluchým hlasom. »Ale to nič. Nedobre som spala, celú noc som rozmyšľala.«

»O čom?«

»Ach, o všeličom som rozmyšľala. To je zvyk z detstva: ešte z tých čias, keď som žila s mamičkou . . .«

S premáhaním vyrieckla toto slovo, a potom ešte raz opakovala:

»Ked' som žila s mamičkou . . . dumala som, prečo nikto nemôže vedieť, čo s ním bude; a niekedy i vidíš nešťastie, — ale záchrany nieto; a prečo nemožno nikdy rieciť celej pravdy? . . . Potom som uvažovala, že nič neviem, že sa musím učiť. Treba ma prevychovať, veľmi zle som vychovaná. Neviem hrať na piané, neviem kresliť, ba i šijem nedobre. Nemám nijakých schopností, so mnou musí byť veľmi nudno.«

»Ste nespravedliví k sebe,« namietol som. »Veľa ste čitali, ste vzdelaní, a s vaším rozumom . . .«

»A či som rozumná? opýtala sa s takou naivnou zvedavosťou, že som sa nechtiac usmial; ale ona sa neusmiala. »Bratu, som rozumná?« otázala sa Gagina.

Gagin jej neodpovedal a d'alej sa namáhal, neprestajne vymieňajúc štetcé a vysoko dvihajúc ruku.

»Sama dakedy neviem, čo mám v hlave,« pokračovala Asia s tým istým zádumčivým výrazom. »Dakedy sa bojím seba samej, naozaj. Ach, chcela by som . . . Je to pravda, že ženy nemajú veľa čítať?«

»Veľa netreba, ale . . .«

»Povedzte mi, čo mám čítať? povedzte mi, čo mám robiť? Budem robiť všetko, čo mi poviete,« doložila, obrátiac sa ku mne s nevinnou dôverčivosťou.

Nevedel som, čo by som jej naponáhlo odpovedal.

»Ved' vám nebude nudno so mnou?«

»Prosím vás,« začal som. . .

»Dakujem vám,« odvetila Asia, »a ja som mysla, že vám bude nudno,«

A jej malá hurúca rúčka pevne stisla moju.

»N . . .!« zvolal v tú chvíľu Gagin, »nie je toto pozadie pritomné?«

Pristúpil som k nemu. Asia vstala a odišla.

XII.

Vrátila sa o hodinu, zastavila sa vo dverách a zakývala na mňa.

»Počujte,« povedala, »bolo by vám ľúto, keby som umrela?«

»Čo to máte dnes za myšlienky?« zvolal som.

»Zdá sa mi, že skoro umrem; niekedy sa mi zdá, že sa všetko okolo so mnou lúči. Zomreť je lepšie, ako takto žiť . . . Ach, nedívajte sa na mňa tak: naozaj sa nepretvarujem. Lebo sa vás zase budem báť.«

»Azda ste sa ma báli?«

»Ak som taká podivná, nie som tým naozaj vinovatá«, odpovedala. »Podívajte sa, ani smiať sa už nemôžem . . .«

Zostala smutná a znepokojená až do večera. Čosi sa v nej dialo, čomu som nerozumel. Jej pohľad často utkvieval na mne; srdce sa mi ticho svieralo pod tým záhadným pohľadom. Zdala sa pokojnou — ale hľadiac na ňu, vše sa mi chcelo rieciť, aby sa nevzrušovala. — Kochal som sa ňou, nachádzal som dojímavé kúzlo v jej bledých črtách, v jej nerozhodných, uvoľnených pohyboch — jej, boh vie prečo, sa zdalo, že som nie v dobrej vôle.

»Počujte,« povedala mi krátko pred odchodom, »trápi ma myšlienka, že ma považujete za ľahkomy-

selnú . . . Nabudúce verte vždy tomu, čo vám budem hovoriť, ale i vy buďte ku mne úprimní: poviem vám vždy pravdu, dávam vám čestné slovo.«

Toto »čestné slovo« ma znova prinútilo, že som sa usmial.

»Ach, nesmejte sa,« povedala živo, »lebo vám poviem dnes to, čo ste mi vy povedali včera: — prečo sa smejete?« a umlknúc na chvíľu, doložila: »Pamäťate sa, včera ste hovorili o kriedlach? . . . Kriedla mi narástly — ale letet' niet kam.«

»Prosím vás,« riekoval som, »všetky cesty sú vám otvorené.«

Asia sa mi podívala priamo a spýtave do očí.

»Máte dnes nedobré myšlienky o mne,« riekl a schmúrila obrvy.

»Ja? nedobré myšlienky? o vás? . . .«

»Čo ste dnes ako zmoklé sliepky,« prerušil ma Gagin, »chcete, zahrám vám valčík ako včera?«

»Nie, nie,« zvolala Asia a zalomila rukami, »dnes ani za nič!«

»Nenútím ťa, upokoj sa . . .«

»Ani za nič,« opakovala, blednúc.

»Vari ma lúbí?« myslel som si, dochodiac k Rýnu, bystro valiacemu tmavé vlny.

XIII.

»Vari ma lúbí?« opakoval som si druhého dňa, náhle som sa zbudil. — Nechcel som sa zahľadeti do seba. Cítil som, že jej obraz, obraz »dievočky so sile-

ným smiechom« vtišol sa mi do duše a cítil som, že sa ho tak skoro nezbavím. Išiel som do L. a zostal som tam celý deň, ale Asiu som nevidel iba letmo. Necítila sa dobre; bolela ju hlava. Sišla dolu na chvíľu, s poviazaným čelom, bledá, chudá, temer so zavretými očima; slabo sa usmiala, povedala: »to prejde, to nič není, všetko prejde, všakže?« a odišla — Nudil som sa, a voľajako smutno, prázdro mi bolo; ale jednak som dlho nechcel odísť a vrátil som sa neskoro, neuvidiac ju viac.

Nasledujúce ráno prešlo v akomsi polobdelom stave. Chcel som sa dať do práce — nemohol som; chcel som nič nerobiť, ani nemyslieť . . . ani to sa nedarilo. Túlal som sa po meste, vracal som sa, oznove som vychádzal.

»Vy ste pán N.?« ozval sa odrazu za mnou detský hlas. Obzrel som sa; predo mnou stál chlapec. »Toto vám posiela Fräulein Annette,« doložil, podávajúc mi lístok.

Otvoril som ho — poznal som nepravidelné, rýchle písmo Asiino. — »Musím vás nevyhnutne vidieť,« písala mi, »príťte dnes o štvrtnej ku kamennej kaplnke na ceste pri rozvaline. Vykonala som dnes veľkú neopatrnosť . . . Príťte, pre Boha, všetko sa dozviete . . . Povedzte poslovi: áno.«

»Odkážete niečo?« opýtal sa chlapec.

»Povedz, že áno,« odpovedal som. Chlapec odbehol.

XIV.

Vrátil som sa do svojej izby, sadol som si a zadušal sa. Srdce mi mocne búšilo. Pár razy som prečítal Asiin lístok. Podíval som sa na hodiny: nebolo ešte ani dvanásť.

Dvere sa otvorily — vošiel Gagin.

Jeho tvár bola zamračená. Chytil ma za ruku a mocne ju stisol. Zdal sa byť veľmi rozrušeným.

»Čo je vám? opýtal som sa.

Gagin si vzal stoličku a sadol si naproti mne. — »Pred štyrma dňami,« začal s núteným úsmevom a zjakajúc sa, »prekvapil som vás svojím rozprávaním; dnes vás prekvapím ešte viac. — S druhým by som sa pravdepodobne neodhodlal . . . tak priamo . . . Ale vy ste statočný človek, ste mojím priateľom, všakže? — Počujte, moja sestra, Asia, sa do vás zaľúbila.«

Celý som sa zachvel a povstal som . . .

»Vaša sestra, vravíte . . . ?«

»Áno, áno,« prerušil ma Gagin. »Vravím vám, že je šialená a že ma pripraví o rozum. Ale na šťastie nevie luhať — dôveruje mi. — Ach, čo za dušu má toto dievča . . . ale ona sa zahubí, istotne.«

»Ale vy sa mýlite,« začal som . . .

»Nie, nemýlim sa. Včera, ved' viete, skoro celý deň preležala, ničoho nejedla, pravda, nežalovala sa . . . Ona sa nikdy nežaluje. — Netrápil som sa, hoci pred večerom dostala neveľkú horúčku. Dnes, o druhej v noci ma zbudila naša gazdiná: chodťte, hovorí, k svojej sestre; voľačo sa jej stalo. »Čo ti je,« opýtal som sa, »si chorá?« — Hodila sa mi okolo hrdla a za-

čala ma prosiť, aby som ju čo najskôr odviedol, ak chcem, aby ostala nažive . . . Ničomu som nerozumel, pokúsil som sa upokojiť ju . . . Jej pláč sa zosilil . . . a odrazu v tomto pláči som počul . . . No, slovom, počul som, že vás lúbí. — Myslím, že sme obaja rozumní ľudia, a nevieme si predstaviť, ako Asia hlboko cíti a s akou nepravdepodobnou silou sa v nej tieto city prejavujú; prichádza to na ňu práve tak nečakane a práve tak neodvratne ako búrka. — Ste veľmi milý človek,« pokračoval Gagin, »ale prečo sa do vás zaľúbila — to, priznám sa, nechápem. Hovorí, že k vám priľnula na prvý pohľad. Preto tiež oňahdy plakala, ked' ma ubezpečovala, že nechce lúbiť nikoho okrem mňa. — Myslí si, že ňou opovrhujete, že pravdepodobne viete, kto je ona; opytovala sa ma, či som vám nerozprával o jej historii, povedal som, pravda, že nie; ale jej ostražitosť je doslova strašná. Želá si iba jedno: odísť, priam odísť. — Presedel som pri nej do rána; vynútila si na mne slub, že zajtra už tu nebudeme — a teprv potom usnula. — Rozmýšľal som, rozmýšľal a rozhadol som sa — porozprávať sa s vami. — Podľa mňa má Asia pravdu: najlepšie bude, ked' obaja odíde me. A bol by som ju odviedol hned' dnes, keby mi nebolo niečo napadlo, čo ma zdržalo. Hádam . . . hádam . . . sa i vám moja sestra lúbí? Ak je to pravda, ako ju odvediem? — A tak som sa rozhadol, odhodiac na bok všetok stud . . . Okrem toho som niečo spozoroval . . . Rozhadol som sa . . . vyzvedeť od vás . . .« Úbohý Gagin sa celkom poplietol. »Prepáčte, prosím vás,« doložil, »neprivykol som na také trápenia.«

Chytil som ho za ruku.

»Chcete vedeť,« povedal som pevným hlasom, »či sa mi ľúbi vaša sestra? — Hej, ľúbi sa mi . . .«

Gagin pohliadol na mňa. »Ale,« riekol zajakave, »ved' sa vy s ňou neoženíte.«

»Čo chcete, aby som odpovedal na takú otázku? Posúd'te sami, či môžem teraz . . .«

»Viem, viem,« prerusil ma Gagin. »Nemám nijakého práva žiadať od vás odpoved', a moja otázka je vrchol neslušnosti . . . Ale čo teda robiť? S ohňom sa nedá žartovať. Nepoznáte Asiu; je schopná ochoreť, utiečť, naznačiť vám schôdzku . . . Druhá by vedela všetko ukryť a vyčkať — ale ona nie. Stalo sa jej to po prvý raz, — to je to nešťastie! Keby ste boli videli ako dnes štkala pri mojich nohách, pochopili by ste moje obavy.«

Zamyslel som sa. Gaginove slová: »naznačiť vám schôdzku«, pichly ma do srdca. Zdalo sa mi hanebným neodpovedať úprimnosťou na jeho čestnú úprimnosť.

»Áno,« povedal som napokon, »máte pravdu. Pred hodinou dostal som lístok od vašej sestry. Hľa, tu je.«

Gagin vzal lístok, rýchle ho prebehol a spustil ruky na kolená. Výraz údivu na jeho tvári bol veľmi zábavný, ale mne nebolo do smiechu.

»Opakujem, ste statocný človek,« povedal, »ale čo teraz robiť? Čo? sama chce utiečť, a píše vám, a vycíta si neopatrnosť . . . a kedy to stihla napísat'? Čože chce od vás?«

Upokojil som ho a začali sme chladnokrvne uvažovať, nakoľko to bolo možné, o tom, čo by sme mali podniknúť.

Hľa, na čom sme sa napokon ushodli: aby sme za-

bránili nešťastiu, musel som ísť na schôdzku a čestne sa s Asiou poshovárať; Gagin mal zostať doma a ne-prezradíť, že vie o jej liste; a večer sme sa mali znova síst.

»Celkom sa na vás spolieham,« riekoval Gagin a stiskol mi ruku, »sľutujte sa nad ňou i nado mnou. Zajtra preča len odídeme,« doložil, vstávajúc, »pretože sa s Asiou jednako neoženíte.«

»Dajte mi termín do večera,« odpovedal som.

»Nedbám, ale neoženíte sa.«

Odišiel a ja som sa hodil na diván a zavrel som oči. Hlava sa mi krútila: priveľa dojmov nahrnulo sa do nej odrazu. Hneval som sa na Gaginovu úprimnosť, hneval som sa na Asiu, jej lúbosť ma tešila i tiesnila. Nemohol som pochopiť, čo ju prinútilo rozpovedať všetko bratovi, nevyhnuteľnosť skorého, temer okamžitého rozhodnutia ma gniavila.

»Oženiť sa so sedemnásťročným dievčatkom, s takou povahou, ako by to bolo možné!« riekoval som si vstávajúc.

XV.

V určenú hodinu previezol som sa cez Rýn a prvá osoba, ktorú som stretol na brehu, bol ten istý chlapec, ktorý bol pri mne dopoludnia. Zrejme na mňa čakal.

»Od Fräulein Annette,« zašeptal a podal mi druhý lístok.

Asia ma uvedomila o zmene miesta našej schôdzky. Mal som prísť o pol druhej hodiny nie ku kaplnke, ale

do domu ku Frau Luise, zaklopať dole a vystúpiť do druhého poschodia.

»Zase: áno?« spýtal sa ma chlapec.

»Áno,« opakoval som, a šiel som po brehu Rýna. Vrátiť sa domov nebolo kedy, nechcel som sa túlať po uliciach. Za mestským múrom bola malá záhrada s kolkárňou a so stolmi pre milovníkov piva. Vošiel som tam. Pár starších Nemcov hralo sa v kolky; dunivo sa gúľaly drevené gule, chvíľami sa ozývaly pochvaľné výkriky. Pekná slúžka s uplakanými očima priniesla mi džbánok piva; podíval som sa na jej tvár. Rýchle so odvrátila a odišla.

»Tak, tak,« riekoval prítomný tučný a červenolíci občan, »naša Hanchen je dnes veľmi zarmútená: Ženich jej odišiel na vojnu.« Podíval som sa na ňu: utiahla sa do kútika a podoprela si rukou tvár; slzy jej kvapkaly jedna za druhou po prstoch. Ktosi si objednal pivo; zaniesla mu džbánok a opäť sa vrátila na svoje miesto. Jej zármutok ma dojímal; začal som rozmyšľať o schôdzke, ktorá ma očakávala, ale moje myšlienky boli starostlivé, neveselé myšlienky. Nešiel som s ľahkým srdcom na túto schôdzku; nečakaly ma vzájomné radosti lásky a oddávania sa, čakalo ma vykonanie ľažkej povinnosti, dodržanie daného slova. »S ňou sa nedá žartovať,« tieto Gaginove slová utkvely mi ako šípy v duši. A hľa, ešte pred štyrmi dňami v tej lodke, unášanej vlnami, bažil som po šťastí. Stalo sa možným — a váhal som, odpudzoval som ho, musel som ho odpúdiť . . . jeho neočakávanosť ma tiesnila. Sama Asia, so svojou ohnivou hlavou, so svojou minulosťou, so svojou výchovou, táto pútavá, ale čudesná

bytosť — priznávam sa, ma desila. Dlho sa vo mne borily city. Určená chvíľa sa blížila. »Nemôžem sa s ňou oženiť,« rozhodol som sa konečne, »nedozvie sa, že som si ju zaľúbil.«

Vstal som, — a položiac toliar do dlane úbohej Hanchen (ani mi nepodľakovala), zamieril som k domu Frau Luise. Večerné töne sa už rozlievaly v povetri a úzky pás neba nad tmavou ulicou červenal sa v odlesku zorí. Slabo som zaklopal na dvere; priam sa otváryly. Prekročil som prah a ocitnul som sa v úplnej tme.

»Sem,« ozval sa starecký hlas. »Čakajú vás.«

Urobil som voslep dva kroky, čiasi kostnatá ruka chytila moju dlaň.

»To ste vy, Frau Luise?« otázal som sa.

»Ja,« odvetil mi jej hlas, »ja, môj milý mladý pán.« Starena ma viedla opäť hore po strmých schodíkoch, a zastavila sa na chodbe v druhom poschodi. Pri slabom svetle, ktoré padalo z malého oblôčka, uvidel som smíštenú tvár vdovy po starostovi. Protivne ľstivý úsmev rozširoval jej vpadnuté ústa, žmúrila mdlé očká. Ukázala mi na malé dvere. Kŕčovitým pohybom ruky som ich otvoril a zachlopil za sebou.

XVI.

V neveľkej izbičke, kam som vošiel, bolo dosť tma, takže som v prvej chvíli Asiu nevidel. Zahalená do dlhého šálu, sedela na stoličke pri obloku s odvrátenou, temer schovanou tvárou ako poľakaný vtáčik. Dýchala rýchle a celá sa triasla. Bolo mi jej nesmier-

ne lúto. Prikročil som k nej. Asia ešte viac odvrátila hlavu . . .

»Anna Nikolajevna,« riekol som.

Asia sa odrazu celá vzpriamila, chcela sa na mňa podívať — ale nemohla. Vzal som ju za ruku, bola studená a ležala ako mŕtva na mojej dlani.

»Chcela som . . .« začala Asia, pokúšajúc sa o úsmev, ale jej blede rty ju neposlúchly, »chcela som . . . Nie, nemôžem,« riekla a utichla. Hlas sa jej naozaj trhal pri každom slove.

Sadol som si k nej.

»Anna Nikolajevna,« opakoval som, a tiež som nevedel pokračovať.

Nastalo mlčanie. Držal som ju d'alej za ruku a díval som sa na ňu. Ako predtým celá sa stúlila, ledva dýchala a pomaly hrázla spodnú peru, aby nezaplakala, aby zadržala hrnúce sa slzy . . . Díval som sa na ňu: bolo čosi dojímave bezradného v jej nesmelej nehybnosti: ako by sa v únave ledva bola dovliekla k stoličke a klesla na ňu. Srdce sa vo mne roztopilo.

»Asia,« riekol som ledva slyšateľne.

Zvoľná zodvihla na mňa svoje oči . . . Ó, pohľad ženy, ktorá sa zaľúbila, — kto ľa opíše? Modlily sa tieto oči, sverovaly sa, optyovaly sa, oddávaly sa . . . Nemohol som sa priečiť ich kúzlu. Jemný pal' prebehoval po mne ako ohnivé ihly; sohnul som sa a priťnul k jej ruke . . .

Bolo počuť trasľavý zvuk, podobajúci sa prerývanému vzdychu, a pocítil som na svojich vlasoch dotyk slabej, ako list sa chvejúcej ruky. — Zodvihol som hlavu a videl som jej tvár. Ako sa naraz premenila!

Výraz strachu zmizol s nej, zrak sa upnul kdesi d'a-leko a ľahal ma za sebou, ústa sa zľahka otvorily, čelo zbledlo ako mramor a vlasy schránily sa nazad, ako by ich bol všetko odhodil. Zabudol som na všetko, pritiahol som ju k sebe — pokorne sa oddala jej ruka, celé jej telo nasledovalo ruku, šál jej padol s pliec a jej hlava sa pomaly složila na moje prsia, složila pod moje rozpálené ústa . . .

»Vaša som . . .« zašeptala ledva slyšno.

Už moje ruky kízaly po jej tele . . . Ale odrazu spomienka na Gagina ako blesk ma osvetila.

»Čo robíme!« zvolal som a kŕčovite som sa od-tiahol . . . »Váš brat . . . ved' on vie o všetkom . . . Vie, že mám s vami schôdzku.«

Asia sa opustila na stoličku.

»Ano,« pokračoval som vstávajúc a odchádzajúc do druhého kúta izby. »Váš brat vie o všetkom . . . Musel som mu všetko povedať.«

»Musel?« povedala nejasne. Zrejme sa ešte nemo-hla spamätať a zle mi rozumela.

»Ano, áno,« opakoval som s akýmsi roztrpčením, »a len vy ste tým vinovatí, len vy. Prečo ste prezra-dili svoje tajomstvo? Kto vás nútí povedať všetko bratovi? Bol dnes u mňa, opakoval mi váš rozhovor s ním.« Snažil som sa nehľať na Asiu a chodil som dlhými krokami po izbe . . . Teraz je všetko stratené, všetko, všetko.«

Asia vstala so stoličky.

»Ostaňte,« zvolal som, »ostaňte prosím vás. Som statočný človek — áno, statočný človek. — Čo vás, pre Boha, rozrušilo? Azda ste zbadali vo mne nejakú

zmenu? A nemohol som ničoho zatajiť pred vaším bratom, ked' prišiel dnes ku mne.«

»Čože to hovoríš?« myslel som si v duchu, a myšlienka, že som nemravný svodca, že Gagin vie o našej schôdzke, že všetko je pokazené, odhalené, — zvучаťa mi v hlave.

»Nevolala som brata,« ozval sa Asiin poľakaný šepot, »prišiel sám.«

»Len sa podívajte, čo ste porobili,« pokračoval som, »a teraz chcete odísť...«

»Hej, musím odísť,« riekla práve tak potichu, »a pozvala som vás len preto, aby som sa s vami rozlúčila.«

»A vy sa nazdáte, že mi bude ľahko rozlúčiť sa s vami?«

»Ale prečo ste o tom hovorili bratovi?« nechápave opakovala Asia.

»Vravím vám — nemohol som inak. Keby ste sa sami neboli prezradili...«

»Zavrela som sa vo svojej izbe,« naivne namietla, »nevedela som, že gazdiná má ešte jeden kľúč...«

Táto nevinná výhovorka, v jej ústach, v takej chvíli — ma vtedy div nenazlostila... a dnes si nemôžem bez pohnutia na ňu ani spomenúť. Ubohé, statočné, úprimné, dieťa!

»Hľa, všetko je skončené,« začal som opäť. »Všetko. Teraz sa musíme rozlúčiť.« Ukradomky som sa podíval na Asiu... Jej tvár sa prudko zapýrila. Bolo jej, cítil som, i hanba i strach. Sám som chodil a hovoril ako v horúčke. »Nedovolili ste, aby sa rozvil cit, ktorý počína zreť, sami ste roztrhli naše spojenie,

nemali ste ku mne dôveru, pochybovali ste o mne . . . «

Kým som hovoril, nahýňala sa Asia čím ďalej tým viac vopred — a odrazu klesla na kolená, svesila hlavu na ruky a zaštkala. Neznesiem ženských síz: pri pohľade na ne priam sa pomätiem.

»Anna Nikolajevna, Asia,« opakoval som, »prosím vás, pre Boha vás prosím, prestaňte . . . « Znovu som ju chytíl za ruku . . .

Ale na moje najväčšie podivenie Asia odrazu vykočila, — rýchle ako blesk vrhla sa k dverom a zmizla . . .

Ked' o pár minút vošla Frau Luise, stále som ešte stál uprostred izby, celkom už ako by hrom do mňa udrel. Nechápal som, ako sa mohla táto schôdzka tak rýchle a tak hlúpo skončiť — skončiť sa, ked' som nevedal ani stotinu toho, čo som chcel, čo som mal povedať, ked' som ani sám nevedel, ako sa mala skončiť.

»Fräulein odišla?« spýtala sa ma Frau Luise, zdvihnúc svoje žlté obrvy až k obrube čepca.

Podíval som sa na ňu ako sprosták — a vyšiel som.

XVII.

Vyšiel som z mesta a pustil som sa rovno do poľa. Zlost, zúrivá zlost ma hrýzla. Zasypával som sa výčitkami. Ako som mohol nepochopiť príčinu, ktorá prinútila Asiu premeniť miesto našej schôdzky, neoceniť, čo ju stalo prísť k tejto starige, ako som mohol nezadržať ju! Samotný s ňou v tej hluchej, ledva osvetlenej izbe, mal som dosť sily, dosť odvahy —

odstrčiť ju od seba, ba ešte jej i vyčítať... A teraz ma jej obraz prenasledoval, prosil som ju za odpustenie; spomienky na túto bledú tvár, na tieto vlhké a nesmelé oči, na rozpustené vlasy na sklonenej šiji, na ľahký dotyk jej hlavy na mojich prsiach — ma pálily. »Vaša som«... počul som jej šepot. »Konal som podľa svojho svedomia,« ubezpečoval som sa... Nepravda! Či som naozaj chcel takéto rozuzlenie? Či som schopný rozísť sa s ňou? Či je možné, aby som ju stratil? »Blázon, blázon!« opakoval som si nahnevane.

Zatial nastala noc. Dlhými krokmi som zamieril k domu, kde bývala Asia.

XVIII.

Gagin mi vyšiel v ústrety.

»Videli ste sestru?« zakričal na mňa ešte zd'aleka.

»Vari, je nie doma?« spýtal som sa.

»Nie.«

»Nevrátila sa?«

»Nie, prepáčte,« pokračoval Gagin, »nemohol som to vydržať: napriek nášmu dohovoreniu zašiel som ku kaplnke; tam jej nebolo; neprišla teda?«

»Nebola pri kaplnke.«

»A vy ste ju nevideli?«

Musel som sa priznať, že som ju videl.

»Kde?«

»U Frau Luise. Rozišiel som sa s ňou pred hodi-

nou,« doložil som, »bol som presvedčený, že sa vrátila domov.«

»Počkáme,« povedal Gagin.

Vošli sme do domu, sadli sme si naproti sebe. Mlčali sme. Bolo nám obom veľmi nevoľno. Ustavične sme sa obzerali, dívali sa na dvere, načúvali. Konečne Gagin vstal.

»To je podivné!« zvolal, »srdce sa mi stahuje, ona ma umorí, namôjveru . . . Pod'me ju hľadať . . .«

Vyšli sme. Na dvore sa už celkom sotmelo.

»O čom ste spolu hovorili?« spýtal sa ma Gagin, stňahujúc si klobúk na oči.

»Videl som ju iba nejakých päť minút,« odpovedal som. »Povedal som jej to, o čom sme sa dohovorili.«

»Viete čo?« riekol, »bude lepšie, keď sa rozídeme, tak ju skôr najdeme. — Za každých okolností príďte sem o hodinu.«

XIX.

Bystro som sbehol s vinohradu a vrhol som sa do mesta. Rýchle som obišiel všetky ulice, nazrel som všade, dokonca i do okien k Frau Luise, vrátil som sa k Rýnu a bežal po brehu . . . Chvíľami som stretal ženské postavy, ale Asii nebolo nikde vidno. Už ma nehrýzla zlosť, — tajný strach ma mučil, a necítil som iba len strach . . . nie, cítil som i lútost', najpalčivejší žiaľ, lúbosť — hej! najnežnejšiu lúbosť. Zalamoval som rukami, volal som Asiu uprostred zdvihnutej sa nočnej tmy, najprv potichu, potom hlasnejšie a hlas-

nejšie; sto ráz som opakoval, že ju ľúbim, zaklíňal som sa, že sa s ňou nikdy nerozlúčim; bol by som dal všetko na svete, aby som znova držal jej chladnú ruku vo svojej, aby som znova počul jej tichý hlas, aby som ju znova videl pred sebou ... Bola tak blízko, prišla ku mne s úplnou dôverou, v úplnej nevinnosti srdca a citov, doniesla mi svoju nedotknutú mladosť ... a ja som ju nepritisol k svojej hrudi, zriekol som sa blaha, v ktorom by som videl, ako by jej tvár rozkvitla radošou a tichým vzrušením ... Táto myšlienka pripravovala ma o rozum.

»Kam sa mohla podelať, čo vykonala so sebou?« zvolal som v úzkosti bezmocného zúfalstva ... Čosi bieleho sa odrazu mihlo na samom brehu rieky. — Poznal som toto miesto; tam nad hrobom človeka, čo sa tu utopil pred sedemdesiatimi rokmi, stál kamenný, dopoly v zemi zarastený kríž so starým nápisom. — Srdce mi zamrelo ... Rozbehol som sa ku krížu: biela postava zmizla. Skríkol som: »Asia!« Divý môj hlas poľakal mňa samého — ale nik' sa neohlasil ...

Rozhodol som sa vyzvedeť, či ju nenašiel Gagin.

XX.

Bystro vystupujúc po chodníku vinice, shliadol som svetlo v Asiinej izbe ... To ma trochu upokojilo.

Podišiel som k domu; dolné dvere boli zavreté, zaklopal som. Neosvetlený oblok v prízemí sa opatrne otvoril a objavila sa Gaginova hlava.

»Našli ste ju?« opýtal som sa.

»Vrátila sa,« odpovedal pošepty, »je vo svojej izbe, soblieka sa. Všetko v poriadku.«

»Chvalabohu!« zvolal som v nevysloviteľnom výbuchu radosti, »chvalabohu! Teraz je už všetko dobre. Ale viete, musíme sa ešte poshovárať.«

»Druhý raz,« odpovedal, ticho pritiahnúc k sebe rám, »druhý raz; teraz sbohom.«

»Do videnia zajtra,« riekoval som, »zajtra sa všetko rozhodne.«

»Sbohom,« opakoval Gagin. Okno sa zavrelo.

Len-len, že som nezaklopil na okno. Chcel som priam vtedy povedať Gaginovi, že ho žiadam o ruku jeho sestry. Ale takéto vohľady v taký čas . . .

»Až zajtra,« pomyslel som si, »zajtra budem šťastný . . .«

Zajtra budem šťastný! Šťastie nemá zajtrajška; nemá ani včerajška; nepamäta sa na minulosť, nemyslí na budúcnosť; má iba prítomnosť, — a to nie deň — ale len okamžik.

Nepamätam sa, ako som došiel do Z. Neniesly ma nohy, neviezla lod'ka: dvíhaly ma akési široké, mocné kriedla. Prešiel som pomimo kra, kde spieval slávik, zastal som a dlho som načúval: zdalo sa mi, že spieva o mojej láske, o mojom šťastí.

XXI.

Ked' som druhého rána začal vystupovať k znáemu domcu, prekvapila ma jedna okolnosť: všetky obloky na ňom boli poroztvárané, i dvere boli otvore-

né; akési papieriky val'aly sa pred prahom; slúžka s metlou objavila sa za dvermi.

Pristúpil som k nej.

»Odišli!« zavrčala, skôr ako som sa jej mohol spýtať, či je Gagin doma.

»Odišli?«... opakoval som ... »Akože? Kam?«

»Odišli dnes ráno o šiestej a nepovedali kam. Počkajte, ved' vy ste, zdá sa, pán N.?«

»Áno, som N.«

»Máte dopis u gazdinej.« Slúžka pošla hore a vrátila sa s dopisom. »Nech sa páči, prosím.«

»To je preca nemožné ... Akože tak? ... začal som. Slúžka sa tupo na mňa podívala a začala zametať.

Otvoril som dopis. Písal mi Gagin; od Asii nebolo ani riadka. Začal tým, že ma prosil, aby som sa naň nehneval pre náhly odchod; bol presvedčený, že po zrejom uvážení odobrím jeho rozhodnutie. Nenachodil druhého východiska z položenia, ktoré sa mohlo stať ťažkým a nebezpečným. — »Včera večer,« písal, »kým sme obaja mlíčky čakali na Asiu, presvedčil som sa definitívne o nevyhnuteľnosti rozchodu. Sú predsudky, ktorých si vážim; chápem, že sa nemôžete oženiť s Asiou. Povedala mi všetko; pre jej pokoj musím ustúpiť jej opäťovným a naliehavým prosbám.« Na konci listu prejavil poľutovanie, že sa naša známost tak skoro skončila, želal mi šťastia, priateľsky mi stískal ruku a snažne ma prosil, aby som sa nepokúšal hľadať ich.

»Aké predsudky?« zvolal som, ako by ma bol mohol počuť, »aká hlúpost! Kto mu dal právo ukradnúť mi ju« ... Chytil som sa za hlavu ...

Slúžka počala hlasno volať na gazdinú: jej zlák-nutie prinútilo ma spamätať sa. Jedna myslienka sa vo mne zažala: najst' ich, najst', čo by to čo stálo. Prijat' tento úder, smieriť sa s takýmto rozuzlením nebolo možné. Dozvedel som sa od gazdinej, že o šie-stej ráno sadli na parník a odplavili sa dolu Rýnom. Zašiel som do kancelárie, tam mi povedali, že si kúpili lístky do Kolína. Pošiel som domov s tým, že hned' sbalím svoje veci a pustím sa za nimi. Prišlo mi ist' okolo domu Frau Luise... Odrazu počujem, že ma niekto volá. Zdvihol som hlavu a uvidel som v obloku tej istej izby, kde som sa včera sišiel s Asiou, vdovu po starostovi. Uškŕňala so svojím protivným úsme-vom o volala ma. Odvrátil som sa a prešiel som pomimo; ale zakričala za mnou, že má niečo pre mňa. Tieto slová ma zastavily, i vošiel som do jej domu. Ako vy-ličiť svoje city, keď som uvidel znova tú izbietku?...

»Mala by som vám to vlastne dať až vtedy,« začala starena, ukazujúc mi malý lístok, »keby ste ku mne prišli sami, ale ste taký milý mladý človek. Tu máte.«

Vzal som lístok.

Na malom kúsku papiera stály tieto slová, načrta-né naponáhlo ceruzou:

»Sbohom, neuvidíme sa viac. Neodchádzam z hrdo-sti — nie, nemôžem inak. Včera, keď som pred vami plakala, keby ste mi boli povedali jedno slovo, len jed-no slovo — bola by som ostala. Nepovedali ste ho. Vid-no, tak je to lepšie... Sbohom navždy!«

Jedno slovo... Ó, ja blázon! Toto slovo... so slzami som ho opakoval včera večer, hádzal som ho do vetra, volal som ho uprostred pustých polí... ale ne-

riekol som ho jej, neriekol som jej, že ju ľúbim ... Ale nemohol som ani rieť vtedy toto slovo. Ked' som sa s ňou stretol v tej osudnej izbe, neuvedomil som si ešte jasne svoju ľúbosť; neprebudila sa ešte ani potom, ked' som sedel s jej bratom v bezmyšlienkovitom a ľažkom mlčaní ... Vzbíkla neuhasiteľným plameňom teprv o chvíľu nato, ked' som ju vynáčený možnosťou nešťastia začal hľadať a volať ju ... ale vtedy už bolo neskoro. »Ale to je nemožné!« povedia mi; neviem, či je to možné — viem, že je to pravda. Asia by nebola odišla, keby bol v nej hoc len stín koketnosti a keby jej postavenie nebolo lživé. Nemohla zniest toho, čo by bola zniesla každá druhá: to som nepochopil. Môj nedobrý genij zadržal priznanie na mojich rtoch pri poslednom stretnutí s Gaginom pred tma-vým oblokom a posledná niť, za ktorú som sa ešte mohol chytiť — vykízla mi z rúk.

Toho istého dňa som sa vrátil so sbaleným kufrom do mesta L. a odplavil sa do Kolína. Pamätam sa, parník už rúšal, a v duchu som sa lúčil s týmito ulicami, so všetkými tými mestami, na ktoré som nemal nikdy zabudnúť — ked' som uvidel Hanchen. Sedela pri brehu na lavici. Jej tvár bola bledá, ale nie smutná; mladý, pekný parobok stál pri nej a smejúc sa, niečo jej rozprával; a na druhej strane Rýna moja malá Madona vše tak smutno vyhliadala z tmavej zelene starej jasena.

XXII.

V Kolíne som našiel stopu po Gaginovcoch ; dozvedel som sa, že odišli do Londýna ; pustil som sa za nimi ; ale v Londýne všetko moje hľadanie zostało marným. Dlho som sa nechcel smieriť, dlho som sa vzpiral, ale napokon som sa musel vzdať nádeje, že ich najdem.

A viac som ich neuvidel — neuvidel som viac Asii. Nejasné povesti dochodily ku mne o ňom, ale ona mi navždy zmizla. Neviem ani, či je živá. Raz, po niekoľkých rokoch, letmo som shliadol za hranicami, v železničnom voze, ženskú, ktorej tvár živo mi pripomenula nezabudnuteľné črty . . . ale pravdepodobne ma oklamala náhodná podobnosť. Asia mi zostala v pamäti tou istou dievočkou, akou som ju poznal v najlepšie časy svojho života, akou som ju videl napokon, nahnutú nad operadlom nízkej drevenej stoličky.

Musím sa však priznať, že som nežialil za ňou veľmi dlho. Dokonca som sa presvedčil, že to osud dobre zariadił, keď ma nespojil s Asiou ; potešoval som sa myšlienkovou, že by som akiese neból býval šťastný s takou ženou. Bol som vtedy mladý — a budúcnosť, táto krátka, rýchla budúcnosť, zdala sa mi nekonečnou. »Var' sa nemôže zopakovať to, čo bolo,« myslel som si, »a ešte lepšie, ešte krajšie ? « . . . Poznal som druhé ženy, — ale cit, ktorý vo mne vzbudila Asia, ten paľčivý, nežný, hlboký cit, nikdy sa už neopakoval. Nie ! ani jedny oči nenahradili mi tých, kedysi s láskou na mňa upretých očí, ani na ničie srdce, čo potom skleslo na moju hrud', neodvetilo moje srdca takým

radostným a sladkým zmeravením! Odsúdený k samote mládenca bez rodiny, dožívam nudné roky, ale opatrujem ako sviatosť jej list a uschnutý kvietok pelargonie, ten istý kvietok, ktorý mi kedysi hodila s obloka. Dosiaľ slabo vonia, ale ruka, ktorá mi ho dala, tá ruka, ktorú som len raz stihol pritisnúť k svojim rtom, dávno už možno tlie v hrobe... I ja sám — čo sa stalo so mnou? Čo ostalo zo mňa, z tých blažených a vzrušených dní, z tých okriedlených nádejí a snažení? Tak ľahký výpar z ničomnej bylinky prežíva všetky radosti i všetky zármutky človeka — prežíva samého človeka.